Gheorghe Buzatu

PARADIGME ALE TRAGEDIEI BASARABIEI

EDITURA BABEL

EDITURA VICOVIA

„Paradoxul este acesta: cât timp nu ne atacă, trebuie să opunem Rusiei – dacă putem, bineînțeles – armata altora, armata Europei întregi. Dacă aceasta nu se poate, dacă Europa va fi divizată ca în 1914–1918, noi trebuie să stăm deoparte. Altfel, suntem distruși... Noi trebuie să ne ferim ca de foc să iritățm pe ruși, întâi, fiindcă suntem prea aproape de ei, și, al doilea, fiindcă rușii sunt ca elefanții: nu uită niciodată. Oricum, trebuie precizat, prin declarații oficiale și prin presă, că n–avem nimic cu poporul rusesc, că ceea ce avem este cu regimul bolșevic, care ne amenință liniștea și siguranța internă".

1936 – Nicolae Iorga intr–un inteviu dat jurnalistului I. Joldea Rădulescu

Gheorghe BUZATU

PARADIGME ALE TRAGEDIEI BASARABIEI

EDITURA VICOVIA

2013

© 2013 – Editura VICOVIA

Imaginile din interior au fost puse la dispoziția Editurii de către *Gheorghe Buzatu* și *Constantin Cucu,* parte din acestea fiind preluate din *Fototeca online a comunismului românesc* (cotele fiind specificate la fiecare imagine)

Coperta: *Viorel Cucu*

Nicio parte a acestei lucrări nu poate fi reprodusă, în mod electronic, mecanic, prin fotocopiere sau prin vreun alt mod fără acordul scris dat în prealabil de autor

PARADIGME ALE TRAGEDIEI BASARABIEI

Nu credem că este cazul, şi nici nu vom proceda ca atare, propunându-vă să reconstituim în detaliu condiţiile intervenţiei dramei din iunie–iulie 1940. Mai ales că, desigur, nu este nici locul şi nu avem nici timpul necesar, iar, pe de altă parte, dispunem de o bogată şi variată literatură (sinteze, monografii şi studii speciale, volume memorialistice şi de documente etc.) consacrată problemei aflate în atenţie[1]. În

1. Vezi Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX (1918–1948),* Bucureşti, Editura Paideia, 1999, p. 365 şi urm.; ediţia a II–a, anastatică, Iaşi, Tipo Moldova, 2010; Academia Română, *Istoria Românilor,* vol. VIII, *România întregită. 1918–1940,* coordonator Ioan Scurtu, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 565 şi urm.; G. I. C. Brătianu, *La Bessarabie. Droits nationaux et historiques,* Bucharest, 1943, p. 118 şi urm.; George Cioranesco şi colaboratori, *Aspects des relations russo–roumaines. Retrospectives et orientations,* I, Paris, 1967, p. 159–160; Ioan Scurtu, coord., *Istoria Basarabiei. De la începuturi până la 1994,* Bucureşti, 1994, p. 279–314; ediţie anastatică, Iaşi, Tipo Moldova, 2009; Anton Moraru, *Istoria Românilor. Basarabia şi Transnistria (1812–1993),* Chişinău, 1995, p. 312 şi urm.; Mircea Muşat, *Drama României Mari,* Bucureşti, 1992, *passim;* Mircea Muşat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire,* II_2, Bucureşti, 1988, p. 1190 şi urm.; V. F. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia, 1918–1940,* Iaşi, 1991, *passim;* Vitalie Văratic, *Şase zile din istoria Bucovinei (18 iunie – 3 iulie 1940),* Rădăuţi, 2001, *passim',* Gh. Buzatu, *România sub Imperiul Haosului (1939–1945),* Bucureşti, Editura RAO, 2007, *passim;* idem, *România şi Marile Puteri (1939–1947),* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003, p. 86; ediţia a Il–a, anastatică, Iaşi, Tipo Moldova, 2010; Dinu C. Giurescu, *România în al doilea război mondial (1919–1945),* Bucureşti, 1999, p. 18 şi urm.; Alesandru Duţu, Maria Ignat, *1940. Drama României. Rapt şi umilinţă,* Bucureşti, 2000, p. 86 şi urm. Dintre volumele de documente editate, cf. îndeosebi: Ministerul Afacerilor Externe al României, Ministerul Afacerilor Externe al Federaţiei Ruse, *Relaţiile româno–sovietice. Documente,* II, *1934–1941,* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2002 (vezi şi ediţia în limba rusă: *Sovetsko–rumânskie*

schimb însă, după cum sperăm că vă veți convinge, depistarea unor paradigme se dovedeşte din multiple puncte de vedere mai avantajoasă, chiar preferabilă:

1. Fără îndoială că, într–un moment de vârf al mariajului sovieto–german inaugurat de Pactul din 23 august 1939 şi într–un punct de cotitură al primului an al conflagrației mondiale din 1939–1945 (prăbuşirea Franței), agresiunea „paşnică" a U.R.S.S. la 26–28 iunie 1940 împotriva statului român, soldată cu ocuparea Basarabiei, Nordului Bucovinei şi Ținutului Herța, a detonat procesul **prăbuşirii României Mari,** după numai 22 de ani de existență. Provinciilor istorice menționate le–au succedat curând Nord–Vestul Transilvaniei şi Cadrilaterul, subjugate de Ungaria şi, respectiv, Bulgaria, iar, dacă pierderile s–au limitat la „atâta", reprezentând însă câte 1/3 din teritoriul şi populația României[2], faptul s–a datorat esențialmente lui Adolf Hitler, care, atunci şi ulterior, mai ales în noiembrie 1940, la Berlin, a reuşit să stăvilească zelul expansionist spre Sud–Estul Europei al lui V. M. Molotov, şeful Consiliului Comisarilor Poporului şi al diplomației sovietice, emisarul preferat al liderului roşu de la Kremlin, I. V. Stalin. Pe atunci, Adolf Hitler, se ştie, a beneficiat consistent de suportul desăvârşit şi eficace al generalului Ion Antonescu, Conducătorul României şi şeful cabinetului de la București, care s–a angajat din primul moment al guvernării, în septembrie 1940, să repare nedreptățile de la Răsărit, în atare condiții, în funcție de amploarea pierderilor teritoriale şi materiale intervenite, de grozăvia dramei a milioane de cetățeni, în marea lor majoritate – români, precum şi în dependență de derularea însăşi a evenimentelor sau de consecințele lor vaste şi

---

otnoşeniia, II, *1935–1941. Dokumenty i materialy,* Moskva, Mejdunarodnie otnoşeniia, 2000); Corneliu M. Lungu, Ioana Alexandra Negreanu, eds., *România în jocul Marilor Puteri (1939–1940). Documente,* București, Editura Curtea Veche, 2000; Florica Dobre, Vasilica Manea, Lenuța Nicolescu, eds., *Anul 1940. Armata Română de la ultimatum la dictat. Documente,* I–III, București, 2000.

2. Mai precis: 99 926 km2 şi 6 829 547 locuitori, în marea lor majoritate, români (Gh. Buzatu, *România şi Marile Puteri,* p. 107–108).

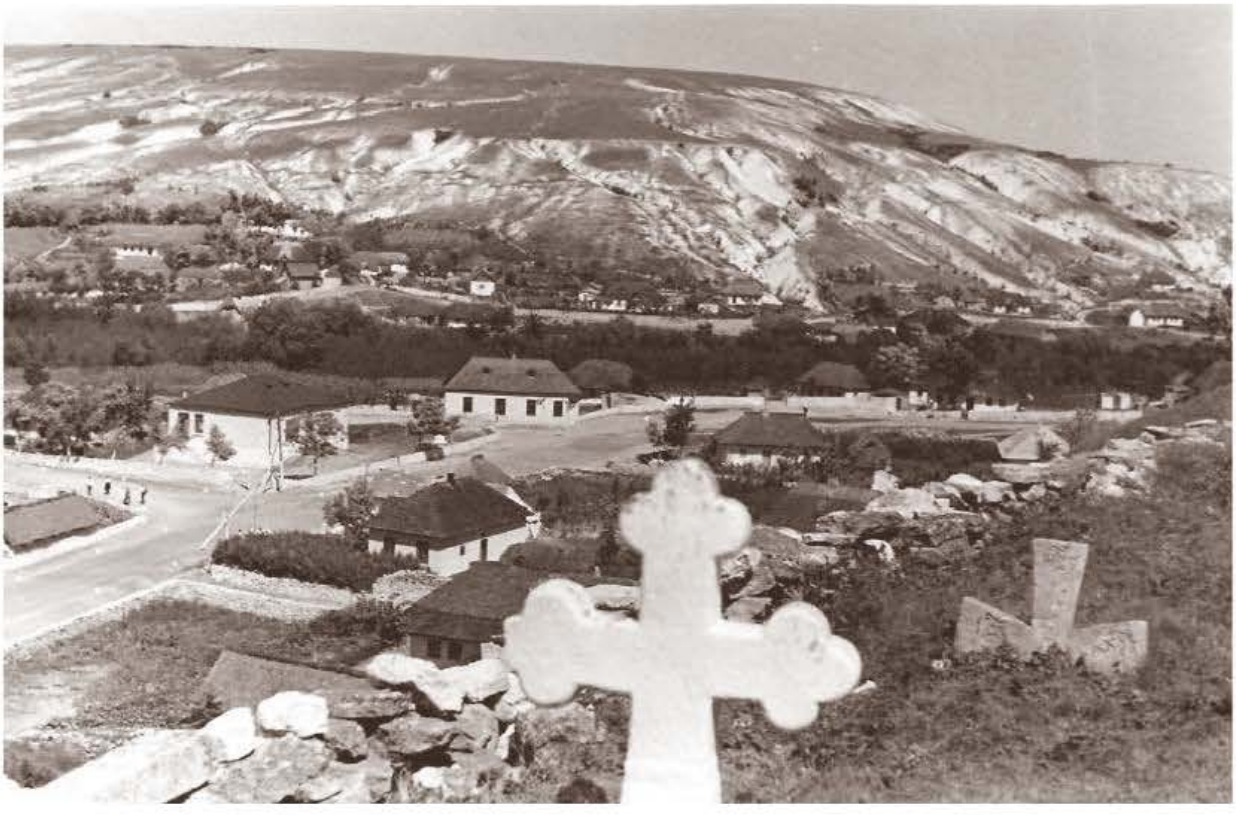

Molochiș – Transnistria, 1941. Imagine a satului

profunde, departe străbătătoare în timp, unele nefiind nici până astăzi stinse ori corectate, **1940** a ajuns să se confunde dintru bun început cu **anii fatidici ai trecutului nostru, netăgăduit unul dintre cei mai sumbri ai întregii istorii naționale**[3]**.**

Este bine să reținem, în context, că Pamfil Șeicaru, renumitul ziarist, dublat de istoricul ce s–a afirmat, adeseori a comentat și a respins categoric, în țară ori după 1944 în exil, pierderea Basarabiei, Nordului Bucovinei și Ținutului Herța, **cedarea lor fără luptă** de către regimul regelui Carol al II–lea[4], ceea ce a constituit ulterior un „model", din care aveau să rezulte capitularea = trădarea de la 23 august 1944, când „statul român s–a prăbușit". Pentru a conchide că **„Tot ce s–a abătut, după 23 august [1944], asupra nenorocitei noastre patrii era virtual cuprins în actul loviturii de stat"**[5]**.**

3. Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor,* p. 378.

4. Vezi Pamfil Șeicaru, *Construcții pe nisip. Politica aistorică,* Madrid, 1972; idem, *Scrieri din exil, 2* vol., București, 2002.

5. Idem, *Scrieri,* vol. 3, București, Editura Victor Frunză, 2003, p. 215.

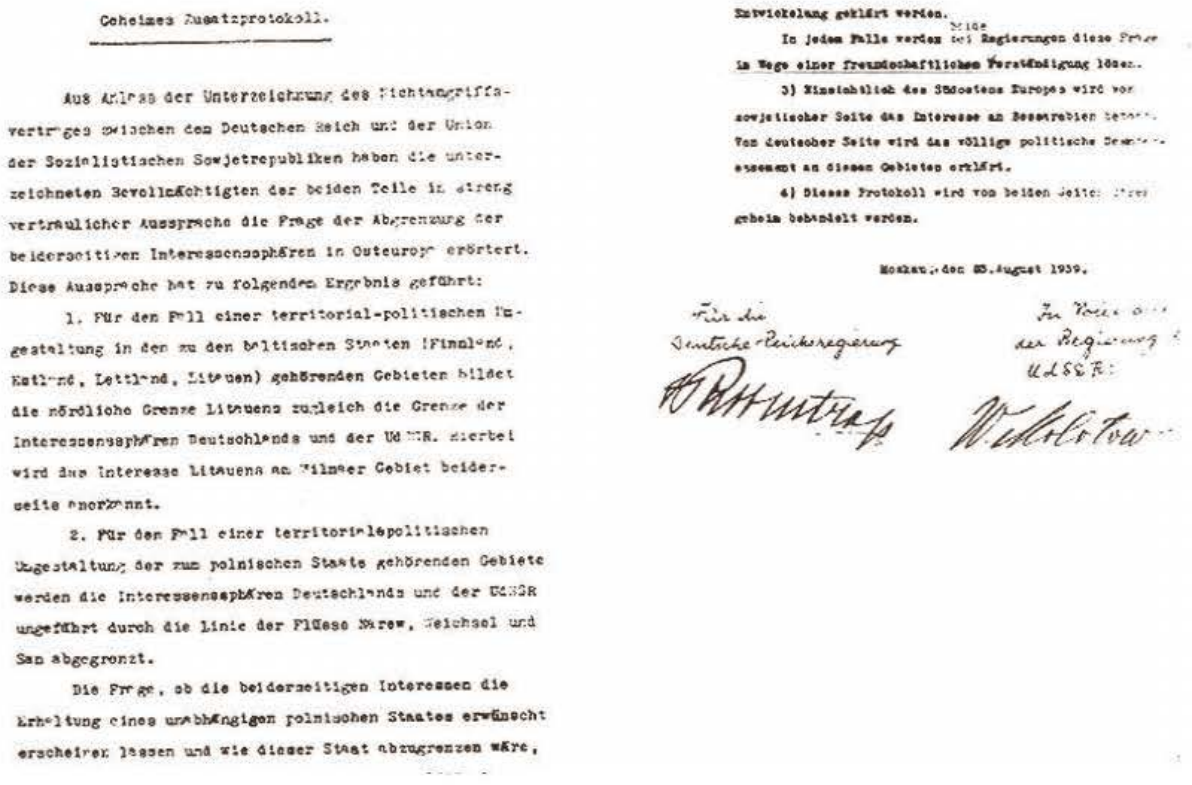

Geheimes Zusatzprotokoll.

Aus Anlass der Unterzeichnung des Nichtangriffsvertrages zwischen dem Deutschen Reich und der Union der Sozialistischen Sowjetrepubliken haben die unterzeichneten Bevollmächtigten der beiden Teile in streng vertraulicher Aussprache die Frage der Abgrenzung der beiderseitigen Interessensphären in Osteuropa erörtert. Diese Aussprache hat zu folgendem Ergebnis geführt:

1. Für den Fall einer territorial-politischen Umgestaltung in den zu den baltischen Staaten (Finnland, Estland, Lettland, Litauen) gehörenden Gebieten bildet die nördliche Grenze Litauens zugleich die Grenze der Interessensphären Deutschlands und der UdSSR. Hierbei wird das Interesse Litauens am Wilnaer Gebiet beiderseits anerkannt.

2. Für den Fall einer territorial-politischen Umgestaltung der zum polnischen Staate gehörenden Gebiete werden die Interessensphären Deutschlands und der UdSSR ungefähr durch die Linie der Flüsse Narew, Weichsel und San abgegrenzt.

Die Frage, ob die beiderseitigen Interessen die Erhaltung eines unabhängigen polnischen Staates erwünscht erscheinen lassen und wie dieser Staat abzugrenzen wäre,

Entwicklung geklärt werden.

In jedem Falle werden die Regierungen diese Frage im Wege einer freundschaftlichen Verständigung lösen.

3) Hinsichtlich des Südostens Europas wird von sowjetischer Seite das Interesse an Bessarabien betont. Von deutscher Seite wird das völlige politische Desinteressement an diesen Gebieten erklärt.

4) Dieses Protokoll wird von beiden Seiten streng geheim behandelt werden.

Moskau, den 23. August 1939.

Für die Deutsche Reichsregierung

Für die Regierung der UdSSR:

Acordul secret sovieto–german din 23 august şi 28 septembrie 1939

2. *Momentul* ales de Kremlin pentru a prezenta oficial României cererile ultimative privind cedarea neîntârziată şi integrală a Basarabiei şi Bucovinei a fost extrem de atent ales[6].

Mai precis, era chiar a doua zi după capitularea la 22 iunie 1940 a Franţei, aliatul Nr. 1 al României în Europa, la 22 iunie 1940, când V. M. Molotov a socotit necesar să–l convoace pe ambasadorul german la Moscova, contele Friedrich von der Schulenburg, pentru a–i aduce la cunoştinţă că U.R.S.S. se decisese ca, potrivit paragrafului 3 din Protocolul auxiliar secret al Pactului de neagresiune din 23 august 1939[7], să se adreseze Bucureştilor pentru a impune „soluţionarea" problemelor Basarabiei şi Bucovinei.

Dând asigurări că guvernul sovietic va face tot posibilul pentru a „proteja interesele germane în România", Molotov şi–a

6. Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor,* p. 380–381.

7. Consolidat ulterior, la 28 septembrie 1939, tot de Molotov şi von Ribbentrop la Moscova, prin alte trei protocoale adiţionale secrete ale aşa–zisului Tratat germano–sovietic de „frontieră şi prietenie" (cf. Gh. Buzatu, *România sub Imperiul Haosului,* p. 131–133).

Județul Orhei, 1939. Româncă lucrând la floarea soarelui

exprimat convingerea că Reichul „nu se va opune desfăşurării acțiunii sovietice, ci o va susține". Inițiativa sovietică a provocat iritare la Berlin. Nu era vorba numai de condițiile în care Kremlinul provocase criza, ci şi de faptul că pretențiile sovietice excedau înțelegerii Molotov – von Ribbentrop din noaptea de 23/24 august 1939. Ministrul de Externe al Reichului a întocmit un memorandum special pentru A. Hitler, precizând limitele negocierilor cu Molotov la semnarea pactului de neagresiune, mai precis: acord în privința includerii Basarabiei în „sfera de interese" a U.R.S.S., dar nimic despre Bucovina, în consecință, Hitler, bine informat, „a tunat şi a fulgerat" contra lui Stalin, care–şi încălca propriile angajamente asumate[8]. Ceea ce l–a determinat pe Fuhrer ca, de îndată după încheierea campaniei din Vest şi, deşi Marea Britanie nu fusese subjugată, să se gândească la o expediție punitivă contra U.R.S.S. Soluția preconizată reprezenta, oricum, o chestiune de timp, astfel că planificarea operațiunii în Est a debutat practic la confluența lunilor iunie–iulie 1940, planul

8 *Idem.*

operațiunii „Barbarossa" (atacul prin surpriză a U.R.S.S.) fiind apoi întocmit și avizat de A. Hitler personal la 18 decembrie 1940[9]. În consecință, la 25 iunie 1940, Joachim von Ribbentrop, ministrul de Externe al Germaniei, l–a împuternicit pe contele von der Schulenburg să–i afirme lui Molotov „consecvența" Reichului în îndeplinirea angajamentelor asumate prin protocolul adițional secret din 23 august 1939 în privința Basarabiei; cât privea revendicarea Bucovinei de către U.R.S.S., aceasta constituia „o noutate". Condițiile erau întrunite pentru o nouă întrevedere Molotov – von der Schulenburg, tot la 25 iunie 1940, un prilej de reverificare a punctelor de vedere, inclusiv despre Bucovina. U.R.S.S. a reafirmat recunoașterea „intereselor Germaniei față de chestiunile economice ale României", dar nu putea admite „tărăgănarea" de către București a diferendului teritorial legat de Basarabia și Bucovina[10]. Prin Molotov, guvernul sovietic s–a angajat să țină la curent Berlinul cu formularea pretențiilor teritoriale față de România, după cum, tot astfel, a promis să nu încurajeze pretențiile Ungariei și Bulgariei[11]. Este neîndoielnic că, urmare a celor dezbătute la 25 iunie 1940 de contele von der Schulenburg cu Molotov, U.R.S.S. și–a „moderat" pretențiile la adresa României, limitându–și cererile la Basarabia și Nordul Bucovinei (cu orașul Cernăuți). Ceea ce Molotov i–a comunicat deschis lui von der Schulenburg, în după–amiaza zilei de 26 iunie 1940. Ambasadorul german a primit tot sprijinul guvernului său pentru a „convinge" de urgență România să cedeze, altfel un război în zona est–central europeană – după cum rezultă din cele mai recente cercetări[12] – ar fi devenit „inevitabil". Molotov, la rândul său, s–a angajat ca, pe tema pretențiilor agresive ale Kremlinului

9. Vezi Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de–al doilea război mondial,* I, București, Editura Enciclopedică, 1988, p. 72; ediția a II–a, anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2009.

10. Vitalie Văratic, *op. cit.,* p. 188.

11. *Ibidem,* p. 192.

12. Vezi Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri (1939–1947),* p. 86.

Nistru, 1939. Români la topitul cânepii

împotriva Bucureştilor, să nu mențină Reichul în ignoranță în acțiunea proiectată **pentru „zilele imediat următoare"[13].**

3. Nici acest calendar al propriilor acțiuni, asumat de Kremlin față de Berlin, n–avea să fie respectat... De vreme ce, doar *peste câteva ceasuri,* mai precis chiar în seara zilei de 26 iunie 1940, la ora 22,00, V. M. Molotov l–a convocat pe ministrul român la Moscova, Gheorghe Davidescu, pentru a–i înmâna cea dintâi notă ultimativă privind cedarea Basarabiei şi Bucovinei de Nord către U.R.S.S.[14] Cercetările istoricilor români[15] au surprins desfăşurarea generală şi în detaliu a evenimentelor intervenite. Se cunoaşte că, în cursul nopții de 26/27 iunie 1940, Gheorghe

13. *Ibidem,* p. 86–87.

14. *Ibidem,* Dinu C. Giurescu, *România în al doilea război mondial (1919–1945),* p. 18 şi urm.; Alesandru Duțu, Maria Ignat, *1940. Drama României. Rapt şi umilință,* p. 86 şi urm.

15. Vezi îndeosebi lucrările semnate de V. F. Dobrinescu, Dinu C. Giurescu, Ion Şişcanu, Mircea Muşat, Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, Ion Constantin, Anatol Petrencu, Vitalie Văratic ş.a.

Harta Statelor Peninsulei Balcanice, provenind din colecția președintelui Consiliului Comisarilor Poporului și ministrului de Externe al U.R.S.S., V. M. Molotov (vezi inițialele acestuia în colțul din dreapta sus), pe care, la 26 iunie 1940, în întrevederea cu Gh. Davidescu, ministrul român la Moscova, liderul sovietic a trasat linia care **desprindea din România Basarabia și Bucovina de Nord,** *delimitând astfel aria pretențiilor teritoriale avansate de Kremlin sub amenințarea recurgerii la forța armelor prin celebrele note ultimative. (Copie fotostatică în Arhivele Britanice din Londra: Great Britain, Public Record Office, Foreign Office – 371/59 149).*

Davidescu a reușit să trimită la București textul notei ultimative[16] și, concomitent, cu mari dificultăți legate de transmitere, raportul pe marginea întâlnirii sale cu V. M. Molotov[17]. Din acest ultim document deducem, în chip necondiționat, că diplomatul român a adoptat, în asemenea împrejurări hotărâtoare, o atitudine demnă și curajoasă, că a apărat cu vehemență drepturile și interesele țării sale și că a combătut deschis, fără menajamente, tentativele lui Molotov de a justifica raptul teritorial. În acest sens, reținem din

16. Vezi Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu,* Iași, Editura Moldova, 1992, p. 80–81; ediția a II–a, anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2010.

17. Vezi V. F. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia,* p. 215–216.

Comuna Sucleia, 1939. Rômânce din stânga Nistrului

finalul telegramei cuprinzând raportul: *„... în argumentarea mea m–am mărginit a expune drepturile imprescriptibile şi mai tari decât orice acord internaţional ale României asupra Basarabiei, drepturi care, dacă pot fi confirmate de un tratat, nu pot suferi nici o ştirbire prin faptul că unul dintre semnatari* [referire la Japonia, care n–a ratificat tratatul internaţional privind Basarabia din octombrie 1920] *n–a efectuat ratificarea. Am combătut, apoi, observaţiile sale* [ale lui Molotov] *în ceea ce priveşte condiţiile interne din Basarabia. Am arătat, în fine, că termenul de 24 de ore mi se pare insuficient pentru guvernul român să poată lua o hotărâre într–o problemă atât de importantă pentru viitorul neamului nostru"*[18].

Poziţia demnă a lui Gh. Davidescu o desprindem nu numai din propria–i relatare, dar şi din documentele sovietice[19]. Potrivit

18. *Ibidem.*

19. Vezi V. N. Vinogradov şi colaboratori, *Bessarabia na perekrestke evropeiskoi diplomaţii. Dokumentî i materiali,* Moskva, 1996, p. 348–354 (doc. nr. 17); p. 361–367 (doc. nr. 23); *Sovetsko–rumânskie otnoşeniia,* II,

stenogramelor întocmite la M.A.E. din Moscova, s–a redactat așa–zisul **jurnal** de cabinet al lui V. M. Molotov de către un anume Boris F. Podțerob. Potrivit consemnării acestuia, Gh. Davidescu, după ce a ascultat și a primit textul notei ultimative sovietice, a dezvoltat în fața lui V. M. Molotov o temeinică demonstrație pe tema drepturilor românești în Basarabia și Bucovina de Nord, un prilej de a sublinia cu energie: *Basarabia a fost de cinci secole românească [...]. Bucovina niciodată n–a aparținut Rusiei..."*[20]. Era – a continuat diplomatul român – în interesul U.R.S.S. ca, la granița de Vest, să existe *„o Românie puternică, unită în frontierele ei etnice și istorice"*[21]. V. M. Molotov a exprimat dezacordul guvernului sovietic[22], ceea ce n–a fost suficient pentru Gheorghe Davidescu[23], care a lansat acest îndemn: *„Să lăsăm istoria să judece"*[24]. De asemenea, el a refuzat să preia harta pregătită de Molotov, pe care fusese trasată „noua graniță" pe Prut dintre U.R.S.S. și România[25]. Documentul respectiv, atașat textului nostru, l–am descoperit în copie fotostatică în arhivele britanice în 1984 și l–am publicat în premieră în 1991, cu prilejul Conferinței internaționale de la Chișinău consacrată Pactului Hitler–Stalin din 23 august 1939 și consecințelor sale[26].

Revenind la întrevederea Molotov–Davidescu din noaptea de 26 iunie 1940, reținem că liderul diplomației sovietice i–a precizat, la un moment dat, plenipotențiarului român cum că, pentru ziua de 27 iunie 1940, care tocmai avea să înceapă, U.R.S.S.

1935–1941. Dokumentî i materiali, Moskva, 2000, p. 310–315 (doc. nr. 163); p. 323–327 (doc. nr. 169); Vitalie Văratic, *Șase zile din istoria Bucovinei,* p. 197 și urm.

20. Vezi Vitalie Văratic, *op. cit.,* p. 199–200.

21. *Ibidem,* p. 200.

22. *Ibidem,* p. 200–202.

23. *Ibidem,* p. 202–203.

24. *Ibidem,* p. 203.

25. *Ibidem,* p. 204.

26. Vezi „Moldova", Iași, an II, nr. 3 (8)/iunie 1991, p. 24.

aştepta răspunsul guvernului de la Bucureşti la nota ultimativă predată[27], în viziunea guvernului sovietic, care pregătise în amănunt acţiunea declanşată[28], România n–ar fi trebuit să dea ***decât un răspuns favorabil*** pretenţiilor sale, sec formulate, în aceşti termeni:

Bucureşti. Membrii „Frontului Renaşterii Naţionale" defilând la 10 mai 1939

„Guvernul sovietic – citim în nota din 26 iunie 1940 – *propune Guvernului Regal de la Bucureşti:*

1. Să înapoieze cu orice preţ Uniunii Sovietice Basarabia;

2. Să transmită Uniunii Sovietice partea de nord a Bucovinei cu frontierele potrivit cu harta alăturată.

Guvernul sovietic îşi exprimă speranţa că Guvernul Român va primi propunerile U.R.S.S...."[29]

Bucovina de Nord nu reprezenta, în viziunea agresorului care mima că era bănuit de intenţii... paşnice, decât o reparaţie parţială, un „mijloc de despăgubire" a pierderii suferite, chipurile, de U.R.S.S., prin „ocuparea" Basarabiei de către România vreme de 22 de ani!

În spiritul tradiţional al politicii externe staliniste, prezentarea notei ultimative s–a făcut **sub ameninţarea cu recurgerea la forţă în cazul neacceptării ei.** Formula consacrată era cuprinsă

---

27. *Ibidem.*

28. Vezi Corneliu Mihai Lungu, Ioana Alexandra Negreanu, *România în jocul Marilor Puteri. 1939–1940, passim;* Vitalie Văratic, *Preliminarii la raptul Basarabiei şi Nordului Bucovinei,* Bucureşti, 2000, *passim.*

29. Gh. Buzatu, *România cu şi fără Antonescu,* p. 80.

în prevederea ce trimitea la situația existentă, marcată de faptul că *slăbiciunea militară a U.R.S.S. a trecut în domeniul trecutului"*[30].

4. Nu este greu de închipuit care a fost *efectul* notei Molotov din 26 iunie 1940 la București. Au urmat intense consultări între reprezentanții forțelor politice și regele Carol al II–lea. În mod concret, la 27 iunie 1940, s–au întrunit două Consilii de Coroană, iar, în baza deciziilor de cedare adoptate, guvernul Gheorghe Tătărescu a transmis Moscovei – ca răspuns la nota ultimativă sovietică din ajun – un prim mesaj care vorbea de „discuții amicale"[31].

Or, în condițiile date, Moscova exact de așa ceva nu avea nevoie[32]. De aceea, în seara zilei de 27 iunie 1940, cu începere de la ora 23,00, Molotov l–a convocat din nou pe Davidescu[33]. Cu câteva ceasuri înainte de–a se întâlni cu Molotov, Davidescu aflase că omologul său german la Moscova, contele von der Schulenburg, intervenise la Kremlin pentru a obține prelungirea termenului stabilit în nota ultimativă sovietică, ceea ce Molotov n–a admis, dimpotrivă, a adăugat că, în lipsa unui răspuns pozitiv, „trupele sovietice își vor începe operațiunile la miezul nopții"[34].

În atare situație, primindu–l pe Davidescu, care aducea nota de răspuns a Bucureștilor la primul ultimatum[35], Molotov respinse tentativele de tergiversare, precizând că, pe moment, nimic altceva nu era de negociat decât „numai asupra evacuării

30. *Ibidem.*

31. *Ibidem, p.* 81.

32. Idem, *România și Marile Puteri,* p. 88–89.

33. Vezi minuta întrevedere în V. N. Vinogradov și colaboratori, *Bessarabia...,* p. 361–367 (doc. nr. 23); *Sovetsko–rumânskie otnoșeniia...,* II, p. 323–327 (doc. nr. 169); Vitalie Văratic, *Șase zile din istoria Bucovinei,* p. 210–217 (doc. nr. 13).

34. Vitalie Văratic, *op. cit.,* p. 209.

35. Gh. Buzatu, *op. cit.,* p. 209.

trupelor româneşti din Basarabia şi nordul Bucovinei"[36]. Retragerea trupelor române trebuia să înceapă chiar a doua zi, trebuind să fie simultană cu intrarea trupelor sovietice între Prut şi Nistru. Pentru aceasta, Molotov urma să se consulte cu liderii Armatei Roşii, iar, după aceea, avea să se revadă cu Davidescu, pentru a–i comunica în scris răspunsul Moscovei – în mod practic, **un al doilea ultimatum!** – la nota tocmai adusă de diplomatul român şi cuprinzând replica Bucureştilor la **cel dintâi ultimatum,** din ajun[37].

Chişinău, 1941. Tinere printre dărâmături

În adevăr, la 28 iunie 1940, la ora 1.25, Gh. Davidescu avea să revină la sediul Ministerului Afacerilor Externe al U.R.S.S. pentru a primi din mâinile lui Molotov personal textul celui de–al doilea ultimatum sovietic[38]. Predându–i documentul, liderul sovietic a încheiat, pe un ton ameninţător, că guvernul său nu admitea **„nici o amânare. Toate termenele deja au expirat"!**

5. Revenit la Legaţie, Davidescu s–a îngrijit de transmiterea notei ultimative la Bucureşti, la care guvernul român i–a cerut, prin telegramă, să înştiinţeze în cursul zilei, la ora 11,00, partea sovietică în privinţa acceptului României de–a evacua teritoriul dintre Prut şi Nistru[39]. Decizia se explica prin voinţa guvernului român de a evita „gravele urmări pe care le–ar fi avut recurgerea

36. Vitalie Văratic, *op. cit.*, p. 216.

37. *Ibidem, p.* 217.

38. Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 89–90.

39. Vitalie Văratic, *op. cit.*, p. 219–220.

la forță și deschiderea ostilităților în această parte a Europei"[40], acțiuni care, evident, cădeau în responsabilitatea U.R.S.S., ceea ce putea constitui un blam al comunității internaționale ori pentru judecata istoriei, ceea ce, totuși, era prea puțin în raport cu răul deja admis de către autoritățile de la București – sfârtecarea parțială a teritoriului național. Iar evacuarea Basarabiei și a Nordului Bucovinei a reprezentat, **într–o perspectivă de numai 60–70 de zile în raport cu Dictatul de la Viena și Tratatul de la Craiova, *începutul prăbușirii României Mari.* Și a cărei responsabilitate, întreagă, cădea în seama imperialismelor vecine, mari și mici, și, nu mai puțin, în aceea a minoritarilor revizioniști (unguri, ruși, bulgari, evrei etc.) și a Bucureștilor, care decisese abandonarea fără luptă a Basarabiei și Nordului Bucovinei**[41].

6. A constituit și rămâne o problemă cardinală atitudinea liderilor politici și militari care, în 1940, au optat **pentru/ împotriva cedărilor teritoriale.** În privința Consiliilor de Coroană din 27 iunie 1940, detaliile au fost comunicate și examinate mai demult[42], stabilindu–se că, la prima reuniune (imediat după ora 12,00), voturile au fost astfel repartizate: *pentru – 10, rezervat – 1, pentru discuții – 5, împotrivă – 11*[43], în vreme ce la ședința următoare (după ora 21,00) opțiunile au reprezentat: *pentru – 19, expectativ – 1, neexprimate – 2 voturi, împotrivă –* 6[44]. Despre aceștia din urmă, regele Carol al II–lea a exprimat, în *Jurnalul* său, cele mai măgulitoare aprecieri[45]: „...Numai șase voturi din cei 28 prezenți au fost pentru rezistență. Numele lor

40. *Ibidem,* p. 220.

41. Pentru detalii, cf. Gh. Buzatu, *România sub Imperiul Haosului (1939–1945),* p. 48–52.

42. Cf. Gh. Buzatu, *Rolul factorului geopolitic în determinarea opțiunii României privind evacuarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord în 1940,* în voi. *Geopolitica,* I, Iași, Editura Glasul Bucovinei, 1994, p. 482 și urm.

43. *Ibidem,* p. 486–487.

44. *Ibidem,* p. 487.

45. *Ibidem.*

1940. Prutul la Albița

[**N. Iorga, Victor Iamandi, Silviu Dragomir, Traian Pop, Ştefan Ciobanu** şi **Ernest Urdăreanu**] merită să fie înscrise cu litere de aur în cartea demnității românești..." Numai atât, de vreme ce suveranul însuşi şi colaboratorii săi apropiați (inclusiv Ernest Urdăreanu, în primul rând) au acționat pentru a forța *acceptarea ultimatumului şi cedarea provinciilor istorice.* Trebuie reținut că, în zilele şi săptămânile ulterioare (chiar peste ani!), au survenit clarificări, mai cu seamă din partea politicienilor care, prin forța lucrurilor, la 27 iunie 1940 nu erau ori n–au ajuns la Bucureşti. Astfel, în prima ordine, reținem din însemnările premierului în exercițiu Gheorghe Tătărescu: „Consiliul de Coroană [din 27 iunie 1940, ora 12,20] se deschide sub președinția Regelui într–o atmosferă copleşitoare. Consilierii Regelui, membrii Guvernului şi şefii armatei sunt prezenți. Suveranul expune scopul convocării Consiliului şi îmi dă cuvântul. Expun pe larg istoricul raporturilor noastre cu Sovietele, precum şi toate negocierile duse de Guvern pentru a înlătura agresiunea rusă. Într–o linişte grea citesc textul ultimatumului primit în cursul nopții şi sfârşesc

prin a enumera primele măsuri militare şi administrative luate, cerând apoi voie Guvernului să–mi spun părerea după ce vor fi vorbit toţi membrii Consiliului..."[46] După 23 august 1944, acelaşi Gheorghe Tătărescu, dispus să coopereze cu comuniştii, se va destăinui, într–un interviu acordat ziarului „Drapelul" din 17–18 ianuarie 1945, asupra faptelor din iunie 1940, denaturându–le grosolan, căci interpreta cedarea ca o dovadă... de prietenie faţă de U.R.S.S. şi, totodată, lansa atacuri contra lui Iuliu Maniu, atacuri convenabile cercurilor comuniste şi comunizante cu care avea să pactizeze curând la formarea guvernului dr. Petru Groza: ***„Declar că voi putea dovedi cu acte şi cu relatări de fapte, răzimate pe documentări purtând garanţiile oficialităţii, că un guvern Iuliu Maniu nu ar fi putut întru nimic împiedica desfăşurarea implacabilă a evenimentelor istorice din 1940. În schimb, însă, este sigur că dl. Maniu ar fi adoptat nu soluţia guvernului meu, adică soluţia păcii (sic!), ci, aşa cum rezultă din toate declaraţiile şi manifestările sale, soluţia rezistenţei armate, adică soluţia războiului, care ar fi atras nimicirea vremelnică a Statului român [...]. Drama României din 1940*** – se disculpa politicianul traseist – ***a fost nu consecinţa politicii noastre, ci rezultatul inevitabil al războiului european, provocat de Germania hitleristă"[47].***

De partea cealaltă, adică a adversarilor evacuării Basarabiei şi Nordului Bucovinei, vocile ce s–au făcut auzite au fost redutabile, mai relevante şi mai vehemente. Au fost angrenate personalităţi de excepţie, care au dat – se înţelege – greutate poziţiilor prezentate. Câteva exemple le considerăm memorabile, fapt pentru care şi insistăm asupra lor: În şedinţa Consiliului de Coroană din zorii zilei de 30 august 1940 şi care a luat în dezbatere problema Transilvaniei în legătură cu „arbitrajul" la care îndemnau Hitler şi Mussolini prin delegaţiile lor la Viena, Victor Iamandi a revenit la

46. Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 93.

47. Apud V. F. Dobrinescu, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia*, p. 237–238.

1940. Mori de vânt în Basarabia

un moment dat la întâmplările survenite anterior *à propos* de pretențiile Kremlinului asupra Basarabiei și Nordului Bucovinei. El s–a adresat Regelui: ***„Sire, consecvent cu cele ce am susținut în Consiliul de Coroană de la 27 iunie, consecvent cu ce am susținut în al doilea Consiliu de Coroană [din aceeași zi], când mi–am exprimat nedumerirea că suntem pe drumul concesiunilor permanente și nu se poate prevedea un sfârșit favorabil pentru țara noastră, pentru toate aceste argumente și motive, care fac parte integrantă din conștiința mea de român, și astăzi sunt împotriva primirii arbitrajului. Nu cred în garanțiile care se dau și socot că politica noastră de astăzi n–a dus la nici un rezultat pozitiv. Pentru aceste considerațiuni, nu trebuie să primim arbitrajul Trebuie să rezistăm, pentru că războiul nu s–a terminat"***[48]. Tot în același cadru, dar în Consiliul de Coroană din 31 august 1940, cu prilejul luării în dezbatere a „arbitrajului" impus României la Viena în ceasurile imediat precedente, liderul P.N.Ț., Iuliu Maniu, nu s–a abținut să trimită la consultările inițiate de suveran în luna iunie și la care vorbitorul nu participase: ***„Cred că cedarea Basarabiei, fără nici un fel de rezistență, a fost o profundă greșeală, ale cărei urmări le suferim astăzi. Trebuia, cu orice preț și cu orice sacrificiu, chiar cu sacrificiul de a suferi o înfrângere, să rezistăm. Națiunile suferă înfrângeri pe câmpul de luptă, războiul are șansele sale bune sau rele, mari și puternice națiuni au fost înfrânte, poporul românesc a pierdut și el războaie, dar prin vitejia soldaților săi și prin puternica conștiință națională, a prins puteri de viitor, pentru înălțarea țării, în viitor. Așa, am pierdut în Basarabia peste 2 milioane de români, fără***

48, Apud Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, p. 1251.

nici cea mai mică rezistență. De aici, vă puteți Dv. închipui descurajarea care a cuprins toate provinciile, pe toți românii, și umilirea care a cuprins armata română, care ar fi voit să aibă ocazia ca să arate că, dacă diplomația românească n–a știut a lucra, ea știe să sângereze pe câmpul de luptă, pentru salvarea onoarei naționale"[49]. Cu același prilej, istoricul Gheorghe Brătianu a observat de asemenea: ***„Eu nu vreau nici să îngreunez aceste dezbateri și nici să fac procesul trecutului, deși odată va fi făcut; dacă nu–l vom face noi, alții îl vor face, dar țin să amintesc un lucru: am luptat pentru o anumită politică, în afară de ceea ce era în ultimii ani. Țin să spun că, dacă am luptat pentru că aveam nădejdi și convingere, și eu am făcut chiar declarații în această privință, [a fost] că prin această politică puteam păstra granițele țării"***[50].

Neîntrecutul Nicolae Iorga, la reuniunea Comisiilor de politică externă ale Parlamentului, din 2 iulie 1940, a intervenit cu precizări nuanțate, prezentând finalmente poziția celor mai de seamă politicieni ai țării, consemnată într–un memorabil document:

„Noi avem de ales două procedări:

Procedarea Dietei Poloniei la împărțirea țării. A vorbit unul, altul, a fost o luptă oratorică între dânșii și s–a terminat printr–un vot care a însemnat admiterea de către națiune a sfâșierii teritoriului. Aceasta este o hotărâre pe care, după părerea mea, nu o putem lua și răspunderea va fi pentru toți cei care se vor ralia la dânsa. Sau să facem ce–a făcut înțeleptul Rege Carol I și acel mare ministru al lui, Ion Brătianu: față de un act de nedreptate, asemănător cu cel care se face azi României, retragem armata din teritorii, retragem funcționarii. Nu luăm nici o hotărâre care să lege viitorul"[51].

---

49. *Ibidem,* p 1280.

50. *Ibidem,* p 1283.

51. *Dezbaterile Senatului* (ședința din 2 iulie 1940).

1941. Basarabia. Biserică devastată. Se poate observa o stea în vârful cupolei, în loc de cruce

Este neîndoios însă că, în epocă, cele mai incisive şi decisive au fost demersurile generalului Ion Antonescu[52]. În urma unor demersuri insistente, generalul a obținut să fie primit în audiență de către Carol al II–lea, la 1 iulie 1940. Fără nici un efect evident însă. Căci, la plecare, solicitantul a predat suveranului o scrisoare de protest vehement față de cele intervenite după abandonarea Basarabiei, Nordului Bucovinei şi Ținutului Herța în robia comunistă rusească[53]. Acest document, redactat în termeni radicali, dar exprimând corect realitățile, a fost rapid difuzat şi perceput ca atare de opinia publică națională. Generalul Antonescu a fost cel dintâi pedepsit, fiind, din ordinul personal al Regelui, trimis într–un surghiun de aproape două luni la Mănăstirea Bistrița din Oltenia (iulie–august 1940).

În perioada ce a urmat, Ion Antonescu avea să revină adeseori asupra erorilor din iunie 1940 privind *evacuarea fără luptă* a Basarabiei, Nordului Bucovinei şi Ținutului Herța. La

52. Cf. Ion Antonescu, *Un A.B.C. al anticomunismului românesc,* I, Iaşi, Editura Moldova, 1992, p. 60–62; ediția a II–a, anastatică, Iaşi, Tipo Moldova, 2010.

53. *Ibidem,* p. 63–64.

1 octombrie 1940, de pildă, el considera: ***„Pentru salvarea țării, pentru păstrarea onoarei, pentru mândria tradițiilor ei și pentru respectul morților ei, armata s–ar fi luptat. Ea s–ar fi sacrificat, chiar fără folos, dacă i s–ar fi cerut. Conducerea i–a refuzat însă această supremă satisfacție"***[54]. Dar, în bilanțul activității lui Ion Antonescu, ceea ce finalmente a contat în chip copleșitor, a constat, în faptul că generalul/ulterior mareșalul, a dovedit **prin faptă** că rămăsese pe deplin atașat libertății provinciilor pierdute și fidel **reîmplinirii idealului României Mari.**

7. Pe acest tărâm, al refacerii **României Mari,** N. Iorga s–a întâlnit – defel întâmplător – cu Ion Antonescu.

Așa după cum este cunoscut[55], N. Iorga s–a impus la confluența secolelor XIX–XX printre liderii luptei pentru unitatea națională a tuturor românilor, fiind proclamat și recunoscut la un moment dat, netăgăduit, drept Apostolul cauzei Marii Uniri din 1918. Strălucitului istoric i–a fost rezervat rolul major și simbolic de a prezida, la 29 decembrie 1919, ședința Camerei Deputaților în care s–au adoptat legile unirii Transilvaniei, Basarabiei, Bucovinei, Crișanei și Maramureșului cu Țara–Mamă, context în care a proclamat neamul românesc **„pentru vecie unit"**[56]**.** În 1940, prăbușirea României Mari – care avea să coincidă în chip tragic dar simbolic cu sfârșitul însuși al istoricului – nu putea să–l lase indiferent. Nu insistăm asupra împrejurărilor, dat fiind, mai ales, că numeroșii biografi ai lui N. Iorga au examinat deja faptele survenite. În condițiile în care prăbușirea României Mari a debutat practic cu ocuparea Basarabiei și Nordului Bucovinei de către U.R.S.S., istoricul a reacționat imediat și plenar, în articolele

54. *Ibidem,* p. 59.

55. Vezi Gh. Buzatu, Horia Dumitrescu, *N. Iorga și Unirea Românilor,* în volumul *Marea Unire a tuturor Românilor din 1918,* Focșani, Editura Pallas, 2008, p. 484–552.

56. Apud Gh. Buzatu și colaboratori, eds., *Discursuri și dezbateri parlamentare (1864–2004),* București, Editura Mica Valahie, 2004, p. 232–233.

Iulie 1942. Ostași români în împrejurimile Sevastopolului

politice tipărite în presa zilnică, în intervențiile la Parlament și la Academia Română sau în conciliabulele oficiale și, nu mai puțin, în lucrările sale științifice. Sub acest ultim aspect, se impune a reține că una dintre micro–sintezele sale bine cunoscute, în speță *Adevărul asupra trecutului și prezentului Basarabiei,* care se bucurase deja de două ediții în limba franceză (1922, 1931) a fost imediat reeditată și, mai mult, tradusă și difuzată în limbile română și rusă[57]. Semnificația deosebită a apariției

57. N. Iorga, *Adevărul asupra trecutului și prezentului Basarabiei,* București, Tipografia ziarului „Universul", 1940, 78 p.; idem, *Pravda o proșlom i nastoiașcem Bessarabii,* București, Tipografia „Litera", 1940, 62 p. De altfel, în anii care au precedat la 1912 centenarul răpirii teritoriului dintre Prut și Nistru de către Rusia țaristă N. Iorga s–a pronunțat identic de pe pozițiile iridentei române asupra Basarabiei, care – mai devreme ori mai târziu – trebuia să revină Patriei–Mamă, cum s–a și petrecut în 1918! Reținem câteva dintre formulările istoricului: *„Rușii vor serba ca o zi de bucurie centenariul anexării* [Basarabiei]. *Noi va trebui să o comemorăm ca o zi de durere și ca o zi de trezire a speranțelor pe care le dă totdeauna dreptul veșnic, care nu poate fi învins, nici cucerit* (subl. ns.)" (1909); *„Suntem noi oare prea slabi pentru a lua asupra noastră sarcina de a ne restitui în drepturile noastre* (subl. ns.)?" (1912); *„Ne–am simțit* ***un popor, un singur popor.*** *Și furia urgiei din urmă ne mână pe toți iute către limanul dreptului îndeplinit, al dreptății săvârșite... Nu vom cruța nici o silință ca să ajungem acolo..."* subl. ns.) (apud

simultane a *Adevărului...,* în condițiile date, în mai multe limbi și sub semnătura prestigioasă a unui mare istoric, s–a impus de la sine, iar ulterior, o dată cu impunerea cenzurii comuniste, prin 1944–1947, cartea avea să fie interzisă[58], pentru ca abia, în ultima vreme, după 1989–1990, să revină în atenție[59].

Fapt de o remarcabilă semnificație, în anul 1940, la prima ediție românească a *Adevărului...,* autorul – în raport cu evenimentele survenite, ocuparea Basarabiei și Bucovinei de Nord de către U.R.S.S. – a considerat necesar să facă, finalmente, modificările ce se impuneau; în fond, el a adăugat două paragrafe simbolice[60]. Apreciem că, în acest fel, în mod concret, N. Iorga și I. Antonescu s–au „reîntâlnit" în privința unei probleme fundamentale a României Mari: prăbușirea construcției din 1918 și necesitatea absolută a refacerii ei grabnice. Antonescu a ales calea războiului, purtat alături de Germania după 22 iunie 1941 și care, până la capăt, la 23 august 1944, a rămas unul drept[61]. Istoricul, asasinat în noiembrie 1940, nu avea cum să se pronunțe în devans asupra deciziei lui Antonescu. Avem însă convingerea că N. Iorga, ținând seama de scopul acțiunii în Est din 1941–1944, nu avea cum să respingă drumul urmat, mai ales că, de îndată după notele ultimative ale lui V. M. Molotov din 26–28 iunie 1940, el a observat – în adagiul menționat al micro–sintezei

---

N. Iorga, *Pagini despre Basarabia de astăzi,* în *Basarabia Română. Antologie,* ediție Florin Rotaru, București, Editura Semne, 1996, p. 44, 52–53).

58. Cf. Paul Caravia, *Gândirea interzisă. Scrieri cenzurate: România 1945–1989,* București, Editura Enciclopedică, 2000, p. 261.

59. Vezi N. Iorga, *Adevărul asupra trecutului și prezentului Basarabiei,* ediție Pavel Balmuș, București, Editura I.C.R., 2008, 279 p. (Pentru textul tradus din 1940, vezi p. 212 și urm.); idem, *Adevărul asupra trecutului și prezentului Basarabiei,* ed. Gh. Buzatu, în „Dacoromania", Alba Iulia, nr. 50/2010, p. 1–15.

60. Cf. Victor Crăciun, *Nicolae Iorga despre Basarabia și Bucovina. Proiect pentru o viitoare carte,* București, Liga Culturală pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni, 2006, p. 10–12.

61. Cf. Gh. Buzatu, în *Istoria Românilor,* IX, *1940–1947,* coordonator Dinu C. Giurescu, București, Editura Enciclopedică, 2008, p. XXVII și urm.

Septembrie 1942. Ostași români în nordul Caucazului

Adevărul asupra trecutului și prezentului Basarabiei – că partea de țară ocupată de U.R.S.S. reprezenta **„un teritoriu de istorie națională și de drept național"** și care, netăgăduit, **„va fi reluat la cel dintâi prilej favorabil"**[62]**.** Acel prilej favorabil a coincis **clipei astrale a istoriei naționale – 22 iunie 1941!**

8. Dacă din generația strălucită a „școlii diplomatice" fondate de N. Titulescu, la 26–27 iunie 1940 Gh. Davidescu a fost acela care l–a amendat stăruitor și pilduitor pe V. M. Molotov în ce privește contestarea drepturilor istorice ale României asupra Basarabiei și Bucovinei, atunci, după declanșarea Războiului din Est la 22 iunie 1941, a fost rândul remarcabilului Grigore Gafencu să–i expună liderului sovietic originile reale ale conflictului, în mod precis **responsabilitatea nemijlocită a U.R.S.S. în derularea ostilităților.**

Astfel, motivând angajarea României în Războiul din Răsărit pentru eliberarea Basarabiei, Bucovinei de Nord și a Ținutului

62. N. Iorga, *Adevărul asupra trecutului și prezentului Basarabiei,* ediția 1940, p. 78.

Herța, la 24 iunie 1941, când a fost primit de către V. M. Molotov în vizită de rămas bun, cu prilejul restituirii actelor de acreditare ca ministru plenipotențiar la Moscova (august 1940 – iunie 1941), Grigore Gafencu, întrebat fiind de liderul diplomației sovietice ce căuta România în tabăra Germaniei, a replicat cu demnitate: *„în ce mă privește, nu pot avea față de evenimentele de azi, pe care istoria le va judeca, decât o atitudine de diplomat, adică de soldat al țării mele. Să–mi fie îngăduit în această calitate să–mi exprim părerea de rău că, prin politica lui urmată în timpul din urmă, guvernul sovietic nu a făcut nimic pentru a împiedica între țările noastre durerosul deznodământ de azi. Prin brutalul ultimatum din anul trecut, prin ocuparea Basarabiei, a Bucovinei și chiar a unei părți din vechea Moldovă, despre care am avut prilejul să vorbesc d–lui Molotov în mai multe rânduri, prin încălcarea teritoriului nostru, prin actele de forță care au intervenit pe Dunăre [...], Uniunea Sovietică a distrus în România orice simțământ de siguranță și de încredere și a stârnit îndreptățită teamă că însăși ființa statului român este în primejdie. Am căutat atunci un sprijin în altă parte [...]. Lovitura cea dintâi, care a zdruncinat temelia unei asemenea Românii, chezășie de siguranță și de pace, acoperire firească și atât de folositoare a unui hotar întins și însemnat al Rusiei, a fost dată, din nenorocire de guvernul sovietic. Cele ce se întâmplă azi sunt urmările acestei nenorociri care a dus acum la un război între cele două popoare care niciodată în istorie nu au luptat unul împotriva altuia”*[63].

9. Data de 22 iunie 1941 a purtat și va rămâne în istoria românilor legată de un nume: **Mareșalul Ion Antonescu.** Prăbușirea, în condițiile cunoscute, a României Mari în 1940 l–a propulsat pe Antonescu pe prima scenă politică și militară a statului român, devenind pe plan continental **al III–lea om al *Axei*, după Hitler și Mussolini.** A fost și s–a menținut indiscutabil la rangul de **aliat iar nicidecum de vasal al**

63. Grigore Gafencu, *Misiune la Moscova. 1940–1941,* București, Editura Univers Enciclopedic, 1995, p. 230–231.

1941. Ostașii români în atac pe frontul de Est

acestora, iar aceasta în condiții geopolitice concrete, care impuneau respingerea **prin forță** a imensului pericol reprezentat de U.R.S.S., mai cu seamă în urma agresiunii barbare din iunie 1940 care a marcat debutul prăbușirii României Mari.

Riposta lui Antonescu la agresiunea lui Stalin poartă un nume: **Războiul Sfânt.** O denumire care, la atâtea decenii după derulările istorice, nu reușește să mai intrige pe cineva, în afara necunoscătorilor și răuvoitorilor. De vreme ce, de exemplu, cu totul recent, la Moscova a apărut biografia semnată de Mihail Oșlakov, dedicată lui ***Stalin – învingătorul. Războiul sfânt al Conducătorului (Stalin – pobeditel. Sviaşcennia vojna vojdia),*** Moskva, Elsmo, 2010, 288 p. Este indiscutabil că, vizavi de această carte, putem vorbi de **Războiul Sfânt** al Mareșalului Antonescu! Care, în repetate rânduri, și-a expus rosturile campaniei sale în Est alături de Hitler în 1941–1944. Dar mai cu seamă în Ordinul de zi adresat la 1 ianuarie 1944 luptătorilor săi de pe front, în sensul că: *„...în zilele trăite de voi, de noi și de părinții noștri, în ultimii 120 de ani, de la 1820 la 1940, Țările Românești au fost de nenumărate ori invadate și ocupate, dominate și exploatate, sărăcite și umilite, jefuite și ciuntite de oștile rusești. Reamintesc*

tuturor că 1828, 1848, 1853–1854, 1877–78, 1916–18, 1940–41 sunt pumnale înfipte, numai într–un veac, în ultimul veac, în inima şi în mândria românească, în cinstea şi în glia strămoşească. Luaţi aminte şi nu uitaţi. Nu uitaţi şi nu vă temeţi că veţi putea fi pedepsiţi fiindcă vă faceţi datoria. Fiţi încredinţaţi că este pe pământ o justiţie supremă. Noi nu vom putea fi pedepsiţi de această justiţie fiindcă, fiind provocaţi, umiliţi şi ciuntiţi în 1940, am călcat în 1941 pământul altora pentru a libera pe al nostru. Noi nu am fi atacat niciodată pe nimeni dacă 3 milioane de fraţi nu ar fi fost luaţi în robie şi dacă Basarabia şi Bucovina noastră nu ne–ar fi fost smulse într–un moment când Europa s–a găsit la o răspântie fatală, când nimeni nu ne–a putut sări în ajutor (subl. ns.)"[64]. Ceea ce, la 6 februarie 1943, deci de îndată după eşecul de la Stalingrad, Antonescu transmisese unităţilor operative din regiunea frontului, şi cu acest îndemn: *„... Dacă nu contribuim cu toate puterile noastre la lupta aliaţilor noştri pentru a înfrânge comunismul şi pe ruşi, nu putem să asigurăm nici viaţa copiilor noştri, nici existenţa ţării noastre. De aceea, să luptăm cu toată hotărârea acolo unde ne găsim, spre a feri ţara de cotropire şi la vremea ce va veni să fim gata a înfrânge duşmanul nostru de moarte [...] Dacă vrem să reconstruim o Românie Mare trebuie să o meritărn prin lupte şi prin sacrificii"*[65].

Indiferent de orice intenţii şi iniţiative nenorocite ce i s–au atribuit în epocă ori continuă a–i fi imputate, Ion Antonescu, cel de–al III–lea Mareşal al României după 22 august 1941, a fost singurul lider politic şi militar de la Bucureşti capabil a pregăti, declanşa şi purta Războiul din Est (1941–1944), alături de Germania şi aliaţii ei, împotriva U.R.S.S. şi a Naţiunilor Unite. Un război condus, înainte de orice şi mai presus de toate, **pentru refacerea României Mari şi zdrobirea comunismului**[66]**.** Şi, nu

64. Arhivele Naţionale ale României, Arhivele Istorice Centrale, Bucureşti, fond Cabinetul Militar, dosar 54/1944, f. 5.

65. Apud Gh. Buzatu, *Românii în arhivele Kremlinului,* p. 303–304.

66. Academia Română, *Istoria Românilor,* IX, *1940–1947,* coordonator

Iunie 1944. La N–V de Iași, pe frontul din Moldova. Militari germani răniți împreună cu un militar român

mai puțin, pentru Basarabia şi Bucovina. Nu a fost nicidecum întâmplător că, în după–amiaza zilei de 1 iunie 1946, înainte de–a fi condus spre locul de execuție din Valea Piersicului de la Jilava, Mareşalul Antonescu s–a despărțit de mama sa, asigurând–o fără pic de ezitare: **„Dacă mor, este pentru Bucovina şi Basarabia. De ar fi să reîncep, aş face la fel..."**[67].

acad. Dinu C. Giurescu, *passim.*

67. Gh. Buzatu, *Execuția Mareşalului Antonescu,* Iaşi, Casa Editorială Demiurg, 2009, p. 161.

DECLARAȚIA MAREȘALULUI ION ANTONESCU DIN 26 IANUARIE 1943 – UN VERITABIL TESTAMENT POLITIC PENTRU CAUZA ROMÂNIEI MARI

În anul fatal 1939, care şi–a pus stigmatul asupra evoluției Europei pe multe decenii, netăgăduit că situația cea mai gravă a cuprins Europa de Est, iar în context şi România. Se poate vorbi, fără reticențe, de intervenția decisivă a unui factor bănuit, dar prea puțin credibil, în fapt de acțiunea unui veritabil blestem – acela al poziției geopolitice[68]. Descoperiri recente au atestat odată mai mult – dacă mai era nevoie? – valabilitatea unui adagiu al lui Emil Cioran în sensul că traseul românilor în istorie a semnificat, în primul rând, geografie. Mihai Eminescu, Nicolae Iorga şi Pamfil Şeicaru, cei trei titani ai presei noastre politice[69], nu au

68. Cf. Ernest Weibel, *Histoire et geopolitique des Balkans de 1800 à nos jours,* Paris, 2002, *passim.*

69. Aceasta în ciuda susținerilor contrare ale unor „specialişti" improvizați sau interesați – Moses Rozen în cazul lui Eminescu, I. Ludo în acela al lui N. Iorga sau Mihail Sebastian în privința lui Pamfil Şeicaru. Reținem, în context, că I. Ludo, situându–se în 1944 printre declanşatorii holocaustului cultural în România ocupate de către trupele staliniste (vezi M. Ungheanu, *Holocaustul culturii române. Ipoteze de sociologie literară (1944–1989),* Bucureşti, Editura DBH, 1999, p. 39 şi urm.; Ilie Bădescu, Mihai Ungheanu, coordonatori, *Enciclopedia valorilor reprimate. Războiul împotriva culturii române (1944–1989),* I–II, Bucureşti, Editura Pro–Humanitas, 2000, *passim),* susținea asemenea monstruozitate de genul că ilustrul nostru istoric, unul dintre cei mai mari ai lumii, în noiembrie 1940 „n–a fost ucis. S–a sinucis... Vinovat numai el e... Numai el şi ai lui..." (cf. Valeriu Râpeanu, *Nicolae Iorga 1940–1947,* II, Bucureşti, Editura 1000+1 Gramar, 2002, p. 151). Aproximativ

neglijat – din unghiuri şi în perioade diferite – **rolul şi locul factorului rusesc** asupra orientării de ansamblu a României în relaţiile internaţionale. Fără nici o exagerare, dar aserţiunile lor în această privinţă au constituit şi au rămas contribuţii de referinţă ale unui nepreţuit tezaur[70], concretizat în învăţături şi maxime de valoare nepieritoare, la care revenim adeseori, mai puţin pentru a ne delecta, însă, mai cu seamă, pentru a afla sugestii, lumini şi raţiuni în cazuri cât se poate de concrete.

1940. Generalul Ion Antonescu

Pentru istoricul total care a fost N. Iorga, realitatea factorului geopolitic, cu precădere a celui rusesc şi, apoi, sovietic[71] ori investigarea şi interpretarea lui în strălucitele–i sinteze nu mai reprezintă, de mult, o noutate. Mai ales că savantul a cercetat, în chip special, în anii „cooperării" politico–militare

---

în acelaşi timp, Mihai Sebastian reţinea în *Jurnalul* său (la 5 iunie 1944), după o convorbire cu Pamfil Şeicaru: „Tipul e dezgustător, porcin. Mi–e silă şi scârbă că am stat de vorbă cu el" (cf. Mihail Sebastian, *Jurnal. 1935–1944,* Bucureşti, Editura Humanitas, 1996, p. 547). Netăgăduit, comentariile sunt de prisos... Informaţii şi comentarii recente despre strălucitul jurnalist şi istoric care a fost Pamfil Şeicaru, vezi în *Caietele* Institutului Naţional pentru Memoria Exilului Românesc, Bucureşti, an. III, nr. 7/decembrie 2006, p. 47–63.

70. Vezi Gh. Buzatu, Ştefan Lemny, I. Saizu, eds., *Eminescu – Sens, timp şi devenire istorică,* I–II, Iaşi, Editura Universităţii, 1988–1989; Pamfil Şeicaru, *Politica aistorică a României,* Bucureşti, Editura Elion, 2002.

71. Pe această temă, vezi, recent, volumul *Românii între ruşi şi sovietici,* număr special editat de Centrul de Istorie şi Civilizaţie Europeană al Filialei Iaşi a Academiei Române sub egida Laboratorului de Studii Ruse şi Sovietice din cadrul Institutului de Istorie „N. Iorga" din Bucureşti („Europa XXI", Iaşi, nos. XIII–XIV/2004–2005).

din vremea celui dintâi război mondial[72], evoluția raporturilor ruso–române până la și în 1877–1878[73], iar, ca strălucit cronicar de presă, îndeosebi în paginile „Neamului Românesc" (1906–1940), a reținut și comentat cu promptitudine dosarul relațiilor între București și Sankt Petersburg ori Moscova. Este motivul pentru care, mai jos, vom insista numai asupra a două momente, reținând opiniile exprimate în 1921 sau în 1936, la solicitarea expresă a lui I. Joldea Rădulescu, un ziarist al epocii interbelice, prea puțin cunoscut astăzi.

Vom reține, pentru început că, aflat în Italia, la 2 februarie 1921, N. Iorga a acordat corespondentului ziarului „Epoca" din Roma interviul intitulat ***România, Sovietele și Balcanii***[74], pe care atașatul militar român l–a transmis de îndată, în traducere, ministrului de Război din București.

O dată cu trecerea timpului, pe măsura evoluției evenimentelor către războiul mondial din 1939–1945 și către catastrofa României din 1940 și 1944, nici nu mai știm cui – celor nominalizați deja sau generației de aur a anilor '20–'40 (Octavian Goga, Gh. I. Brătianu, I. Petrovici, Simion Mehedinți, C. Rădulescu–Motru, Radu R. Rosetti, P. P. Panaitescu, Mircea Eliade, Mircea Vulcănescu, Sabin Manuilă, Constantin C. Giurescu, Emil Cioran, Petre Țuțea ș.a.) – să–i atribuim paternitatea unei butade celebre, pe cât de „brutală", pe atât de reală, și anume că, de 300 de ani încoace, practic din 1711, când Petru cel Mare a atins Prutul, blestemul poziției noastre geopolitice a rezultat din faptul că, în orice moment al evoluției lor, **românii s–au aflat prea**

72. De remarcat că, în aceeași perioadă, N. Iorga s–a aplecat și asupra raporturilor anglo–române sau franco–române.

73. Cf. Nicolae Iorga, *Istoria relațiilor române,* antologie întocmită de Florin Rotaru, traducere Anca Verjinschi, București, Editura Semne, 1995, cuprinzând, pentru prima dată în românește, textul integral al micromonografiei *Histoire des relations russo–roumaines* (Jassy, Editions du Journal „Neamul Românesc", 1917), p. 157–291.

74. Cf. V. F. Dobrinescu, Gh. Nicolescu, I. Burlacu, *Documente despre N. Iorga în arhivele militare românești,* în Gh. Buzatu, C. Gh. Marinescu, eds., *N. Iorga. Omul și opera,* II, Bacău, 1994, p. 213–215.

aproape de Rusia şi prea departe de Dumnezeu! Şi, într–adevăr, mai cu seamă de la 1812 înainte, oricând vecinătatea Rusiei a reprezentat pentru politica generală a laşilor şi Bucureştilor, mai apoi a României, o premisă, o condiţie şi o rezultantă, de prea puţine ori un beneficiu şi – vai! – cel mai adesea un dezavantaj, ca să nu spunem o obsesie şi un pericol de prim rang, precum în mod cu totul deosebit în decursul existenţei României Mari (1918–1940), căreia i–a pus capăt prin faimoasele şi brutalele note ultimative din 26–27 iunie 1940, după cum şi între 1944 şi 1989, atunci când Kremlinul s–a pretins deopotrivă „prieten" şi tutore ideologic (practic stăpân absolut – până prin '60) al Bucureştilor. Despre toate acestea ne vorbeşte, pilduitor, un document inedit[75], recent descoperit în arhivele „procesului" intentat în 1946 foştilor membri ai cabinetului Ion Antonescu[76], mai precis o lungă scrisoare (54

1941. Basarabenii îl întâmpină pe Mareşalul Ion Antonescu

75. Valorificat parţial de noi – cf. Gh. Buzatu, *Tradiţie, încredere, construcţie: „Românii s–au aflat prea aproape de Rusia şi prea departe de Dumnezeu!"*, în vol. *România – NATO*, II, *Negocierea şi ratificarea Protocolului de aderare*, coordonator Ilie Manole, Ploieşti, Editura Printeuro, 2005, p. 157–168; vezi şi „Historia", Bucureşti, nr. 39/2005.

76.Arhiva Consiliului Naţional pentru Studiul Arhivelor Securităţii, Bucureşti (în continuare, se va cita: Arhiva CNSAS), fond 40 010, dosar 13, f. 109–154 (Scrisoarea lui I. Joldea Rădulescu către Pamfil Şeicaru, din 23 octombrie 1943, trimisă în copie şi lui N. Mareş, fost ministru în cabinetul Antonescu). Vezi răspunsul şi comentariile lui N. Mareş (din 5 noiembrie 1943) la gestul lui I. Joldea Rădulescu, din 5 noiembrie 1943 (idem, vol. 13, f. 18–20). I. Joldea Rădulescu a beneficiat în anii războiului de relaţia cu Mihai Antonescu. Anterior războiului, el se manifestase ca un adept al lui M. Manoilescu, publicând între altele: *Ţărănimea în statul naţional–corporatist*

pagini dactilografiate), trimisă la 27 octombrie 1943 pe adresa lui Pamfil Şeicaru de către un confrate, în mod concret un ziarist pe care l–am numit deja – I. Joldea Rădulescu[77].

Expeditorul, respectând regulile profesiei, avusese inspiraţia ca, întâlnindu–i în împrejurări diferite pe unii dintre liderii politici ai României Mari (N. Titulescu, N. Iorga, C. Stere, I. G. Duca, mareşalul C. Prezan), să–i chestioneze, între altele, **despre semnificaţia vecinătăţii Rusiei.** A obţinut, se înţelege, fără dificultate, în replică, dezvăluiri şi precizări fundamentale, demne oricând de o antologie. Ca să exemplific, voi reţine că, în 1936, neîntrecutul N. Iorga s–a destăinuit jurnalistului I. Joldea Rădulescu: *„Paradoxul este acesta: cât timp nu ne atacă, trebuie să opunem Rusiei – dacă putem, bineînţeles – armata altora, armata Europei întregi. Dacă aceasta nu se poate, dacă Europa va fi divizată ca în 1914–1918, noi trebuie să stăm deoparte. Altfel, suntem distruşi... Noi trebuie să ne ferim ca de foc să iritäm pe ruşi, întâi, fiindcă suntem prea aproape de ei, şi, al doilea, fiindcă ruşii sunt ca elefanţii: nu uită niciodată. Oricum, trebuie precizat, prin declaraţii oficiale şi prin presă, că n–avem nimic cu poporul rusesc, că ceea ce avem este cu regimul bolşevic, care ne ameninţă liniştea şi siguranţa internă".* Cu un alt prilej, după dezastrul graniţelor răsăritene în iunie 1940, mareşalul C. Prezan, unul dintre coautorii victoriilor răsunătoare din 1917–1919, şi–a exprimat dezacordul faţă de propunerea ca România să fi intrat în război pentru a respinge notele ultimative ale lui Molotov privind Basarabia şi Bucovina de Nord, motivând că *„ar fi fost o mare greşeală... Am fi fost zdrobiţi şi ameninţaţi să pierdem, poate, şi mai mult. Cred că ruşii atâta aşteptau: să fie provocaţi ca să ne ocupe",* însă şansa i–a surâs, cu adevărat,

---

(Statul breslelor) (Bucureşti, Tip. Universul, 1934, 22 p.), în ceea ce–l priveşte pe N. Mareş, acesta s–a dovedit, ulterior, deficitar la capitolul moral, din vremea ce în 1946 avea să prezinte corespondenţa cu I. Joldea Rădulescu „Tribunalului Poporului" drept probă a atitudinii sale... anti–antonesciene!

77. În anii războiului, el a editat diverse ziare şi chiar a beneficiat de solicitudine din partea autorităţilor antonesciene.

lui I. Joldea Rădulescu în 1927, când, la Bucureşti, l–a primit premierul în funcţie al României, nimeni altul decât I. I. C. Brătianu. Era cu puţin timp înainte de sfârşitul neaşteptat al marelui bărbat de stat, unul dintre fondatorii şi călăuzitorii marcanţi ai României Mari, în cel dintâi deceniu al ei de existenţă. Dacă insistăm asupra gândurilor mărturisite de I. I. C. Brătianu ziaristului interesat de idei şi convingeri remarcabile, o facem întrucât suntem convinşi că România, aflată şi astăzi pe o nouă turnantă a istoriei sale, este în situaţia când nu poate şi nici nu trebuie să–şi „îngăduie" experimente diplomatice ori să ignore pildele şi îndemnurile ante–mergătorilor noştri iluştri, fie ei fondatori de ţară, fie creatori şi propovăduitori ai curentului permanent al opiniei publice naţionale. Cu precizarea că, în funcţie de momentul, de conţinutul şi de adresa dezvăluirilor, acestea se constituie într–un veritabil extras de testament politico–diplomatic al ilustrului Ionel I. C. Brătianu (1864–1927), vom reţine pentru cititor câteva din pasajele cele mai semnificative pe tema enunţată din interviul acordat în 1927, de premierul României, ziaristului... de ocazie, care, totuşi, a fost I. Joldea Rădulescu. Menţionăm, o dată în plus, că textul este inedit, iar întrebările din paranteze aparţin reporterului de la 1927: „I. I. C. Brătianu – *Ştiu că şi alţii fac sforării ca ruşii să ne recunoască graniţa dinspre Răsărit; le–am făcut şi eu. Nu zic că e rău, dar nu e nici bine, fiindcă această recunoaştere obţinută, ne vom culca pe roze şi vom uita de eterna primejdie rusească...*". La întrebarea ***ce era de făcut?,*** Brătianu a observat: *Nimic altceva decât să ne menţinem mereu pe linia politică a alianţei cu Anglia şi Franţa; orice deviere, cât de mică, de la această alianţă, ne va fi fatală;*

1941. Mareşalul Ion Antonescu discutând cu un copil de trupă pe frontul din Basarabia

cum ne–ar simți că ne îndepărtăm de protectorii noștri pentru a–i înlocui cu alții, sau că rămânem singuri, rușii ne vor ataca...". În asemenea situație, a intervenit Joldea Rădulescu, *se impunea să le răspundem rușilor?* – drept care Ionel Brătianu a replicat ferm: *„...Nu; dacă voi fi eu la guvern, nu vom răspunde; dacă vor fi alții și aceștia vor comite greșeala să răspundă, îți spun de pe acum ce se întâmplă: vom fi zdrobiți și însăși ființa statului va fi în primejdie de moarte. Rușii ne vor copleși cu numărul și ne vor invada întregul teritoriu. Suprema înțelepciune recomandă să nu ne batem niciodată, în nici o împrejurare și oricum s–ar prezenta coaliția. Fiindcă odată terminat războiul, prietenii de arme se vor întoarce acasă, iar noi vom rămâne iarăși singuri, față–n față cu haotica, năucitoarea amenințare. Vecinătatea cu Rusia – iată principiul de la care trebuie să pornească nu numai politica noastră spre Răsărit, dar toată politica noastră externă. Vecinătatea cu Rusia – nu sentimentele, nu afinitățile rasiale sau culturale, nu interesele economice comandă politica noastră externă. Merg cu acela, oricare ar fi el, care–mi dă mai multă certitudine că mă va apăra contra Rusiei, dar nu cu armele, căci sorții unui război cu Rusia sunt foarte problematici, chiar când în joc este cea mai puternică armată din Europa, ci prin mijloace pacifiste. Sunt sigur de Rusia, atâta vreme cât sunt mai tare pe terenul diplomatic și pe acela al alianțelor; din momentul în care s–a dezlănțuit războiul, partida poate fi socotită ca pierdută...".* Jurnalistul nu s–a dat bătut, oferind exemplul războiului Crimeii, temă care nu–i era necunoscută premierului de la București. *„...Crimeea* – a dezvoltat Brătianu – *a fost un succes pentru aliați, fiindcă rușii erau conduși atunci de un țar care nu–nvățase nimic din strategia lui Alexandru I. Dacă rușii se retrag în interiorul țării, sunt imbatabili. Armata rusă nu poate fi înfrântă decât de acela care va ști sau va reuși s–o atragă în afară de frontierele Rusiei!"*[78]

Între cei chestionați de I. Joldea Rădulescu, nu putea să lipsească Constantin Stere însuși, în 1930–1931. Potrivit „Marelui Basarabean", care a avut un rol proeminent în politica României în

78. Arhiva CNSAS, fond 40.010, dosar 13.

1914–1918, el fusese convins că, la sfârşitul primului război mondial, Rusia ar fi fost zdrobită, fiind eliminată de pe scena europeană pe cel puțin... o sută de ani! Nu fusese aşa, întrucât, de fapt, Rusia ieşise **regenerată** din conflagrație, probabil pentru că imperialismul țarilor a fost preluat şi amplificat de Kremlinul Roşu[79].

Octombrie 1941. Mareşalul Antonescu într-un oraş basarabean eliberat

Potrivit lui N. Iorga, la care propun să revenim, problema Rusiei bolşevice trebuia tratată în context. El s–a declarat în acord cu Berdiaev, opinând că bolşevismul reprezenta „ *un fenomen sufletesc specific rus, care nu poate – şi, adăugăm noi, în 1990–1991, istoria a confirmat–o, nici* ***nu a fost finalmente!*** *– distrus cu tunul"*[80]. Totodată, cine putea mai bine – ne întrebăm – să circumscrie în context problema Basarabiei? Să–l urmărim, aşadar, pe N. Iorga: *„...Basarabia ne–a picat în gură ca o pară mălăiață, care însă ne–a rămas în gât. N–o s–o putem înghiți decât dacă cineva ne va da o puternică lovitură de pumn în ceafă [...] N–o putem asimila decât dacă o zguduire socială internă ne determină, vrând–nevrând, să acceptăm un regim politic care convine structurii şi vecinătății sale cu Rusia [...] Dar nici dacă ne vom transforma radical nu vom fi siguri de Basarabia, atâta vreme cât nu vom şti să punem între Rusia şi noi barajul unei alianțe care să–i ție pe ruşi în frâu. Basarabia ne va da într–o zi de furcă. Până atunci ea ne va obliga la cheltuieli militare enorme care însă, în clipa conflictului nu ne vor folosi la*

79. *Ibidem,* f. 116.

80. *Ibidem,* f. 119.

nimic"[81]. Prognoza istoricului s–a dovedit corectă: în iunie 1940 sfârşitul Basarabiei române a inaugurat procesul dezintegrării României Mari!

Tot în anul 1936, o dată cu N. Iorga, I. Joldea Rădulescu s–a întâlnit cu Poklewski–Koziel, fostul ministru al lui Nicolae al II–lea la Bucureşti, unde a rămas după revoluţia bolşevică. Fostul diplomat ţarist constata că, la momentul respectiv, România nu mai putea conta în Europa, dintre cei mari, decât pe Marea Britanie şi Franţa, ne–excluzând posibilitatea ca, *„ în clipa când acestea vă vor lăsa din braţe, puteţi să vă faceţi testamentul"*[82]. Nu aveau să mai conteze, atunci, nici Germania şi nici Mica înţelegere... De ce Germania – nu, s–a arătat intrigat Joldea Rădulescu. Considerentele expuse de Poklewski–Koziel s–au dovedit calificate: *„... Germania? Germania singură ar putea să înfrunte Rusia, dar n–o va bate niciodată. Aceasta nu s–ar putea întâmpla decât dacă: sau Germania va fi ajutată de Anglia şi Franţa, ceea ce e exclus; sau Rusia nu va fi ajutată de Anglia şi Franţa, ceea ce e puţin probabil. Fiindcă, atunci când se va dezlănţui războiul, el va deveni iarăşi un conflict european, dacă nu chiar mondial. Rivalităţile dintre marile puteri vor salva Rusia"*[83]. În context, recomandările diplomatului s–au dovedit ferme şi inspirate, confirmate integrale de evoluţiile europene dintre 1937 şi 1947: *„Să nu ieşiţi de sub tutela Angliei şi Franţei; să nu provocaţi; în cazul când sunteţi atacaţi, să vă retrageţi frumuşel în cort şi să aşteptaţi; dacă Anglia şi Franţa învinge, veţi fi salvaţi; dacă aceste două mari puteri vor fi înfrânte, să vă supuneţi soartei şi să aşteptaţi alte câteva decenii sau secole, până [ce] o împrejurare vă favorizează să vă recuperaţi ceea ce aţi pierdut. În general, sfatul meu, pe care l–am dat tuturor oamenilor politici români, este să evitaţi pe cât posibil de a participa la un conflict armat contra Rusiei, chiar alături de alţii. Lăsaţi pe cei mari să*

81. *Ibidem.*

82. *Ibidem,* f. 121.

83. *Ibidem,* f. 122.

se bată între ei, nu vă amestecați, stați departe, cât mai departe și cât mai mult timp departe...[84]". Totodată, cel intervievat n–a ocolit, dimpotrivă, problema Basarabiei, prevestind că U.R.S.S. va interveni, la o „conjunctură favorabilă", pentru a recupera teritoriul dintre Prut și Nistru, chiar printr–un atac militar[85], iar România nu se va putea apăra. De ce? Întrucât cu Rusia – argumenta Poklewski–Koziel, ca și cum ar fi expus oficial punctul de vedere al Kremlinului stalinist – *„nu se poate bate oricine. Vrei să știi părea mea sinceră? V–ați mărit prea mult față de puterile dv. morale... Și, ca să puteți păstra această moștenire extrem de grea, ar trebui să aveți altfel de oameni, și nu–i aveți* (subl. ns.)"[86].

De asemenea, I. Joldea Rădulescu a convorbit de–a lungul anilor cu ziaristul T. Pisani[87], cu Ion Inculeț, în toamna anului 1940, după prăbușirea României Mari[88], și cu un fost diplomat, al cărui nume nu–l comunică și nici nu cutezăm să–l bănuim, fără riscul de a ne înșela profund. Era tot în toamna anului 1940, iar Bucureștii, din naivitate, se îmbarcase pe aceeași navă cu Germania lui Adolf Hitler, care, aprecia interlocutorul necunoscut și nebănuit, deja...[89] pierduse războiul. O situație în care era preferabil să fi fost extrem de prevăzători, să ne fi ținut – așa cum recomandase, dacă ne amintim, și Poklewski–Koziel – mult departe. Iar față de Rusia, continua diplomatul în cauză, nimic nu se impunea decât *„o prudență fără seamăn..., o atenție încordată asupra tuturor mișcărilor sale, sforțări continue pentru*

---

84. *Ibidem.*

85. *Ibidem.*

86. *Ibidem.*

87. *Ibidem,* f. 122.

88. *Ibidem.* Acesta, într–un moment în care Bucureștii se orientaseră deja spre *Axa* Berlin–Roma–Tokio, ar fi declarat: „Cu rușii nu te poți bate... Rușii vor da mult de lucru Europei; **ceea ce au făcut acum cu noi e numai începutul.** Vei vedea, vei vedea...".

89. *Ibidem, f. 126.*

a păstra cu ea raporturile cele mai bune cu putință și, în sfârșit, grija de a rămâne cât mai departe de vreun conflict militar cu Rusia sau de a participa alături de alții, oricine ar fi ei, la un asemenea conflict". I. Joldea Rădulescu ne asigură că diplomatul ar fi conchis: *Nu bolșevismul constituie primejdia mortală care ne pândește, ci Rusia.* ***Rusia, pur și simplu"***[90]***.***

* * *

O concluzie se impune. Și, în prima ordine, trebuie să avem în vedere cu prioritate **momentul** când I. Joldea Rădulescu și-a redactat scrisoarea către Pamfil Șeicaru, din care, tot pe atunci, i-a trimis o copie și inginerului N. Mareș, care, la „procesul" din mai 1946 al echipei lui Ion Antonescu, a înaintat-o autorităților. Fără nici o îndoială, cu scopul de a fi dovedit că el, ca fost demnitar ministerial al mareșalului, ar fi păstrat contacte cu cei care se pronunțaseră împotriva Războiului din Răsărit. Textul lui Joldea Rădulescu, datând din 17 octombrie 1943, intervenea în clipa în care soarta Războiului din Răsărit fusese decisă, astfel că, netăgăduit, expeditorului îi era mai lesne să se pronunțe asupra deznodământului previzibil. Aceasta deși Joldea Rădulescu îl asigura pe destinatar că „sfârșitul războiului este încă departe"[91]. Totuși, aprecia tot Joldea Rădulescu, cel puțin pentru România finalul ***„se traduce prin dezastrul nostru sigur; iar din punct de vedere strict politic înseamnă nici mai mult, nici mai puțin, decât o sinucidere"*** [92]**.** De unde și concluzia finală, neiertătoare, lesne de formulat în octombrie 1943, dar imposibil de admis în 1940–1941. ***„Nu trebuia*** – a conchis I. Joldea Rădulescu – ***să intrăm în război"***[93]**.** Totul era, aparent, cât se poate de clar, deși în judecarea esenței faptelor survenite *lipsea – în chip surprinzător ori, cine știe, pentru că așa impunea demonstrația (?) –* ***un factor determinant: dar***

90. *Ibidem,* f. 127.

91. *Ibidem.*

92. *Ibidem.*

93. *Ibidem.*

dacă războiul era purtat pentru eliberarea unor teritorii româneşti! Se impune, în altă ordine, ca declaraţiile liderilor politici, militari şi diplomatici în forma comunicată de I. Joldea Rădulescu să fie coroborate *şi cu alte surse,* în nici un caz, nu trebuie să rămânem *la un singur izvor,* scrisoarea examinată din octombrie 1943. Nu putem ignora riscul ca I. Joldea Rădulescu să fi impus *spiritul timpului prezent* (octombrie 1943) declaraţiilor generale sau speciale smulse liderilor chestionaţi în răstimpul 1927–1940. Caz în care se impune să încheiem cum că declaraţiile *erau frumoase şi utile, dar... ireale. Ceea ce schimbă multe, dacă nu cumva complet, datele problemei.* **Nu însă şi esenţialul, şi anume că în epoca modernă ne–a preocupat şi trebuie să ne preocupe orişicând *vecinătatea Rusiei, rolul şi locul, destinul factorului rusesc în politica de ansamblu a României eterne.* Pe de altă parte, problema nu s–a aflat, mai puţin, în atenţia lui Ion Antonescu şi a colaboratorilor săi. Din contră, a ocupat un rol predominant în strategia mareşalului, care a ales calea războiului alături de *Axă* contra U.R.S.S. şi a restului Naţiunilor Unite. Din considerente, care, şi acelea, trebuie avute în vedere, cum a şi fost cazul[94].**

94. Vezi, de exemplu, Petre Mihail Mihăilescu, *România în calea imperialismului rus. Rusia, România şi Marea Neagră,* Bucureşti, 1944; general Platon Chirnoagă, *Istoria politică şi militară a războiului României contra Rusiei Sovietice. 22 iunie 1941–23 august 1944,* ediţia a IV–a, Iaşi, Editura Fides, 1998. Motivând angajarea României în Războiul din Răsărit pentru eliberarea Basarabiei, Bucovinei de Nord şi a Ţinutului Herţa, la 24 iunie 1941, fiind primit de V. M. Molotov în vizită de rămas bun, Grigore Gafencu, întrebat de liderul diplomaţiei sovietice ce căuta România în tabăra Germaniei, a replicat cu demnitate: *„În ce mă priveşte, nu pot avea faţă de evenimentele de azi, pe care istoria le va judeca, decât o atitudine de diplomat, adică de soldat al ţării mele. Să–mi fie îngăduit în această calitate să–mi exprim părerea de rău că, prin politica lui urmată în timpul din urmă, guvernul sovietic nu a făcut nimic pentru a împiedica între ţările noastre dureros deznodământ de azi. Prin brutalul ultimatum din anul trecut, prin ocuparea Basarabiei, a Bucovinei şi chiar a unei părţi din vechea Moldovă, despre care am avut prilejul să vorbesc d–lui Molotov în mai multe rânduri, prin încălcarea teritoriului nostru, prin actele de forţă care au intervenit pe Dunăre [...], Uniunea Sovietică a distrus în România orice simţământ de siguranţă şi de încredere şi a stârnit îndreptăţită teamă că însăşi fiinţa statului*

Ajungem, în sfârşit, la concluzia finală: Numai aparent, potrivit relatării lui I. Joldea Rădulescu, mareşalul Antonescu pare să fi ignorat, în politica sa generală ce a condus la războiul României contra Rusiei Sovietice din 1941–1944, semnificaţia profundă, cu caracter de permanenţă, a *factorului rus.* Imposibil de admis, fie numai dacă avem în vedere educaţia şi experienţa Mareşalului. Dar, sub acest raport, precizările ce s–ar impune sunt ample şi numeroase, mai mult decât relevante fiind precizările pe care Mareşalul Antonescu le–a formulat, în ianuarie 1943, în interviul – publicat integral în anexa acestui capitol – acordat jurnalistului italian Lamberto Sorrentini[95]. Ulterior, în pragul sfârşitului de la 23 august 1944, Mareşalul nu şi–a modificat viziunea, nici chiar în momentul alegerii între *război sau pace (respectiv, armistiţiu).* Ne referim la faptul că, în ultima sa întrevedere cu Ion Mihalache, în seara de 22–23 august 1944, când liderul P.N.Ţ. i–a sugerat ca, a doua zi, să meargă la Palat, să discute cu regele Mihai I, admiţând să semneze el armistiţiul, Ion Antonescu a etalat unul dintre *factorii esenţiali* care contraziceau toate calculele avansate de preopinentul său. Dar este preferabil să reţinem din faimoasele *însemnări din celulă,* aşternute de Antonescu în ceasurile imediat următoare arestării sale în după–amiaza de 23 august 1944,

---

român este în primejdie. Am căutat atunci un sprijin în altă parte [...] Lovitura cea dintâi, care a zdruncinat temelia unei asemenea României, chezăşie de siguranţă şi de pace, acoperire firească şi atât de folositoare a unui hotar întins şi însemnat al Rusiei, ***a fost dată, din nenorocire de guvernul sovietic. Cele ce se întâmplă azi sunt urmările acestei nenorociri care a dus acum la un război între cele două popoare care niciodată în istorie nu au luptat unul împotriva altuia"*** (apud Grigore Gafencu, *Misiune la Moscova.1940–1941,* Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1995, p. 230–231).

95. Cf. Gh. Buzatu, coordonator, *Mareşalul Antonescu la judecata istoriei,* Bucureşti, Editura Mica Valahie, 2002, p. 378–379. Textul integral al interviului a fost editat de istoricul Mihai Pelin (cf. „Independent", Bucureşti, 15 mai 2001, p. 5).

un pasaj exemplar în demonstrația noastră: *„Vecinătatea Rusiei, reaua ei credință față de Finlanda, Țările Baltice și Polonia, experiența tragică făcută de alții, care au căzut sub jugul Rusiei, crezându–i pe cuvânt, mă dispensează să mai insist”*[96] – a punctat șeful statului român ca răspuns la sugestia lui I. Mihalache de–a se încrede, o dată mai mult, în *asigurările și propunerile Moscovei pentru un armistițiu direct U.R.S.S. – România,* încurajate în epocă, cum se știe, de către anglo–americani. Să ne fie îngăduit, în context, să apreciem că, în fundamentul ei, problema, atunci, ca și în trecut ori ca acum, era în vizor, în fond, problema atitudinii României față de asigurările Marelui Aliat de la Răsărit *s–a pus oricând în timpurile moderne, încheierea nu poate fi decât una singură: Netăgăduit, ÎNCREDEREA și GARANȚIA BUNELOR INTENȚII constituie prioritatea absolută care a fost, este și rămâne pe agenda raporturilor româno–ruse. Iar aceasta, fără îndoială, după tot ceea ce experiențele veacurilor precedente au clădit și năruit, precum doar în pagini de baladă, cu atâta sârguință”.*

Poate să apară cât se poate de straniu, dar Mareșalul Antonescu a intuit evoluția evenimentelor, în anume privințe, cu o precizie de–a dreptul șocantă. Astfel, pentru a rămâne în contextul precizat, Antonescu, răspunzând ziaristului italian deja menționat, Lamberti Sorrentino, la 26 ianuarie 1943, deci într–un moment decisiv și fatal pentru soarta marii conflagrații din 1939–1945 – finalul bătăliei de la Stalingrad, i–a dezvăluit, la insistențele acestuia, în ce consta – față de posibilitatea ratării victoriei – încrederea sa în destinul țării și al poporului român, și care, cu alte cuvinte, rămânea **marele său secret**[97].

După cum am consemnat, Mihai Eminescu, Nicolae Iorga și Pamfil Șeicaru, cei trei titani ai presei noastre politice, s–au

96. *Ibidem,* p. 291.

97. Vezi *infra* anexa 30.

Din comorile Arhivelor: Textul original al interviului acordat de Mareşalul Antonescu scriitorului I. Al. Brătescu–Voineşti, membru al Academiei Române (decembrie 1943)

pronunțat constant şi fără rezerve în privința *rolului factorului rusesc ori sovietic* asupra orientării de ansamblu ale Țărilor Române şi, ulterior, ale României în relațiile internaționale.

Pentru a încheia, se impune a sintetiza: a devenit o realitate istorică indiscutabilă, stabilită cu precizie şi recunoscută în consecință, în temeiul cercetărilor savanților de pretutindeni şi de oricând, aceea că românii, rezultat al unei evoluții de două ori milenare, beneficiază de un avantaj de care dispun mai puține popoare ca rod al prezenței lor în istorie – persistența lor, necontenită şi în ciuda tuturor vicisitudinilor, în însăşi vatra lor strămoşească. A fost şi a rămas un fapt remarcabil, care şi–a pus amprenta asupra devenirii şi împlinirii noastre ca unul dintre popoarele fondatoare ale bătrânului continent, determinându–i comportamentul şi caracterul, calitățile şi defectele, ca să nu mai vorbim că şi–a legat profund soarta de aceste meleaguri, pe care, stăpânindu–le şi influențându–le,

1941. Soldați români în atac cu aruncătorul de flăcări

și–a asumat, natural, riscul unor influențe defel nesemnificative. De altfel, cum este bine cunoscut, creația populară, de cea mai înaltă calitate literară și valoare istorică, vorbind obsesiv despre **„codrul frate cu românul”,** surprindea tocmai o atare realitate, căreia ulterior unul dintre maeștrii filosofiei moderne, l–am numit pe **Petre Țuțea,** avea să–i dea noi valențe, atunci când a opinat că **istoria noastră reprezintă, în primul rând, geografie,** în context, trebuie să reținem că, cu mai multe secole înainte, cronicarul **Grigore Ureche** îi plasase în chip justificat pe români ca situându–se – prin tot ceea ce au fost și, adăugăm noi, în perspectiva desfășurărilor ce aveau să urmeze până la acest început de veac și de mileniu – **„în calea tuturor răutăților”...**

Să reținem finalmente că nu toți autorii admit că evoluția raporturilor dintre Rusia Sovietică și România în perioada 1917–1941, determinate în chip copleșitor de politica externă în forță a Moscovei, ca și de tendințele ei consecvent expansioniste în dauna statelor vecine „imperialiste”, inclusiv România, ca și

Frontul din Moldova, 14 mai 1944. Generalul Petre Dumitrescu împreună cu generalul Erich Buschenhagen

de temeiurile ideologice leninist–staliniste ale acțiunilor pe plan internațional, au condus OBLIGATORIU – NU SE PUTEA ALTFEL! – la deznodământul de la 22 iunie 1941, situând nu numai *de facto* dar și *în devans* statul român de partea inamicilor U.R.S.S.; iar aceasta, chiar dacă a fost vorba, cum au evoluat realmente realitățile, cu concursul temeinic al... Kremlinului însuși (mai ales în 1939–1941), de acțiunea României alături de Germania lui A. Hitler. În ce privește România, războiul ei a avut, de la un capăt la altul (22 iunie 1941 – 23 august 1944) **un caracter drept și național,** în nici un caz nefiind în discuție, așa cum ni s–a propus recent și în mod cu totul absurd[98], un... „război antisemit" care ar fi „ținut din iunie 1941 până la 23 august 1944", și al cărui „rezultat cel mai grav a fost ocuparea, în 1944, a României de către trupele sovietice și impunerea regimului bolșevic"?! Să reținem, de asemenea, că Mareșalul, consecvent convingerilor expuse lui Lamberto Sorrentini, avea să revină – în chip strălucit – într–un alt moment al războiului, în decembrie 1943, în interviul celebru acordat scriitorului I. Al. Brătescu–Voinești, titular al Academiei Române[99]. În final,

98. Vezi Emilian Bold, Răzvan Ovidiu Locovei, *Relații româno–sovietice (1918–1941),* Iași, 2008, p. 295.

99. Interviul a fost difuzat la Radio București în 20 decembrie 1943, reluat de presa scrisă a timpului și retipărit integral, inclusiv cu corecturile operate de Mareșal, în 2001, după materialul găsit de prof. Valeriu Râpeanu în arhiva Societății Române de Radio (cf. „Curierul Național", București, 23–24 iunie 2001).

exprimându–şi o dată în plus şi categoric încrederea în victorie pe Frontul de Est, Mareşalul a declarat: **„Luptăm pentru a apăra fiinţa noastră a tuturor. Luptăm pentru fraţii cari au intrat în robie. Luptăm, fiindcă, dacă am face altfel, rândul nostru în robi ar veni"**[100]

Sărbătorile de iarnă pe frontul de Est

Este semnificativ că, mai cu seamă în cursul veacului trecut, conflictele locale sau generale (cele două conflagraţii mondiale sau „războiul rece"), care n–au ocolit România, dimpotrivă, au pus şi repus în discuţie, adeseori până la exagerare, rolul factorului geopolitic în determinarea evoluţiei unei zone şi, cu atât mai lesne, a istoriei unor popoare, în speţă a românilor. N–a fost întâmplător că, în intervenţia susţinută în faţa Congresului Internaţional de Ştiinţe Istorice de la Zurich (septembrie 1938), **N. Iorga,** neîntrecutul nostru polihistor şi unul dintre cei mai mari ai lumii, a surprins **rostul permanenţelor** identificate în cei trei factori determinanţi ai trecutului nostru – **naţiunea** *(rasa,* în accepţiunea savantului), **ideea şi pământul.** *„Este incontestabil...* – a relevat strălucitul istoric[101] – *că... mediul natural făureşte, încet, dar neîncetat rasa, prin multele lui influenţe, de care nimeni nu poate scăpa şi prin ceea ce, pătrunzând în fiecare moment în suflete, ajunge să transforme şi înfăţişarea fizică a omului. Creatori ai semnţiilor*

100. *Ibidem,* p. 8.

101. N. Iorga, *Generalităţi cu privire la studiile istorice,* ediţia a III–a, Bucureşti, 1944, p. 239 şi urm.

umane, pe care continuă să le modeleze cu drag, pământul şi cerul dau încetul cu încetul un alt aspect exterior, acoperind acelaşi fond moral, fiinţei omeneşti".

[ANEXA]

Bucureşti, 26 ianuarie 1943 – Interviul acordat de Mareşalul Ion Antonescu jurnalistului italian Lamberto Sorrentini, de la „Il Tempo"[102]

– Domnule Mareşal, ştiu că timpul Dv. este preţios...

M–a întrerupt. „Am timp. Luaţi loc" – şi, aşezându–se într–un fotoliu, mi–a arătat un altul în faţa sa. Era un bărbat bine, cam la 60 de ani, încăperea era rectangulară, o masă lungă, cu câteva scaune în jurul ei. Părea biroul preşedintelui unui consiliu de administraţie. Mi–a spus: „Am citit ce aţi scris despre campania de la Odessa. Exact, scrupulos. Cu aceleaşi scrupule aţi scris şi despre Rusia şi, în special, despre Polonia?"

– În ceea ce priveşte Rusia şi, în special, Polonia, am fost nevoit să mă autocenzurez.

– Mă interesează autocenzurile...

– Din Rusia, Germania ocupă între 10 şi 50 de kilometri de o parte şi de alta a principalelor axe feroviare. Restul este în mâinile fracţionarilor, pe care ruşii îi numesc partizani şi care fac să sară în aer jumătate din trenurile îndreptate spre Stalingrad. Hărţuiesc trupele germane în înaintare, întocmai cum erau hărţuite trupele lui Napoleon în retragere. De la Viena la Salino, un tren militar face opt zile, când anotimpul este prielnic. Când va veni iarna, timpul se va dubla. Subzistentele sunt drămuite,

---

102. Interviu acordat în seara zilei respective (vezi *supra,* în *Jurnal),* textul a fost publicat în premieră în Italia după aproximativ trei decenii, iar la noi a fost tradus şi comentat de Mihai Pelin (apud „Independent", Bucureşti, 15 mai 2001, p. 5); fragmente – Gh. Buzatu, coordonator, *Trecutul la judecata istoriei: Mareşalul Antonescu – Pro şi contra,* Bucureşti, Editura Mica Valahie, 2006, p. 545–546.

înainte au încercat să le bage pe gât italienilor ce se mai putea folosi din grânarele arse de ruşi în fuga lor prin Ucraina, mi–au spus la comandamentul corpului expediţionar, dar generalul Mese a fost implacabil: sau ne daţi grâu ca lumea, aşa cum primesc şi germanii, sau facem stânga–împrejur. Le–au dat grâu ca lumea şi Crucea de Fier cu spade...

– Nu există o altă modalitate de a trata cu ei şi ştiu şi eu foarte bine cum să–i împiedic să prade avuţiile româneşti, petrolul, grâul, carnea, fructele, tutunul, totul, dar eu sunt soldat şi constrâns de politicieni să tratez numai chestiunile militare; de acei politicieni care, ireverenţioşi din cale afară, sunt dispuşi să acorde şi suplimente la pradă şi chiar par onoraţi atunci când ziarele scriu că furniturile pentru marele aliat au fost depăşite cu o zecime trasă din raţia de mâine a populaţiei. Şi în Polonia? Vorbiţi–mi despre Polonia. Ştiu că este o zonă interzisă pentru ziarişti. Cum aţi ajuns acolo?

– Pentru că, la Brest Litovsk, trenul care trebuia să mă ducă la Viena a fost pe neaşteptate deviat spre Varşovia, în Polonia, ocupanţii jefuiesc 50%, poate 80% din raţia fiecărui locuitor. Pământul negru, bogat, e cultivat cu armate de bărbaţi şi femei, duşi de colo–colo în turme şi biciuiţi, în timp ce recalcitranţii sunt pur şi simplu ucişi. Metodic, polonezii sunt constrânşi să trăiască asemeni unor iobagi, universităţile şi şcolile secundare au fost închise ori distruse, au rămas numai şcolile elementare şi cele de meserii. Despre masacrul evreilor ştiţi atât cât ştiu şi eu. Cu toate acestea, este de neimaginat cât de îngrijorate sunt scrisorile sosite de la militarii de pe fronturi, şi sunt destule pe care cenzura le lasă să treacă, neavând încotro. Cam trei pătrimi din corespondenţă. Numai în zona Varşoviei se pot număra peste zece mii de dezertori din Wehrmacht, care trăiesc la ţară, cu femei poloneze; când îi înşfacă, îi împuşcă în pieţe publice, folosindu–se de soldaţi demoralizaţi.

– Dumneavoastră nu credeţi în victorie?

– Nu numai că nu cred, dar nici măcar n–o doresc. Chiar dacă vom avea nenorocul să învingem, noi, italienii, voi, românii

şi ungurii, deşi aliaţi şi vărsând fluvii de sânge pentru războiul lor, vom deveni complicii unor crime oribile, săvârşite împotriva unor popoare întregi. Ministrul nostru de la Budapesta, Filippo Anfuso, care îi cunoaşte, îi admiră şi îi detestă ca puţini alţii, spune că un lucru au reuşit să inventeze germanii, feudalismul la care Hitler vrea să supună popoarele pentru o mie de ani; cu principiile lor în frunte, noi să fim aliaţi vasali şi vasali de vasali, iar inamicii iobagi.

– Sunteţi prietenul lui Ciano?

– Sunt corespondent la jurnalul lui. Mi–am propus să–l văd la Roma şi, dacă–mi întinde un deget, vreau să–i verific ideea unei păci separate a Italiei, împreună cu Ungaria şi poate, cu România.

– Nu vi se pare că mergeţi prea departe?

– Domnule Mareşal, nu m–am simţit niciodată cu picioarele mai pe pământ decât azi. Am întâlnit ofiţeri germani, tineri şi culţi, care doresc să piardă războiul, deoarece sunt şi se simt fii ai Germaniei lui Goethe, străini de cea a lui Hitler. Dacă Stalingradul nu cade şi ruşii trec la ofensiva de iarnă, va fi teribil. Domnule Mareşal, dacă am răspuns cum am răspuns la întrebările adresate şi, totuşi, nu mă arestaţi ca defetist incurabil, trebuie să cred că nici dvs., nu credeţi în victoria finală. Şi atunci, de ce aţi fi un adversar al ideii unei păci separate, cu Ungaria şi Italia?

– Deoarece mă gândesc la ziua de mâine a României şi la eventualitatea că războiul va fi pierdut. Eu lupt cu Rusia, care este un inamic mortal al ţării mele. Jafurile Germaniei le putem îndura, dar sub ameninţarea Rusiei putem sucomba. Rusia vrea Constantinopolul, încă din timpul Ecaterinei a II–a, ieşirea la mările calde, şi noi reprezentăm piedica principală în realizarea unei asemenea aspiraţii... Vă daţi seama ce a însemnat pentru acest popor răvăşit, ocupat de turci patru secole, fără a mai socoti şi invaziile şi, mai ales infiltraţiile premeditate ale ruşilor, să rămână român, creştin şi să devină o naţiune independentă? Monarhia? A fost de sânge germanic, romanizată atât cât trebuia

și Regele Carol al II–lea era deja preț de nouă zecimi român. Suntem un popor unit și, dacă unitatea o datorăm în mare parte sacrificiilor din primul război mondial supraviețuirea se va datora sacrificiilor din al doilea. Toți românii, și mai ales cei din Basarabia și Bucovina, refuză să se rusifice.

– Comunismul nu vă preocupă?

– Eu lupt întotdeauna cu Rusia, comunismul Uniunii Sovietice este un mijloc, nu sfârșitul imperialismului rus, care vrea Constantinopolul și poate să ajungă acolo numai traversând sau înghițind România. Într–un lanț de bătălii și operații și, mai ales, în tentativa reușită de a–i opri pe ruși în ofensiva de iarnă, anul trecut, România a pierdut un procent important din efectivele ei. Pentru a trimite trupe pe front, a fost un moment în care am avut, în întreaga cuprindere a teritoriului național, numai 6.000 de oameni înarmați, adică nimic, insuficienți chiar și pentru a menține un drum de ordine publică, în caz de alarmă la București. Acum am cu mult mai mulți. Și voi avea și mai mulți, mă zbat să chem sub drapel contingentele cele mai tinere. Dincolo de reconstrucția armatei mele decimate la Odessa, pregătesc o altă armată, mult mai puternică.

– O veți trimite pe front?

A fost singura izbucnire a conversației. M–a privit drept în față și a declarat, peremptoriu:

– Da, o voi trimite pe front. O voi trimite pe front contra rușilor.

A avut un rictus amar al buzelor, ca și cum și–ar fi amintit imagini puțin plăcute, și mi–a spus, cu un ton mult mai împăcat:

– Eu nu fac un joc de trișor, ca vecinii mei unguri, visând prăbușirea germanilor și sosirea englezilor eliberatori. Drumul spre Constantinopol nu trece prin Budapesta și ei nu au motive să se teamă de Rusia. Noi avem. Noi știm că dușmanul mortal al României este Rusia lui Petru cel Mare și a Ecaterinei a II–a, cărora Stalin le–a rămas credincios și trebuie să recunoaștem, îl continuă

genial. Este rusul rus dintotdeauna, care, înveşmântându–se astăzi în comunism, înaintează în numele unui ideal care corupe intelectualitatea şi, ascunzându–şi colţii după o zdreanţă roşie, atrage masele de muncitori şi ţărani. Eu voi arunca în război, spre a–i zăgăzui pe ruşi, toate forţele pe care voi izbuti să le înarmez, convins că acesta este supremul bine pentru România, zăgăzuirea ruşilor. Până acum, asta ne–a costat 80.000 de morţi şi 200.000 de răniţi, inclusiv prizonierii şi dispăruţii, am pierdut o jumătate de milion de oameni.

A rostit aceste cifre ca şi cum ar fi vorbit despre bătălii câştigate. Mi–am făcut şi eu socotelile şi i–am spus:

– Cinci sute de mii de căzuţi, la 16 milioane de locuitori, fac un căzut pentru fiecare 32 de locuitori, excluzând femeile bătrânii şi copiii, ajungem la o proporţie de un căzut la fiecare cinci oameni valizi. E o proporţie teribilă. Nu vă înspăimântă, domnule Mareşal?

– Nu. Ştiu, cifra e ridicată, dar nu mă înspăimântă, chiar dacă va trebui să crească. Aceşti morţi vor fi atuul jocului meu la masa păcii.

Am servit a doua cafea, îi simţeam nevoia. Admiram bărbatul chipeş şi marele soldat pe care–l aveam în faţă şi cu toate acestea, discuţia sa despre morţi, ca şi cum ar fi fost vorba despre un mărunţiş oarecare, mi–a readus în memorie pe primul mareşal al imperiului nostru, care i–a spus lui Badoglio, pentru a trata pacea, îmi trebuie numai cinci sau şase mii de morţi în Alpi. Toţi se comportă la fel, aceşti mareşali, cu vieţile soldaţilor lor.

Spre a îndulci afectarea, am întrebat:

– Şi dacă, totuşi, pierdeţi războiul?

– La timpul potrivit, imensul sacrificiu al celor căzuţi astăzi va salva tot ce se poate salva din România de mâine.

– Mă scuzaţi, domnule Mareşal, nu înţeleg.

– Am informaţii secrete despre comuniştii români emigraţi la şcoala de la Moscova. Sunt subjugaţi de o nebună, Ana Pauker, care şi–a vândut sufletul lui Stalin şi le impune compatrioţilor

să vorbească ruseşte, chiar şi între ei, susținând că limba română e un amestec bastard de dialecte, de înlocuit imediat cu aceea sublimă a lui Tolstoi. Pierzând noi războiul, acei emigranți îndoctrinați şi fanatici îşi vor asuma puterea pentru a impune, cu riguroasele sisteme ale marxismului, slavizarea, mai mult, rusificarea României.

Ana Pauker

Absorbit de gânduri, sprijinindu–şi bărbia cu mâna dreaptă, tăcea. Am îndrăznit să curm tăcerea aceea:

– Şi atunci?

S–a ridicat, s–a plimbat în jurul mesei, a revenit aproape de mine, privindu–mă drept în ochi, şi mi–a spus, scandând cuvintele:

– Şi atunci, amintirea părinților morți acum, luptând în numele României române, va fi aceea care îi va obliga pe fii, fie ei şi comunişti, să se păstreze români şi să vorbească româneşte şi să rămână, cu fruntea sus, descendenți ai coloniştilor lui Traian: latini, nu slavi.

– Acesta este secretul dvs., domnule Mareşal?

– Dacă vreți, e secretul meu. Vă propuneți să scrieți despre întâlnirea noastră?

– Nu pot să n–o fac. Dacă se va afla că am vorbit – am privit spre ceas – două ore cu Mareşalul Antonescu, şi aş refuza să scriu despre asta, aş rămâne şomer. Aveți încredere, voi scrie numai ceea ce nu [vă] va displace...

„PROCESUL" ŞI EXECUȚIA MAREŞALULUI: «DACĂ MOR, ESTE PENTRU BUCOVINA ŞI BASARABIA. DACĂ AR FI SĂ REÎNCEP, AŞ FACE LA FEL!...»

Excepție făcând atâtea împliniri și eșecuri, veacul al XX–lea a oferit, periodic, românilor și spectacolele mai multor... **„PROCESE ALE SECOLULUI":** procesul comuniștilor din Dealul Spirii (ianuarie–iunie 1922), procesul lui Corneliu Zelea Codreanu (mai 1938), procesul guvernării I. Antonescu (mai 1946), procesul P.N.Ț. (octombrie–noiembrie 1947) și, desigur, ultimul dar nicidecum în cele din urmă, procesul soților Ceaușescu (decembrie 1989). În fapt, au fost, în ordine strict–cronologică, unul mai penibil decât altul, dovedindu–se, cu trecerea timpului, fiecare în parte sau toate la un loc tot atâtea fiasco–uri, sub toate aspectele (organizare, juridic, politic, relevanță, semnificație istorică etc.).

Este motivul pentru care istoria deja le–a rânduit, fără menajamente și fără excepții, acolo unde și cum trebuie, ele înscriindu–se, după scurgerea anilor, în rândul „proceselor", al înscenărilor judiciare de cea mai joasă speță, practic în afara legii. Ceea ce, netăgăduit, spune totul despre „valoarea", juridică sau simbolică, a „Judecăților" înfăptuite...

După cum cititorul a constatat, în această serie intră și „procesul" – dacă nu cumva reprezintă „vedeta" înscenărilor judiciare organizate vreodată la/de București?! – al echipei guvernamentale a lui Ion Antonescu[103], denumit în epocă al „Marii Trădări Naționale", organizat fiind, ceea ce s–a afirmat și recunoscut chiar în 1946 și consecvent mai apoi, sub egida penibilului „Tribunal al Poporului" din București. Lucrurile sunt însă foarte bine cunoscute, mai cu seamă după deschiderea arhivelor în 1990 și apariția a numeroase monografii și volume de documente[104]. De această dată, avem în atenție un episod cvasi–

---

103. Gh. Buzatu, *Execuția Mareșalului Ion Antonescu,* Iași, Casa Editorială „Demiurg", 2009, *passim;* idem, ed., *Mareșalul Antonescu la judecata istoriei,* București, Editura Mica Valahie, 2002, 463 p.

104. Vezi, îndeosebi, *Procesul Mareșalului Antonescu. Documente,* vol. 1–3, editor Marcel–Dumitru Ciucă, București, Editura Saeculum I.O./Editura Europa Nova, 1998; Ioan Dan, *„Procesul" Mareșalului Ion Antonescu,* București, 1993; Gh. Buzatu, Mircea Chirițoiu, ed., *Agresiunea comunismului în România,* vol. 1–2, București, Editura Paideia, 1998.

R. P. R.
DOS NR. 4000 VOL NR. 44
MINISTERUL AFACERILOR INTERNE
ARHIVA OPERATIVA
DOSAR
Ancheta Antonescu Ion
Data...
Urmează Vol. Nr. 45

De mai multe decenii, chiar şi în prezent, materialele „Procesului" desfăşurat sub tutela „Tribunalului Poporului" din Bucureşti (6–17 mai 1946), reunite în 148 de dosare numerotate (în total – peste 30.000 file), investigate integral de prea puţini istorici, alcătuiesc o arhivă operativă. Un semn rău, desigur, în sensul că urmărirea „criminalilor de război" din 1946 poate fi oricând extinsă, deşi, pe de altă parte, şi dătător de speranţe, dacă se are în vedere, de ce nu, în raport cu infamiile Judecătorilor" de odinioară sau cu re–desfăşurările Istoriei, şi redeschiderea tuturor cazurilor, prin rejudecarea lor!

integral necunoscut[105] din vremea „procesului" de tristă faimă.

Pentru început, să precizăm că, în urma loviturii de stat de la 23 august 1944, Mareşalul Antonescu şi unii dintre principalii săi colaboratori arestaţi au fost ţinuţi timp de câteva ore la Palatul Regal din Calea Victoriei. Apoi, predaţi comuniştilor conduşi de inginerul „Ceauşu" (Emil Bodnăraş), ei au fost transportaţi şi adăpostiţi într–o casă secretă a P.C.R. din Cartierul Vatra Luminoasă, unde au rămas până la 28 august 1944, când fură

105. Cele dintâi informaţii şi probe le–am publicat în cursul acestui an (v. Gh. Buzatu, *Din Jurnalul de supraveghere a Grupului Ion Antonescu, întocmit de gardieni, în perioada 3 aprilie – 28 mai 1946,* în"Historia", nr. 2/2005, p. 40–43; Gh. Buzatu, Stela Cheptea, Marusia Cîrstea, ed., *„Jurnalul de temniţă" (aprilie–mai 1946) al Grupului Mareşalului Antonescu),* în *Istorie şi societate,* II, Bucureşti, Editura Mica Valahie, 2005, p. 513–601); Gh. Buzatu, ed., *Trecutul la judecata istoriei: Mareşalul Antonescu – Pro şi contra,* Bucureşti, Editura Mica Valahie, 2006, p. 489 şi urm.

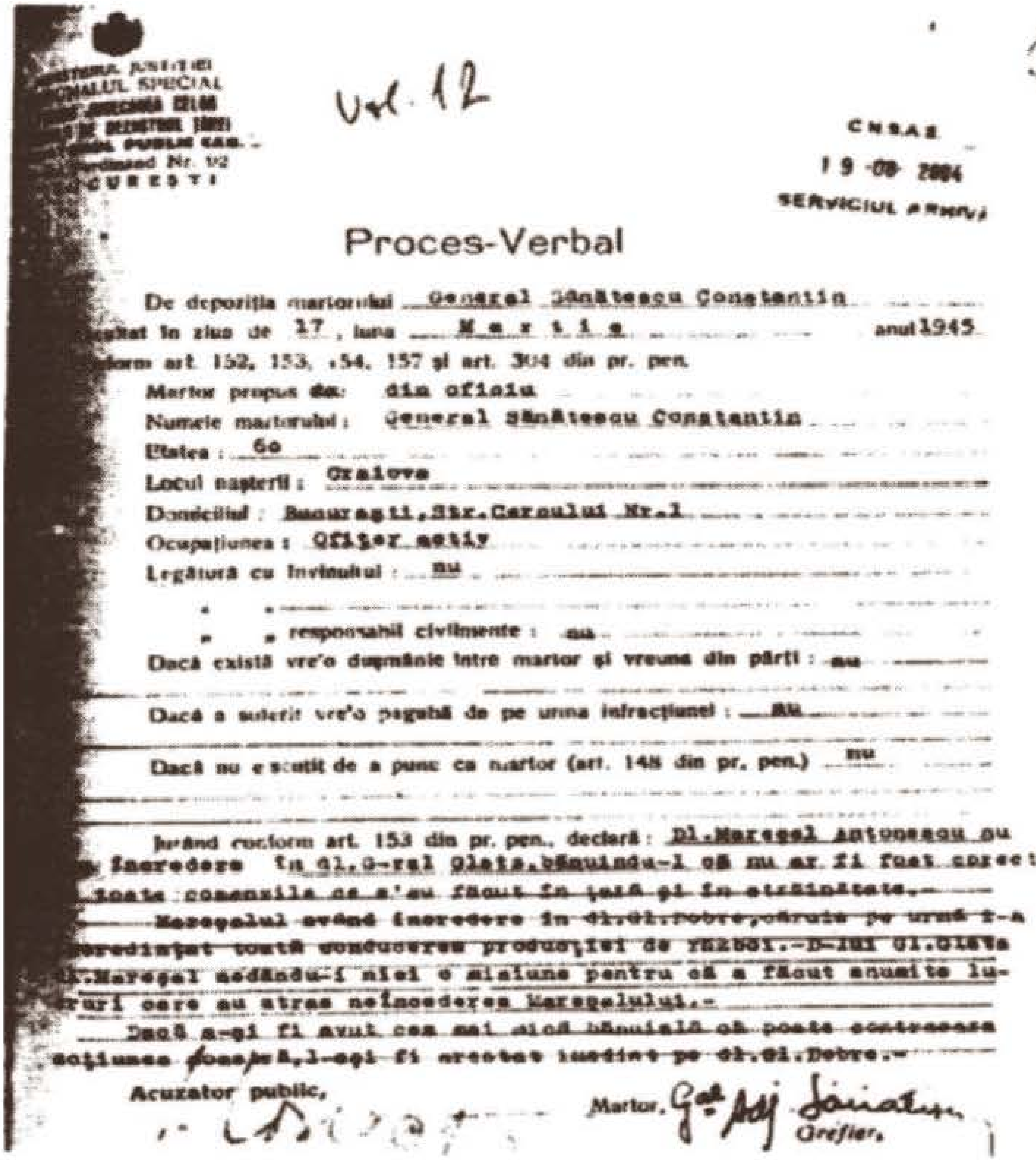
Vol. 12

54

CNSAS
19-08-2004
SERVICIUL ARHIVĂ

...ISTERUL JUSTIŢIEI
...UNALUL SPECIAL
...
...
...PUBLIC CAB.
...erdinand Nr. 1/2
...CUREŞTI

Proces-Verbal

De depoziţia martorului General Sănătescu Constantin
luat în ziua de 17, luna Martie anul 1945
conform art. 152, 153, 154, 157 şi art. 304 din pr. pen.
Martor propus de: din oficiu
Numele martorului: General Sănătescu Constantin
Etatea: 60
Locul naşterii: Craiova
Domiciliul: Bucureşti, Str. Cercului Nr. 1
Ocupaţiunea: Ofiţer activ
Legătura cu învinuitul: nu
" " responsabil civilmente: nu
Dacă există vre'o duşmănie între martor şi vreuna din părţi: nu
Dacă a suferit vre'o pagubă de pe urma infracţiunei: nu
Dacă nu e scutit de a pune ca martor (art. 148 din pr. pen.) nu

Jurând conform art. 153 din pr. pen., declară: Dl. Mareşal Antonescu nu avea încredere în d-l G-ral Glatz, bănuindu-l că nu ar fi fost corect toate comenzile ce s'au făcut în ţară şi în străinătate.-
Mareşalul având încredere în d-l d-l Dobre, căruia pe urmă i-a încredinţat toată conducerea producţiei de război.- D-lui d-l Glatz d-l Mareşal necedându-i nici o misiune pentru că a făcut anumite lucruri care au atras neîncrederea Mareşalului.-
Dacă s-ar fi avut cea mai mică bănuială că poate contracara acţiunea [illegible], l-aşi fi arestat imediat pe d-l d-l Dobre.-

Acuzator public, Martor, Gen. Adj. Sănătescu
Grefier,

Generalul Constantin Sănătescu, complotist marcant la 23 august 1944 şi în consecinţă prim–ministru, a depus mărturie din timp (martie 1945) în perspectiva „procesului" din mai 1946, în care avea să fie implicat ex–Mareşalul Antonescu, fostul său coleg şi şef militar.

preluaţi – la cerere – de reprezentanţii forţelor ocupante sovietice. După două zile, grupul a fost trimis cu destinaţia Moscova, unde a ajuns la 3 septembrie 1944, pentru a fi instalat într–o vilă din vecinătatea capitalei ruseşti, la Castelul Goliţin, pentru perioada septembrie 1944 – iunie 1945.

Detalii din cele mai interesante asupra acestei perioade aflăm din memoriile generalului Constantin Pantazi, fostul ministru de război al anilor 1942–1944, el însuşi arestat la 23

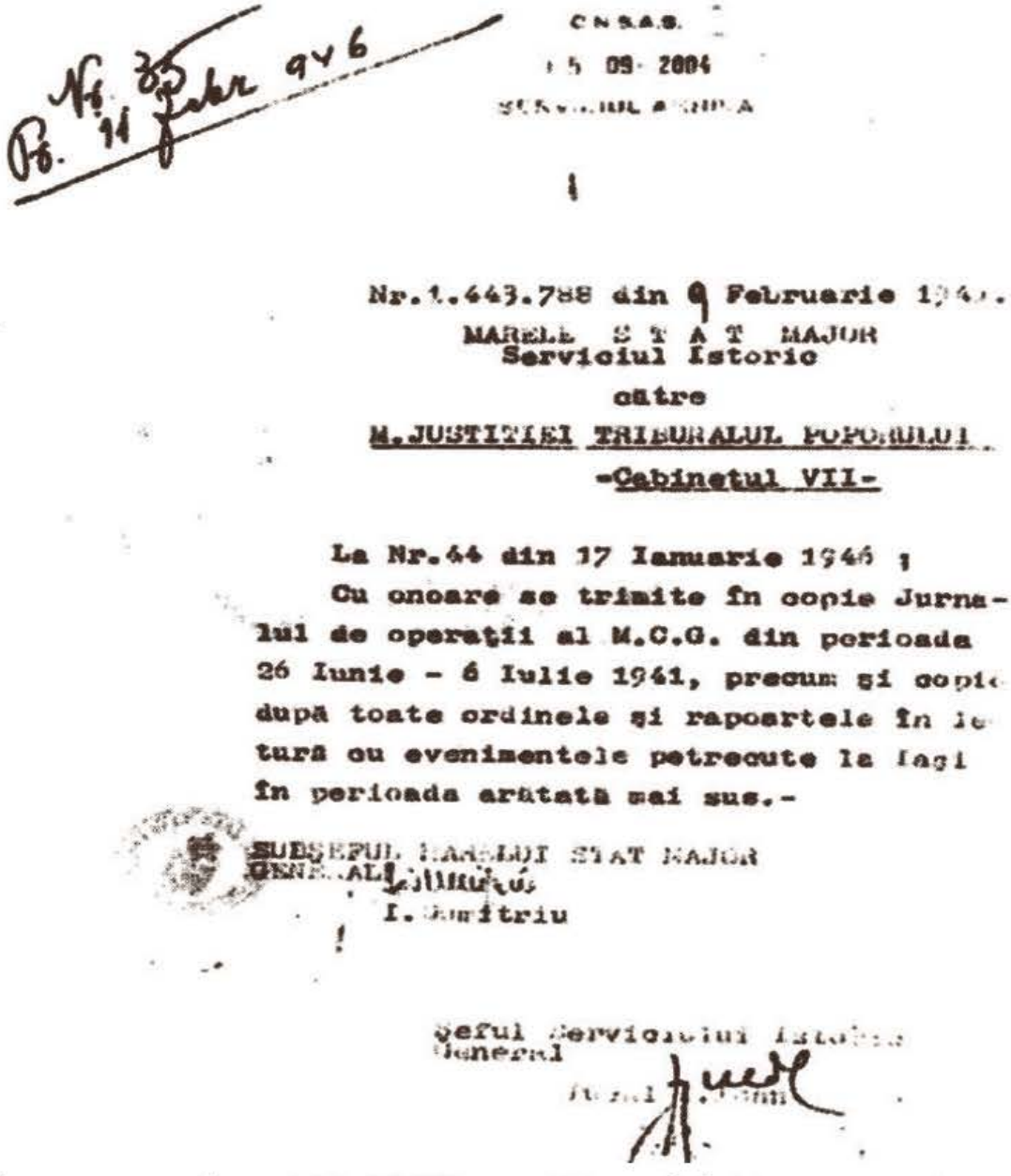

Nr. 35
Pr. 11 febr 946

C.N.S.A.S.
15 09 2004
SERVICIUL ARHIVA

Nr.1.443.788 din 9 Februarie 1946.
MARELE S T A T MAJOR
Serviciul Istoric
către
M.JUSTIȚIEI TRIBUNALUL POPORULUI
-Cabinetul VII-

La Nr.44 din 17 Ianuarie 1946 ;
Cu onoare se trimite în copie Jurnalul de operații al M.C.G. din perioada 26 Iunie - 6 Iulie 1941, precum și copie după toate ordinele și rapoartele în legătură cu evenimentele petrecute la Iași în perioada arătată mai sus.-

SUBȘEFUL MARELUI STAT MAJOR
GENERAL
I. Dumitriu

Șeful Serviciului Istoric
General
Iuval [illegible]

Încă de pe vremea detenției în URSS a ex–Mareșalului Antonescu și a unora dintre foștii săi colaboratori, autoritățile de la București s–au preocupat de adunarea probelor pentru viitorul „proces" al „criminalilor de război" (în cazul în speță, acte despre evenimentele de la Iași din iunie 1941 – vezi foto, în continuare).

august 1944 și devenit membru al grupului de prizonieri români de război în URSS[106]. Ulterior, prizonierii, găzduiți după 17

106. Vezi Constantin Pantazi, *Cu Mareșalul până la moarte. Memorii,* ediție Al. V. Diță și Adrian Pândea, București, Editura Publiferom, 1999, p. 321–339. Memorialistul insistă și asupra tratamentului, în general convenabil, rezervat înalților prizonieri în Rusia, până la terminarea războiului în Europa, în mai 1945.

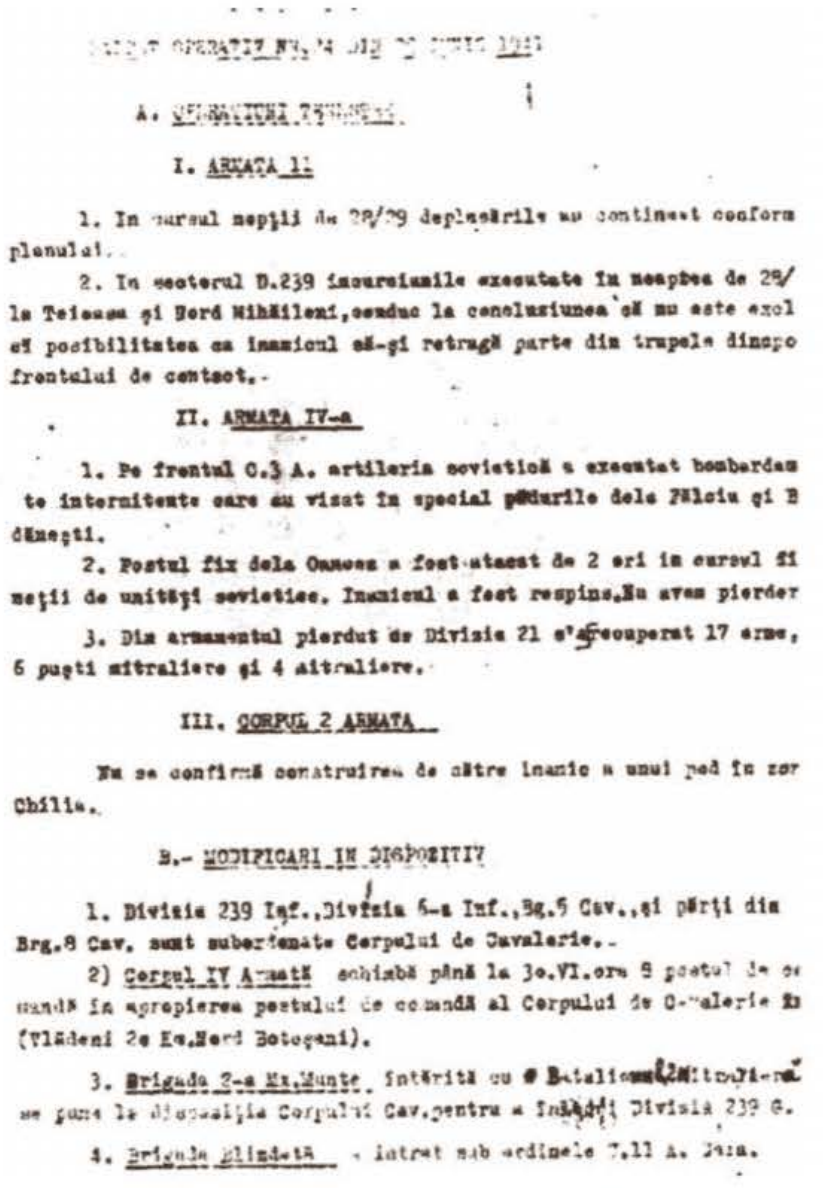

[illegible] OPERATIV NR. [illegible] DIN [illegible] IUNIE 1941

A. [illegible]

I. ARMATA 11

1. In cursul nopţii de 28/29 deplasările au continuat conform planului.

2. In sectorul D.239 incursiunile executate în noaptea de 28/ la Teioasa şi Nord Mihăileni, conduc la concluziunea că nu este excl că posibilitatea ca inamicul să-şi retragă parte din trupele dinspo frontului de contact.

II. ARMATA IV-a

1. Pe frontul C.3 A. artileria sovietică a executat bombardam te intermitente care au vizat în special pădurile dela Fălciu şi B dăneşti.

2. Postul fix dela Oancea a fost atacat de 2 ori in cursul fi neţii de unităţi sovietice. Inamicul a fost respins. Nu avem pierder

3. Din armamentul pierdut de Divizia 21 s'a recuperat 17 arme, 6 puşti mitraliere şi 4 mitraliere.

III. CORPUL 2 ARMATA

Nu se confirmă construirea de către inamic a unui pod în zor Chilia.

B.- MODIFICARI IN DISPOZITIV

1. Divizia 239 Inf., Divizia 6-a Inf., Bg.5 Cav., şi părţi din Brg.8 Cav. sunt subordonate Corpului de Cavalerie.

2) Corpul IV Armată schimbă până la 30.VI.ora 8 postul de co mandă în apropierea postului de comandă al Corpului de Cavalerie [illegible] (Vlădeni 2e Km.Nord Botoşani).

3. Brigada 2-a Mx.Munte întărită cu [illegible] se pune la dispoziţia Corpului Cav. pentru a [illegible] Divizia 239 G.

4. Brigada Blindată [illegible] intrat sub ordinele T.11 A. [illegible].

Probe selectate la „proces" (1)...

iunie 1945 în celebra închisoare Lubianka, a NKVD–ului, din centrul Moscovei, au fost supuşi unor anchete dure şi intense, toate documentele întocmite cu acel prilej, păstrate şi ordonate cu grijă de autorităţile sovietice fiind recent editate[107].

Deţinerea ex–demnitarilor români în spatele gratiilor, după cum şi a generalilor germani (în frunte cu feldmareşalul Friedrich Paulus) sau a ultimului împărat chinez, ajunşi, cu toţii, din motive evidente, prizonierii „de lux" ai Kremlinului, n–a rămas totuşi complet lipsită de urme. Din când în când, guvernul sovietic,

107. 5 Cf. *Lotul Antonescu în ancheta Smerş, Moscova, 1944–1946. Documente din arhiva FSB,* Iaşi, Editura Polirom, 2006, 467 p.

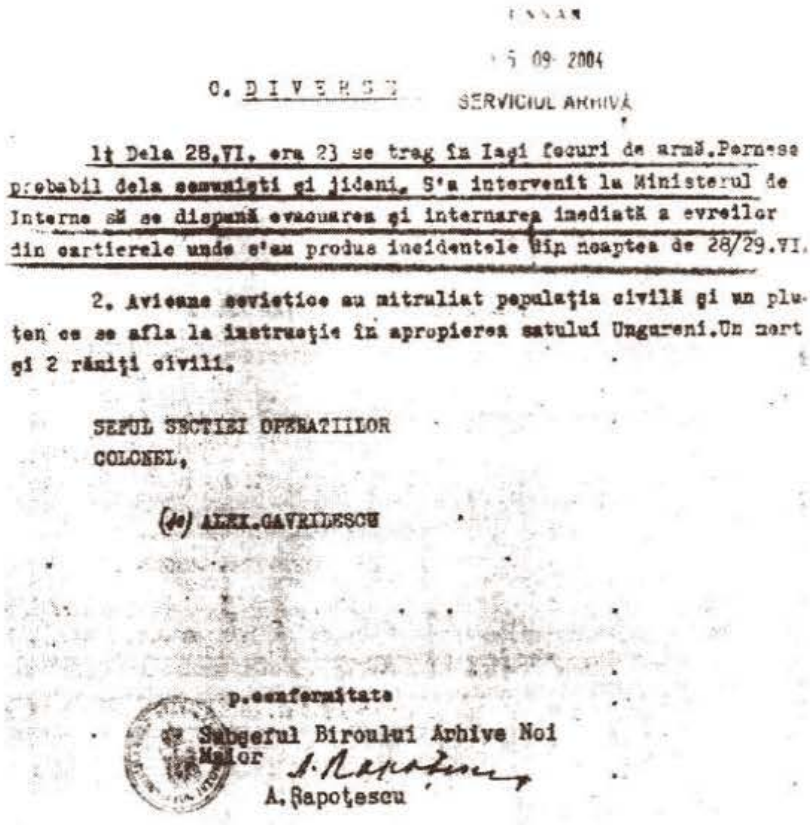

5 09 2004

SERVICIUL ARHIVĂ

O. D I V E R S E

1. Dela 28.VI. ora 23 se trag în Iaşi focuri de armă. Pornesc probabil dela comunişti şi jidani. S'a intervenit la Ministerul de Interne să se dispună evacuarea şi internarea imediată a evreilor din cartierele unde s'au produs incidentele din noaptea de 28/29.VI.

2. Avioane sovietice au mitraliat populaţia civilă şi un pluton ce se afla la instrucţie în apropierea satului Ungureni. Un mort şi 2 răniţi civili.

ŞEFUL SECŢIEI OPERAŢIILOR
COLONEL,

(ss) ALEX. GAVRILESCU

p. confirmitate
Şeful Biroului Arhive Noi
Maior
A. Rapoţescu

Probe selectate la „proces" (2)...

presa indiscretă şi diplomaţii occidentali acreditaţi la Moscova au solicitat ori au dezvăluit diverse amănunte. Astfel, după ce însuşi liderul sovietic V. M. Molotov a anunţat la 18 septembrie 1944 că urma să se publice fără întârziere lista „criminalilor de război" români şi germani arestaţi în România în august 1944[108], chiar a doua zi, presa moscovită a găzduit lista celor aflaţi în detenţie[109]. Deja, între timp ambasadorul britanic la Moscova, Sir A. Clark Kerr, primise un mesaj din partea lui A. I. Vîşinschi, liderul adjunct al MAE al URSS, cuprinzând numele primilor zece prizonieri români şi germani aduşi de la Bucureşti – ex–Mareşalul Antonescu, M. Antonescu, C. Pantazi, C. Z. Vasiliu şi colonel Mircea Elefterescu[110].

110. Great Britain, Public Record Office, FO – 371/44 039 (telegrama nr. 2 479/18 septembrie 1944, Sir A. Clark Kerr către Foreign Office), f. 3.

109. *Ibidem*, f. 5 (telegrama nr. 2.484/19 septembrie 1944, Kerr către Foreign Office).

110. *Ibidem*, f. 10 (Mesajul lui Kerr către A. Eden, 18 septembrie 1944).

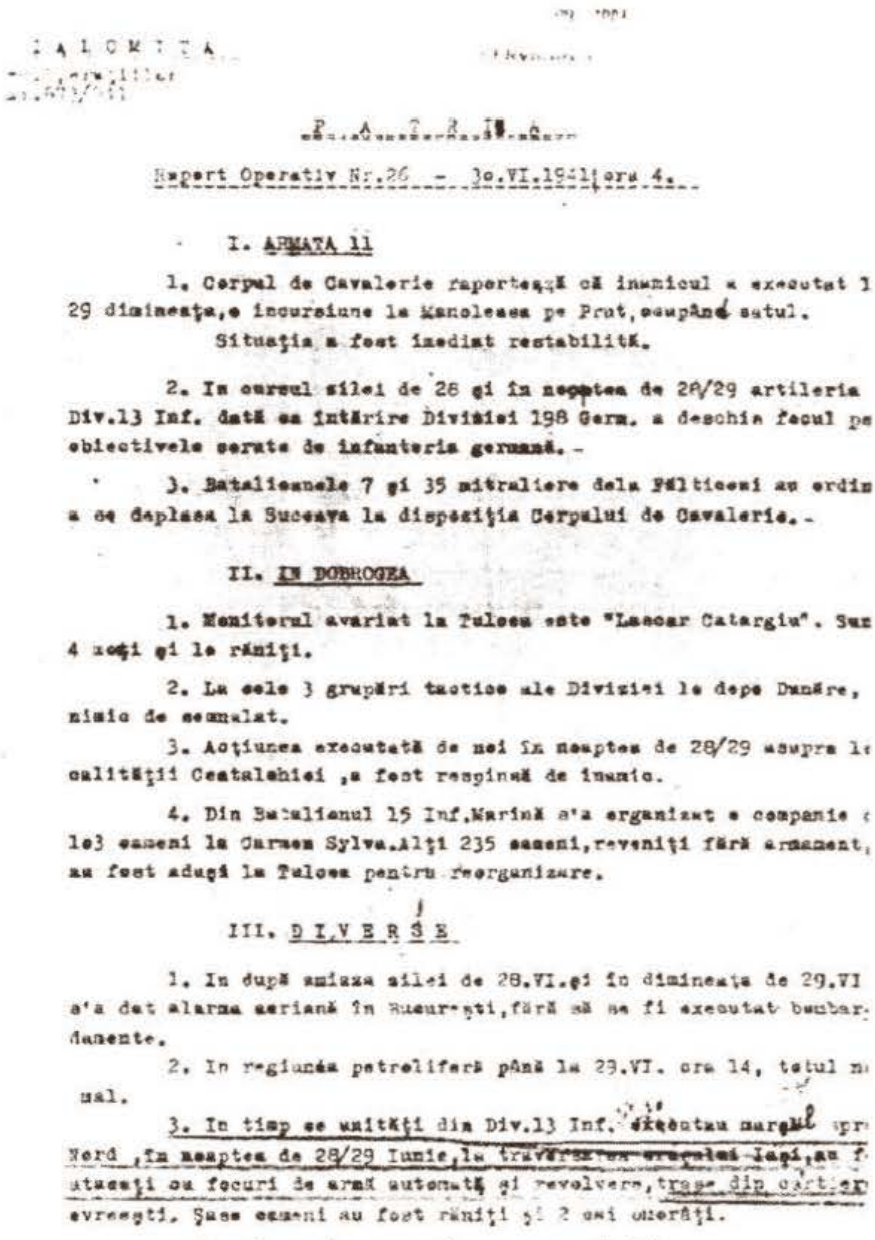

Raport Operativ Nr.26 - 30.VI.1941 ora 4.

I. ARMATA 11

1. Corpul de Cavalerie raporteazã cã inamicul a executat l 29 dimineaţa,o incursiune la Manoleasa pe Prut,ocupând satul. Situaţia a fost imediat restabilitã.

2. In cursul zilei de 28 şi în noaptea de 28/29 artileria Div.13 Inf. datã ca întãrire Diviziei 198 Germ. a deschis focul pe obiectivele cerute de infanteria germanã.-

3. Batalioanele 7 şi 35 mitraliere dela Fãlticeni au ordin a se deplasa la Suceava la dispoziţia Corpului de Cavalerie.-

II. IN DOBROGEA

1. Monitorul avariat la Tulcea este "Lascar Catargiu". Sun 4 morţi şi le rãniţi.

2. La cele 3 grupãri tactice ale Diviziei le dupe Dunãre, nimic de semnalat.

3. Acţiunea executatã de noi în noaptea de 28/29 asupra l calitãţii Ceatalchioi ,a fost respinsã de inamic.

4. Din Batalionul 15 Inf.Marinã s'a organizat o companie l le3 oameni la Garvan Sylva.Alţi 235 oameni,reveniţi fãrã armament, au fost aduşi la Tulcea pentru reorganizare.

III. D I V E R S E

1. In dupã amiaza zilei de 28.VI.şi în dimineaţa de 29.VI s'a dat alarma aerianã în Bucureşti,fãrã sã se fi executat bombar- damente.

2. In regiunea petroliferã pânã la 29.VI. ora 14, totul n mal.

3. In timp ce unitãţi din Div.13 Inf. executau marşul spr Nord ,în noaptea de 28/29 Iunie,le traversarea oraşelui Iaşi,au f atacaţi cu focuri de armã automatã şi revolvere,trase din cartier evreeşti. Şase oameni au fost rãniţi şi 2 ofiţeri ucişi.

Probe selectate la „proces" (3)...

După mai multe luni, a fost rândul ministrului american la Bucureşti, Burton Y. Berry, să se intereseze de soarta grupului de la Moscova[111], iar aceasta în preajma şi, mai cu seamă, în timpul sau după terminarea „procesului" din 6–17 mai 1946. Concomitent, Legaţia britanică s–a lăsat, la un moment dat, surprinsă de o ştire falsă, cum că Antoneştii ar fi fost deja aduşi la Bucureşti în ianuarie 1946[112], pentru ca ulterior Misiunea Militară britanică

111. Vezi *Procesul Mareşalului Antonescu. Documente,* I, doc. nr. 5, 6; *Procesul...,* II, doc. nr. 16, 21, 28, 37.

112. PRO, FO – 371/59 167 (telegrama nr. 111/22 ianuarie 1946, Le Rougetel către Foreign Office).

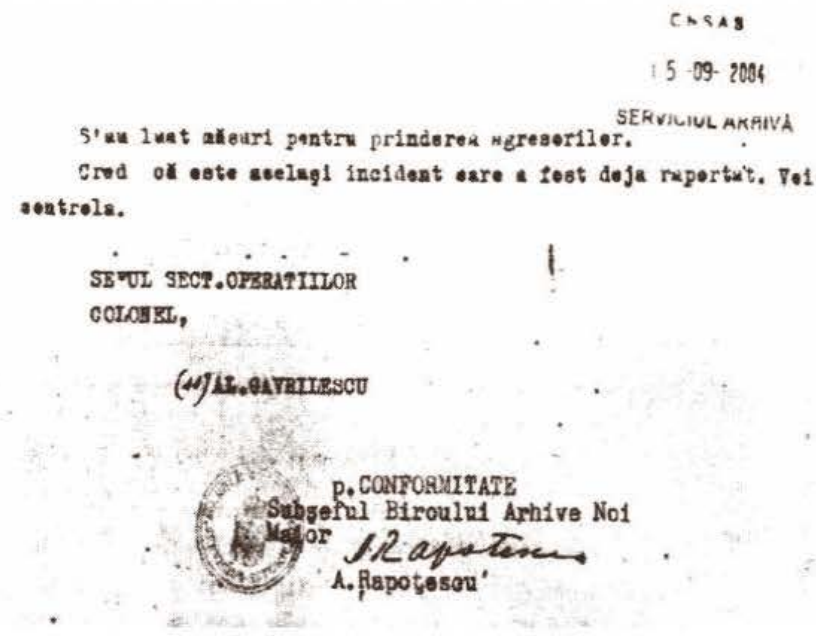

CASA
15-09-2004
SERVICIUL ARHIVĂ

S'au luat măsuri pentru prinderea agresorilor.
Cred că este acelaşi incident care a fost deja raportat. Vei
controla.

ŞEFUL SECŢ.OPERAŢIILOR
COLONEL,

(ss)AL.GAVRILESCU

p.CONFORMITATE
Şeful Biroului Arhive Noi
Major
A.Rapoţeanu

Probe selectate la „proces" (4)...

să stabilească cu precizie sosirea grupului Antonescu la începutul lunii aprilie 1946 şi debutul „procesului" la 6 mai 1946[113]. Din corespondenţa diplomatică n–au lipsit ştirile potrivit cărora, prin judecarea lui Antonescu, guvernul comunizant de la Bucureşti îşi propusese şi compromiterea liderilor istorici Iuliu Maniu şi Dinu Brătianu[114]. Este interesant că problema „criminalilor de război" s–a aflat la ordinea zilei, în lunile martie – iunie 1946, şi pe canalul Londra – Moscova –Washington[115].

Aşa, de exemplu, la 26 februarie 1946, ambasadorul sovietic la Londra, F. T. Gusev, s–a interesat dacă guvernul britanic era de părere ca grupul Antonescu să fie judecat la Bucureşti, iar, la 18 martie 1946, *Foreign Office–ul* a luat act[116], în context, Washingtonul a fost de asemenea înştiinţat şi n–a avut obiecţii[117].

---

113. Idem, Misiunea Militară britanică la Bucureşti către War Office, rapoartele nr. 159/16/46 din 25 aprilie 1946 şi nr. 5.113/429 din 2 mai 1946.

114. *Ibidem* (raportul nr. 118/1946, A. Holman către Foreign Office).

115. Cf. mesajul nr. 45 – A/26 februarie 1946, F. T. Gusev către E. Bevin sau telegrama nr. 1.463/7 martie 1946, lordul Halifax către Foreign Office.

116. Vezi Raportul nr. 3.678/1 197 către F. T. Gusev.

117. Telegrama nr. 3.395/9 aprilie 1946, Foreign Office–ul către Ambasada din Washington; telegrama nr. 2 538/19 aprilie 1946, lordul Halifax către Foreign Office.

9 Aprilie 1946

Mareşalul Antonescu

Jurnalul

V'am rugat să ne spuneţi dacă oamenii politici erau de acord cu politica dvs. alături de Germania ?

Mar.Ant. Erau de acord.

B. Când în 1940 dvs aţi pus problema : Iată unde ne-a dus regimul Carol, acum avem posibilitatea să mergem împreună cu Germania, ei au reacţionat ?

Mar.Ant. Nu, care e manifestarea lor în acest sens în care să arate aceasta ? Mi-aţi spus odată că presa n'a fost liberă. Ba era liberă, se scriau tot felul de articole. Chiar articolele cenzurate se găsesc. Să mi se arate un singur articol al unui om politic sau un singur manifest sau un singur gest prin care un om politic, dela comunişti până la extrema dreaptă care a spus rău faptul că mergem cu Germania. N'a fost nimeni.

B. O întrebare : Dvs aţi întrebat oamenii politici de atunci din ţară ce politică să urmaţi ?

Mar.Ant. Când am terminat cu regele Carol am spus în mod categoric şi d-lui Maniu şi d-lui Brătianu : "Vă rog să luaţă Statul". Nu n'am partid politic, n'am cunoştinţe, n'am partizani, nici nu ştiu pe cine să pun la fiecare de exemplu ". Mie Maniu şi Brătianu mi-au spus "Dvs trebue să fiţi şi vă dăm tot concursul." Brătianu mi-a dat chiar oameni, dar Maniu mi-a dat pe Aurel Dobrescu şi Mihai Popovici pe care i-am refuzat.

S. Vă rog să ne spuneţi dacă în 1941 Uniunea Sovietică nu făcea unele diligenţe de apropiere cu statul român ?

Mar. Ant. N'a făcut niciuna, din contra, făcea acte continue de agresiune.

S. Există unele rapoarte ale ministrului nostru Gafencu în această privinţă.

Mar.Ant. Nu există.

S. Există şi unele răspunsuri pe care guvernul dvs le-a dat

Mar.Ant. Nu era chestiune de apropiere. Dl. Mihai Antonescu, în Noembrie 1940, din iniţiativa lui, fiind ad interim la externe, pe când eu mă găseam la Berlin a trimis o notă la Moscova prin care cerea să ne înţelegem. Aveam de gând dacă primeam, răspuns afirmativ să merg la Moscova. Dar n'au răspuns afirmativ. Voiam să propun să lăsăm chestiunea Basarabiei şi a Bucovinei până la pace, dar n'am putut să mă înţeleg. Dacă găseam răspuns şi ştiu şi chestiunea cealaltă cu dl. Tătărescu, era o altă situaţie internaţională pentru neamul românesc, dar Rusia n'a vrut să accepte să stea de vorbă cu noi şi continua ciclele de agresiune. Şi Anglia şi America tot mi-au spus că nu pot da niciun răspuns.

SERVICIUL ARHIVE 09-09-2004

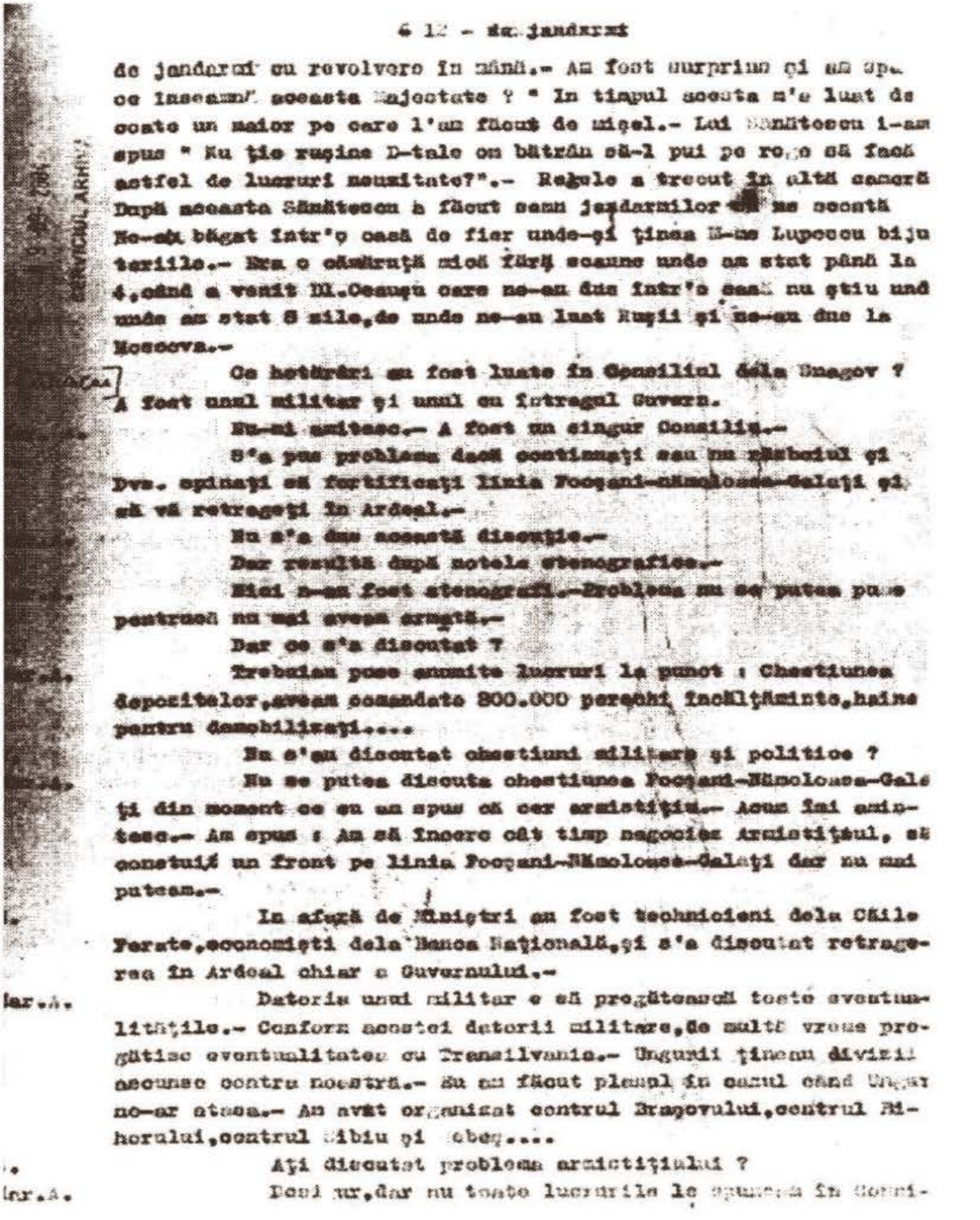

6 12 - de jandarmi

de jandarmi cu revolvere în mână.- Am fost surprins și am spus ce înseamnă aceasta Majestate ? " In timpul acesta m'a luat de coate un maior pe care l'am făcut de mișel.- Lui Sănătescu i-am spus " Nu ție rușine D-tale om bătrân să-l pui pe rege să facă astfel de lucruri neuzitate?".- Regele a trecut în altă cameră După aceasta Sănătescu a făcut semn jandarmilor să ne scoată Ne-au băgat într'o casă de fier unde-și ținea M-me Lupescu bijuteriile.- Era o cămăruță mică fără scaune unde am stat până la 4,când a venit Dl.Ceaușu care ne-au dus într'o casă nu știu unde unde am stat 8 zile,de unde ne-au luat Rușii și ne-au dus la Moscova.-

Ce hotărâri au fost luate în Consiliul dela Snagov ? A fost unul militar și unul cu întregul Guvern.

Nu-mi amintesc.- A fost un singur Consiliu.-

S'a pus problema dacă continuați sau nu războiul și Dvs. opinați să fortificați linia Focșani-Nămoloasa-Galați și să vă retrageți în Ardeal.-

Nu s'a dus această discuție.-

Dar rezultă după notele stenografice.-

Nici n-am fost stenografi.-Problema nu se putea pune pentrucă nu mai aveam armată.-

Dar ce s'a discutat ?

Trebuiau puse anumite lucruri la punct : Chestiunea depozitelor,aveam comandate 800.000 perechi încălțăminte,haine pentru demobilizați....

Nu s'au discutat chestiuni militare și politice ?

Nu se putea discuta chestiunea Focșani-Nămoloasa-Galați din moment ce eu am spus că cer armistițiu.- Acum îmi amintesc.- Am spus : Am să încerc cât timp negociez Armistițiul, să constuiți un front pe linia Focșani-Nămoloasa-Galați dar nu mai puteam.-

In afară de Miniștri au fost technicieni dela Căile Ferate,economiști dela Banca Națională,și s'a discutat retragerea în Ardeal chiar a Guvernului.-

Datoria unui militar e să pregătească toate eventualitățile.- Conform acestei datorii militare,de multă vreme pregătisc eventualitatea cu Transilvania.- Ungurii țineau divizii ascunse contra noastră.- Eu am făcut planul în cazul când Ungurii no-ar atasa.- Am avut organizat centrul Brașovului,centrul Bihorului,centrul Sibiu și Sebeș....

Ați discutat problema armistițiului ?

Desigur,dar nu toate lucrurile le spuneam în Consi-

Aprilie–mai 1946: în cadrul preliminariilor „procesului" din 6–17 mai 1946, interogarea celor puși sub acuzare ca „criminali de război". Ex–Mareșalul, după ce fusese interogat și în cursul detenției în URSS (septembrie 1944 – aprilie 1946), a fost audiat la București de Avram Bunaciu, secretar general la Interne, și D. Săracu, acuzator public, iar depozițiile, înregistrate, revăzute și corectate, păstrate „pentru judecată" și... „pentru Istorie"!

O altă problemă ce a apărut la un moment dat pe agendă privea audierea unor ex–demnitari antonescieni la procesul de la Nürnberg. În acest sens, a fost chestionat însuşi celebrul procuror american Jackson, care a recomandat că nu era de dorit ca listele propuse de sovietici cu „criminali de război" să fie conexate cauzei marilor criminali de război naziști[118].

În consecință, diplomații străini s–au limitat în a urmări desfăşurarea „procesului" de la București[119] şi au consemnat

---

118. Telegrama nr. 2810/3 mai 1946, lordul Halifax către Foreign Office.

119. Bibliografia esențială referitoare la această temă: Consiliul Național pentru Studiul Arhivelor Securității (Arhiva), București, fond 40.010 „Tribunalului Poporului", 1946, 148 volume; Marcel–Dumitru Ciucă, editor, *Procesul Mareşalului Antonescu. Documente,* vol. 1–3, București, Editura Saeculum I.O., Editura Europa Nova, 1998; Ioan Dan, *„Procesul" Mareşalului Ion Antonescu,* București, 1993; Ioan Opriş, *Procesul ziariştilor „naționaliști" (22 mai – 4 iunie 1945),* București, Editura Albatros, 1999; Alexandru Duțu, *Sub povara armistițiului: Armata Română în perioada 1944–1947,* București, Editura Tritonic, 2003; Ion Zainea, *Politică şi administrație în România (6 martie 1945–1 martie 1946): Epurarea,* Oradea, Editura Universității, 2004; Radu Ioanid, ed., *Lotul Antonescu în ancheta Smerş, Moscova, 1944–1946. Documente din arhiva FSB,* Iaşi, Editura Polirom, 2006; Gh. Buzatu, coordonator, *Mareşalul Antonescu la judecata istoriei,* ediția I, București, Editura Mica Valahie, 2002; ediția a II–a, București, 2006; Gh. Buzatu, Mircea Chiriţoiu, ed., *Agresiunea comunismului în România,* vol. 1–2, București, Editura Paideia, 1998; Gh. Buzatu, Stela Cheptea, Marusia Cîrstea, ed., *„Jurnalul de temniță" (aprilie–mai 1946) al grupului Mareşalului Antonescu),* în *Istorie şi societate,* II, București, Editura Mica Valahie, 2005, p. 513–601; Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu,* Ploieşti, Editura Mileniul III, 2005; Gh. Buzatu, *Stalin, Hitler, Antonescu,* R. Vâlcea, Rottarymond and Rotarexim, 2007 (în colaborare); Gh. Buzatu, *Antonescu, Hitler, Stalin. Un raport nefinal,* Iaşi, Casa Editorială Demiurg, 2008; Gh. Buzatu, *România sub Imperiul Haosului (1939–1945),* București, Editura RAO, 2007; Gh. Buzatu, Stela Cheptea, Marusia Cîrstea, ed., *Pace şi război (1940–1944); Jurnalul Mareşalului Ion Antonescu,* vol. I, *1940–1941,* Iaşi, Casa Editorială Demiurg, 2008; Gh. Buzatu, I. Părroiu, *Lotul Mareşal Antonescu al „criminalilor de război" (1946),* în „Orizont XXI", nr. X/2008, Piteşti, p. 3–5; Gh. Buzatu, Ioana Panagoreț, Dan Botez, *Procesul şi execuția Mareşalului Ion Antonescu,* Alexandria, 2009; Paula Mihailov–Chiciuc, în „Ziua", București, 16–17 mai 2006.

– atât Holman, cât şi Berry –deznodământul: condamnarea şi execuţia lui Ion Antonescu şi a principalilor săi colaboratori (Mihai Antonescu, C. Z. Vasiliu şi Gh. Alexianu) la 1 iunie 1946[120]. În ceea ce–l privea pe ministrul URSS la Bucureşti, S. I. Kavtaradze, acesta a informat prompt Moscova – prin telefonogramă secretă din 1 iunie 1946 (orele 15,15) – că Mihai I tocmai confirmase condamnarea la moarte a lui Ion Antonescu, Mihai Antonescu, C. Z. Vasiliu şi Gh. Alexianu, execuţia lor fiind posibilă în ceasurile imediat următoare[121].

Se ştie prea puţin că, în perioada în care s–a pregătit, s–a desfăşurat sau a urmat sentinţei „procesului" din 6–17 mai 1946, acuzaţii, deţinuţi în condiţii speciale, s–au aflat tot timpul sub strictă supraveghere, în mod concret, pentru fiecare deţinut s–au asigurat „încadrarea" şi observarea, de către „specialişti" ai Direcţiei Generale a Poliţiei, 24 de ore din 24, iar, pentru ca la sfârşitul fiecăreia dintre „schimburile" planificate pentru detectivi şi gardieni (după programul zilnic – orele 7–15, 15–23 şi, respectiv, 23–7), copoii noilor structuri secrete ale guvernului dr. P. Groza trebuiau să întocmească raportări privind comportamentul fiecăruia dintre demnitarii puşi sub acuzaţie[122], cărora li s–a adăugat Maria Antonescu, soţia Mareşalului, încarcerată pentru... acest motiv, singurul. După

120. Telegrama nr. 710/2 iunie 1946, Holman către Foreign Office.

121. T. V. Volokitina, ed, *Vostocnaia Evropa v dokumentah rossiiskih arhivov. 1944–1953,* 1, *1944–1948,* Moskva, 1997, p. 463–464, doc. nr. 152.

122. Aceştia erau: (în detenţie) ex–mareşalul Ion Antonescu, profesorul Mihai Antonescu, generalul Constantin Pantazi, generalul Constantin Z. Vasiliu, Titus Dragoş, generalul Gheorghe Dobre, Ion Marinescu, profesorul Traian Brăileanu, generalul Dumitru Popescu, generalul Constantin Petrovicescu, Constantin Buşilă, Nicolae Mareş, dr. Petre Tomescu, profesorul Gheorghe Alexianu, Radu Lecca şi Eugen Cristescu, iar (în contumacie) erau judecaţi Horia Sima, Constantin Dănulescu, Vasile Dimitruc, Mihail Sturdza, Ion Protopopescu, Corneliu Georgescu, Constantin Papanace şi Vasile laşinschi, în total 24 de persoane, acuzate conform legilor nr. 312/1945, nr. 61/1946 şi Codului de Procedură Penală în exerciţiu (articolele 241 şi următoarele) (cf. *Procesul Mareşalului Antonescu,* I, p. 60 şi urm., Actul de acuzare nr. 1 din 29 aprilie 1946).

Mihai Antonescu

cum se vede, toți detectivii sau gardienii rânduiți în fiece schimb și–au comunicat la sfârșit observațiile și constatările, ele au fost apoi centralizate și semnate, desigur, semn de garanție pentru precizie ori asumarea responsabilității „misiunii împlinite"... În acest fel s–a născut un document deosebit pentru istorie, un veritabil jurnal de temniță colectiv[123], fiind ținut – caz straniu – nu de inculpați, ci chiar de către cerberii „Tribunalului Poporului". „Jurnalul", recent descoperit în arhive, acoperă perioada 3 aprilie – 28 mai 1946, datele limită ale supravegherii grupului Ion Antonescu în condițiile precizate.

Valoarea documentară a „Jurnalului" se impune de la sine, grație acestei surse reușind să aflăm detalii noi și precise privind comportamentul și, mai cu seamă, opiniile inculpaților despre faptele anilor 1940 și, nu în cele din urmă, despre drama lor după pronunțarea sentinței la 17 mai 1946, iar, pentru unii dintre ei (ex–mareșalul Ion Antonescu, Mihai Antonescu, prof. Gh. Alexianu și generalul C. Z. Vasiliu), în ultimele lor zile de viață, înaintea execuției la 1 iunie 1946. Altfel spus, ce era altceva decât un reportaj cu ștreangul la gât?!

Pentru a–i înlesni cititorului consultarea acestui reportaj, supunem în continuare – după excelenta ediție a *Procesului Mareșalului Antonescu* –„filmul" sumar al desfășurării dezbaterii judiciare din capitala României (6–17 mai 1946)[124]:

– **Luni, 6 mai 1946** – Deschiderea „procesului" (ora 8,15): citirea Actului de acuzare și interogatoriul ex–Mareșalului Ion

123. Arhiva CNSAS, București, fond 40.010, „Tribunalului Poporului", 1946, Ministerul Afacerilor Interne al R.P.R., vol. 44, f. 6–10, 14–75, 188).

124. *Procesul...*, 1, p. 28–32.

Iuliu Maniu

Antonescu (cu începere de la orele 17,25).

– **Marți, 7 mai 1946** – Interogatoriile lui Mihai Antonescu, Constantin Pantazi, C. Z. Vasiliu, Titus Dragoș, Gh. Dobre, Ion Marinescu (dimineața), iar, în ședința de după–amiază, Traian Brăileanu, D. Popescu, Constantin Petrovicescu, Constantin Bușilă, N. Mareș, P. Tomescu, Gh. Alexianu și Radu Lecca.

– **Miercuri, 8 mai 1946** – Interogatoriul lui Eugen Cristescu, fostul director al *Serviciului Special de Informații,* începe audierea martorilor propuși de acuzați, dintre care unii, deși strigați, nu s–au prezentat (istoricul Gh. Brătianu, Iuliu Maniu, liderul PNȚ), în schimb au depus mărturii generalul Ilie Șteflea, fost șef al MSTM, generalul Socrate Mardare, fostul sub–șef al MSTM, Gh, Davidescu, Ovidiu Vlădescu, Al. Marcu ș.a.

– **Joi, 9 mai 1946** – Se continuă audierea martorilor (Gh. Brătianu, Constantin I. C. Brătianu, Victor Slăvescu, mitropolitul N. Bălan, Tudor Arghezi, Victor Eftimiu, Grigore Niculescu–Buzești ș.a.).

– **Vineri, 10 mai 1946** – Continuă audierea martorilor (colonel Radu Davidescu, fost șef al Cabinetului Militar al lui I. Antonescu, dr. W. Filderman ș.a.).

– **Sâmbătă, 11 mai 1946** – Se continuă audierea martorilor, începând cu ora 8,20 (Iuliu Maniu), după–amiază Iuliu Maniu citește, corectează și semnează depoziția de dimineață (iar, în final, strânge mâinile acuzaților Titus Dragoș, Mihai Antonescu și Ion Antonescu), apoi generalul Aurel Aldea, Oliviu Verenca ș.a.

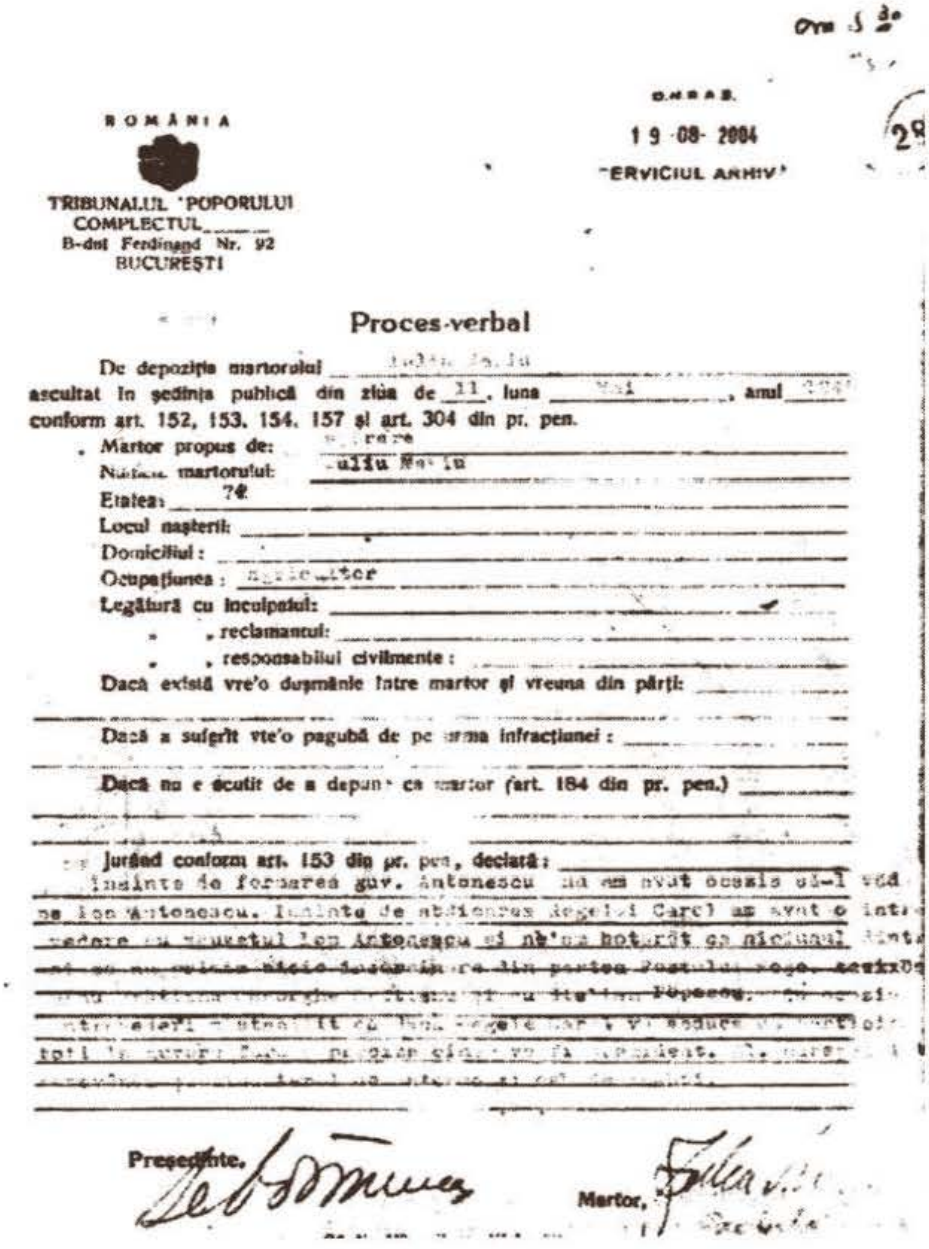

ROMÂNIA

TRIBUNALUL POPORULUI
COMPLECTUL
B-dul Ferdinand Nr. 92
BUCUREŞTI

D.N.R.A.S.
19-08-2004
SERVICIUL ARHIVĂ

Proces-verbal

De depoziţia martorului Iuliu Maniu
ascultat în şedinţa publică din ziua de 11, luna Mai, anul [illegible]
conform art. 152, 153, 154, 157 şi art. 304 din pr. pen.

Martor propus de: [illegible]
Numele martorului: Iuliu Maniu
Etatea: 74
Locul naşterii:
Domiciliul:
Ocupaţiunea: agricultor
Legătură cu inculpatul:
" , reclamantul:
" , responsabilul civilmente:
Dacă există vre'o duşmănie între martor şi vreuna din părţi:
Dacă a suferit vre'o pagubă de pe urma infracţiunei:
Dacă nu e scutit de a depune ca martor (art. 184 din pr. pen.)

Jurând conform art. 153 din pr. pen., declară:
Înainte de formarea guv. Antonescu nu am avut ocazia să-l văd pe Ion Antonescu. Înainte de abdicarea Regelui Carol am avut o întrevedere cu acuzatul Ion Antonescu şi ne'am hotărît ca niciunul [illegible]

Preşedinte, [signature] Martor, [signature]

Procesul–verbal atestând depoziția lui Iuliu Maniu la „proces”.

– **Duminică, 12 mai 1946** – Rechizitoriul acuzatorului public şef V. Stoican (partea întâi).

– **Luni, 13 mai 1946** – Rechizitoriul lui V. Stoican (partea a II–a), apoi rechizitoriile acuzatorilor publici Dumitru Săracu şi C. Dobrian, urmate de pledoariile apărării (avocat C. Paraschivescu–Bălăceanu pentru ex–mareşalul Antonescu, avocat Eugen Ionescu pentru Mihai Antonescu, avocat Paul Roşu pentru C. V. Vasiliu s.a.m.d.).

– **Marţi, 14 mai 1946** – Continuă pledoariile apărării (avocat Miron Eliade pentru Gh. Alexianu, avocat I. Lucaciu

Mareşalul Antonescu, în „boxa" acuzaţilor.

pentru Eugen Cristescu ş.a.), iar în final, între orele 21,00 şi 01,15, s–a acordat ultimul cuvânt acuzaţilor, în ordine lui Ion Antonescu (între orele 21,10 şi 23,15), M. Antonescu, C. Pantazi, Titus Dragoş şi Gh. Dobre.

Miercuri, 15 mai 1946 – Se continuă, în absenţa ex–Mareşalului Antonescu, ultimul cuvânt al acuzaţilor: Ion Marinescu, Traian Brăileanu, D, Popescu, C. Petrovicescu, C. D. Buşilă, P. Tomescu, Gh. Alexianu, Radu Lecca şi Eugen Cristescu, iar, la sfârşit, Curtea anunţă verdictul pentru 17 mai 1946.

– **Vineri, 17 mai 1946, seara** – Se pronunţă **Hotărârea nr. 17** a Tribunalului Poporului, deşi redactarea documentului s–a terminat abia la 20 mai 1946. Toţi acuzaţii prezenţi în boxă au declarat recurs în şedinţă, iar recursurile aveau să fie examinate şi respinse de Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie la **25 mai 1946** şi **29 mai 1946**[125], deşi redactarea documentului s–a terminat abia la 20 mai 1946.

Prin Hotărârea nr. 17 din 17 mai 1946 a „Tribunalului Poporului" au fost stabilite, în temeiul celor mai teribile acuzaţii (unele neadeverite nici până astăzi, dimpotrivă atestate de istorici drept false şi inventate – crime de război sau crima de dezastrul ţării), următoarele sentinţe:

– Acuzatul **Ion Antonescu:** pedeapsa cu moartea (de 6 ori), detenţiune grea pe viaţă (de 3 ori), 20 de ani temniţă grea, 10

125. Apud M. D. Ciucă, ed., *Procesul.... 2,* p. 209–308.

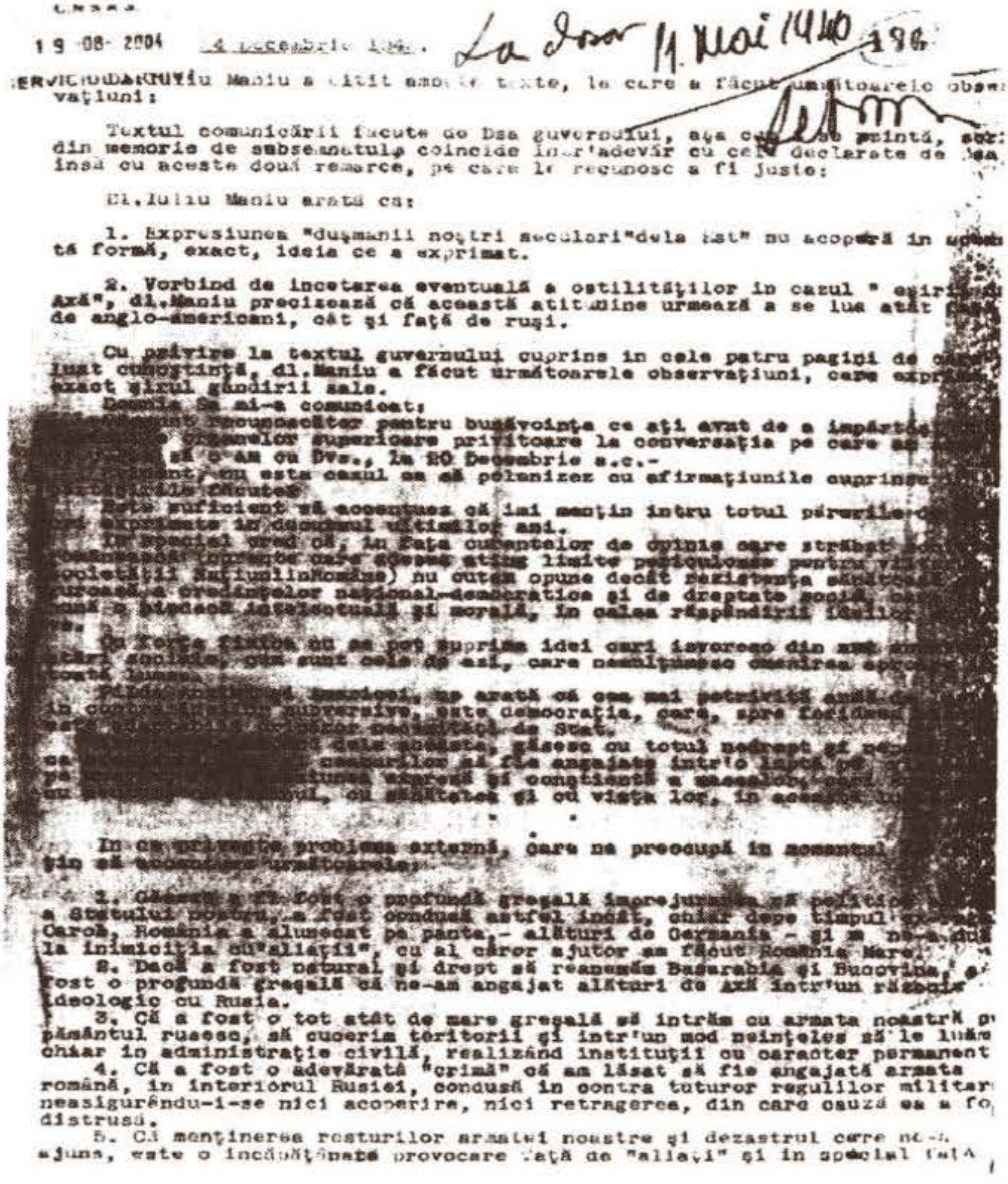

Iuliu Maniu şi–a revăzut şi adnotat declaraţia făcută ca martor la „proces" în şedinţa publică din 11 mai 1946 (1).

ani degradare civică etc., „reţinându–se" a executa – termen de... bunăvoinţă care exprima în fond un act de silnicie barbară –, potrivit articolului 101 din Codul Penal în funcţiune, *„numai una din pedepse, cea mai gravă, şi anume pedeapsa cu moartea"*[126];

– Acuzatul **Mihai Antonescu:** pedeapsa cu moartea (de 5 ori), detenţiune grea pe viaţă, muncă silnică pe viaţă etc., „reţinându–se" a executa – termen de... bunăvoinţă care exprima în fond un act de silnicie barbară –, tot potrivit articolului 101

126. *Ibidem,* p. 279.

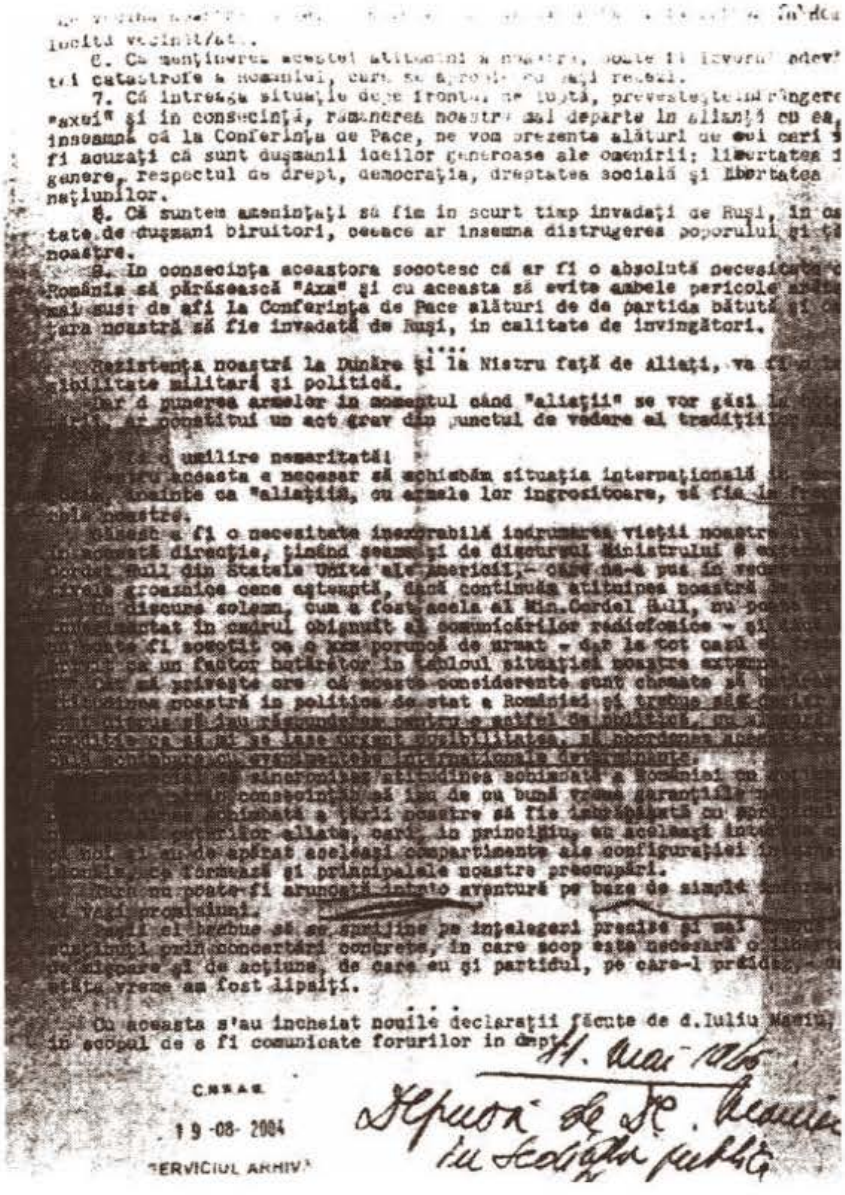

Iuliu Maniu şi–a revăzut şi adnotat declaraţia făcută ca martor la „proces" în şedinţa publică din 11 mai 1946 (2).

din Codul Penal în funcţiune, *„numai una din pedepse, cea mai gravă, şi anume pedeapsa cu moartea"*[127];

– Acuzatul **Horia Sima,** judecat şi condamnat în contumacie: pedeapsa cu moartea (de 2 ori), detenţiune grea pe viaţă etc., „reţinându–se" a executa – termen de... bunăvoinţă care exprima în fond un act de silnicie barbară –, tot potrivit articolului 101 din Codul Penal în funcţiune, *„numai una din pedepse, cea mai gravă, şi anume pedeapsa cu moartea"*[128];

127. *Ibidem,* p. 282.

128. *Ibidem,* p. 283.

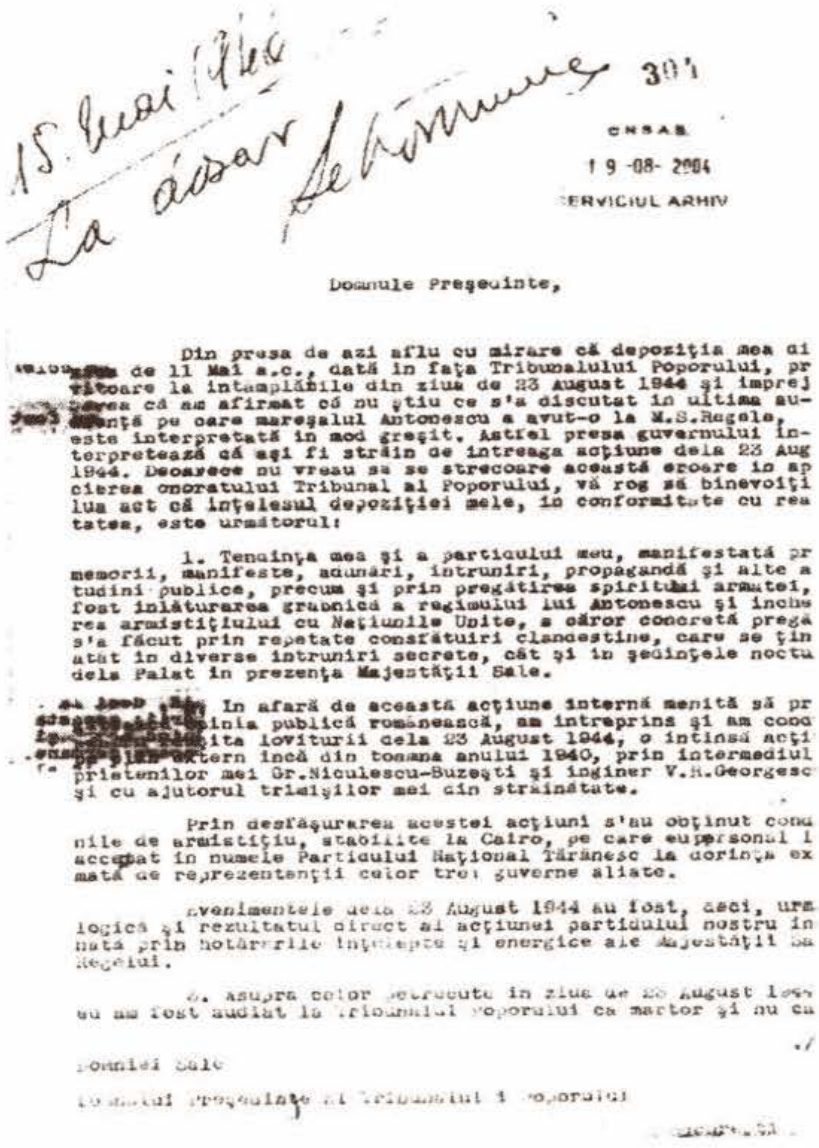

15 Mai 1946
La dosar

CNSAS
19-08-2004
SERVICIUL ARHIV

Domnule Preşedinte,

Din presa de azi aflu cu mirare că depoziţia mea di de 11 Mai a.c., dată în faţa Tribunalului Poporului, pr ritoare la întâmplările din ziua de 23 August 1944 şi împrej rea că am afirmat că nu ştiu ce s'a discutat în ultima au- ţă pe care mareşalul Antonescu a avut-o la M.S.Regele, este interpretată în mod greşit. Astfel presa guvernului în- terpretează că aşi fi străin de întreaga acţiune dela 23 Aug 1944. Deoarece nu vreau să se strecoare această eroare în ap cierea onoratului Tribunal al Poporului, vă rog să binevoiţi lua act că înţelesul depoziţiei mele, în conformitate cu rea tatea, este următorul:

1. Tenacitatea mea şi a partidului meu, manifestată pr memorii, manifeste, adunări, întruniri, propagandă şi alte a tudini publice, precum şi prin pregătirea spiritului armatei, fost înlăturarea grabnică a regimului lui Antonescu şi încheie rea armistiţiului cu Naţiunile Unite, a căror concretă pregă s'a făcut prin repetate consfătuiri clandestine, care se ţin atât în diverse întruniri secrete, cât şi în şedinţele noctu dela Palat în prezenţa Majestăţii Sale.

2. In afară de această acţiune internă menită să pr opinia publică românească, am întreprins şi am coor ita loviturii dela 23 August 1944, o intensă acţi extern încă din toamna anului 1940, prin intermediul prietenilor mei Gr.Niculescu-Buzeşti şi inginer V.N.Georgescu şi cu ajutorul trimişilor mei din străinătate.

Prin desfăşurarea acestei acţiuni s'au obţinut con nile de armistiţiu, stabilite la Cairo, pe care eu personal l acceptat în numele Partidului Naţional Ţărănesc la dorinţa ex mată de reprezentanţii celor trei guverne aliate.

Evenimentele dela 23 August 1944 au fost, deci, urm logică şi rezultatul direct al acţiunei partidului nostru în mată prin hotărârile înţelepte şi energice ale Majestăţii Sale Regelui.

3. Asupra celor petrecute în ziua de 23 August 194 eu am fost audiat la Tribunalul Poporului ca martor şi nu ca

./

Domniei Sale

Onoratul Preşedinte al Tribunalului Poporului

Ulterior depoziţiei publice la „proces", Iuliu Maniu prezintă în scris noi detalii privind perioada 1940–1944, reţinute la 15 mai 1946 „la dosar" în arhiva „Tribunalului Poporului" (vezi şi pagina următoare).

– Acuzatul **Constantin** Pantazi: pedeapsa cu moartea, detenţiune grea pe viaţă etc., „reţinându–se" a executa – termen de... bunăvoinţă care exprima în fond un act de silnicie barbară –, tot potrivit articolului 101 din Codul Penal în funcţiune, *„numai una din pedepse, cea mai gravă, şi anume pedeapsa cu moartea"*[129];

– Acuzatul **Constantin Z. Vasiliu:** pedeapsa cu moartea (de 4 ori), detenţiune grea pe viaţă etc., „reţinându–se" a executa – termen de... bunăvoinţă care exprima în fond un act de

129. *Ibidem,* p. 284.

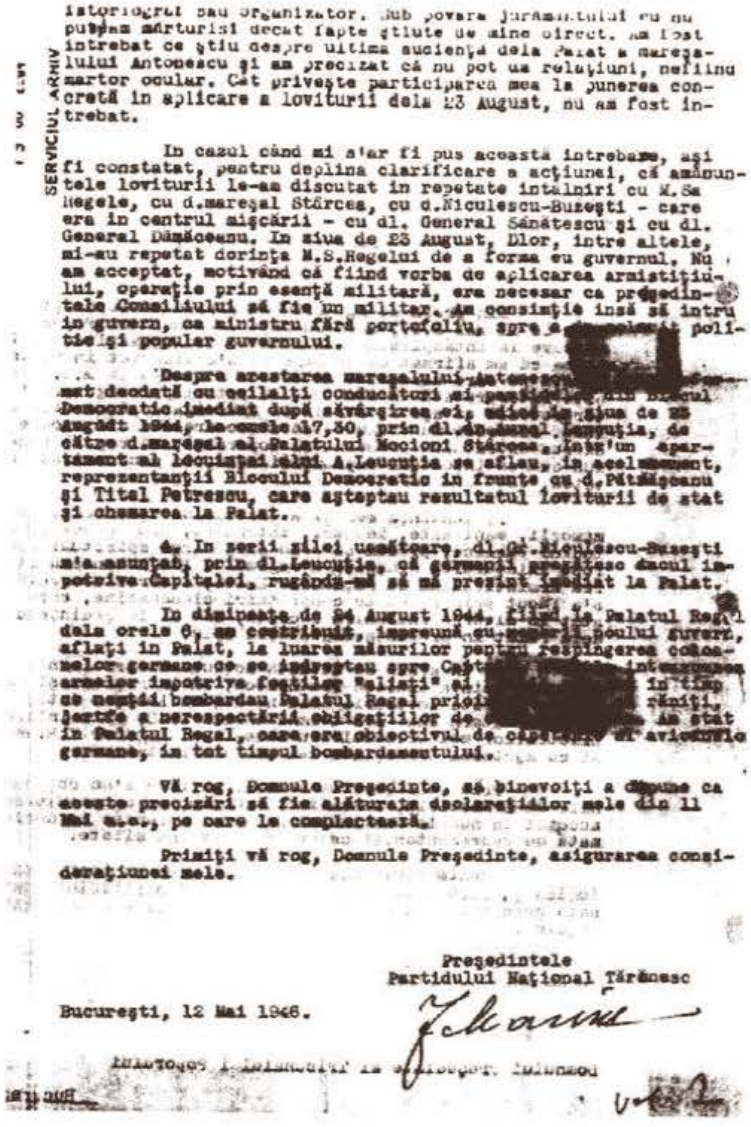

istoriograf sau organizator. Sub povara jurămîntului eu nu puteam mărturisi decât fapte ştiute de mine direct. Am fost întrebat ce ştiu despre ultima audienţă dela Palat a mareşalului Antonescu şi am precizat că nu pot da relaţiuni, nefiind martor ocular. Cât priveşte participarea mea la punerea concretă în aplicare a loviturii dela 23 August, nu am fost întrebat.

In cazul când mi s'ar fi pus această întrebare, aşi fi constatat, pentru deplina clarificare a acţiunei, că amănuntele loviturii le-am discutat în repetate întâlniri cu M.Sa Regele, cu d.mareşal Stârcea, cu d.Niculescu-Buzeşti - care era în centrul mişcării - cu dl. General Sănătescu şi cu dl. General Dămăceanu. In ziua de 23 August, Dlor, între altele, mi-au repetat dorinţa M.S.Regelui de a forma eu guvernul. Nu am acceptat, motivând că fiind vorba de aplicarea armistiţiului, operaţie prin esenţă militară, era necesar ca preşedintele Consiliului să fie un militar. Am consimţit însă să intru în guvern, ca ministru fără portofoliu, spre a [illegible] politie şi popular guvernului.

Despre arestarea mareşalului Antonescu [illegible] format deodată cu ceilalţi conducători ai partidelor din Blocul Democratic imediat după săvârşirea ei, adică în ziua de 23 August 1944, la orele 17,30, prin dl.dr.Aurel Leucuţia, de către d.mareşal al Palatului Mocioni Stârcea. Intr'un apartament al locuinţei elui A.Leucuţia se aflau, în acelmoment, reprezentanţii Blocului Democratic în frunte cu d.Pătrăşcanu şi Titel Petrescu, care aşteptau rezultatul loviturii de stat şi chemarea la Palat.

4. In zorii zilei următoare, dl.Gr.Niculescu-Buzeşti m'a anunţat, prin dl.Leucuţia, că germanii pregătesc dacul împotriva Capitalei, rugându-mă să mă prezint imediat la Palat.

In dimineaţa de 24 August 1944, fiind la Palatul Regal dela orele 6, am contribuit, împreună cu membrii noului guvern, aflaţi în Palat, la luarea măsurilor pentru respingerea colonelor germane ce se îndreptau spre Capt[illegible] intervenirea armelor împotriva foştilor "aliaţi" ai [illegible] în timp ce nemţii bombardau Palatul Regal prioi[illegible] răniţi, jertfe a nerespectării obligaţiilor de [illegible] Am stat în Palatul Regal, care era obiectivul de căpetenie al avioanelor germane, în tot timpul bombardamentului.

Vă rog, Domnule Preşedinte, să binevoiţi a dispune ca aceste precizări să fie alăturate declaraţiilor mele din 11 Mai m.c., pe care le completează.

Primiţi vă rog, Domnule Preşedinte, asigurarea consideraţiunei mele.

Preşedintele
Partidului Naţional Ţărănesc

Bucureşti, 12 Mai 1946.

silnicie barbară –, tot potrivit articolului 101 din Codul Penal în funcţiune, *„numai una din pedepse, cea mai gravă, şi anume pedeapsa cu moartea”*[130];

– Acuzatul **Titus Dragoş:** 15 ani muncă silnică[131];

– Acuzatul **Gheorghe Dobre:** detenţiune grea pe viaţă[132];

– Acuzatul **Ion Marinescu:** 20 de ani temniţă grea[133];

– Acuzatul **Traian Brăileanu:** 20 de ani detenţiune riguroasă[134];

130. *Ibidem,* p. 286.

131. *Ibidem,* p. 287.

132. *Ibidem,* p. 288.

133. *Ibidem,* p. 289.

134. *Ibidem,* p. 290.

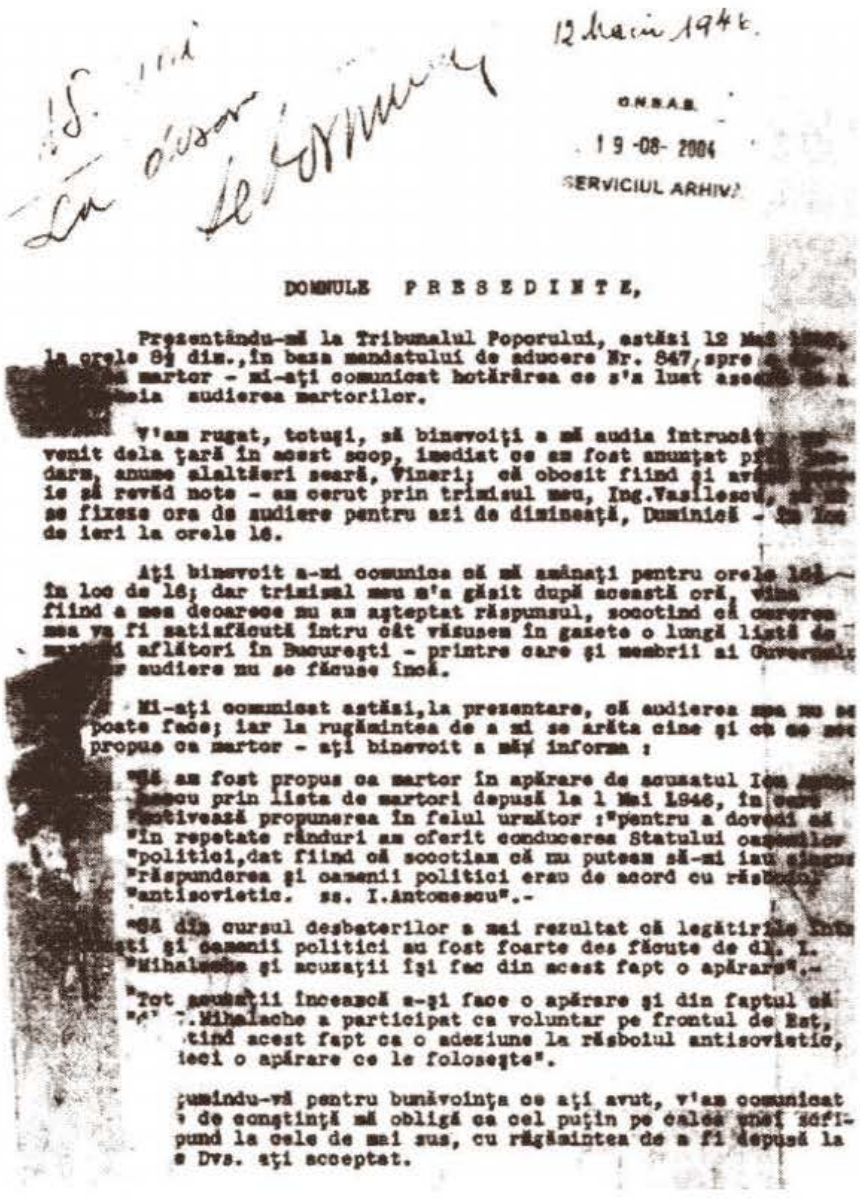

12 Mai 1946.

C.N.S.A.S.
19-08-2004
SERVICIUL ARHIVE

DOMNULE PREȘEDINTE,

Prezentându-mă la Tribunalul Poporului, astăzi 12 Mai [illegible], la orele 8½ dim., în baza mandatului de aducere Nr. 847, spre [illegible] martor - mi-ați comunicat hotărârea ce s'a luat asupra [illegible] amânarea audierea martorilor.

V'am rugat, totuși, să binevoiți a mă audia întrucât [illegible] venit dela țară în acest scop, imediat ce am fost anunțat prin telegramă, anume alaltăieri seară, Vineri; că obosit fiind și având [illegible] ie să revăd note - am cerut prin trimisul meu, Ing.Vasilescu, să [illegible] se fixeze ora de audiere pentru azi de dimineață, Duminică - în loc de ieri la orele 10.

Ați binevoit a-mi comunica să mă amânați pentru orele 10 în loc de 10; dar trimisul meu m'a găsit după această oră, vina fiind a mea deoarece nu am așteptat răspunsul, socotind că cererea mea va fi satisfăcută întru cât văzusem în gazete o lungă listă de [illegible] aflători în București - printre care și membrii ai Guvernului [illegible] audiere nu se făcuse încă.

Mi-ați comunicat astăzi, la prezentare, că audierea mea nu se poate face; iar la rugămintea de a mi se arăta cine și ce am propus ca martor - ați binevoit a mă informa :

"Că am fost propus ca martor în apărare de acuzatul Ion [illegible] prin lista de martori depusă la 1 Mai 1946, în care motivează propunerea în felul următor :"pentru a dovedi că "în repetate rânduri am oferit conducerea Statului oamenilor "politici, dat fiind că socoteam că nu puteam să-mi iau singur "răspunderea și oamenii politici erau de acord cu războiul "antisovietic. ss. I.Antonescu".-

"Că din cursul desbaterilor a mai rezultat că legăturile [illegible] ți și oamenii politici au fost foarte des făcute de dl. I. "Mihalache și acuzații își fac din acest fapt o apărare".-

"Tot acuzații încearcă a-și face o apărare și din faptul că "d-l I.Mihalache a participat ca voluntar pe frontul de Est, [illegible] tind acest fapt ca o aderiune la războiul antisovietic, [illegible] ieci o apărare ce le folosește".

Mulțumindu-vă pentru bunăvoința ce ați avut, v'am comunicat [illegible] de conștință mă obligă ca cel puțin pe calea unei scrisori [illegible] pund la cele de mai sus, cu rugămintea de a fi depusă la [illegible] e Dvs. ați acceptat.

Nefiind posibil să-și dezvolte mărturiile în ședința publică din 12 mai 1946, liderul național-țărănist Ion Mihalache, aidoma șefului său Iuliu Maniu, se adresează în scris Președintelui „Tribunalului Popor", care a repartizat documentul „la dosar" (vezi și pagina următoare).

– Acuzatul **Dumitru Popescu:** 10 ani închisoare corecțională[135];

– Acuzatul **Constantin Petrovicescu:** detențiune grea pe viață[136];

– Acuzatul **Constantin Dănulescu,** judecat și condamnat în contumacie: muncă silnică pe viață[137];

135. *Ibidem,* p. 291.

136. *Ibidem,* p. 292.

137. *Ibidem,* p. 293.

- 7 - 19 -06- 2004 30

SERVICIUL ARHIVĂ

2/. Mai aveam de rezolvat un caz de conştinţă morală, era angajamentul luat prin dimisia din consilieratul regal, dată ca semn de protest, în momentul când fostul rege Carol a înfiinţat Partidul Naţiunei în serviciul cauzei germane provocator faţă de U.R.S.S.-

Evenimentele au confirmat prevederile mele.-

b). Peste o lună, dl. Mareşal Antonescu m-a chemat la Comandamentul de Căpetenie.

Am primit ordin prin Marele Stat Major Eşalonul II Bucureşti. Prezentându-mă aci am fost îndrumat către Iaşi, unde trebuia să întâlnesc pe Mareşal.

M'am prezentat la Iaşi, d-lor G-ral Tătăranu şi Col. Borcescu, care mi-au comunicat că sunt chemat de dl. Antonescu.

L-am găsit la Chişinău, după câteva zile, la 3 August. şi am avut cu d-sa , la 5 August, o lungă convorbire în trenul Chişinău Iaşi.

I-am comunicat punctul nostru de vedere că armată română trebue să se oprească la Nistru. D-sa mi-a răspuns că strategic nu poate fi oprire pe Nistru, dar că se va opri la Bug. Apoi mi-a propus ca eu să rămân pe lângă d-sa pentru discuţiuni politice.

Am refuzat categoric.

M'am înapoiat, neprimind nici o soldă - deosrece nu m'am considerat mobilizat.

Nu poate rezulta din aceste fapte o "adeziune" la răsboiul antisovietic.

\+
\+ \+

Primiţi, vă rog, Domnule Preşedinte, asigurarea stimei mel deosebite

I. Mihalacz

– Acuzatul **Constantin Buşilă:** 10 ani închisoare corecțională[138];

– Acuzatul **Nicolae Mareş:** 10 ani închisoare corecțională[139];

– Acuzatul **Petre Tomescu:** 15 ani muncă silnică[140];

– Acuzatul **Vasile Dimitriuc,** judecat şi condamnat în contumacie: detențiunea grea pe viață[141];

– Acuzatul **Mihail Sturdza,** judecat şi condamnat în contumacie: pedeapsa cu moartea[142];

138. *Ibidem,* p. 294.

139. *Ibidem,* p. 296.

140. *Ibidem,* p. 297.

141. *Ibidem,* p. 298.

142. *Ibidem,* p. 299.

– Acuzatul **Ioan Protopopescu,** judecat şi condamnat în contumacie: pedeapsa cu moartea[143];

– Acuzatul **Corneliu Georgescu,** judecat şi condamnat în contumacie: pedeapsa cu moartea[144];

– Acuzatul **Constantin Papanace,** judecat şi condamnat în contumacie: pedeapsa cu moartea[145];

– Acuzatul **Vasile Iaşinschi,** judecat şi condamnat în contumacie: pedeapsa cu moartea[146];

– Acuzatul **Gheorghe Alexianu:** pedeapsa cu moartea (de 3 ori), detenţiune grea pe viaţă etc., „reţinându–se" a executa – termen de... bunăvoinţă care exprima în fond un act de silnicie barbară –, tot potrivit articolului 101 din Codul Penal în funcţiune, *„numai una din pedepse, cea mai gravă, şi anume pedeapsa cu moartea"*[147];

– Acuzatul **Radu Lecca:** pedeapsa cu moartea, detenţiune grea pe viaţă etc., „reţinându–se" a executa – termen de... bunăvoinţă care exprima în fond un act de silnicie barbară –, tot potrivit articolului 101 din Codul Penal în funcţiune, *„numai una din pedepse, cea mai gravă, şi anume pedeapsa cu moartea"*[148];

– Acuzatul **Eugen Cristescu:** pedeapsa cu moartea (de 2 ori), detenţiune grea pe viaţă etc., „reţinându–se" a executa – termen de... bunăvoinţă care exprima în fond un act de silnicie barbară –, tot potrivit articolului 101 din Codul Penal în funcţiune, *„ numai una din pedepse, cea mai gravă, şi anume pedeapsa cu moartea*[149]*".*

– Sâmbătă, 1 iunie 1946, începând cu orele 18,02 – Aplicarea sentinţei în privinţa celor condamnaţi la moarte în

143. *Ibidem,* p. 300.

144. *Ibidem,* p. 301.

145. *Ibidem,* p. 302.

146. *Ibidem,* p. 303.

147. *Ibidem,* p. 304.

148. *Ibidem,* p. 306.

149. *Ibidem,* p. 307.

17 mai 1946 şi cărora, în orele precedente, nu li se comutaseră pedepsele: **Ion Antonescu, Mihai Antonescu, Gh. Alexianu, C. Z. Vasiliu.**

A fost – altfel decât, poate, fusese planificat (?) – mai mult decât o execuţie – un MĂCEL, înfăptuit la Bucureşti, dar proiectat la Kremlin...

ULTIMUL CUVÂNT AL MAREŞALULUI

„Am avut[150] – relata D–na Henriette Magherescu – o fostă guvernantă elveţiancă al cărei soţ era Remus Dragomirescu, din partea PNL, pus în grupul acelora care l–au judecat pe Mareşal... Şi a venit într–o seară aici şi m–a întrebat dacă m–ar interesa că avea două „intrări" la proces. Soţul meu a zis: „că eu nu pot să văd pe Mareşal în boxă, mi–e imposibil să mă duc!" Şi am spus: „Eu mă duc!". M–am dus, numai la două sau trei şedinţe, dar la cele mai importante cred eu că am fost. Întâi, când a venit Iuliu Maniu, în faţa tribunalului, a venit şi a strâns mâna Mareşalului, el s–a ridicat în picioare, a salutat şi atunci lumea în sală „Huo! Huo!". Era o situaţie, la tot acest proces, nemaipomenit de încinsă, de agitată. Era sala aceea mică, care mai există la tribunal, pe Ştirbey Vodă, un tribunal mic care nu s–a demolat încă... Şi acolo, în sala aceea mică, era arhi–, arhi–plină; era şi luna mai când era deja cald în Bucureşti, toată lumea ţipa, toată lumea vocifera, toată lumea ţipa: „La moarte!", huiduieli şi aşa mai departe... S–a terminat cu Maniu şi astea nu le–am notat...

– Dar Ică cum s–a comportat la proces?

– Era timorat, era timorat. Mareşalul?... Mareşalul nu vorbea celor de acolo... El vorbea Istoriei! Pe el nu l–a... îşi băteau joc de el; îi băgau reflectoarele alea în ochi şi, deasupra, mai aveau reflectoare... Era încins de lumină şi căldură, îşi mai punea – avea o hârtiuţă – ceva, mai ţinea aşa... Era foarte greu să se concentreze, să răspundă la toate întrebările, la toate acuzaţiile! Absolut a fost

150. Gh. Buzatu şi colaboratori, ed., *Mareşalul Antonescu în faţa istoriei,* II, Iaşi, 1990, pp. 354–363.

viteaz!... Şi, pe urmă, a venit momentul, impresionant, când s–a adresat cu *Ultimul cuvânt,* pentru că el a spus că: „Testamentul politic nu ştiu dacă voi fi lăsat să–l scriu!...". Nu ştiu dacă l–a scris, noi nu ştim... Poate la Lubianka, unde a stat doi ani, poate acolo l–a scris, dar aicea nu s–a auzit... îi curgeau lacrimile de emoţie... în sală s–a făcut o linişte deplină, nu se auzeau decât aparatele: Tac! Tac! Magnetofoane îşi aveau ziariştii străini, erau foarte mulţi... Şi am putut foarte bine să notez tot ce–a spus Mareşalul... Chiar, am mai verificat cu ce–a ieşit pe urmă şi am văzut că este foarte bine luat... Eram şi eu foarte bună la acest scris. Cum s–a terminat, a fost o pauză, iar Mareşalul a coborât la un lavoar, la toaletă, ştiu eu... Eu mi–am zis: „Mă duc să beau puţină apă". Nu mai puteam, ştiu eu, de emoţie, de agitaţia care era. Am coborât şi... în faţa mea era Mareşalul! Îşi tampona batista în apă şi–şi punea aşa... la tâmplă. Avea un costum bleumarin, frumos... S–a uitat la mine; eu am vrut să spun ceva, dar un ofiţer de jandarmi care făcea paza m–a luat de umeri, m–a întors: „Duduie! Mă nenoroceşti! Ce cauţi d–ta aici? N–ai voie să vorbeşti cu...". Am plecat şi a urmat terminaţia la *Ultimul cuvânt,* care a fost aşa de înduioşător! El plângea... El vorbea şi plângea... Când a spus: „Ţie, popor ingrat, nu–ţi va rămâne nici cenuşa mea!", nici musca nu se mai auzea; de unde era gălăgie, când a vorbit El a fost o linişte teribilă... Şi am ieşit, m–am dus la soţul meu, care, cu colonelul Davidescu, cu toţi, erau adunaţi pe Ştirbey Vodă la un alt ofiţer şi eu repede am venit cu hârtia... Dar cum am ieşit? Ne mai căuta aşa... Şi eu am făcut sul toate hârtiile, le–am băgat în corsaj, în fine, şi am venit... Nu era departe unde m–am dus, eram prăpădită... Ei: „Vorbeşte! Spune!". Eu nu mai puteam să spun ceva, eram atât de emoţionată... Ultimul cuvânt al Mareşalului a fost zguduitor!...

ULTIMUL CUVÂNT

Un om care, fără nume, fără protecţie, fără bani şi partid, s–a urcat în Stat la cel mai înalt loc de conducere şi răspundere, acel om are datoria să se justifice, iar Poporul şi Istoria au dreptul să–l judece!

Am să expun faptele şi acţiunile mele politice, economice şi militare, dar acestea nu vor fi complete în momentul de faţă.

Poporul, prin Dv., îşi va da verdictul, iar mâine Istoria pe al său. Expun toate actele şi faptele mele, ca poporul să ajungă la înţelegerea lor.

Daţi Istoriei adevărul, şi nu faceţi faţă unei situaţii de moment!

Eu vă voi spune adevărul aşa cum onoarea mea de soldat m–a făcut să–l respect toată viaţa. Consideraţi, vă rog, scăpările nu ca o ieşire şi omitere intenţionată! Nu am fost omul unor astfel de calcule şi nu voi fi, dar nu am văzut piesele dosarelor şi miilor de rezoluţii ce am dat în aceşti patru ani, în care se găseşte imprimat sufletul meu!

Prima mare acuzare ce mi se aduce, aceea de a fi premeditat luarea puterii împreună cu Codreanu, vreau s–o spulber acuma.

La instrucţie am avut onoarea de a declara că primul contact cu legiunea a fost în 1933, când Regele [Carol al II–lea] mi–a cerut părerea cu privire la Garda de Fier. Ştiam că ei tulburau ţara şi că periclitau graniţele. Am spus Regelui ce credeam atunci:"Prefer să mor în mocirlă într–o Românie Mare, decât să mor în paradisul unei Românii mici". Întrevederea de atunci a avut drept scop orientarea mea, ajungând la concluzia că Codreanu nu va putea duce ţara pe panta ascendentă la care spera, ci dimpotrivă.

Problema dinastiei o privea sub o lumină diferită decât a mea. Codreanu mi–a declarat că „în 24 de ore de la luarea puterii trece la Germania şi că va cere abdicarea regelui". Iar eu i–am spus: „Domnule Codreanu, cel dintâi pe care va trebui să–l împuşcaţi atunci va fi generalul Antonescu".

În politica internă, am arătat că a introdus din nou pistolul cu care ştiam că va aduce vărsare de sânge, în decembrie 1937, Garda de Fier a făcut un mare pas în simpatia opiniei publice. Regele a încredinţat formarea guvernului Octavian Goga. Am spus atunci Regelui Carol: «Formaţiunea Goga nu va putea fi durabilă decât introducând în formaţie legiunea şi pe Dl. Dinu Brătianu».

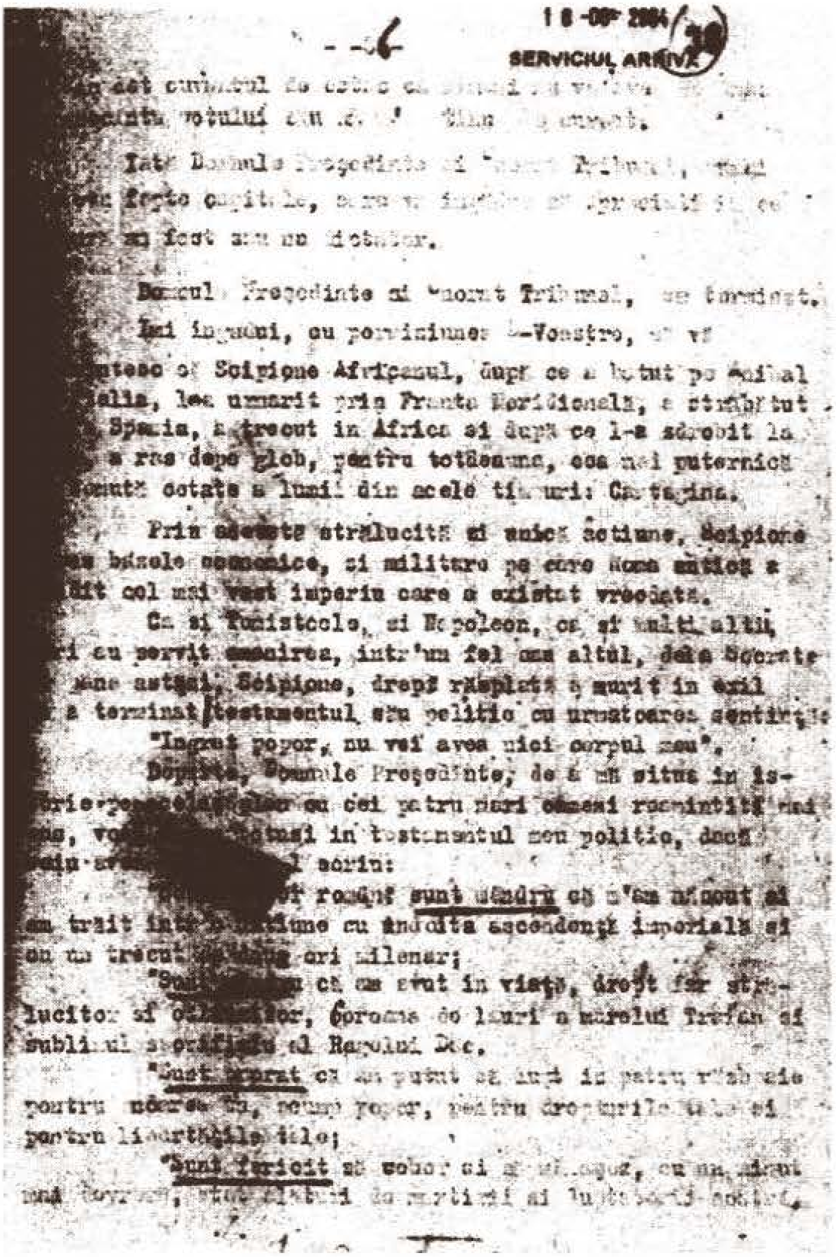

[illegible] dat cuvîntul [illegible]
[illegible] votului [illegible]

Iată Domnule Preşedinte şi [illegible] Tribunal, [illegible]
[illegible] forte capitale, [illegible]
[illegible] am fost [illegible] dictator.

Domnule Preşedinte şi Onorat Tribunal, [illegible]
Îmi îngădui, cu permisiunea D-Voastre, să vă
[illegible]tesc că Scipione Africanul, după ce a bătut pe Anibal
[illegible]alia, l-a urmărit prin Franţa Meridională, a străbătut
[illegible] Spania, a trecut în Africa şi după ce l-a zdrobit la
[illegible] a ras depe glob, pentru totdeauna, cea mai puternică
[illegible] cetate a lumii din acele timpuri: Cartagina.

Prin această strălucită şi unică acţiune, Scipione
[illegible] bazele economice, şi militare pe care Roma antică a
[illegible] cel mai vast imperiu care a existat vreodată.

Ca şi Temistocle, şi Napoleon, ca şi mulţi alţii,
[illegible] cu servit omenirea, într'un fel sau altul, dela Socrate
[illegible] astăzi, Scipione, drept răsplată a murit în exil
[illegible] a terminat testamentul său politic cu următoarea sentinţă:
"Ingrat popor, nu vei avea nici corpul meu".

Dopotrivă, Domnule Preşedinte, de a mă situa în is-
torie [illegible] cu cei patru mari oameni reamintiţi mai
sus, [illegible] totuşi în testamentul meu politic, după
[illegible] scris:

[illegible] român[illegible] sunt mândru că m'am născut şi
am trăit într'o naţiune cu îndoită ascendenţă imperială şi
cu un trecut [illegible] ori milenar;

"Sunt [illegible] că am avut în viaţă, drept far stră-
lucitor şi călăuzitor, coroana de lauri a marelui Traian şi
sublimul sacrificiu al Regelui Dec.

"Sunt onorat că am putut să lupt în patru războaie
pentru neamul tău, scump popor, pentru drepturile tale şi
pentru libertăţile tale;

"Sunt fericit să cobor şi eu [illegible], cu [illegible]
[illegible] martirii şi luptătorii [illegible]

Testamentul Mareşalului Ion Antonescu inserat în finalul Memoriului prezentat „Tribunalului Poporului" la 15–16 mai 1946 (începând cu rândul 6 de sus în jos – vezi şi pagina următoare).

De ce? Pentru că am afirmat atunci regelui că: «Niciodată ideea nu poate fi distrusă cu pistolul, mai bine s–o aducă la putere şi să vadă dacă este o fericire pentru neam sau nu...». Eu ştiam însă că ea nu va avea sorţi buni, deoarece toată pleava societăţii româneşti se află înscrisă în legiune.

Eu am dat Regelui această idee de a o aduce la putere şi el m–a însărcinat cu formarea guvernului. Am refuzat, nevoind să trec peste Octavian Goga, pentru care aveam o mare stimă.

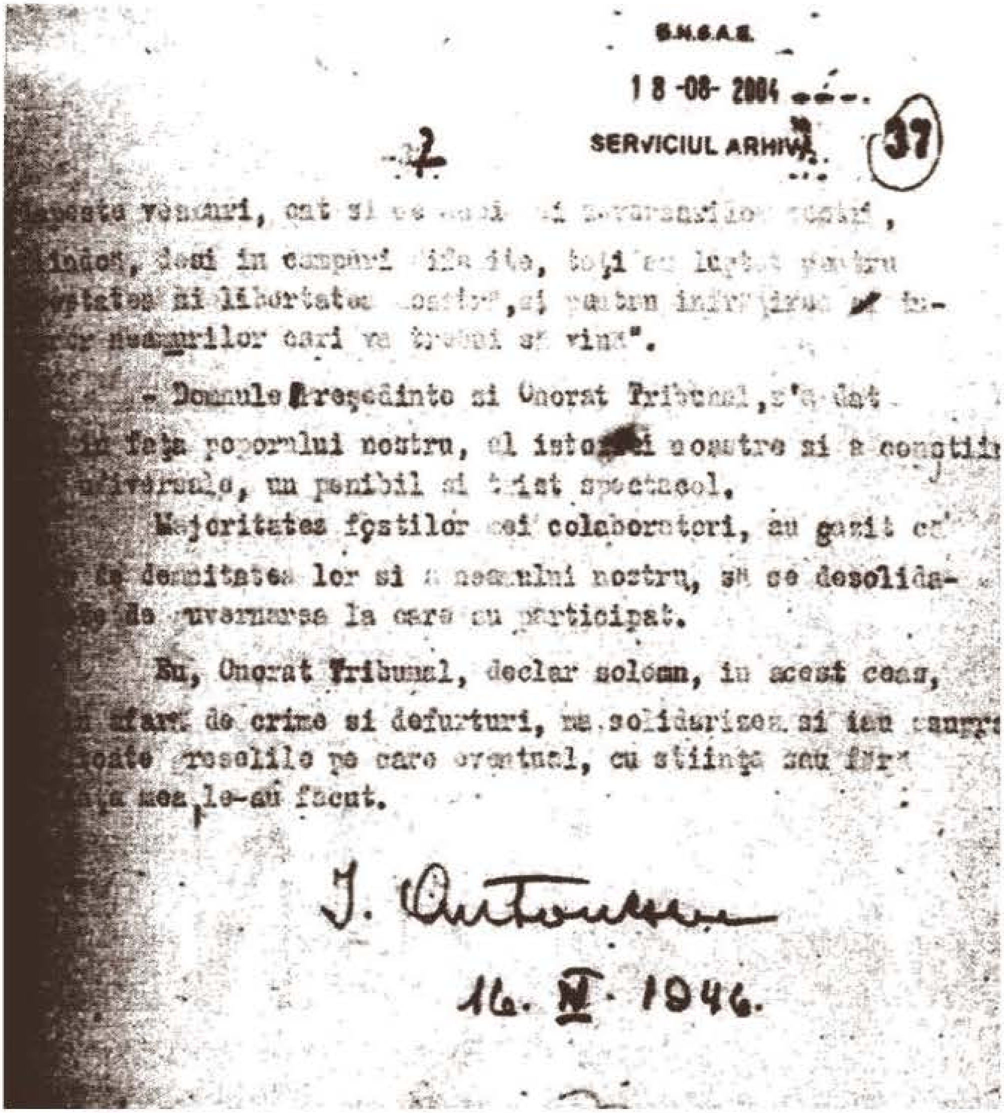

S.N.S.A.R.
18-08-2004
SERVICIUL ARHIVĂ
37

-2-

[illegible] aceste vremuri, cat si ce [illegible] nostri,
[illegible], desi in campuri diferite, toti au luptat pentru
[illegible]tatea si libertatea noastra, si pentru infrangerea [illegible]
[illegible] neamurilor cari va trebui sa vina".

- Domnule Presedinte si Onorat Tribunal, s'a dat
in fata poporului nostru, al istoriei noastre si a constiin[illegible]
universale, un penibil si trist spectacol.

Majoritatea fostilor mei colaboratori, au gasit ca
[illegible] demnitatea lor si a neamului nostru, sa se desolida[illegible]
[illegible] de guvernarea la care au participat.

Eu, Onorat Tribunal, declar solemn, in acest ceas,
[illegible] afara de crime si defurturi, ma solidarizez si iau asupra
toate greselile pe care eventual, cu stiinta sau fara
[illegible] mea le-au facut.

I. Antonescu
16. VI. 1946.

Soluția Regelui a fost să intru în guvern ca ministru al Apărării Naționale, pentru că prezența mea în guvern era o mărturie și o chezășie că politica externă a României nu se va schimba, știindu–se că programul Codreanu aducea schimbarea acelei politici în 24 de ore și va orienta țara către Germania. Atunci, forțat și contrar uzanțelor ca ministrul Armatei să facă declarații politice, eu am făcut–o! Eram convins. Păstram față de Germania amintirea războiului trecut [din 1916–1918] și, mai ales, m–a îndemnat structura mea intelectuală...

Guvernul Goga a ținut 40 de zile și omorurile începuseră. Regele, împanicat, mi–a încredințat mie formarea guvernului. Am acceptat pentru că prea des se schimbau guvernele. Pentru ce? Opinia publică știa prea bine cauzele.

Regele a voit să introducă în guvern două persoane pe care nu le puteam accepta. Am apelat la Codreanu, rugându–l să înceteze agitațiile. Cu ocazia acelei convorbiri, el a recunoscut că nu avea nici un program de guvernare.

Codreanu a fost arestat și eu m–am dus la proces, pentru că, după mine, atunci când vezi că un om se înecă este omenește să–i întinzi o mână de ajutor.

Pe Horia Sima l–am văzut în timpul când el era ministru în guvernul lui Gigurtu. La convorbirea avută, mi–a declarat: „Domnule general, spuneți drept, am eu mutră de prim–ministru?".

S–a petrecut ultimatumul rusesc [26 iunie 1940]. Cu acest grav eveniment am trimis o scrisoare de protest pentru cedarea fără luptă a două provincii românești. La două zile după aceasta am fost dus la Bistrița. Aici mi se impută că aș fi pregătit legătura cu Germania în vederea luării puterii. Eu nu cunosc limba germană și formația mea intelectuală și spirituală mi–am format–o în școala franceză. Nu am uitat odiosul tratat de la Craiova [Buftea] și de la București [din 1918]. Nu am uitat că în Alsacia și Lorena avem 2.000 de cruci și în 1915 jertfele noastre de pe front.

La Mănăstirea Bistrița am aflat că și regele Carol II se îndreaptă cu fața către Germania... Granițele se prăbușiseră [iunie–august 1940].

Eliberat de la Bistrița, regele mi–a încredințat formarea unui guvern de unitate națională. Am vizitat pe oamenii politici: Maniu, Brătianu, Stelian Popescu și alții, cerându–le să discutăm programul de guvernământ, care consider că este o datorie sfântă pentru omul destinat să ia conducerea țării.

Deci eu nu veneam nepregătit, după cum adeseori s–a spus. Deși nu aveam un program scris, eram completamente orientat.

Răspunsul tuturor oamenilor politici a fost: «întâi aduceți abdicarea lui Carol II, apoi vom discuta». Când s–au prăbușit

granițele, împreună cu Mareșalul Prezan, am hotărât să mergem la Rege și să formăm un guvern de colaborare cu oamenii politici. Oamenii politici însă nu au voit: toți s–au tras deoparte. Eu am rămas singur. Urmează apoi cele petrecute la 6 septembrie 1940!

Regele mi–a spus: «Nu te las, nu pleca. Nu am pe altul. Tu ești un patriot...» Strada fierbea. Am întrebat pe Generalul [D.] Coroamă, comandantul Diviziei de Gardă, dacă va apăra pe Rege? Am cerut părerea aghiotanților regali. Toți, fără deosebire, mi–au spus că Regele trebuie să plece. Am chemat generalii. Toți, absolut toți, afară de Paul Teodorescu și [Gheorghe] Mihail, au spus că Regele trebuie să abdice!

Regele s–a consultat toată noaptea cu oamenii săi politici și s–a convins că țara cere abdicarea sa. A pus însă drept condiție ca să abdice să–mi iau eu asupră–mi parte din prerogativele regale, iar eu am promis Regelui Carol II să stau stâlp de veghe lângă Voievodul Mihai, viitorul Rege și să–i păstrez tronul...

... Am primit din partea Regelui puterea, smerit, cum primește credinciosul sfânta cuminecătură în fața altarului.

Deci iată, domnule Președinte și onorați judecători, actul premeditării de care am fost acuzat că l–am făcut pentru luarea puterii în stat! Eu nu aveam nevoie de sprijin german pentru a veni la putere, deoarece însuși Regele țării mi–a încredințat–o!

Odată cu luarea conducerii a început adevăratul calvar al vieții mele!

Prima mea grijă a fost să iau contact cu forțele politice care reprezentau forțele în Stat. Toate m–au refuzat. Domnul Maniu, orice ar spune astăzi, mi–a oferit atunci pe Mihail Popovici și pe Aurel Dobrescu. La această ofertă, i–am spus: «Domnule ministru, sunt timpuri prea grele pentru țară ca să glumim». De aceea, domnilor, în guvernarea mea nu au figurat persoane marcante.

A sosit Horia Sima, găsit deghizat în cioban la Brașov. El a venit pe baza unei mișcări slabe puse la cale de S.S.–ul german.

Horia Sima avea pretenții foarte mari. Am menționat de la început că o guvernare legionară ar fi fost dezastruoasă pentru

țară, dacă ar fi fost lăsată singură. M–am situat pe această bază la acceptarea unui guvern cu elemente legionare. S–a spus că pozițiile dominante au fost ale lui Sima. Nu este adevărat. Armata o aveam eu, iar Internele generalul C. Petrovicescu, un bun, vechi și încercat prieten, ale cărui caracter și curaj se dovediseră. El a fost singurul care, atunci când eram surghiunit la Bistrița, mi–a adresat lungi felicitări și scrisori, știind bine la ce se expunea în acel moment. Petrovicescu a întrecut cerințele lui Sima, însă a fost depășit. A greșit și a fost de mult pedepsit.

Cu privire la guvernarea împreună cu Horia Sima: Pe aceia care au fost duși la Jilava, am făcut–o ca să–i salvez. Acolo se afla o gardă militară pe care mă puteam bizui. Voiam să–i salvez de gloanțele pistoalelor celor care vroiau să se răzbune, începusem să avem două armate în stat. Eu îi lăsam să se uzeze, pentru că nu aveam încă armata în totalitate de partea mea. Ea ieșise din catastrofa granițelor. Armata a venit spre mine atunci când un soldat a fost stropit cu benzină și ars de legionari. A fost un moment hotărâtor pentru neamul românesc. Armata singură a hotărât atunci.

Partidele politice s–au retras definitiv din calea mea. Le–am arătat că un guvern de militari este ultima formă politică pentru un stat. România nu ajunsese în situația să aibă nevoie de el, ea avea rezerve. Dar politicienii s–au menținut în refuzul lor de a participa la conducere.

Țara își sprijinea frontierele pe Liga Națiunilor, pe Mica înțelegere și pe forțele ei militare. Toate aceste edificii au fost prăbușite...

...Nu am premeditat și pus la cale primirea coloanei a V–a germane pe pământul țării, nu am avut sprijin german. După cum știu să–mi apăr demnitatea mea de om, am știut să mă situez pe o linie justă, pentru că nu sunt omul care să facă tranzacții cu demnitatea poporului român. Am sprijinit România pe Germania, pentru că ea era singura care oferea garanție frontierelor [la 30 august 1940]. Am dat, conștient de situație, consimțământul la trecerea trupelor germane prin

țară. Nu aveam de ales. Orice rezistență ar fi dus la prăbușire. Am fi avut soarta sârbilor. Evreii, comuniștii, politicienii ar fi fost exterminați. Serbia a pierdut 800.000 de oameni. Generalul Nedici mi–a cerut ajutor: «Salvați–ne, ne omoară pe toți – croați, unguri, sârbi și noi între noi!».

Am făcut războiul cu Uniunea Sovietică. Aceasta mi–au cerut onoarea poporului român și imperativul momentului. Nu puteam periclita viitorul Țării. Orice s–ar afirma astăzi, aici, nici un om politic nu ar fi luat puterea în acele momente.

În privința ororilor războiului se va cunoaște adevărata mea poziție și zilnicele eforturi ce le–am făcut pentru a–i ține pe toți pe calea omeniei. Nu cer nici o favoare, dar să se țină seama, când eu sunt judecat, de faptul că nu există război fără să se săvârșească cruzimi peste capul șefilor. De exemplu, lăsând la o parte războaiele din antichitate, să luăm războiul de 30 de ani, războiul de secesiune, războiul anglo–bur și altele. Mai mult, aviația a distrus, contrar legilor războiului; a făcut zeci de mii de victime, ne–a omorât copii, studenți, a atacat spitale și biserici, distrugând–le. De aceea să nu se considere că soldații au trădat legile umanității; toți le–au trădat.

În ceea ce privește aservirea bogățiilor Țării, mi se aduce pe nedrept această acuzație. Dacă mi–ați fi dat putință, v–aș fi arătat legile economiei, v–aș fi arătat ce acoperire bună avea moneda. S–au găsit 40 de vagoane de aur, când România, în toți anii de pace, abia adunase 16. Da, în 1944, Banca Națională a României avea în seif 40 de vagoane de aur! România nu a dat nimic și a primit totul pe bază de acorduri: petrol, bumbac, cereale. Creditul era de 3 la sută. Am salvat capitalul străin, telefoanele și chibriturile. Nu am avut legi de vasalitate față de Germania, ci de egalitate. Mareșalul Antonescu – mi–am zis – nu se compară cu generalul Nedici. Bugetul nostru de război a fost echilibrat față de bugetul războiului trecut.

Cu privire la muncitori: nu am scos niciodată armata contra muncitorilor. Nu am avut niciodată vreo grevă. Cred că nici

un partid politic în această țară nu poate arăta o filă albă în această problemă.

De la toate instituțiile au fost retrase baionetele în cazărmi.

Am fost prezentat ca dictator. Știam că dictatorii îi extermină pe adversarii lor. Pe cine am exterminat eu? Am suspendat Constituția care era teroristă. Am tins spre o democratizare a ei. Presa n–a fost liberă, era război. Permiteam să se publice numai evenimentele și faptele, fără polemici, care la noi ajung triviale. Nici un evreu fugit din Transilvania și judecat în țară nu a fost executat. Peste șapte mii de legionari au fost reabilitați pe front, în lagărul de la Tg. Jiu, cu o capacitate de 2.000 de paturi, erau internați doar 1.700. Acest lagăr, întocmit din timp de pace, a făcut parte dintr–un plan al Marelui Stat Major. Prin acel lagăr s–a pus capăt ori s–a pus frâu nebuniei îmbogățirii de război și speculei. Declar că lagărul nu a fost niciodată complet.

Despre comuniști: ei nu erau ȚARA. Le–am oferit posibilitatea să plece în Uniunea Sovietică, pe care o socoteau patria lor. Cui a vrut, i–am dat voie să plece. Pe cei notorii i–am găsit în lagăre sau închisori, cu vechi condamnări. Nu i–am persecutat.

În testamentul meu politic, dacă voi mai avea timp să–l scriu, voi spune:

Scump popor român, sunt mândru că am făcut parte dintr–o națiie cu dublă ascendență romană și dacă, a cărei istorie a fost luminată de strălucitoarea figură a lui Traian și de jertfa marelui Decebal!

Am luptat în două războaie pentru gloria ta!

Sunt fericit să cobor cu câteva clipe mai devreme lângă martirii tăi. Toți au luptat pentru dreptatea ta!

Foștii mei colaboratori au încercat să se desolidarizeze de mine. Eu nu mă desolidarizez de greșelile lor.

Las Țării tot ce a fost mai bun în guvernarea mea. Tot ce a fost rău iau asupra mea, în afară de crimă!

Acest război, care s–a sfârșit cu înfrângerea Germaniei lui Hitler, nu va pune capăt conflictului mondial deschis în 1914.

Prevăd un al treilea război mondial, care va pune omenirea pe adevăratele ei temelii sociale. Ca atare, dv. şi urmaşii dv. veţi face mâine ceea ce eu am încercat să fac astăzi, dar am fost înfrânt! Dacă aş fi fost învingător, aş fi avut statui în fiecare oraş al României. Cer să fiu condamnat la moarte şi refuz dinainte orice graţiere. În felul acesta voi muri pe pământul Patriei, în schimb voi, ceilalţi, nu veţi fi siguri dacă veţi mai fi aici când veţi fi morţi.

Am terminat. Dar, înainte de a încheia, vreau să vă reamintesc:

Scipio Africanul a urmărit pe Hanibal peste câmpiile Franţei, ale Spaniei, ca să–l înfrângă pe nisipurile fierbinţi ale Africii, la Zama, răzând de pe suprafaţa pământului marea Cartagină. Astfel, el a pus bazele strălucirii Romei. Ca şi Temistocle şi Vespasian, care şi–au servit ţara, şi el a murit în exil.

Îmi vin în minte, în aceste clipe tragice ale vieţii mele, fără să mă gândesc că aş putea fi comparat cu ilustrul general roman, cuvintele pe care el, pornind în exil, le–a adresat, de pe puntea corăbiei, poporului său: «Ţie, popor ingrat, nu–ţi va rămâne aici cenuşa mea!».

Tribunalul Poporului din Bucureşti, aşa după cum prea bine se ştie, l–a condamnat pe Mareşalul Antonescu la moarte. Pe el şi încă câţiva foşti colaboratori din anii 1940–1944. Toţi condamnaţii au avut dreptul să prezinte cereri de graţiere. MAREŞALUL A REFUZAT SĂ SOLICITE GRAŢIEREA SA! A FĂCUT–O, ÎN NUMELE SĂU, MAMA SA, DOAMNA BARANGA; FĂRĂ NICI UN EFECT! La 1 iunie 1946, Mareşalul Antonescu A FOST EXECUTAT!

Înainte de execuţie s–a adresat soţiei, cu această scrisoare ce reprezintă, în fapt, un veritabil codicil la TESTAMENTUL SĂU POLITIC:

Am stat cu capul sus şi fără teamă în faţa judecăţii, după cum stau şi–n faţa Justiţiei Supreme; aşa să stai şi tu!

Nimeni în această țară nu a servit poporului de jos cu atâta dragoste, pasiune, dezinteres cum am servit eu. I–am dat totul, de la muncă până la banul nostru; de la suflet până la viața noastră, fără a–i cere nimic. Nu–i cerem nici azi.

Judecata lui pătimașă de azi nu ne înjosește și nu ne atinge.

Judecata lui de mâine va fi dreaptă și ne va înălța.

Sunt pregătit să mor, după cum am fost pregătit să sufăr. După cum și viața mea, toată viața mea, mai ales în cei patru ani de guvernare, a fost un calvar; a ta, de asemenea, a fost înălțătoare!

Împrejurările și oamenii nu ne–au îngăduit să facem binele pe care împreună am dorit cu atâta pasiune să–l facem țării noastre!

Suprema voință a decis altfel.

Am fost un învins, au fost și alții... mulți alții. După dreapta judecată, istoria i–a pus la locul lor. Ne va pune și pe noi!

Popoarele, în toate timpurile și peste tot, au fost ingrate. Nu regret nimic, la bine cu mângâiere, la nedreptate cu iertare.

Ultima mea dorință e să trăiești. Retrage–te într–o mănăstire. Acolo vei găsi liniștea necesară sufletului și bucata de pâine, care azi nu o mai poți plăti.

Am să rog să fiu îngropat lângă ai mei, care mi–au fost străbuni și călăuzitori, acolo la Iancu Nou! Voi fi între acei cu care am copilărit și am cunoscut și durerile și lipsurile, împrejurările ne–au îndepărtat viața de ei, dar sufletul meu nu–i va uita niciodată. Poate vei gândi că tot acolo, lângă mine, trebuie să fie și ultimul tău locaș.

Scoborând în mormânt, eu azi, tu mâine, ne vom înălța, sunt sigur, acolo unde va fi singura și dreapta răsplată.

Te strâng în brațele mele cu căldură. Te îmbrățișez cu dragoste.

NICI O LACRIMĂ!

ION

31 mai 1946 (Jilava)

JILAVA, 1 IUNIE 1946: MASACRUL ORDONAT DE KREMLIN

După atâtea decenii care ne despart de „procesul" din 6–17 mai 1946, evoluțiile intervenite atestă integral și convingător valabilitatea, cu putere de lege, a unui străvechi proverb latinesc: **Temporis filia veritas/Adevărul este fiul Timpului.**

Fără îndoială, din 1946 și până astăzi au fost înregistrate mai multe „trepte" pe calea cunoașterii adevărului, până la accesul în culisele „procesului" sau ale execuției „criminalilor de război" din lotul Mareșal Antonescu[151]. Ca atare, respectivele „trepte" trebuie să fie cunoscute cititorului, mai precis:

1. Apariția și difuzarea intensă a celei dintâi ediții (totalmente denaturată) cuprinzând extrase din stenogramele și documentele înscenării judiciare din mai 1946, sub titlul propagandistic *Procesul marii trădări naționale*[152] (vezi, mai jos, foto). Volumul a fost reeditat, prin grija Ioanei Cracă, după o jumătate de veac[153] (vezi, mai jos, foto).

2. Apariția volumului intitulat *„Procesul" Mareșalului Ion Antonescu* (două ediții)[154], datorat generalului Ioan Dan, cel dintâi care a studiat integral cele 148 de volume reunite în 1946 la „Tribunalul Poporului" din București (vezi, mai jos, foto).

3. Apariția, sub semnătura lui I. T. Lazăr, a lucrării *Moartea Mareșalului Ion Antonescu*[155], iar, sub egida revistei „Magazin istoric", difuzarea „Caietului" intitulat *Ultimele zile ale Mareșalului Ion Antonescu*[156] (vezi, mai jos, foto).

---

151. Relativ la bibliografia esențială consacrată problemei, cf., mai sus, cap. V –*„Procesul"*, nota 22.

152. București, Editura Eminescu, 1946, 315 p.

153. București, Editura Eminescu, 1995, 480 p.

154. București, Editura Tempus, 1993, 304 p.; ediția a II–a revăzută, București, 2005.

155. București, 1991.

156. București. 1993 (fotografii și texte datorate istoricilor Florentina Dolghin, Gh. Buzatu, M. D. Ciucă și Gh. David).

4. Apariția, prin grija excelentului coleg și istoric Marcel-Dumitru Ciucă, a colecției în trei volume *Procesul Mareșalului Antonescu. Documente*[157]. A nu se neglija că, în ultimul deceniu, M. D. Ciucă a editat și colecția *Stenogramelor ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Antonescu* (11 volume, București, 1997–2008) (vezi, mai jos, foto).

5. Apariția, prin grija lui Gh. Buzatu, Stela Cheptea și Marusia Cîrstea, a *„Jurnalului de temniță" al Grupului Mareșal Antonescu* (aprilie–mai 1946)[158] (vezi, mai jos, foto).

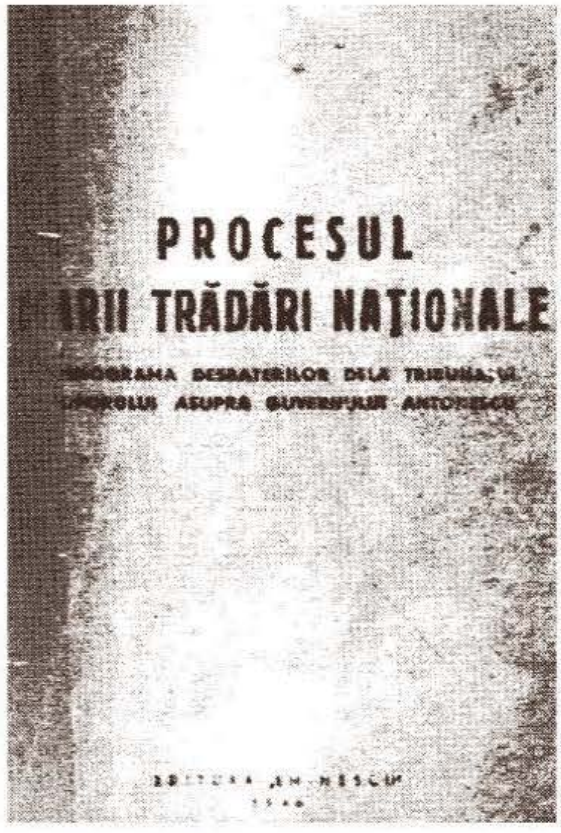

Ediția I a Procesului... falsificat, publicat de guvernanți în 1946.

6. Anularea parțială a *Hotărârii nr. 17/1946* a „Tribunalului Poporului" din București de către Curtea de Apel București, Secția I–a Penală, în pronunțare publică la 5 decembrie 2006[159] (vezi, mai jos, foto), ca răspuns la acțiunea penală deschisă de D–l Șerban Alexianu în cazul tatălui său, prof. Gheorghe Alexianu, condamnat și executat în lotul principalilor „criminali de război" în 1946.

---

157. București, Editura Saeculum I.O./Editura Europa Nova, 1995, documente și stenograme reconstituite în baza înregistrărilor originale pe discurile păstrate din 1946, ediție critică fundamentală și definitivă, însoțită de filmul execuției din 1 iunie 1946 și de o casetă cuprinzând unele declarații din cursul „procesului".

158. Vezi volumul *Istorie și societate,* II, București, Editura Mica Valahie, 2005, p. 507–608; Gh. Buzatu, Ioana Panagoreț, Dan Botez, *Procesul și execuția Mareșalului Ion Antonescu,* Alexandria, 2009, 321 p.

159. Vezi textul complet, în Gh. Buzatu, *Antonescu, Hitler, Stalin. Un raport nefinal,* Iași, Casa Editorială Demiurg, 2008, p. 441–476.

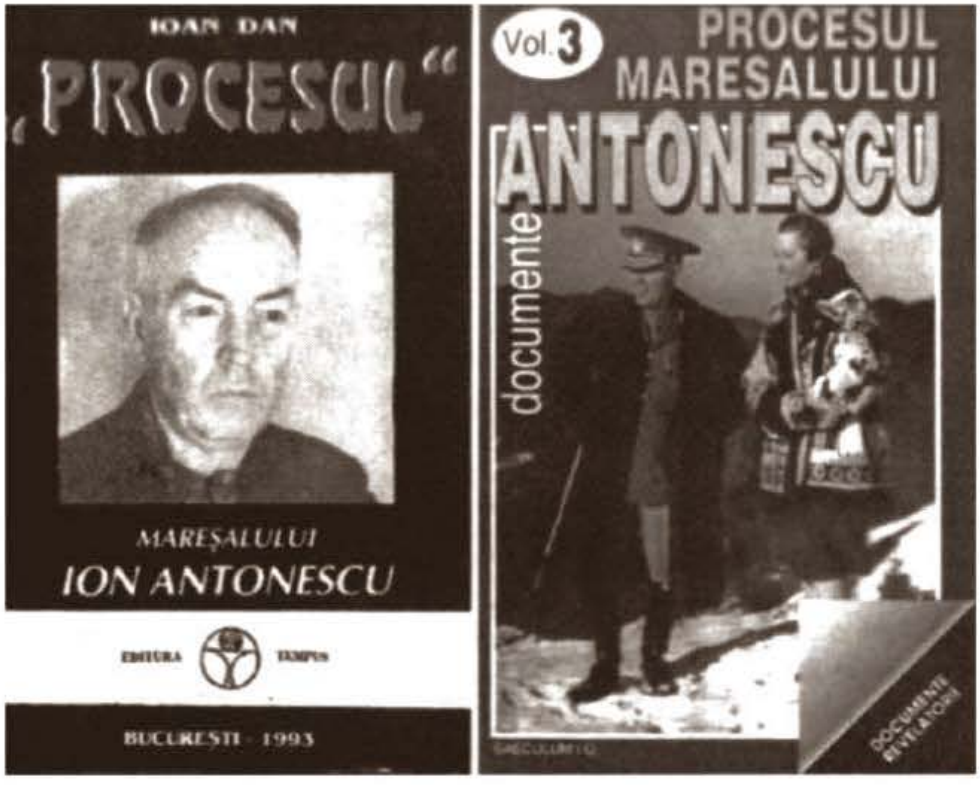

Ediția standard în trei volume a Procesului... *din 1946 al „marilor criminali de război" (lotul Ion Antonescu), datorată istoricului M. D. Ciucă, același care a publicat* Stenogramele *ședințelor din 1940–1944 ale cabinetelor Mareșalului (11 volume).*

7. 2008–2009 – Intervenția înaltei Curți de Casație și Justiție a României pentru anularea pronunțării din 5 decembrie 2006 a Curții de Apel București, care ar fi „exces cadrului procesual al cauzei"[160].

Orice s-ar spune și oricum am judeca faptele, la 1 iunie 1946 execuția principalilor „criminali de război" (lotul Mareșal Ion Antonescu) a echivalat cu un MASACRU[161], ordonat de către Stalin, personal.

... Închisoarea Jilava – sâmbătă, 1 iunie 1946, după orele 18.00: sub gloanțele unui pluton de execuție, compus din gardieni, supremă ofensă adusă Oastei Țării, al cărei ultim Mareșal se afla EL ÎNSUȘI în bătaia pistolarilor nenorociți selecționați pe

160. *Ibidem,* p. 476 și urm.; „Gardianul" din 23 mai 2009. Vezi, în context, declarațiile în replică ale Domnului Șerban Alexianu.

161. Cf. Gh. Buzatu, ed., *Trecutul la judecata istoriei: Mareșalul Antonescu – Pro și contra,* București, Editura Mica Valahie, 2006, p. 489 și urm.

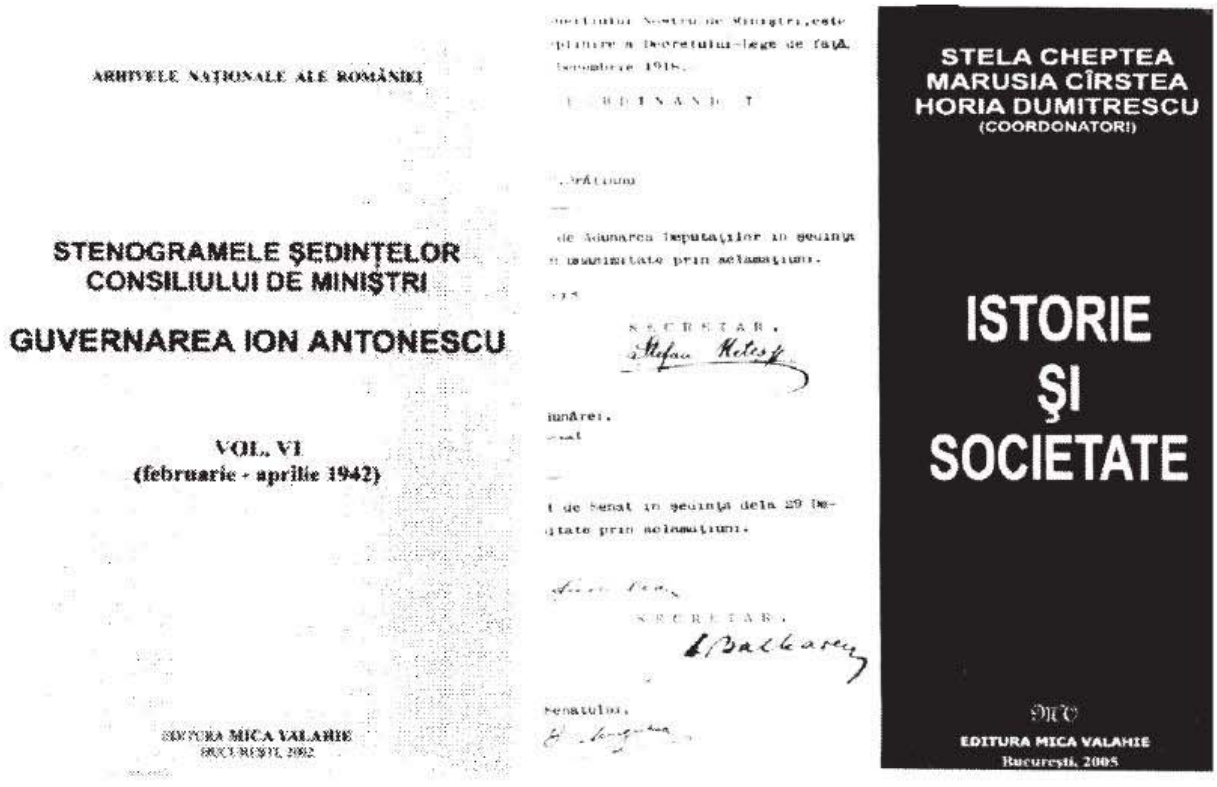

Valorificarea în premieră a Jurnalului de temniță *(aprilie – mai 1946) întocmit de gardienii care i–au supravegheat 24 de ore din 24 pe „marii criminali de război" (lotul Ion Antonescu)*

bază de „voluntariat", cădeau secerați în Valea Piersicilor, ION ANTONESCU, Conducătorul Statului Român din perioada 1940–1944, și câțiva dintre cei mai apropiați colaboratori ai săi – Mihai Antonescu, Gh. Alexianu și C. Z. (Piky) Vasiliu. Execuția, în fapt MĂCELUL, trebuia, în intenția organizatorilor, politicieni și comuniști complotiști, români și de aiurea, aflați în solda Kremlinului ori în serviciul comandat al Marilor Puteri învingătoare în războiul mondial din 1939–1945, să rămână pentru cât mai mult timp posibil înfăptuită în mister.

Nu avea să fie așa! Nu a fost posibil să fie astfel! Martorii asasinatului de la 1 iunie 1946 au fost cei dintâi care au rupt vălul tăcerii. Operatorul Ovidiu Gologan, pe lângă faptul că – alături, dar separat, de „omologul său desemnat de Puterea Ocupantă, URSS – ne–a lăsat pelicula surprinzând principalele momente ale CRIMEI, s–a aflat între cei care au relatat în detaliu faptele. Pe de altă parte, persoane anume desemnate au consemnat, în sinteze și procese–verbale, cele petrecute. Documentele respective, păstrate zeci de ani sub șapte lacăte, au ajuns, după

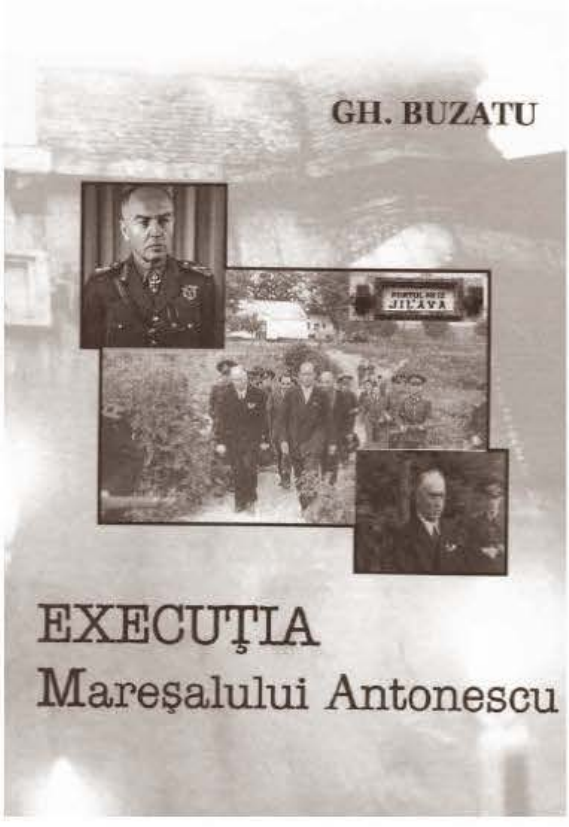

deschiderea arhivelor începând cu 1989 şi următorii, la dispoziţia istoricilor şi, în consecinţă, la ştiinţa cititorilor.

Este inutil să subliniem că, excepţie făcând presa de inspiraţie moscovită şi internaţionalistă, unele grupuri interne şi o bandă de sceleraţi, care se „remarcase" organizând penibilul „proces al marii trădări naţionale" (sic!) sub egida „Tribunalului Poporului" din Bucureşti, poporul Român, cercurile democratice, forţele armatei naţionale, prestigioase personalităţi, române şi străine, au dezaprobat MĂCELUL, situându–se evident între cei care şi–au asumat o incontestabilă prioritate în stabilirea, peste voinţa nevolnicilor „învingători" aflaţi în postura de ocupanţi vremelnici ai României, a posterităţii Mareşalului Antonescu[162].

* * *

La trei ani după faptele relatate din zilele „procesului", ziaristul american Reuben H. Markham reţinea în amintirile publicate în SUA, nu la mult timp după mai 1946:

"Ion Antonescu petrecuse doi ani în captivitate la Moscova (1944–1946) aşteptând judecata Tribunalului Poporului, aşa cum un şoarece prins în cursă aşteaptă să fie înecat. Naţiunea română ştia că, de fapt, cea care avea să–l judece în 1946 era Rusia, ale cărei trupe ocupau ţara. Mai ştia că judecătorii erau uneltele Moscovei şi că cei doi procurori comunişti erau agenţi

162. Vezi, în acest sens, contribuţiile sau grupajele de documente găzduite de–a lungul anilor în revistele „Dosarele istoriei"; „Historia", „Magazin istoric"; „Document" şi, îndeosebi, „Revista de istorie militară" nr. 1–2/1994, 5/1994, 1/1995.

fanatici ai acesteia. O mare parte din ziariştii aflaţi în sala Tribunalului, cei mai mulţi ne–români, erau agitatori aflaţi în serviciul Moscovei şi întreţineau o atmosferă ostilă Mareşalului. Ei au salutat zgomotos decizia Tribunalului dirijat de ministrul comunist al justiţiei, Lucreţiu Pătrăşcanu, de a–l condamna la moarte. Majoritatea românilor au avut atunci sentimentul că ei înşişi căzuseră în capcana rusească împreună cu Mareşalul şi că, de fapt, ei erau judecaţi, luaţi în derâdere, condamnaţi. Antonescu a avut o conduită plină de calm şi demnitate. El a înfruntat Rusia şi de această dată, refuzând să–şi ceară scuze pentru faptul de a o fi atacat. A repetat chiar că a luptat pentru a învinge. Mulţi români au văzut în atitudinea sa un simbol al respectului de sine ca naţiune şi i–au fost recunoscători pentru că le–a oferit acest simbol. Nu l–au putut ajuta cu nimic, dar au jubilat văzând că un român, deşi cu funia rusească deasupra capului, stătea demn şi îi înfrunta cu calm pe bolşevici. O tăcere grea s–a lăsat peste inimile românilor, când acesta a fost condus în celula condamnaţilor la moarte şi ea s–a transformat în consternare când s–au răspândit, peste tot în ţară, veşti despre felul în care a fost executat. El a dorit, firește să fie executat nu prin spânzurătoare ci prin împuşcare, aşa cum e practica în cazul ofiţerilor, pretutindeni şi dintotdeauna. Şi a murit după cum i–a fost dorinţa, cu faţa la plutonul de execuţie, refuzând să fie legat la ochi. Mareşalul însuşi a dat plutonului de execuţie comanda „foc", dovedindu–se mai stăpân pe sine decât ei. Ani de zile, Antonescu fusese apreciat ca cel mai remarcabil militar

al țării. Avea o expresie severă, o privire scrutătoare și reputația de a fi plin de voință, dur, aspru. Când tinerii soldați gardieni, care se aflau la mică distanță în fața sa, cu degetul pe trăgaciul armei, i-au întâlnit privirea vie, au tremurat o clipă. Când au tras, Mareșalul a căzut, dar nu era mort și nici măcar nu-și pierduse cunoștința. Ridicându-se puțin, a întins mâna dreaptă spre soldații din pluton, strigându-le: „Trageți încă o dată, băieți, trageți!" Ei au început să tragă salvă după salvă, iar un ofițer a folosit pistolul. Când această relatare, mereu înfrumusețată, a început să circule, din gură în gură, crimele lui Antonescu au fost acoperite de compasiunea poporului pentru dânsul, iar în mintea oamenilor el a început să dobândească statura unei victime. Ultima variantă a acestei relatări ce căpătase dimensiuni de legendă îi descria pe cei care l-au împușcat pe Mareșal ca nefiind români. Nici un român nu fusese găsit, se zicea, pentru a-l ucide pe Conducător. Căzut în genunchi, cu sângele șiroind, cu ochii larg deschiși, ANTONESCU SE ÎNFĂȚIȘA CA SALVATORUL ONOAREI ROMÂNEȘTI"[163].

Documentele anexate confirmă ori, mai cu seamă, întregesc informațiile deja cunoscute. Ele trebuie însă coroborate cu izvoarele editate.

Este interesant de relevat că, încă de pe atunci când Mareșalul Antonescu și unii dintre colaboratorii săi se aflau în detenție în URSS, în țară circulau cele mai fanteziste zvonuri. O Notă a SSI-ului din 18 mai 1945, de exemplu, consemna: *„...Se spune că ex Mareșalul Antonescu, care s-ar afla la Mănăstirea Plumbuita, ar fi făcut un memoriu către Comisia Aliată de Control intervenind pe această cale la Tribunalul Poporului ca să nu fie pedepsiți toți cei deferiți acestei instanțe, pentru că au executat ordinele sale. Să fie pedepsiți cei care au abuzat sau care au activat din proprie inițiativă"*[164]. Mai apoi, la scurt timp după „proces",

163. Reueben H. Markham, *România sub jugul sovietic,* traducere, București, 1996, p. 70–80 (ediția originală – Boston, 1949).

164. 62 ANIC, fond PCM – SSI, dosar 10/1945, f. 39–40.

opiniile răspândite în zona petroliferă reţineau că Antonescu şi colaboratorii săi fuseseră deja executaţi în închisoare, şi aceasta înainte chiar ca recursul celor judecaţi să fi fost examinat de înalta Curte de Casaţie. Pentru acest motiv – citim într–o altă Notă a SSI–ului din 5 iunie 1946 –între regele Mihai I şi guvernul Groza ar fi intervenit serioase tensiuni, suveranul având intenţia, care în fapt nu s–a manifestat nicidecum, de a–i... graţia pe „criminalii de război"[165]. În acelaşi context, în seara de 1 iunie 1946, Comunicatul Radio Bucureşti ce vestea execuţia Grupului Antonescu – se pretindea – *„s–a răspândit ca fulgerul"* în rândurile populaţiei, care, chipurile, ar fi primit „cu mare satisfacţie" vestea, numai în cercurile reacţionare (PNŢ, PNL etc.) producându–se *„o mare indignare, unii mergând până acolo încât nu vor să creadă că MS Regele ar fi putut semna executarea [...], fiindcă în Constituţia noastră*[166] *nu se prevede pedeapsa cu moartea; majoritatea celor de mai sus au credinţa că, dacă în adevăr, Ion Antonescu şi ceilalţi trei sunt morţi, atunci au fost omorâţi încă de acum 15 zile, de când a ieşit zvonul că au fost răpiţi. Alţii – aflăm în continuare – susţin că nu puteau fi executaţi numai cei de mai sus şi să fie comutată pedeapsa lui Pantazi şi, în special, lui Eugen Cristescu, care, pe lângă marea vină ce o avea faţă de toate victimele lagărelor, el a mai anunţat pe Killinger în ultimul moment despre lovitura de stat din ziua de 23 august, când Mareşalul se afla arestat la Palat împreună cu ceilalţi. Alţii nu vor să creadă că ar fi fost executaţi fără*

165. *Ibidem, f.* 314.

166. Constituţia din 1923, repusă în vigoare în urma loviturii de stat de la 23 august 1944.

asistența celor care cereau mereu moartea"[167]. Numeroase documente secrete ofereau detalii de la execuție și – culmea! – deși nu exacte, adesea adevărate. *„Intelectualii din Suceava – comunica Centrul din Suceava al SSI la 10 iunie 1946 – comentează că ultimele cuvinte ale lui Ion Antonescu înainte de a fi executat au fost următoarele: «Să mă îngropați în scumpa mea Basarabie». Ei mai spun că va veni odată timpul când lui Antonescu Ion Țara Românească îi va ridica o statuie"*[168]. Că presupunerile erau la ordinea zilei, deducem din Nota nr. 211 din 13 iunie 1946 a aceluiași Centru din Suceava, din care reținem următoarele: *„în legătură cu condamnarea și executarea criminalului de război Ion Antonescu, în orașul Fălticeni s–au înregistrat următoarele zvonuri: 1 – Se spune că Ion Antonescu, în timp ce era transportat la locul de execuție, la un moment dat a apărut pe drum o mașină cu anglo–americani, înarmați cu automate, au omorât escorta, l–au furat pe Ion Antonescu, ascunzându–l în București la Legația engleză, întrucât ar avea nevoie de el în procesul de la Nürnberg. 2 – După o altă versiune, Ion Antonescu ar fi fost făcut scăpat de sub escortă și executat pe motiv că ar fi încercat să evadeze. 3 – Se spune că Antonescu a dispărut cu tot cu escortă și nu se știe unde"*[169].

De altfel, în anexă sunt incluse, deopotrivă cu telegrame de presă, mai multe note informative cuprinzând amănunte și comentarii pe marginea execuției. Dintre documentele anexate,

167. *Ibidem*, f. 315.

168. *Ibidem*, f. 318.

169. *Ibidem*, f. 319.

unele furnizează ştiri precise despre execuţie. Ne referim, în prima ordine, la Referatul din 6 iunie 1946 (vezi nr. 2), descoperit şi semnalat de dr. Cezar Mâţă în Arhiva SRI din Bucureşti. Pentru anume detalii, documentul în discuţie constituie chiar o sursă unică: într–un cadru precis, închisoarea Jilava, se desfăşoară o dramă ai cărei eroi, în rândul întâi Mareşalul Antonescu, îşi „joacă rolul" cu desăvârşire – ultimul prânz dinainte de execuţie, cele din urmă „vizite" şi declaraţii. Se impun, în context, recunoaşterile Mareşalului cuprinzând şi crezul existenţei sale, în sensul că: *„Dacă mor, este pentru Bucovina şi Basarabia. De ar fi să reîncep aş face la fel".* Totodată, Antonescu nu a socotit necesar să–l „ierte" pe Suveran, dimpotrivă, prezicându–i şi un final de domnie sub comunişti în privinţa căruia s–a înşelat cu numai 17–18 luni: *„Regele este un monstru moral, într–o lună îşi va pierde tronul".* În strict raport cu succesiunea faptelor, asistăm, în continuare, la împărtăşania celor patru condamnaţi la moarte, la deplasarea lor spre locul denumit Valea Piersicilor, la incidentul cu gazetarii străini, inclusiv un rus, opriţi să asiste la execuţie. Se surprinde comportamentul condamnaţilor, pentru ca în centrul obiectivului să se afle însăşi scena execuţiei, cu exemplul de–acum celebru al celui de–al III–lea Mareşal al României, care a dovedit că ştia să moară astfel cum a trăit, iar asta în condiţiile în care asasinii, mai mult decât au împlinit un ordin, au înfăptuit un masacru!... Nu este cazul să stăruim, întrucât Referatul, care trebuie numaidecât completat cu Sinteza purtând numărul

229, este zguduitor şi vorbeşte de la sine. Nu lipsite de interes, în sfârşit, sunt paragrafele ultime din Referat, înregistrând ceea ce ar fi reprezentat... „zvonurile diversioniste şi agitatorice" pe marginea execuţiei de la 1 iunie 1946.

Subliniem că documentul 2 din anexă a mai fost tipărit, într–o variantă uşor modificată, dar, oricum, incompletă[170]. Textul valorificat de această dată a fost depistat în arhivele militare din Piteşti de regretatul coleg V. F. Dobrinescu şi col. dr. Gh. Nicolescu. Documentul în atenţie reprezintă, dacă mai era cazul, proba supremă că execuţia grupului Antonescu s–a confundat CU UN MĂCEL... După două salve ale plutonului de execuţie, s–a „remarcat" gardianul–şef – sublocotenentul Vasile Frugină – care, separat, le–a aplicat loviturile de graţie celor ce, în stare inconştientă, nu sucombaseră totuşi la primele focuri, şi anume lui Antonescu şi Piky Vasiliu, ciuruiţi cu pistoletul în... trei şi, respectiv, în şase reprize! De asemenea, doc. 148 şi 150 cuprinse în volum au fost valorificate[171].

În urmă cu mai mulţi ani, prefaţând seria volumelor intitulate *Mareşalul Antonescu în faţa istoriei* din colecţia *Românii în istoria universală* (volumele 11, 12, 14, 21, 27, 98 şi 100), concluzionam referindu–ne la sfârşitul Mareşalului şi al colaboratorilor săi survenit, în condiţiile cunoscute, în tragica zi a istoriei naţionale de 1 iunie 1946:

„...MAREŞALUL ION ANTONESCU PLECA ÎN ISTORIE, ADICĂ ACOLO DE UNDE VENISE, AIDOMA TUTUROR ANTEMERGĂTORILOR LEGENDARI AI NEAMULUI ROMÂNESC!"

Adevărul este unul cât se poate de simplu: povestea masacrului ordonat de Kremlin, şi înfăptuit cu teribile complicităţi interne, nu se va încheia niciodată!

---

170. „Revista de istorie militară", nr. 1–2/1944, p. 54–56.

171. Vezi *Istorie şi societate,* II, p. 601–604.

[ANEXA 1]

1946 iunie 3. Bucureşti – Raport asupra execuţiei lui Ion Antonescu. Mihai Antonescu, Gh. Alexianu şi C. Piky Vasiliu

3 iunie 1946

Domnule Secretar General,

În conformitate cu ordinul Dumneavoastră verbal, am onoare [a] raporta următoarele[172]:

În ziua de 1 iunie a.c. ora 14, am sosit în închisoarea militară Jilava pentru a asista la convorbirile ce trebuie să aibă loc între marii criminali de război şi rudele lor.

---

172. Vezi şi procesul–verbal din 1 iunie 1946, ora 20, întocmit de Comisia Parchetului Tribunalului Ilfov, semnat Alfred V. Petrescu, procuror, Gh. Săndulescu, procuror asistent, Gh. Colac, grefier (apud M. D. Ciucă, ed., *Procesul Mareşalului Antonescu. Documente,* vol. 2, Bucureşti, 1995, p. 435–439). Alte detalii şi bibliografie, în Gh. Buzatu, coordonator, *Mareşalul Antonescu la judecata istoriei,* Bucureşti, Editura Mica Valahie, 2003, p. 342–333.

La ora 14,45, a sosit soția lui Ion Antonescu, însoțită de doi agenți. Convorbirea a durat 30 de minute. Sus–numiții au vorbit în franțuzește. Ion Antonescu recomanda soției sale să fie tare și să suporte cu seninătate vitregia soartei. Maria Antonescu s–a plâns că nu mai poate îndura „torturile interogatoriului" și situația în care se găsește.

La sfârșitul convorbirii Ion Antonescu a rugat–o pe soția sa să–l ierte pentru necredința în viața conjugală, la care rugăminte a primit răspunsul „nu pot". Ion Antonescu a fost foarte dezolat și a avut un gest de disperare, în urma acestora Ion Antonescu s–a arătat foarte rece în tot restul convorbirii. La despărțire au plâns amândoi.

Convorbirea lui Mihai Antonescu, de asemenea, a durat 30 de minute la care au participat 5 membri din rudele sale. Mihai Antonescu a fost foarte dezorientat și vorbea despre diferite lucruri fără nici o importanță. Generalul Rodrig Modreanu era cel mai deprimat și desperat din acei care au venit să–l viziteze pe Mihai Antonescu.

Alexianu Gh. a primit vizita familiei. Soția a fost foarte rece și distantă, copii au plâns foarte mult, determinând și pe Alexianu să plângă tot timpul.

Convorbirea lui Constantin Vasiliu a decurs în tot timpul într–un plâns continuu, atât al condamnatului cât și al rudelor.

Apoi a urmat convorbirea lui Ion Antonescu și a rudelor sale în care timp Ion Antonescu a spus mamei că „fiecare român trebuie să moară pentru patrie și eu mă consider că mor pentru fericirea și idealul Țării Românești".

În general, convorbirile au decurs în liniște și fără nici un incident.

La ora 17,20 condamnații au fost conduși în capela închisorii unde s–au spovedit și s–au împărtășit. Mihai Antonescu a refuzat să se împărtășească.

Preotul închisorii se ținea după el rugându–l tot timpul să se împărtășească. La urmă, când toți au plecat, Mihai Antonescu a fost tras de mână de preot și rugat încă o dată, în urma cărui fapt s–a întors câțiva pași și s–a atins de linguriță cu împărtășanie, totodată având un surâs batjocoritor la adresa preotului.

În urma acestora, condamnații au părăsit închisoarea fiind încadrați de plutonul de execuție.

În primul rând au mers Ion Antonescu și Constantin Vasiliu, iar în spate Alexianu cu Mihai Antonescu.

La ieșirea din poarta principală, Vasiliu Constantin, văzând pe gardienii din plutonul de execuție, a exclamat: „Ăștia nu știu să tragă, or să ne chinuiască".

Convoiul, ajungând în dreptul pavilionului Administrativ, a fost întâmpinat de reporteri fotografi ai diferitelor ziare străine și reprezentanții presei românești.

S–au făcut mai multe fotografii.

Convoiul a ajuns la locul execuției „Valea Piersicului" fără nici un incident.

La sosire, Vasiliu Constantin s–a rugat de gardă să fie legat la ochi și de stâlp, în care scop a adus un fular.

La 18 și 2 minute s–a comandat „foc".

În urma salvei au căzut toți patru la pământ, în clipa următoare Ion Antonescu s–a ridicat sprijinindu–se pe o mână

și a strigat: „Domnule, nu m–ați omorât", după care efort a recăzut jos. Alexianu și Mihai Antonescu au rămas nemișcați, iar Constantin Vasiliu se zbătea gemând.

La ordinul medicului legist, s–au tras din pistol mai multe focuri până când viața a încetat în cadavrele muribunde, în Constantin Vasiliu s–a tras și cu armă fiindcă tot se mai zbătea. Focurile trase ulterior au fost de prisos, convulsiile sunt inerente în astfel de situații.

Cam după vreo oră cadavrele au fost încărcate în două camioane ale Salvării. S–a ordonat să se puie gardă la fiecare camion (ambulanță).

Ambulanțele Salvării au fost escortate de brecul Prefecturii până la Crematoriul „Cenușa". Aici a fost totul pregătit, însă medicul legist a declarat că lipsesc certificatele de „verificarea morții". Prim–procuror Săndulescu s–a opus la incinerare și a trebuit să se piardă timp până la 21 și 15 minute când a început incinerarea. Incinerarea fiecărui cadavru a durat o oră și jumătate. După fiecare incinerare cenușa a fost pusă într–o urnă,

introducându–se un bilet cu numele executatului, de asemeni, s–a scris şi pe capacul urnei numele fiecăruia.

Incinerarea a luat sfârşit la ora 2, pe ziua de 2 iunie 1946.

Urnele au fost transportate de Prim–procuror Săndulescu şi subsemnatul la Prefectură, luându–se semnătura Comisarului de serviciu pentru primirea lor.

În timpul aducerii la cunoştinţa sentinţei definitive de către primul procuror, condamnaţii au declarat că n–au nici o dorinţă, în afară de Mihai Antonescu, care a declarat că doreşte ca biblioteca personală să fie dată Facultăţii de Drept.

Sub–inspector, ss. indescifrabil

(Arhiva CNSAS, fond 40.010, vol. 44, filele 11–13).

[ANEXA 2]

1946 iunie 6, Bucureşti – Referat asupra execuţiei din 1 iunie 1946

REFERAT

asupra execuţiei marilor criminali de război Ion Antonescu, Mihai Antonescu. C. Piky Vasiliu şi Gh. Alexianu

Execuţia marilor criminali de război a avut loc la Jilava în ziua de 1 iunie 1946, ora 18,00.

Pe tot timpul deţinerii lor la Jilava, condamnaţii la moarte au avut un regim din cele mai bune. Pentru hrana fiecăruia se alocase o sumă de 10.000 lei pe zi. Astfel, ultimul prânz a fost format din: caş cu mămăligă, borş de miel, cartofi cu carne de miel, vin şi sifon.

Condamnații au stat în celule separate, fiecare însă supravegheat de câte un gardian care nu părăsea nici un moment celula. În felul acesta s–a evitat orice tentativă de sinucidere, eventual de evaziune.

Vizitele primite înaintea execuției au fost următoarele:

Ion Antonescu a fost vizitat de mama sa Doamna Baranga, de doamna Rodica Mărculescu şi de soția sa Maria Antonescu. Pe aceasta din urmă nu o mai văzuse de la 23 august 1944.

Doamna Baranga i–a adus diferite alimente, în special bomboane şi şocolată, la primirea cărora ex–Mareşalul a spus că nu mai are timpul să le mănânce.

La ora acestei întâlniri, doamna Baranga, în urma speranței dată de arhiducesa Ileana, nu avea certitudinea că fiul ei va fi executat.

Ion Antonescu şi–a întovărăşit mama până la uşă; deşi ştia că va fi împuşcat, i–a ascuns acest lucru. Totuşi, a avut două precizări politice: **„Dacă mor, este pentru Bucovina şi Basarabia. De ar fi să reîncep aş face la fel"; apoi a continuat: „Regele este un monstru moral, într–o lună îşi va pierde tronul"**[173].

173. Sublinierea noastră – Gh. B.

Întrevederea cu soția, a durat circa o jumătate de oră. Maria Antonescu i–a adus un buchet de flori, din care a dat câte o floare ultimilor veniți să–l vadă.

Mihai Antonescu a fost vizitat de frații săi, Comandor de marină Nicolae Antonescu şi Dumitru Antonescu, precum şi de soții Rodrig şi Elena Modreanu.

La Piky Vasiliu au venit soția şi fiul său, medic, care s–a interesat la preotul închisorii dacă tatăl său e tratat creştineşte.

La Alexianu au venit cele două soții pe care le–a avut şi trei copii, între care o fată de 19 ani. Copiii se agățau cu disperare de tatăl lor, plângând. La un moment dat, una din soții – o persoană mai în vârstă şi de aspect sever – s–a adresat lui Alexianu şi copiilor: „Nu mai plânge aşa că râd jidanii de noi".

Ultimele 24 ore, care au precedat împuşcarea, condamnații şi le–au petrecut în rugăciuni, cu excepția lui Mihai Antonescu,

care tot timpul a stat întins şi nemişcat în pat. Nu a ieşit în curte, nu a scos nici o vorbă şi nici nu a mâncat nimic.

Semnalăm, cu această ocazie, pe confesorul închisorii, preotul Totolici, care era mai deprimat decât condamnaţii. Abia putea să se ţină pe picioare, lamentându–se că mai bine nu se făcea preot decât să asiste la astfel de lucruri.

Puţin înainte de execuţie, condamnaţii au fost aduşi de către gardieni. Grupul a trecut prin faţa unei echipe de corespondenţi străini, în fruntea cărora se găseau O'Brien, de la Associated Press, şi F. Shea, ataşatul de presă al USA.

Corespondenţii de presă străini nu au fost lăsaţi să pătrundă în curtea unde trebuia să aibă loc execuţia. De aci au luat naştere unele incidente. Astfel, la un moment dat, O'Brien, care avea permis de a asista la execuţie şi care totuşi nu a fost lăsat să intre, a spus domnului Secretar General Avram Bunaciu: „Am fost în munţi, unde am văzut un cimitir cu sute de aviatori americani omorâţi fiindcă criminalul Antonescu ne–a declarat război. Ca american, vreau să asist la execuţia acestor criminali".

După un alt schimb de vorbe, O'Brien a adăugat că bugetul Agenției Associated Press e mai mare decât al României.

De asemenea, nu a putut pătrunde la locul execuției nici maiorul Smirnov, din serviciul de informații sovietic, care a fost tot timpul răspunzător de paza lui Antonescu.

Interzicerea ziariștilor străini de a asista la această execuție istorică a provocat un curent de nemulțumiri unanim, așa încât corespondenții străini au refuzat seara invitația domnului Prim–ministru de a merge la mitingul de la Iași al Frontului Plugarilor. Chiar și presa străină simpatizantă, cum este, de exemplu, agenția lui Tito, reprezentată prin Mesarovici, se consideră ofensată de insuccesul ei profesional de a nu fi putut asista la execuțiile de la Jilava.

În drum spre locul execuției, ex–Mareșalul pășea destul de demn; se vedea însă că atitudinea lui era forțată. Deși mersul său părea mândru, fața îi era descompusă, bărbia căzută și ușor tremurândă. Purta haine civile și panglică tricoloră la rever.

Ică Antonescu era complet descompus, obrazul galben avea reflexe cenușii. Picioarele îi erau moi, iar bărbia avea un neîntrerupt tremur nervos. Fostul colaborator al Mareșalului pășea mecanic, ca un automat.

Piky Vasiliu s–a ținut mai bine, a găsit chiar tăria să glumească cu oamenii din plutonul de execuție, cărora le recomanda să ochească bine în regiunea inimii. Totuși, până la urmă l–au părăsit puterile, cerând să fie legat la ochi cu fularul său.

Spre surpriza tuturor, cel mai bine s–a comportat Alexianu, care, cu o atitudine marțială, înainta bărbățește spre locul execuției, fără de nici o șovăire.

Mareșalul a primit prima salvă salutând cu pălăria; el împreună cu Piky Vasiliu n–au fost uciși imediat, așa că a fost nevoie de încă o salvă și câteva focuri suplimentare. Când medicul legist s–a apropiat să constate moartea, fostul Mareșal s–a ridicat, proptindu–se în mână, spunând: „Domnule procuror, nu am murit încă!" Gardienii au mai tras atunci câteva focuri în cap.

Cam același lucru s–a petrecut și cu Piky Vasiliu, care, ridicându–se în patru labe, a cerut să i se tragă în inimă. În regiunea inimii i s–au tras trei focuri, fără un rezultat decisiv.

În total s–au tras 12 focuri suplimentare peste cele regulamentare, pentru ca Ion Antonescu și Piky Vasiliu să poată fi, într–adevăr, uciși.

Ică Antonescu și Alexianu au căzut de la prima salvă. Imediat s–au primit la direcția închisorii cererile familiilor respective ca să se predea corpurile executaților. Primul Procuror a respins însă cererile, urmând ca executații să fie incinerați, iar cenușa lor risipită.

Scena execuției a fost filmată de operatori cinematografici, ale căror filme au fost însă confiscate de către Prim–Procurorul Jean Nicolau.

După execuție, maniștii și liberalii continuă să răspândească diferite zvonuri diversioniste și agitatorice, ca:

Execuția a fost simulată, pentru ca să se vadă reacțiunea opiniei publice, în realitate toți sunt vii și ținuți ascunși.

– Armata a refuzat să tragă în fostul ei Mareșal și de aceea s–a recurs la o echipă de gardieni publici.

– Echipa de gardieni a fost formată „exclusiv din evrei comuniști", căci nici un român n–ar fi îndrăznit să tragă în cel ce ne redăduse Basarabia și Bucovina.

– Printre executorii lui Antonescu s–ar fi identificat și trei evrei, cunoscuți membri ai Apărării Patriotice.

Această informație este difuzată intimilor chiar de Maniu, care deplânge slăbiciunea regală de a nu fi putut frâna setea de sânge și de răzbunare a comuniștilor.

În general, reacțiunea este foarte afectată de executarea lui Antonescu și a complicilor săi. Suveranul a lămurit însă pe Brătianu că nu are nici o posibilitate de a face un act de clemență fără consecințe grave pentru țară și pentru tron.

Maniu susține că Regele a pierdut subit din imensa sa popularitate, fiindcă apare ca un om mic și rău, care s–a răzbunat pentru umilirile la care a fost supus de Antonescu.

Gh. Tătărescu și D. Negel ar fi pledat pentru respingerea grațierii, ultimul jucând un oarecare rol și în decorarea Primului Ministru. Toată această manevră a fost făcută de Negel pentru a–și salva situația personală la Palat și pentru a fi scutit și de alte neplăceri judiciare ca fost membru în guvernul Antonescu.

În casa Doamnei Baranga, unul din nepoții ex–Mareșalului, un băiat tânăr și brun – tip de exaltat –, a spus că va ucide pe Suveran – „această canalie încoronată care s–a pus în slujba jidanilor și a comuniștilor".

Se observă că întreaga ură a familiei Antonescu, ca și de altfel a unei părți a opiniei publice, se îndreaptă împotriva regelui Mihai și a ingratitudinii regale.

Printre tineretul universitar liberal și național–țărănesc se agită ideea de a se purta, ca semn de protest pentru executarea lui Ion Antonescu, o rozetă tricoloră barată cu doliu.

Execuția a fost făcută în condiții mizerabile, o atmosferă de improvizație stăruia la fiecare pas; preotul deprimat și incapabil de a întări pe condamnații care trebuiau să moară, plutonul de execuție, neinstruit, era format din elemente care parcă nu mai

ținuseră niciodată o armă de foc în mână. GIoanțele primei salve au nimerit pe condamnați în abdomen, prilejuindu–le și așa o agonie chinuitoare.

Uciderea lui Ion Antonescu și a lui Piky Vasiliu a semănat mai mult a masacru, decât a execuție.

În felul acesta, solemnitatea execuției, care ar fi trebuit să aibă un aspect sobru și justițiar, s–a transformat într–un spectacol penibil și sanguin.

Semnalăm cu acest prilej pe comandantul închisorii Jilava, Colonelul Pristava, care în 1943 era comandantul închisorii Curții Marțiale; un om de o cruzime patologică.

În timpul dictaturii maltrata arestații politici, supunându–i la un „regim special".

În acea vreme trăia cu deținuta Bella Șatova, căreia, voind să–i dea o cameră în care să locuiască singură, a trimis pe celelalte 19 deținute – tovarășele ei de cameră – cu o dubă într–un alt loc, unde deja exista o aglomerație înăbușitoare.

Pristava, nu știu prin ce împrejurări, a ajuns astăzi într–un post mai important, deși sub regimul trecut era un convins persecutor al luptătorilor democrați.

(Arhiva SRI, București, fond „DL", dosar 4427, f. 142–149).

MAREŞALUL ION ANTONESCU – ULTIMUL „DOMN" AL TUTUROR ROMÂNILOR

După mai mult de o jumătate de veac, în mod concret de la sfârşitul conflagraţiei mondiale din 1939–1945, istoricii care şi–au focalizat atenţia asupra evoluţiei/involuţiei României în cursul ostilităţilor au investigat, vrând–nevrând, *dosarul* sau *cazul* Mareşalului Ion Antonescu, fostul Conducător al Statului Român din 1940–1944[174].

Învingătorii din 1945 – democraţiile occidentale şi, deopotrivă, Kremlinul, cu uneltele sale de la Bucureşti, în primul rând comuniştii – numai legalitatea nu şi–au propus s–o cerceteze, ci doar să se achite de o problemă, chiar dacă printr–un spectacol, la care Mareşalul şi trei dintre colaboratorii săi principali (Mihai Antonescu, Constantin Piky Vasiliu şi Gheorghe Alexianu) au „cooperat" din plin, căci, cu toţii, au dovedit la 1 iunie 1946 că *au ştiut să moară!*

Ceea ce jalnicii scenarişti ai cvadruplului asasinat nici măcar n–au bănuit, după cum nu au prevăzut nici faptul că filmul cinematografic realizat, intrat pentru moment în posesia lor şi păstrat decenii la rând sub şapte lacăte, era, în fond, *destinat Istoriei.* De mai mulţi ani, cum se ştie, se află în circulaţie această peliculă românească surprinzând „execuţia" de la Jilava din 1 iunie 1946, iar vizionarea ei provoacă, involuntar, admiraţia, dar nu faţă de „Justiţiarii" anului 1946, ci faţă de „criminalii

174. Cf. Gh. Buzatu, *Antonescu, Hitler, Stalin,* III, *Un raport nefinal,* Iaşi, Casa Editorială Demiurg, 2008, p. 139 şi urm.; ediţia a II–a anastatică, Iaşi, Tipo Moldova, 2010.

de război", cum au fost şi mai sunt desemnaţi în mod complet eronat – într–o grabă suspectă şi dintr–o gravă eroare judiciară, în temeiul unor probe selectate cu mare grijă şi interpretate în „spiritul epocii", dominat de atotputernicia Kremlinului asupra Europei Est–Centrale – cei condamnaţi de către aşa–zisul „Tribunal al Poporului" de la Bucureşti.

Iar toată oroarea, dimpotrivă, se revarsă asupra asasinilor propriu–zişi, care, nefiind în stare să monteze o execuţie, au înfăptuit pur şi simplu *un masacru*[175]...

Pe deasupra, momentul ales nu era cel mai nimerit: cu sau fără ajutorul Occidentului (dar, în mod sigur, *cu acordul său),* U.R.S.S. ocupase România, ameninţată a fi transformată într–o gubernie rusească, iar „Cortina de Fier" fusese deja trasă în inima Europei, astfel că acei ucişi, al căror deznodământ fusese aşteptat în mod sincer de către unii, apăreau inevitabil – în ciuda erorilor şi limitelor lor, peste care istoricul obiectiv este forţat a nu trece – victime ale silniciei moscovite şi a reprezentanţilor comunişti de la putere, întrutotul şi cu toţii huliţi de întregul popor român umilit.

Sursele de care dispunem indică modul cum acei care se prezentaseră la „procesul" din 6–17 mai 1946 al Mareşalului cu acuzaţii neacoperite de realitate (agresarea neîntemeiată a U.R.S.S., încălcarea normelor internaţionale de purtare a conflictelor, înfeudarea politică, economică şi culturală a ţării Germaniei naziste, cooperarea la aplicarea „soluţiei finale" promovată de Adolf Hitler etc. etc.) au resimţit imediat şi pe deplin toată insatisfacţia sau au intuit posibilitatea „rejudecării postume" a lui Ion Antonescu.

Punctele de vedere expuse de istorici, variate şi chiar contradictorii, sunt demne de toată atenţia, constituindu–se într–un bun câştigat atât în privinţa informaţiilor noi comunicate, cât şi sub aspectul pur metodologic în abordarea şi aprofundarea în continuare a *dosarului Antonescu.*

175. Idem, *Execuţia Mareşalului Ion Antonescu,* Iaşi, Casa Editorială Demiurg, 2009, *passim.*

Este semnificativ că majoritatea istoricilor propun pe mai departe investigarea arhivelor române şi străine, neinstrumentarea politică a rolului Mareşalului Antonescu şi abandonarea studierii „cazului" din punctul de vedere strict al... învingătorilor în cel de–al doilea război mondial.

* * *

S–au bucurat de o largă audienţă opiniile deschise – nici nu se putea să fie altfel! – exprimate de Mareşalul Ion Antonescu, Conducătorul Statului român şi preşedintele Consiliului de Miniştri, ca răspuns la interviul realizat în 1943 de scriitorul Ion Al. Brătescu–Voineşti pe tema comunismului sovietic[176].

Punctul de vedere expus de Mareşal a fost cu atât mai relevant şi mai şocant cu cât, în acel moment, România era deja angajată, alături de Germania şi de aliaţii ei, într–un război total împotriva U.R.S.S., iar, prin forţa lucrurilor, în ceea ce ne privea, şi în contra restului prietenilor conjuncturali ai Moscovei, Naţiunile Unite, în frunte cu S.U.A. şi Marea Britanie.

Războiul României, declanşat la 22 iunie 1941, a fost de la un capăt la altul, deci până la 23 august 1944, *unul drept,* pentru repararea nedreptăţilor imense cauzate ţării în vara anului 1940, când U.R.S.S. ocupase teritoriile istorice din Est, în primul rând Basarabia şi Bucovina de Nord.

În condiţiile concrete ale timpului, lupta României pentru restabilirea graniţelor istorice în Răsărit, pe Nistru, a căpătat multiple conotaţii. A fost, astfel, după limbajul tipic al epocii, prioritar o bătălie *pentru neam şi pentru cruce* şi, nu mai puţin, pentru *zdrobirea comunismului,* fapt menţionat anume de către Ion Antonescu în cele două documente istorice difuzate de la Bucureşti la 22 iunie 1941: *Proclamaţia către Ţară* şi *Ordinul de zi către Armata Română.*

176. Interviul a fost difuzat la 22 decembrie 1943 de Radio Bucureşti, fiind citit de crainicul Zirra (cf. „Curierul Naţional", Bucureşti, 23–24 iunie 2001).

Astfel, *Ordinul de zi* îndemna oştile: „...Dezrobiţi din jugul roşu al bolşevismului pe fraţii noştri cotropiţi"!, în timp ce faimoasa *Proclamaţie* chema la *lupta sfântă* „în contra năvălitorilor asupra civilizaţiei şi bisericii, a dreptăţii şi propriilor noastre drepturi", pentru eliberarea Basarabiei şi a Bucovinei, unde se impuneau a fi sparte „cătuşele roşii ale anarhiei şi pradei cotropitoare".

Dar, mai mult decât atât, războiul declanşat de Germania împotriva U.R.S.S. dăduse României lui Antonescu „mândria unei lupte puternice şi curajoase nu numai pentru reclădirea drepturilor naţionale, dar şi împotriva celui mai mare duşman al lumii: bolşevismul".

Caracterul doctrinar anticomunist al Războiului în Est al României dintre 1941 şi 1944, atestat prin fapte, prin toate manifestările specifice şi prin însuşi caracterul regimului politic antonescian (1940–1944), nu a fost pus de nimeni la îndoială, nici de prieteni şi, cu atât mai puţin, de inamici, în speţă de U.R.S.S.[177]. Nu s–a pus în discuţie nici după răsturnarea regimului antonescian, la 23 august 1944 şi nici după aceea, mai ales că noile structuri au fost comunizate treptat între 1944 şi 1948, pentru ca apoi, vreme de patru decenii, să reprezinte însuşi regimul comunist, adus de la Moscova la Bucureşti, sub privirile, totuşi, binevoitoare, ale S.U.A. şi Marii Britanii, dar cu concursul direct al comuniştilor de la Bucureşti.

---

177. Vezi, îndeosebi, C. I. Kiriţescu, *România în al doilea război mondial,* I–II, ediţie Gh. Buzatu, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1995; General P. Chirnoagă, *Istoria politică şi militară a războiului României contra Rusiei Sovietice. 22 iunie 1941–23 august 1944,* ed. a IV–a, Iaşi, Editura Fides, 1998; I. Ceauşescu, ed., *România în anii celui de–al doilea război mondial,* I, Bucureşti, Editura Militară, 1989; Gh. Buzatu, *România şi războiul mondial din 1939–1945,* Iaşi, Centrul de Istorie şi Civilizaţie Europeană, 1995; Fl. Constantiniu, Al. Duţu, M, Retegan, *România în război, 1941–1945. Un destin în istorie,* Bucureşti, Editura Militară, 1995; I. Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX. 1918–1948,* Bucureşti, Editura Paideia, 1999; D. C. Giurescu, *România în al doilea război mondial (1939–1945),* Bucureşti, Editura AII, 1999.

22 iunie 1942. Militari români și germani forțează Donețul

În modul cel mai curios, contestarea caracterului doctrinar anticomunist al Războiului din Est a survenit abia după... prăbușirea comunismului în spațiul european, în 1989–1991, când victoria Vestului asupra Răsăritului „pe cale pașnică" a stimulat, chipurile, preferințele specialiștilor pentru alte „modele", în fapt, orientarea spre *o modă,* care poartă un stigmat și atât: „Made în U.S.A."!

Revenind la interviul Mareșalului Antonescu din 1943, cuvintele sale de răspuns la chestionarul pătrunzător al lui Ion Al. Brătescu–Voinești dovedeau nu numai o cunoaștere perfectă a sistemului comunist, ci sunau și ca un avertisment a ceea ce, din nefericire, avea să urmeze pentru România și pentru o bună parte a planetei:

„Cârmuirea proletariatului, instaurată într–o mare țară (U.R.S.S.) a răsturnat domnia unor tirani și a instaurat pe aceea a altora. Cine poate afirma că proletariatul, care a sângerat pentru a se elibera de tiranie, are astăzi libertatea de a–și spune cuvântul și de a decide în alt fel, decât avea, unul singur, de soarta lui? Democrația, pentru a pune mâna pe putere și pentru a se

Mareşalul Ion Antonescu felicitat de către ofiţeri germani după căderea Odessei. Aranjamentul floral era în motiv tricolor

menţine, a recurs la demagogie, demagogia a dus la anarhie şi anarhia la cea mai groaznică tiranie"[178].

Cea mai groaznică tiranie ori cel mai mare duşman al lumii (potrivit *Proclamaţiei* din 22 iunie 1941) se confundau, aşadar, în viziunea Mareşalului Ion Antonescu, cu însuşi sistemul comunist întemeiat de Lenin şi Stalin. Este necesar să descoperim la Mareşal *un anticomunism doctrinar.* Ori, pornind de la realitatea geopolitică a evoluţiei României moderne – vecinătatea Rusiei –, care s–a tradus, în atâtea rânduri, în tragedia ţării, trebuie să admitem că, după ce troika Lenin – Troţki – Stalin a triumfat la Petrograd şi Moscova, apoi şi în imensităţile noului Imperiu Roşu de până la Pacific, pentru militarul şi omul politic Ion Antonescu, animat de cel mai profund şi mai curat patriotism, *antirusismul cel mai vehement şi anticomunismul făţiş s–au întâlnit pe acelaşi plan.*

Ca militar, în primul rând, apoi şi ca lider politic (din 1940), Ion Antonescu nu s–a mulţumit nicicând să ofere doar *soluţii de*

178. Apud Mareşal Ion Antonescu, *Un A.B.C. al anticomunismului românesc,* ed. Gh. Buzatu, I, ediţia a II–a, Iaşi, Editura Moldova, 1998, p. 13.

cabinet pentru combaterea şi stăvilirea pericolului şi expansiunii moscovite de culoare comunistă, deci cu atât mai periculoasă pentru existenţa României şi a civilizaţiei europene, ci s–a remarcat, înainte de orice, *drept omul de acţiune.*

În 1917–1918, ca şef al Secţiei Operaţii din cadrul Marelui Cartier General român, locotenent–colonelul Ion Antonescu s–a detaşat ca autor al tuturor acţiunilor hotărâte constând în lichidarea nucleelor comuniste ruseşti din România (al cărei teritoriu cuprindea numai Moldova dintre Prut şi Carpaţi!)[179].

În decembrie 1917, tot el a elaborat cunoscutele *Constatări şi aprecieri asupra situaţiei actuale a Armatei şi Ţării Româneşti,* enumerând opţiunile României în cadrul conflictului general (pace separată cu Centralii; capitulare; dispersarea trupelor române ori retragerea lor peste Prut şi chiar peste Nistru; continuarea cu orice preţ a rezistenţei) în funcţie de fatalitatea evenimentelor survenite în Rusia vecină[180].

Tot el, la 2 ianuarie 1918, la Iaşi, a elaborat *Studiul referitor la trimiterea de trupe în Basarabia*[181], pentru a se asigura condiţiile revenirii teritoriului dintre Prut şi Nistru la patria–mamă, lichidând ameninţările „bandelor roşii, care, eventual, ar încerca să restabilească, prin forţă, starea de anarhie care domneşte actualmente"[182].

Acelaşi locotenent–colonel Ion Antonescu, în primăvara–vara anului 1919, a elaborat planul de campanie, ori a controlat direct pe Frontul de Vest desfăşurarea operaţiunilor trupelor

179. Vezi în V. F. Dobrinescu, Gh. Nicolescu, *Plata şi răsplata istoriei: Ion Antonescu, militar şi diplomat (1914–1940),* Iaşi, Institutul European, 1994, p. 173 şi urm., documentul din 1926 intitulat *Rezumat asupra acţiunii României în Războiul cel Mare,* în care autorul sublinia efectul dezastruos pentru existenţa României al revoluţiilor ruseşti din 1917 *(ibidem,* p. 180–181).

180. Cf. V. F. Dobrinescu, H. Dumitrescu, *Plata şi răsplata istoriei: Ion Antonescu şi Războiul de reîntregire a neamului,* Focşani, Editura Vrantop, 1997, p. 161–167.

181. *Ibidem,* p. 173–175.

182. *Ibidem, p.* 173.

române care, răspunzând agresiunii Ungariei Roşii, au asaltat Budapesta[183] pentru a impune recunoaşterea drepturilor istorice româneşti asupra Transilvaniei, proclamate la Alba Iulia la 1 decembrie 1918.

În perioada interbelică, având funcţia de ataşat militar la Paris, Londra şi Bruxelles; ca participant la conferinţele militare din anii '20; în calitate de comandant al unor unităţi şi mari unităţi din teritoriu; ca şef al Marelui Stat Major în 1933–1934; ca ministru de război în 1937–1938 etc., Ion Antonescu s–a preocupat de pregătirea armatei[184] pentru a face cu prioritate faţă imensului pericol rezultând din vecinătatea Rusiei comuniste.

Şi, atunci când s–a produs agresiunea U.R.S.S., la 26–27 iunie 1940, Ion Antonescu s–a prezentat personal Regelui Carol II, protestând hotărât contra poziţiei adoptate de Bucureşti – retragerea fără luptă a autorităţilor şi trupelor din Basarabia şi Bucovina de Nord. Ceea ce el n–a acceptat nicidecum, după cum avea să revină, adeseori, asupra faptelor (precum în scrisoarea adresată Regelui la 1 iulie 1940)[185], pentru ca la 1 octombrie 1940 să observe că, dacă Bucureştii se decideau să reziste faţă de agresorii sovietici, „armata [română] s–ar fi luptat"[186].

Desigur că, abia instalat la conducerea guvernului român şi devenit Conducător al Statului, în septembrie 1940, Ion Antonescu a făcut cunoscut fără reţinere că nu avea să recunoască cedările

183. Gh. Magherescu, *Antonescu, purtătorul decoraţiei de pe pieptul Regelui,* în Gh. Buzatu, ed., *Istorie interzisă. Mărturii şi documente cenzurate despre mareşalii României: Alexandru Averescu, Constantin Prezan, Ion Antonescu,* Craiova, Editura Curierul Doljean, 1990, p. 51 şi urm.

184. Vezi L. Watts, *O Casandră a României. Ion Antonescu şi lupta pentru reformă. 1918–1941,* Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, *1994, passim.*

185. Cf. *Pe marginea prăpastiei,* I, ediţia a II–a, Bucureşti, Editura Scripta, 1992, p. 57–58.

186. Cf. Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de–al doilea război mondial,* II, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1995, p. 262.

teritoriale din iunie şi august 1940: Basarabia, Bucovina de Nord şi Transilvania de Nord.

Într–un atare context, generalul Ion Antonescu a explicat *că usese forţat de împrejurări* să orienteze ţara spre Berlin[187], unde,

187. Relativ la această problemă, Ion Antonescu a răspuns adeseori de–a lungul anilor 1941–1946, dar cu strălucire în cursul falsului proces ce i–a fost înscenat lui şi colaboratorilor săi în 1946. Reţinem, pentru forţa adevărului, temeinicia şi conciziunea expunerii, acest paragraf din faimosul *Memoriu* prezentat „Tribunalului Poporului" la 15–16 mai 1946: „Sunt acuzat că am sprijinit România pe Germania, despărţind–o de aliaţii ei fireşti. «Aliaţii ei fireşti», de la acea epocă, se prăbuşise[ră], se prăbuşise Franţa, se prăbuşise[ră] Mica înţelegere şi înţelegerea Balcanică, se prăbuşise[ră] Polonia, Ţările Baltice şi Finlanda, se prăbuşise[ră] Liga Naţiunilor şi securitatea colectivă. Se prăbuşise[ră] şi toate graniţele noastre, şi procesul nu era terminat. Ungurii pretindeau tot Ardealul. Rusia, după cum ne–a[u] declarat–o de mai multe ori d–nii Ribbentrop şi Hitler, pretindea Moldova până la Carpaţi, Delta Dunării şi baze strategice în Dobrogea, ceea ce însemna şi pierderea acestei provincii, în faţa acestei perspective şi în lipsă de altceva, Regele Carol, pentru a salva Ţara şi pe el, a dat, pe plan economic, Germaniei tot ce i s–a pretins; a admis cursul mărcii la 60 şi chiar la 80 [de lei]; a repudiat public garanţiile britanice; a propus Germaniei un pact de alianţă perpetuă militară şi politică; a cerut trimiterea unei Misiuni Militare germane, atât pentru instruirea cadrelor noastre, cât şi, mai ales, ca un simbol al garanţiilor date; a acceptat aderarea la Pactul Tripartit; a dat Germaniei monopolul exportului petrolului în schimbul armamentului necesar armatei, intrând astfel total, şi fără putinţă de ieşire, în orbita germană. Aceasta este situaţia economică şi politică internaţională pe care am găsit–o în septembrie 1940. Orice altă politică nu era posibilă. Orice gest de ieşire făcut ar fi dus la protectorat, sigur la pierderea Ardealului de Sud şi poate la ocuparea Moldovei, a Deltei şi a Dobrogei de către Rusia. Propunerile făcute Rusiei de înţelegere, în noiembrie 1940, au rămas fără răspuns. Raporturile între noi şi ruşi au fost, între iulie 1940 şi iunie 1941, foarte încordate, în arhiva Marelui Stat Major şi a Cabinetului Militar se găseşte o documentare completă. Stâlpii graniţei provizorii, stabilite după acceptarea ultimatumului, erau zilnic deplasaţi; se schimbau zilnic focuri; după urma lor cădeau morţi şi răniţi; avioanele ruse făceau zilnic incursiuni până în Carpaţi. D–l [Anatoli L.] Lavrentiev mi–a cerut Condominium la Dunărea Maritimă şi dreptul pentru vasele de război ruse de a pătrunde până la Brăila; tot d–sa mi–a cerut să dau din vasele şi materialul rulant şi locomotive cota corespunzătoare suprafeţei teritoriului ocupat [de către ruşi, adică Basarabia şi nordul Bucovinei], ceea ce nu era

de la prima întâlnire cu Adolf Hitler, la 22–23 noiembrie 1940, a atacat Dictatul de la Viena[188], pentru ca mai apoi, în primele luni ale anului 1941, să aducă în discuție Basarabia și Bucovina de Nord.

În această privință, în mai–iunie 1941, planurile lui Ion Antonescu s–au conjugat cu acelea ale lui Hitler, care, încă din decembrie 1940, pregătise o campanie–fulger energică împotriva U.R.S.S., prevăzută inițial pentru 1 mai 1941, dar amânată, din diverse rațiuni militare, pentru 22 iunie 1941[189].

---

prevăzut în condițiile ultimatumului: s–a[u] ocupat cu forța insulele din brațul Chilia – decembrie 1940 – și s–a încercat să se pătrundă cu forța în Canalul Sulina la 2 ianuarie 1941. Toate aceste acte de agresiune erau cunoscute de miniștrii Marii Britanii și Americii. În concluzie, am mers cu Germania fiindcă am găsit țara angajată în această politică și nu putea nimeni atunci, oricine ar fi fost el, să–i dea altă orientare, fără riscul de a prăbuși total Țara. Trebuia, deci, făcută o politică de moment pentru a evita protectoratul cu toate consecințele lui cunoscute" (vezi Mareșal Ion Antonescu, *Un A.B.C. al anticomunismului românesc,* II, București, 1999, documentul nr. 105).

188. Gh. Buzatu, *Diplomați români în acțiune pentru asigurarea spațiului geopolitic românesc (Un studiu de caz: Dictatul de la Viena),* în *Național și social în istoria românilor: Profesorului Gheorghe Platan la a 70–a aniversare,* Iași, 1996–1997, p. 438–439.

189. Reținem, din minuta întrevederii Hitler–Antonescu de la München din 12 iunie 1941, următorul fragment extrem de semnificativ sub aspectul abordat: „La o remarcă a Führerului, că el se întreabă dacă România ar urma chiar începând din primele zile să colaboreze la acțiunea împotriva Rusiei sau dacă o rămânere a României în afara conflictului n–ar determina pe ruși la o anumită reținere față de frontul românesc, Antonescu a răspuns că el însuși dorește să lupte alături [de Germania] din prima zi. Rușii vor bombarda zonele petrolifere și în cazul unei neagresiuni inițiate din partea României, iar România «nu i–ar ierta lui Antonescu niciodată dacă ar lăsa armata română cu arma la picior, în timp ce trupele germane ar fi în marș prin România împotriva rușilor». De aceea, el este de părere că România din prima zi trebuie să participe activ la luptă. La sfârșit s–a mai abordat problema Comandamentului suprem din România. Fuhrerul i–a explicat lui Antonescu că el (Fiihrerul) intenționează să–l lase să apară în fața poporului român drept comandant suprem al acestui spațiu. [...] Antonescu a răspuns vizibil bucuros că el, ca soldat, acceptă cu plăcere această propunere de a fi comandant suprem, nu de dragul faimei, ci că promite să facă totul pentru a îndeplini cu succes misiunile ce îi revin".

Orientarea spre Reichul nazist, concepută şi pusă în practică de guvernele regimului dictatorial al lui Carol II, dar desăvârşită de regimul legionaro–antonescian în toamna anului 1940, nu a fost cu nimic mai presus imorală, în raport, de exemplu, cu alierea Marii Britanii şi a S.U.A. cu U.R.S.S. în războiul contra statelor Axei Berlin–Roma–Tokio în 1941–1945. Căci, în fapt, şi Germania, şi U.R.S.S. erau deopotrivă responsabile de izbucnirea conflagraţiei mondiale; pe plan extern practicau cel mai cras imperialism, iar ca linie de conduită, Moscova, spre deosebire de Berlin, tindea nu numai spre un holocaust de rasă, ci şi de clasă!

În concepţia lui Ion Antonescu, românii, şi nu numai ei, au fost ameninţaţi sute şi sute de ani de pericolul slav[190]. Imperialismul rus în secolele XVIII–XIX ori, în secolul XX, cel sovietic s–au succedat în chip armonios, exprimând, în esenţă, aceleaşi tendinţe acaparatoare. Rând pe rând, imperialismele moscovite s–au slujit de biserică (ţarismul) ori de ideologie (comunismul).

Pentru stăvilirea şi eradicarea pericolului roşu – a fost opinia fermă a Mareşalului Antonescu – în Europa *numai Germania* mai reprezenta un element de bază. Lucru semnificativ, Ion Antonescu nu s–a pronunţat în acest sens *doar la începutul conflictului, în 1941,* când şansele victoriei germane apăreau ca sigure, ci chiar şi în ultimele zile ale bătăliei României în Est (august 1944), adică atunci când totul era iremediabil compromis, pentru Europa Est–Centrală profilându–se, ameninţător, spectrul comunizării.

Reamintim, în această privinţă, declaraţia făcută la 21 august 1944, la Slănic Moldova, de Mareşal generalului Hans Friessner, comandantul Grupului de Armate german „Ucraina de Sud", ce reunea trupe germane şi române destinate apărării României de Nord–Est împotriva Armatei Roşii:

---

190. Este interesant de reţinut că, în primele luni ale Războiului din Est, Mareşalul şi, mai cu seamă, Mihai Antonescu, ministrul de externe al României şi vicepreşedintele guvernului (1941–1944), au abordat problema şi sub aspectul ei „rasial": al bătăliei angajate împotriva „mării slave" de către germanici, susţinuţi de „latinii de la Dunăre"!

„...Interesul alianței și al colaborării între poporul român și poporul german nu cuprinde numai această perioadă de timp a războiului actual, ci se întinde în timpurile viitoare, atât în domeniul politic, cât și în cel economic. Cum și războiul poate să meargă spre sfârșit, Rusia va ieși de aici mai puternică decât a intrat. Aceasta va însemna, așadar, și mai departe pentru Europa un pericol mare și de durată. Poporului european căruia îi revine misiunea să înfrâneze aspirațiile statului covârșitor de puternic ruso–sovietic este poporul german, care are în Estul și Sud–Estul Europei un singur aliat natural: poporul român, care ocupă o regiune întinsă pe circa 40% din linia dreaptă a distanței între Marea de Est și Marea Neagră. Statul german trebuie să fie tare pe Marea de Est și la Sud; Statul român și poporul român trebuie să fie mare și tare la Marea Neagră și la Nord, ca să formeze un bastion contra intervențiilor Rusiei Sovietice..."[191].

În fața Tribunalului numit pompos „al poporului", iar „procesul", „al marii trădări naționale", Mareșalul Ion Antonescu și echipa sa au fost judecați – potrivit Actului de acuzare nr. 1 din 29 aprilie 1946 – pentru *dezastrul țării* și *crime de război.*

S–a apreciat că Mareșalul și ceilalți 23 de inculpați, dintre care șapte absenți, „au trădat interesele poporului român, punând țara în slujba dușmanului fascist și hitlerist". Acuzatorii au pretins, în chip cu totul fals, că pentru dreaptă judecată „am deschis arhive, am cercetat documentele, am examinat date, am întrebat experți acolo unde am avut îndoială. Nu am făcut nici o afirmație care să nu fie sprijinită pe documente sau pe fapte cunoscute și nu am tras nici o concluzie, înainte de a pleca de la date verificate... Am urmărit... cu sârguință ca ceea ce dezvăluim să corespundă riguros realității"[192].

---

191. Vezi Mareșal Ion Antonescu, *Un A.B.C. al anticomunismului românesc,* II, București, 1999, documentul nr. 84.

192. Vezi M.–D. Ciucă, ed., *Procesul Mareșalului Antonescu. Documente,* I, București, 1995, p. 62–63.

Judecătorii, care vorbeau în numele comuniştilor şi falşilor democraţi de la Bucureşti, ori exprimau punctul de vedere al puterilor ocupante şi învingătoare în al doilea război mondial (U.R.S.S., S.U.A. şi Marea Britanie), s–au „îmbătat cu apă rece" şi s–au străduit să asigure opinia publică internă şi internaţională în privinţa intenţiilor lor formidabile de obiectivitate, fiind convinşi că, nici mai mult, nici mai puţin, jucau rolul celor dintâi istorici ai faptelor în derulare. „...Am fost călăuziţi – glăsuia Actul de acuzare – de o supremă dorinţă, şi anume: atunci când, mai târziu, în timpul de răgaz şi linişte, se va scrie istoria dureroasă a regimului Antonescu, această istorie să fie o adâncire şi o completare a cercetărilor noastre şi nicidecum o dezminţire"[193].

Ei bine, nu a trecut nici un deceniu – nu mai vorbim de răstimpul de peste o jumătate de veac ce ne desparte acum de acel moment tragic! – şi verdictul „Tribunalului" din 1946 a apărut în adevărata lui lumină: strâmb şi nedrept, întemeiat pe documente alese „pe sprânceană" ori falsificate, totalmente insuficiente pentru a susţine tot ceea ce acuzarea se străduise să ateste: dezastrul României şi crimele de război.

Generalul magistrat Ioan Dan, cel dintâi care a avut posibilitatea şi curajul de a investiga întreg „dosarul" procesului fantomatic din 1946, a concluzionat fără nici un fel de dubii:

„Judecata [din 1946] a fost pătimaşă şi sentinţa [condamnarea la moarte a Mareşalului Antonescu şi a unora dintre colaboratori] era dată înainte de aşa–zisa judecată..."[194].

S–a adeverit, astfel – observa înaltul magistrat – prezicerea Mareşalului Antonescu din scrisoarea adresată soţiei sale la 17 mai 1946, referitoare la modul în care „poporul român de jos" fusese constrâns să asiste neputincios la „opera" infamă a „Tribunalului" din Bucureşti[195]:

193. *Ibidem*,p. 63.

194.Vezi I. Dan, *„Procesul" Mareşalului Ion Antonescu,* Bucureşti, 1993, p. 279.

195. Cf. Gh. Buzatu, *Din istoria secretă a celui de–al doilea război mondial,* II, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 1995, p. 274.

„Judecata lui pătimașă de azi nu ne înjosește și nici nu ne atinge. Judecata lui de mâine va fi singura dreaptă și ne va înălța".

Atât *Actul de acuzare,* cât și sentințele dictate și, mai ales, dezbaterile din cadrul „Tribunalului Poporului" (6–17 mai 1946) au insistat, cum era și firesc, având în vedere momentul desfășurării „procesului", asupra *pregătirii, declanșării și purtării Războiului din Răsărit.*

Așa după cum au atestat fără putință de tăgadă cercetările de specialitate din ultimele decenii, România lui Ion Antonescu a fost obligată, în toamna anului 1940, să se alieze *cu Axa Berlin–Roma–Tokio,* alături de care va participa, cu începere de la 22 iunie 1941, la *războiul împotriva U.R.S.S.*

Războiul din Est[196] a fost, de la un capăt la altul (22 iunie 1941–23 august 1944), unul drept, pentru zdrobirea comunismului și eliberarea provinciilor istorice ale Basarabiei, Bucovinei de Nord și Ținutului Herța, ocupate de către U.R.S.S. în vara anului 1940.

În faimosul, de–acum, *Ordin de zi către Armată* din 22 iunie 1941, generalul Ion Antonescu a dispus:

„Ostași,

Vă ordon: Treceți Prutul!

Zdrobiți vrăjmașul din răsărit și miazănoapte!

Dezrobiți din jugul roșu al bolșevismului pe frații noștri cotropiți!

Reîmpliniți în trupul Țării glia străbună a Basarabilor și codrii voievodali ai Bucovinei, ogoarele și plaiurile voastre!".

---

196. La declanșarea războiului și imediat după aceea a apărut o literatură foarte bogată privind U.R.S.S., agresiunea trupelor roșii în iunie–iulie 1940 împotriva României, crimele bolșevice în Basarabia și nordul Bucovinei etc. Menționăm în această privință: I. Vișoianu, Gh. Nicola, *U.R.S.S., 1917–1941. O pată de întunerec în istoria civilizației,* București, Socec et Co., 1941; Maior D. Stancov, *Acțiunea subversivă sovietică.* I. *Propaganda, alarmismul, defetismul. Constatări și învățăminte,* București, 1941; Colonel V. Nădejde, *Primejdia moscovită și misiunea poporului român,* Bacău, Tip. Lumina, 1941; D. Pădure, *Basarabia și Bucovina de Sus sub noua stăpânire. Noembrie 1940,* f.l., f.a.

Războiul din Răsărit, aşa după cum prea bine se ştie, a fost proclamat de la început drept *Sfânt*[197]. El era purtat nu numai pentru reintrarea în drepturile istorice româneşti la Est ori pentru zdrobirea comunismului, ci, deopotrivă, pentru *apărarea şi salvarea credinţei.*

Subliniem că acesta era nu numai rostul oficial al campaniei, ci astfel a fost perceput de către toţi cei care s–au bătut în Răsărit. „Să ne rugăm bunului Dumnezeu să ne ajute să făurim o Românie Mare şi Sfântă" – opina un profesor din Bucureşti într–o epistolă destinată fiului său pe front[198].

În contradicţie flagrantă cu faptele, actele şi dezbaterile „procesului" din 1946 s–au străduit să acrediteze cele mai năstruşnice puncte de vedere privind caracterul „nedrept" şi „premeditat" al operaţiunii militare din 22 iunie 1941, denumită exclusiv „act criminal", astfel după cum s–ar fi desfăşurat şi acţiunile pentru eliberarea teritoriului naţional (Basarabia şi nordul Bucovinei) ori acelea din interiorul U.R.S.S., până în regiunile Stalingradului şi Caucazului, adică tot... criminale.

Din *Actul de acuzare* reţinem aceste constatări: că regimul antonescian şi–ar fi propus în 1940 să subjuge România lui Adolf Hitler, ţara având a servi *„drept bază militară şi economică, bine organizată, pentru realizarea planurilor de agresiune [ale Germaniei] în Balcani şi contra U.R.S.S."*[199]; în acelaşi scop, trupele germane ar fi fost invitate să „ocupe" România[200]; aderarea Bucureştilor la Pactul Tripartit în 23 noiembrie 1940 a echivalat

197. Vezi M. Antonescu, *Războiul Sfânt. Cuvânt către Români rostit la Radio în ziua de 22 iunie 1941,* Bucureşti, 1941, 19 p.

198. Vezi Al. Lascarov–Moldovanu, *Scrisori din război. Din anul vitejiei româneşti – 1941,* Bucureşti, 1942, p. 101. Vezi şi G. Macrin, *Războiul dreptăţii,* Bucureşti, Editura Dacia Traiană, 1943, *passim;* D. Pădure, *Sub călcâiul comunist. Pagini de crud adevăr,* [Bucureşti, 1941], *passim.* Acest din urmă autor, care–şi datează ultimele rânduri *15 iunie 1941,* îndemna la „întregirea ţării" (p. 24).

199. Apud M.–D. Ciucă, *op. cit.,* I, p. 66.

200. *Ibidem,* p. 68–71.

cu recunoaşterea *spaţiului vital"* şi a *„ordinei noi"* naziste în Europa, cu susţinerea *„politicii imperialiste a hitlerismului şi a fascismului"*[201]; *„echipa scelerată"* a lui Ion Antonescu, sprijinită de liderii reacţionari ai P.N.Ţ. şi P.N.L. (?!), a *„deschis frontierele ţării"* trupelor germane pentru a înfăptui agresarea U.R.S.S.[202] ş.a.m.d.

Războiul din Răsărit – desprindem, în continuare, din *Actul de acuzare* – ar fi reprezentat, chipurile, culmea trădării şi a crimelor înfăptuite de regimul antonescian. Războiul a fost *„nebunesc"*, cu urmări *incalculabile, dezastruoase*[203].

Declanşarea operaţiunii eliberatoare de la 22 iunie 1941 a fost blamată şi sancţionată de „Tribunal", atât acţiunea în sine, cât şi modul în care s–a purtat ea, ceea ce îngăduia să se presupună, fără dificultate – de la deschiderea „procesului", la 6 mai 1946 – tot ce–i aştepta pe unii dintre reprezentanţii regimului Antonescu aflaţi în boxa acuzaţilor, în frunte cu însuşi Mareşalul:

„Crima de agresiune contra U.R.S.S. nu constă numai în realizarea planului banditesc imperialist de jaf şi cotropire. Ea se angrenează prin modul cum războiul a fost premeditat şi condus. Aşadar, crima clicilor fasciste–reacţionare, în frunte cu Ion Antonescu, îmbracă un dublu aspect: jefuirea, cotropirea şi exterminarea populaţiei din teritoriile ocupate şi trimiterea cu cruzime la moarte într–un război de jaf a sute de mii de tineri români"[204].

De unde, acest verdict: „Dacă intrarea în război este o crimă, continuarea lui este [a fost] o agravantă şi mai mare"[205].

Aşa cum era de aşteptat, Mareşalul Ion Antonescu a fost chestionat în privinţa *Războiului din Răsărit* în cursul interogatoriului la care a fost supus, chiar în prima zi a

201. *Ibidem,* p. 73.

202. *Ibidem,* p. 75.

203. *Ibidem,* p. 76.

204. *Ibidem.*

205. *Ibidem,* p. 77.

„procesului" și, în zadar președintele „Tribunalului", Alexandru Voitinovici și unii dintre „acuzatorii publici" (Vasile Stoican sau Dumitru Săracu – nume predestinat!) s–au străduit să–i creeze probleme acuzatului.

Ion Antonescu a replicat, consecvent, cu claritate și demnitate. Precizările Mareșalului la „capcanele" ce i–au fost întinse de acuzare (precum întrebarea lui Vasile Stoican: *„Dacă nu avea intenția de a ocupa teritoriile U.R.S.S.–ului, ce a căutat cu trupele române până la Stalingrad?"),* cu adevărat *s–au adresat Istoriei,* iar nu Curții improvizate, manevrată din interiorul și din exteriorul țării și debusolată sub imperiul patimii ce o copleșea.

Unele dintre răspunsurile Mareșalului Antonescu trebuie avute, necondiționat, în atenție de către istoricii de azi și de mâine:

1. În privința *caracterului „premeditat" al ofensivei* de la 22 iunie 1941, imputat de „Tribunal", Ion Antonescu a observat:

„Este un principiu militar... [...] Statele Majore de pretutindeni, pentru orice acțiune de război, au în vedere ipoteze *cu zeci de ani înainte și prospectionează tot timpul"* (subl. ns.)[206].

206. Cel mai strălucit răspuns în privința „premeditării" agresiunii împotriva U.R.S.S. Ion Antonescu l–a formulat în menționatul *Memoriu* înaintat „Tribunalului Poporului" la 15–16 mai 1946 (cf. textul în *Un A.B.C. al anticomunismului românesc,* II, documentul nr. 105): „... Am fost acuzat că am premeditat războiul contra U.R.S.S. S–a sprijinit această afirmație cu planurile găsite la Marele Stat Major și cu crâmpeie de discuții extrase din conversațiile pe care generalul [Alexandru] Ioanițiu le avea cu generalul [Erik] Hansen, șeful Misiunii Militare. Am explicat în ședință publică că planurile se încadrau în lucrările cu caracter tehnic al ipotezelor de război, defensiv sau ofensiv, pe care orice armată din lume le întocmește anual, pentru apărarea granițelor țării în eventualitatea războiului. Ar fi o crimă de trădare dacă nu s–ar face. Franța a fost zdrobită în 1870 pentru că nu a avut pregătite aceste planuri. Discuțiile cu Hansen erau o consecință a cadrului politic internațional în care eram situați. Primisem garanțiile Germaniei. Germania trebuia să lupte, conform acestor garanții, alături de noi în caz de violarea granițelor. Aveam astfel de planuri militare și în cadrul Micii înțelegeri, a[l] înțelegerii Balcanice și cu Polonia. Pentru ca să ajungi la planuri, trebuie să ai discuții. Dar germanii afirmau totdeauna că au înțelegere cu Rusia și, la graba și dorința ofițerilor noștri de a spăla onoarea armatei și a înlătura nedreptatea

2. Respingând o dată mai mult planificarea „crimei" de „agresiune" contra U.R.S.S., atunci când lucrurile s–au petrecut exact invers, şi referindu–se la momentul începerii ostilităţilor, Ion Antonescu a asigurat „Tribunalul" că:

„Războiul s–a declanşat prin surprindere pentru noi. Nu eram pregătiţi pentru el..."[207].

3. Relativ la scopul fundamental al Războiului din Răsărit, contestat cu vehemenţă şi în mod repetat de către „Tribunal",

---

din 1940, ei răspundeau că: «nu vor ataca Rusia şi planurile trebuiau să fie numai de apărare». Eu însumi, după întoarcerea de la Berlin şi în alte ocazii, până în aprilie 1941, am declarat textual în Consiliile de Miniştri, când se analiza politica externă: «Problema graniţelor de Est este cea mai complicată. Nu o putem soluţiona noi. Se va rezolva la pacea generală, pe plan european şi în cadrul politicii mondiale». Pentru problema Ardealului, am raportat în Consiliul de Miniştri ceea ce îi spusesem lui Hitler: «O vom soluţiona singuri când va veni momentul potrivit», făcând afirmaţiunea că, «dacă 16.000.000 de Români nu vor fi în stare să scoată din robia ungurească cele 1.300.000 Români, să piară cei 16.000.000». Iată poziţia luată de mine faţă de soluţionarea problemelor pe care le puneau României «Arbitrajul» de la Viena şi ultimatumul rus. Nici o premeditare. Am fost acuzat că am făcut un război de agresiune în 1941 şi, deci, România trebuia să sufere consecinţele agresorului şi eu am fost pus în categoria criminalilor. Am arătat mai sus care erau raporturile cu Rusia în 1940 şi 1941. Adaug că, pe când Rusia a ţinut în lungul noii linii circa 35 divizii, eu demobilizasem toată armata şi nu lăsasem în Moldova decât 4 divizii de infanterie, cu efective sporite, 3 divizii cavalerie şi 2 [de] vânători de munte nemobilizate (valoare 1,5 divizii). Am fost pus la curent cu hotărârea de a se ataca Rusia numai în mai 1941 şi de data atacului la 10 iunie 1941. Dovada că nu am avut intenţia să particip la operaţiuni, decât până la limita revendicărilor şi drepturilor noastre, o face faptul că nu am mobilizat decât o treime din forţe şi nu am exercitat comanda decât până la Nistru. Nu pot fi socotit agresor, fiindcă România era în stare de război cu Rusia din 1940 iunie, când Rusia a fost agresorul. Acceptarea ultimatumului nu a fost decât o retragere strategică şi politică la care recurge orice ţară, orice om, când este surprins fără sprijin şi nu este în măsură de a se apăra. Din iulie 1940 până în aprilie 1941, actele izolate de agresiune parţiale ruse au continuat. Am arătat aceasta mai sus. Deci, în iunie 1941 am atacat în cadrul unui război început în 1940 şi, cum orice atac este un act de agresiune, nu pot fi considerat agresor decât numai în acest sens, şi, deci, nu pot fi încadrat în Pactul [Briand–] Kellogg".

207. *Ibidem,* p. 199.

şi anume că eliberarea teritoriilor străvechi româneşti ar fi fost în discuţie, Ion Antonescu a declarat cu fermitate, indiferent de verdictul ce–l aştepta, că acţiunea peste Prut, alături de Germania şi aliaţii ei, o angajase numai *„pentru recuperarea provinciilor din Est, care ne fuseseră luate cu un an înainte”*[208].

4. Chestionat de preşedinte dacă, la declanşarea războiului, ar fi fost confruntat cu vreo opoziţie, Mareşalul a precizat: *„Nici una”.*

Preşedintele „Tribunalului” insistând şi asigurând că dispunea de proteste scrise referitoare la problemă, Ion Antonescu a revenit, făcând trimitere, mai mult ca sigur, la documentele ce puteau fi atribuite extremei stângi, în frunte cu P.C.R., aflată în slujba Moscovei:

„Nu–mi amintesc [de protestele scrise]. Şi depinde cine le face. Trebuie să le facă persoane responsabile şi persoane care se cade să vorbească în numele poporului român, acelea care aveau adeziunea maselor. Dacă sunt aceste persoane şi le–am văzut şi nu le–am luat în considerare, sigur că răspund. Dar nu există proteste şi indicaţiuni de la persoane care erau obligate să vorbească în numele neamului românesc”[209].

5. Stăruind, în sfârşit, asupra întrebării: *„Ce–a căutat la Stalingrad?”,* al cărei răspuns a preocupat atât de mult „Tribunalul” din 1946 şi, ulterior, pe toţi istoricii, Mareşalul Ion Antonescu a oferit aceste precizări:

„... Când o ţară se angajează într–un război, armata acestei ţări trebuie să meargă până în fundul pământului pentru ca să distrugă forţele inamice, să câştige războiul. Este un principiu capital de conducere strategică a operaţiunilor militare, care s–a aplicat de la romani şi până astăzi. Căutaţi în istoria secolelor şi veţi vedea că nimenea nu s–a oprit la frontieră[210]*, ci a mers*

208. *Ibidem,* p. 197.

209. *Ibidem,* p. 199.

210. În 1943, generalul Constantin Pantazi, ministru de Război, a făcut o declaraţie, reţinută de către autorităţile militare ale S.U.A., în sensul că securitatea naţională a României nu se apăra la frontiere (cf. L. Watts, *O Casandră*

Aspecte de la vizita Mareşalului Ion Antonescu la Chişinău

acolo unde a putut să distrugă armatele. Când Hanibal a fost bătut în Italia, Scipione s–a dus după el în Africa, Spania, în Africa l–a distrus la Zama şi a distrus Cartagina. Napoleon a fost până la Moscova. Alexandru I al Rusiei a fost până la Paris, pe urmă. Ruşii au fost de atâtea ori până la... [Aici, preşedintele „Tribunalului" îl întrerupe pe cel interogat, solicitând să i se aducă drept probe... „raţiuni militare", drept care Mareşalul continuă:] *Da. Raţiune militară şi numai raţiune militară. Şi nu se poate opri. Şi răspunsul cel mai bun care vi–l dau este că, atunci când s–a intrat în a doua fază a războiului [României], pentru cucerirea Transilvaniei de Nord, Ardealului de Nord, armatele române nu s–au oprit la frontieră, au mers până în inima Europei, până la Viena, mi se pare, şi până la Budapesta"*[211].

Toate argumentele expuse de Ion Antonescu şi documentele aflate la dispoziţie nu au fost suficiente pentru ca „Tribunalul" să ajungă la o concluzie fermă şi reflectând realitatea. Dimpotrivă.

---

a României. Ion Antonescu şi lupta pentru reformă. 1918–1941, p. 14).

211. *Ibidem,* p. 205.

Aspecte de la vizita Mareșalului Ion Antonescu la Chișinău

În *Hotărârea nr. 17,* din 17 mai 1946, „Tribunalul Poporului" din Bucureşti, în capitolul special rezervat ex–mareşalului României, a reținut:

„...Astfel, data de 22 iunie 1941, când Hitler a declarat război împotriva U.R.S.S., găseşte România cu totul aservită politicii germane şi aceasta prin fapta acuzatului Ion Antonescu şi a celor care l–au secondat în politica sa, comițând cea mai mare crimă petrecută în istoria poporului român, alăturându–se Germaniei hitleriste, la agresiunea contra popoarelor din Rusia Sovietică, care doreau o colaborare pașnică cu poporul român. Această crimă a avut urmări dezastruoase şi prin aceea că nemții au folosit armata noastră, în cursul luptelor, în situațiunile cele mai primejdioase şi deasupra puterilor omeneşti; că, în acelaşi timp, acuzatul Ion Antonescu, în două scrisori consecutive, îl asigură pe Hitler că va merge până la capăt cu acțiunea ce a pornit în Răsărit, adăugând că nu pune nici o condițiune şi nu discută cu nimic această cooperare militară pe un nou teritoriu... (subl. ns.)"[212].

În consecință, „Tribunalul", constatând delictul de *„crimă de dezastrul țării, prin săvârşirea crimei de război",* l–a condamnat pe Ion Antonescu la zece ani degradare civică, la detențiune grea pe viață şi, prin şase capete de acuzare cuprinse în tot atâtea alineate, la pedeapsa cu moartea. Potrivit Codului Penal în vigoare în 1946, condamnatul trebuia să execute numai una dintre pedepse, şi anume pe cea mai grea, adică *pedeapsa cu moartea*[213]. Cercetările istoricilor, descoperirea unor noi

212. *Ibidem,* II, p. 220.

213. *Ibidem,* p. 278–279.

Aspecte de la vizita Mareșalului Ion Antonescu la Chișinău

documente în arhive, intervenția factorului *timp* în analiza și aprecierea evenimentelor din 1939–1945, precum și, cel mai recent, războiul din Iugoslavia, îndeamnă astăzi pe specialiști, și nu numai, la *regândirea și rediscutarea „ cazului" Mareșalului Ion Antonescu.*

Acest nou „proces" fiind în curs, ne îngăduim să subliniem, în baza documentelor și în perspectiva distanței în timp ce ne separă de evenimentele studiate, temeinicia profețiilor Mareșalului, cuprinse în *Testamentul politic* expus la ultima ședință a „Tribunalului" din mai 1946:

„Scump popor român,

[...] Am luptat în două războaie[214] *pentru gloria ta! [...]*

Las Țării tot ce a fost mai bun în guvernarea mea. Tot ce a fost rău iau asupra mea, în afară de crimă!

---

214. Trimitere la campaniile României din primul și al doilea război mondial, respectiv: 1916–1918 și 1941–1944. De remarcat că, în *Memoriul* înaintat „Tribunalului Poporului", Mareșalul Antonescu vorbea de *patru războaie* în care luptase pentru România, ceea ce nu era exagerat; adică, alături de cele deja menționate, el aducea în atenție și campania din 1913 din Bulgaria (al doilea război balcanic) și campania din 1919 din Ungaria.

Aspecte de la vizita Mareșalului Ion Antonescu la Chișinău

Acest război, care s–a sfârşit cu înfrângerea Germaniei hitleriste, nu va pune capăt conflictului mondial deschis în 1914.

Prevăd un al treilea război mondial, care va pune omenirea pe adevăratele ei temelii sociale. Ca atare, dv. şi urmaşii dv. veți face mâine ceea ce eu am încercat să fac astăzi, dar am fost înfrânt! Dacă aş fi fost învingător, aş fi avut statui în fiecare oraş al României.

Cer să fiu condamnat la moarte şi refuz dinainte orice grațiere.

[...] Am terminat!..”[215]

215. Gh. Buzatu, *România cu şi fără Antonescu,* p. 336; vezi declarația completă în capitolul *„Procesul” și execuția Mareșalului...*

DREPTURILE ŞI INTERESELE PERMANENTE ALE ROMÂNIEI
DIN PERSPECTIVA REGLEMENTĂRILOR INTERNAŢIONALE ŞI A REALITĂŢILOR ISTORICE ŞI GEOPOLITICE[216]

– Fii om, fii drept şi recunoaşte că, pe deasupra ambiţiilor, şi intrigilor, şi urilor, este Patria, este veşnicia Neamului şi că acolo trebuie să ne întâlnim totdeauna, chiar dacă nu ne înţelegem de fiecare dată.

(Ion Antonescu, 1 ianuarie 1941)

– Fiecare popor are drepturile şi îndatoririle sale. Să se respecte drepturile noastre şi ale fraţilor noştri, aflaţi azi în afara graniţelor noastre, după cum noi respectăm pe ale străinilor, rămaşi în interiorul graniţelor noastre. Mai puţin decât atât nu ni se poate pretinde şi mai mult decât atâta nu putem da.

(Ion Antonescu, 8 decembrie 1940)

– Nu va fi linişte în acest colţ al Europei, – şi nu va fi dreptate adevărată în lume, – cât timp nu se va face sau nu–şi va face dreptate Poporul Românesc.

Şi se va face.

(Ion Antonescu, 25 martie 1941)

DUPĂ 1918, ***„noi*** – consemna, în zilele care precedau nemijlocit prăbuşirea ROMÂNIEI MARI în 1940, eminentul

216. Studiu introductiv la *Atlasul* publicat prin grija Mareşalului Ion Antonescu şi a lui Mihai Antonescu (ediţia princeps – Bucureşti, 1942) – **Spaţiul istoric şi etnic românesc,** ediţie anastatică, Iaşi, Tipo Moldova, 2011.

publicist care era **Romulus Seișanu**, autorul celui dintâi ***Atlas*** istoric, geopolitic și etnografic al României[217] și cel care avea să fie condamnat în 1945 în așa–zisul *proces al ziariștilor* de către oribilul „Tribunal al Poporului", dimpreună cu Nichifor Crainic, Radu Gyr, Stelian Popescu, Pamfil Șeicaru, Pan Vizirescu, Romulus Dianu ș.a. – ***„nu ne–am mărit Țara, nici prin anexiuni forțate, nici prin cuceriri, nici prin nesocotirea voinței populațiunilor din teritoriile alipite. Noi am liberat ce a fost înlănțuit; am unit ce a fost despărțit prin silnicie; am sfărâmat hotarele nefirești și le–am înlocuit cu cele firești și drepte; am pus pământul nostru strămoșesc sub domnia celor în drept să–l stăpânească; am așezat pe temelii solide și nepieritoare așezământul armonios al Statului unitar român, și am dovedit că urmărim o politică de pace și de bună înțelegere cu toți vecinii, dar și o politică de veghe necurmată la frontiere"***[218].

Iar, în context, se reținea recunoașterea ilustrului geograf francez Emmanuel de Martonne în sensul că **„dintre toate țările create în Europa, sau transformate după război** [1914–1918], **forma cea mai fericită o are România, căci ea se apropie de un cerc, adică de figura care are cea mai mare suprafață și cel mai mic contur. Or, conturul sunt frontierele sale. Avem de–a face cu un Stat bine condiționat: o țară completă cu munte, câmpie, coline, regiuni forestiere și descoperite, agricole, pastorale și industriale"**[219].

La scurt timp după dezastrul din 1940, România, mutilată și batjocorită, complet izolată în exterior, grav amenințată pe plan intern și internațional dinspre imperialismele mari sau mici,

217. Titlul complet al ediției întâi în franceză – *La Roumanie: la terre roumaine à travers les âges: Atlas historique, géopolitique, ethnographique et économique,* Bucharest, Universul, 1938, 200 pages; *România: Atlas istoric, geopolitic, etnografic și economic,* ediția a II–a de Adrian Năstase, București, Editura ARED, 2000, XX – 204 p.

218. Vezi *Frontierele noastre,* în „Familia", seria III, an. VII, nr. 3–4/ martie – aprilie 1940, p. 22.

219. *Ibidem,* p. 7.

vecine sau mai depărtate, avea să fie cuprinsă – nu fără voința proprie a Generalului/mai apoi a Mareşalului **Ion Antonescu**, şeful Guvernului şi Conducătorul Statului Român – de vâlvătăile Războiului Mondial din 1939–1945, cea mai mare conflagrație militară a tuturor timpurilor.

În desfăşurările politico–diplomatice şi militare intervenite, nimic n–a fost întâmplător. Întrucât, pentru a reintra în deplinătatea drepturilor sale istorice, grav încălcate în 1940, pentru refacerea unității naționale integrale şi pentru afirmarea intereselor sale fundamentale, România, cu începere de la 22 iunie 1941, a participat la conflictul mondial din 1939–1945. Chiar dacă alături de Reichul lui Adolf Hitler, un aliat cu siguranță incomod şi compromis, hrăpăreț şi detestat, la nivel național ori mondial. Se adaugă precizarea, numaidecât necesară şi logică, în ordinea lucrurilor, că, de partea cealaltă, Marea Britanie sau Statele Unite ale Americii, de exemplu, aliindu–se cu Stalin împotriva lui Hitler, n–au făcut cumva o „alegere" ceva mai... fericită! Dar, se vede cât de colo, triumfase, cum altfel la vremuri de restriște, străvechiul adagiu: *La război ca... la război!* Iar, pentru această situație, României avea să i se afle culpa finală. Aceea că, în vreme ce Națiunile Unite, în frunte cu SUA, URSS şi Marea Britanie, au repurtat victoria în 1945, România – deşi a susținut şi a fost susținută de o serie de „aliați" europeni, în marea lor majoritate (Hitler, Mussolini şi vasalii lor), exceptându–l pe Mannerheim, odioşi sau, cel puțin, deocheați[220]

220. La 18 iulie 1941, în memoriul trimis generalului I. Antonescu, Iuliu Maniu, subliniind că susținea războiul României pentru eliberarea Basarabiei, nordului Bucovinei şi ținutului Herța, îşi exprima însă rezerve față de alianța cu Reichul nazist şi sateliții săi, apreciind că *„şi tovărăşia de arme de până acum, impusă de împrejurări, este cât se poate de supărătoare* (subl. ns.)", mai ales că Bucureştii nu primiseră dinspre Berlin, până atunci, după cum şi ulterior, „nici o satisfacție în problema Transilvaniei" (cf. Ion Calafeteanu, ed., *Iuliu Maniu – Ion Antonescu. Opinii şi confruntări politice.* 1940–1944, Cluj–Napoca, Editura Dacia, 1994, p. 80). În acelaşi sens, diplomatul Gh. Barbul s–a exprimat fără rezerve: *„Personal, nu găsesc întru nimic mai grav, nici mai ruşinos să fi fost aliat cu Hitler decât aliat cu Stalin* (subl. ns.)" (cf. Gh. Buzatu, *Trecutul la judecata istoriei. Mareşalul Antonescu – Pro şi contra*, București, Editura Mica Valahie, 2006, p. 265).

– l–a pierdut. Or, după cum e stabilit cu rigurozitate în istorie, „dreptul" obligatoriu la judecată nu aparţine decât învingătorilor; niciodată şi nicidecum celor învinşi!

Dar, deşi angrenaţi în război, unul mondial şi total în toate privinţele, de prin 1942–1943, după unele succese militare şi politico–diplomatice iniţiale, lipsiţi şi de şanse, Bucureştii s–au preocupat să prepare temeiurile păcii ce avea a succede războiului în plină desfăşurare. Mareşalul Ion Antonescu şi Mihai Antonescu, ca vicepreşedinte al Guvernului şi titular al departamentelor Afacerilor Străine şi Propagandei Naţionale, au afirmat cu tărie, la Bucureşti sau în faţa liderilor de la Berlin, că românii nu–s „un popor de misiune mondială"[221], dar au identificat „traiectoria" neamului ca fiind una de factură şi proporţii europene[222]. S–a cristalizat, în consecinţă, ideea că, indiferent de cursul şi de soarta ostilităţilor, România nu–şi putea îngădui a se dezinteresa de pacea de mâine[223], impunându–se o acţiune conjugată vizând, în esenţă, două obiective: – unul propagandistic şi, celălalt, organizatoric, de documentare. Devansând oarecum lucrurile, vom preciza că, la 6 martie 1943, Mihai Antonescu a motivat necesitatea absolută de a se începe *„a pregăti, într–un sistem organizat, întregul material documentar cu care Ţara noastră, de o parte, să–şi desăvârşească propaganda internaţională, iar, pe de altă parte, să–şi pregătească apărarea drepturilor şi înfăţişarea revendicărilor sale la Conferinţa de Pace* (subl. ns.)"[224].

În aprecierea faptelor, trebuie luat în consideraţie acest element decisiv, şi anume că iniţiativele ministrului de Externe al

221. Arhivele Naţionale ale României, Arhiva Istorică Centrală, Bucureşti, fond Preşedinţia Consiliului de Miniştri – Cabinetul Militar, dosar 1 075/1943, f. 3 (Expunerea lui M. Antonescu în faţa *Biroului Păcii,* Bucureşti, 6 martie 1943) (În continuare, se va cita: ANIC, fond PCM – CM).

222. *Ibidem,* f. 14.

223. *Ibidem,* f. 3.

224. *Ibidem,* f. 2.

Mihai Antonescu, alături de Mareșalul Ion Antonescu, la o vizită în Banat

României și–au avut sorgintea și s–au desfășurat nu în perioada în care situația pe Frontul de Est era defavorabilă forțelor *Axei*, ci, din contra, atunci *Wehrmachtul* și trupele aliate dispuse pe teritoriul URSS se aflau în culmea expansiunii și succeselor lor, odată cu declanșarea și desfășurarea ofensivei spre sud–est (28 iunie – 18 noiembrie 1942)[225]. Evident preocupat de destinul României în perspectiva războiului și a organizării lumii postbelice, Mihai Antonescu a opinat – apreciem – cu sinceritate atunci când a precizat: *„...Toți avem datoria să înțelegem că reorganizarea europeană depinde de puterea cu care fiecare stat va ști să–și afirme nu numai pe câmpurile de bătaie puterea și prezența lui, dar depinde și de metoda, de puterea de persuasiune, de forța de convingere și de prezentare a adevărului, a rosturilor și răspunderilor pe care se va rezema ordinea Europei de mâine. Poporul român are toate însușirile pentru ca să contribuie la ordinea de mâine, la reconstrucția Europei, pentru că este un popor curat, întreg, cu puteri de muncă și cu puteri de jertfă.*

225. Gh. Buzatu, *România și războiul mondial din 1939–1945*, Iași, Centrul de Istorie și Civilizație Europeană, 1995, p. 25.

Depinde prin urmare de apărarea pe care o facem drepturilor lui ca să–i așezăm destinul în matca pe care Europa o va deschide popoarelor de mâine (subl. ns.)"[226].

Potrivit documentației existente, în fapt Mihai Antonescu, deja la 18 mai 1942 avansase, în cadrul Consiliului de Miniștri, o serie de instrucțiuni pentru constituirea organismului destinat să se ocupe, prioritar și exclusiv, cu problemele pregătirii participării României la viitoarea Conferință de Pace. Preparativele anticipate au rezultat direct din experiența Congresului Păcii de la Paris din 1919–1920, precum și din exemplul oferit pe atunci de diplomația horthystă, în privința căreia Mihai Antonescu aflase că, „în pivnițele Ministerului Afacerilor Străine ungar și într–o clădire specială la Budapesta, Ungaria are pregătite sute de volume cu tot materialul pentru Conferința de Pace, orișicare i–ar fi tendința"[227]. Constatând că noi „nu ne–am trezit"[228], liderul diplomației române a decis că sosise momentul pentru ca să se „treacă serios" la muncă[229]. Realitățile momentului erau tragice în viziunea demnitarului: „...Cu pământul frânt, cu granițele sfâșiate, prăbușiți în mândria și în drepturile noastre, – încă stăm într–o beatitudine și așteptăm ca alții să ne facă istorie?! – fie de pe malurile Tamisei, fie de la Directoratul lui Auswärtiges Amt[230], fie de la Roma, fie de la Moscova", de unde și concluzia naturală care se impunea: *„Neamul românesc nu trebuie să–și împrumute conștiința din capitalele lumii, ci trebuie să–și trăiască conștiința*

226. ANIC, fond PCM – CM, dosar 514/1942, f. 21 (expozeu rostit la 16 iunie 1942 în fața Comisiei pentru strângerea materialului documentar în vederea Conferinței de Pace).

227. *Ibidem,* f. 59 (expozeul rostit la 19 august 1942 la Consiliul în vederea strângerii materialului documentar pentru Conferința de Pace). Mai mult decât atât, în 1919–1920, la Paris, „Ungaria s–a prezentat la Conferință și a obținut drepturi numai datorită meșteșugitei sale propagande și sistemului său serios de a–și înfățișa documentarea (subl. ns.)" *(ibidem,* f. 52).

228. *Ibidem,* f. 52–53.

229. *Ibidem,* f. 70.

230. Ministerul de Externe din Berlin.

propriei lui răspunderi (subl. ns.)"[231]. Organismul în sarcina căruia au fost concentrate preparativele în vederea forumului mondial postbelic a fost denumit simplu – *Biroul Păcii*[232], deşi ulterior (1942–1944) s–au făcut adesea referiri fie la o *Comisie*[233], la un *Consiliu*[234] sau la un *Oficiu de Studii*, care însă, trebuie precizat pentru evitarea confuziilor, au reprezentat segmente şi n–au acoperit niciodată întregul. Beneficiind de toată susţinerea Mareşalului[235], Mihai Antonescu a procedat, în iunie–iulie 1942, la organizarea şi impulsionarea *Biroului Păcii*[236] potrivit unor

231. ANIC, fond PCM – CM, dosar 514, f. 53

232. Mioara Anton, *Biroul Păcii şi propaganda în interes naţional*, în „Dosarele istoriei", Bucureşti, nr. 12/2005, p. 25.

233. La reuniunea constitutivă din 16 iunie 1942 (ANIC, fond PCM – CM, dosar 514/1942, f. 1–39).

234. *Ibidem*, f. 40–126 (stenograma reuniunii din 19 august 1942).

235. Cf. Mihai Antonescu, *«Dacă vrei să câştigi războiul, trebuie să pregăteşti pacea»*, Cluj–Napoca, 1991 (*Cuvânt înainte* de Ion Ardeleanu).

236. Vezi Ion Ardeleanu, *„Biroul Păcii": Proiecte privind soluţionarea problemei frontierelor României şi bune relaţii în Balcani (1942–1943)*, în „Europa XXI", Iaşi, vol. I–II/1992–1993, p. 128–132; Petre Otu, *Biroul Păcii*, în „Document", Bucureşti, nr. 1/2000, p. 42–49; Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, Ploieşti Mileniul III, 2005, p. 447–468; Gh. Buzatu, G. Rotaru, *Stalin, Hitler, Antonescu*, R. Vâlcea, Rotarymond, 2007, p. 215–252; Mioara Anton, *Biroul Păcii şi propaganda în interes naţional*, p. 24 şi urm.; Petre Otu, ed., *Pacea de mâine. Documente ale Comisiei constituite în vederea pregătirii Conferinţei de Pace după cel de–al doilea război mondial (1942–1944)*, Bucureşti, Editura Militară, 2006; Gh. Buzatu, Horia Dumitrescu, eds., *România Mare în ecuaţia păcii şi războiului (1919–1947)*, Iaşi, Demiurg, 2009; Gh. Buzatu şi colaboratori, *România în ecuaţia războiului şi păcii (1939–1947)*, I–II, Iaşi, Editura Tipo Moldova, 2009; ediţia a II–a, Bucureşti, Editura Mica Valahie, 2010. Relevăm în context că datorăm istoricului militar Petre Otu cel mai consistent volum consacrat *Biroului Păcii*. Beneficiind de un titlu inspirat, *Pacea de mâine*, volumul reuneşte unele dintre documentele esenţiale (datând mai ales din 1942) relativ la activitatea comisiilor *Biroului Păcii*; de asemenea, el beneficiază de un amplu studiu introductiv, care, în afara unor minime deficienţe, reprezintă contribuţia cea mai serioasă în domeniu (*ibidem*, p. 5–43). Astfel că, în consecinţă, de–acum cunoaştem mai bine care a fost opera *Biroului Păcii*, cum şi–a desfăşurat activitatea, care au fost etapele, cine a fost cuprins şi care au fost rezultatele concrete ale organismu-

principii dezvoltate atât în şedinţa de constituire a organismului din 16 iunie 1942[237], cât şi la reuniunile unora dintre comisii[238]. Răspundem cu toţii – a insistat Mihai Antonescu – pentru *„pregătirea materialului pentru apărarea drepturilor noastre şi înfăţişarea revendicărilor româneşti în faţa Conferinţei de Pace* (subl. ns.)"[239]. Sub aspect doctrinar şi organizatoric, discursurile rostite de Mihai Antonescu la reuniunile din 16 iunie 1942[240], la

---

lui. În egală măsură, se desprind concluzii interesante privind rolul şi locul României în desfăşurarea conflagraţiei mondiale din 1939–1945, s–a extins perspectiva în abordarea diplomaţiei Bucureştilor în context, fiind posibile noi şi originale concluzii.

237. ANIC, fond PCM – CM, dosar 514/1942, f. 1–32. Tot atunci s–au organizat cele 7 comisii ale *Biroului Păcii* (I – *istorică*; II – *presă şi propagandă*; III – *etnică, biologică şi statistică*; IV – *politică*; V – *juridică*; VI – *economică*; VII – *financiară*) (*ibidem*, f. 35–39), succedate aleatoriu de o comisie *pentru reluarea tratativelor cu Bulgaria* (idem, dosar 512, filele 270–284, 285–315, 316–341, 349–366) sau o alta *maghiară* (*ibidem*, f. 69–73). Referitor la componenţa comisiilor, se impunea prezenţa unor personalităţi, membri ai Academiei Române şi profesori universitari, îndeosebi istorici, precum: *Gh. Brătianu, C. C. Giurescu, Vladimir Dumitrescu, I. Lupaş, I. Nistor, Gh. Fotino, Victor Papacostea, I. Petrovici* ş.a. (Comisia I); *Alexandru Marcu, Lucian Blaga, Liviu Rebreanu, Pamfil Şeicaru, I. Simionescu* ş.a. (II); *Silviu Dragomir, Anton Golopenţia, Sabin Manuilă, Simion Mehedinţi, Vintilă Mihăilescu, Valer Pop, Romulus Vuia* ş.a. (III); *Eftimie* şi *Ervin Antonescu, Gh. Barbul, N. Daşcovici, Gh. Davidescu, Romulus Dianu, Gh. Fotino, Mircea* şi *Horia Grigorescu, Gh.* şi *Radu Meitani, Al. Oteteleşanu, Valer Pop, Gh. Sofronie, Pamfil Şeicaru, I. G. Vântu, Ovidiu Vlădescu, Virgil Veniamin* ş.a. (IV); *Eftimie* şi *Ervin Antonescu, Ion Finţescu, D. D. Gerota, Radu Meitani, Al. Oteteleşanu, Ilie Popescu–Spineni, Gh. Sofronie, I. G. Vântu, Ovidiu Vlădescu* ş.a. (V); *C. Buşilă, Grigore Antipa, Eftimie Antonescu, Victor Bădulescu, Valeriu Bulgaru, I. Christu, N. Cornăţeanu, D. D. Gerota, Aurel Gociman, Gh. Ionescu–Siseşti, I. Lapedatu, Gh. Leon, M. Nasta, Gh. Strat* ş.a. (VI); *N. Stoenescu, Mircea Vulcănescu, Victor Bădulescu, I. Lapedatu, M. Nasta, Gh. Leon* ş.a. (VII) (*ibidem*, f. 35–39).

238. Idem, dosar 512/1942, *passim* (stenogramele reuniunilor dintre 17 iunie şi 13 august 1942 ale diverselor comisii).

239. *Idem,* dosar 514/1942, f. 44.

240. ANIC, fond PCM – CM, dosar 514/1942, f. 1–39.

fondarea *Biroului Păcii,* şi, mai ales, la 19 august 1942[241], în cursul dezbaterilor vizând strângerea materialului documentar pentru Conferința Păcii[242], au fost fundamentale[243]. Reținem formularea scopului acțiunii, motivată din start, adică la 16 iunie 1942, în prezența a numeroşi invitați de prestigiu (miniştri şi oameni de ştiință şi cultură, diplomați, ziarişti)[244]:

„Domnilor Miniştri, Domnilor, un dicton bătrân şi plin de înțelepciune spunea: «*Si vis pacem para bellum*». Cred că la acesta omul modern trebuie să adauge un nou dicton: *Dacă vrei să câştigi războiul, trebuie să pregăteşti pacea* (subl. ns.)"[245].

Au existat, în condițiile precizate, temeiuri serioase, pentru care, în cazul membrilor *Biroului Păcii*, acesta a rămas în memoria lor drept *Comisia Mihai Antonescu.* Se impune a preciza, în acest loc, că, opera încredințată *Biroului Păcii* şi membrilor comisiilor sale a fost de excepțională semnificație politico–diplomatică, ştiințifică şi națională, cu rezultate

---

241. *Ibidem,* f. 40–126.

242. *Ibidem,* p. 293–331.

243. După cum şi intervențiile sale ulterioare, tot în fața *Biroului Păcii*, la București, în 6 martie 1943 (ANIC, fond PCM, dosar 1 075/1943, f. 2–36), 13 martie 1943 (*ibidem*, f. 84–111) şi 20 martie 1943 (*ibidem*, f. 112–125) sau la Sibiu, în 19 iulie 1943, în prezența lui Ion Antonescu (*ibidem*, f. 127–191).

244. Dintre care reținem: Ion Petrovici, N. Stoenescu, C. Buşilă, C. Pantazi, Gh. Jienescu, Mircea Vulcănescu, Alexandru Marcu, Grigore Antipa, Eftimie şi Ervin Antonescu, Alexandru Bădăuță, Gh. Barbul, Gh. I. Brătianu, I. Chinezu, N. Daşcovici, Gh. Davidescu, Romulus Dianu, Silviu Dragomir, Vladimir Dumitrescu, Ion Fințescu, G. Fotino, D. D. Gerota, C. C. Giurescu, Aurel Gociman, Mircea şi Horia Grigorescu, I. Lapedatu, Gh. Leon, I. Lugoşianu, Sabin Manuilă, Simion Mehedinți, Radu şi Gh. Meitani, Grigore Niculescu–Buzești, I. Nistor, Alexandru Oteteleşanu, Z. Pâclişanu, Petre şi Victor Papacostea, Valer Pop, Ilie Popescu–Spineni, Pamfil Şeicaru, I. Simionescu, N. Smochină, Gh. Sofronie, Ilie Şteflea, Gh. Strat, I. G. Vântu, Ovidiu Vlădescu, Romulus Vuia ş. a.) (ANIC, fond PCM – CM, dosar 514/1942, f. 1–3).

245. *Ibidem,* p. 4; Petre Otu, ed., *Pacea de mâine*, p. 296. M. Antonescu avea să revină asupra acestui dicton la 6 martie 1943 (ANIC, fond PCM, dosar 1.075/1943, f. 2).

eficiente în perioada următoare, la fel a fost surprins cu realism misiunea ce incumba viitorului forum mondial, care trebuia să ajungă la o *„soluțiune de echilibru"*[246]. A funcționat cu siguranță și o deficiență majoră a sistemului conceput provenind direct din viziunea inițiatorului care, situând Germania lui Hitler în centrul demonstrațiilor și așteptărilor[247], o trecea deja între învingători. Ceea ce nu a fost cazul! Cu toate acestea, posibilitatea de–a expune și acționa sau de a se manifesta, o dată mai mult și mai stăruitor, pentru apărarea intereselor distincte ale României a fost importantă, pe alocuri chiar decisivă, faptul atestând, în ultimă instanță, că țara nu era ocupată de *Axă*, ci satelit al sistemului, cu o anume libertate de acțiune, pe plan intern sau extern[248]. Cu titlu de exemplu, reamintim că, pentru susținerea declarațiilor sale, Mihai Antonescu a pus, el însuși, la dispoziția *Biroului Păcii*[249] numeroase documente privind negocierile sale cu liderii naziști, iar dintre acestea desprindem scrisoarea nr. 74 865 trimisă la 10 octombrie 1941 pe adresa lui Manfred von Killinger, ministrul Germaniei la București (1941–1944). Documentul în discuție cuprindea o tulburătoare pledoarie pentru Transilvania, amintindu–ne astăzi nouă – indiscutabil și semnatarului, la vremea lui – de declarația celebră a lui N. Titulescu din 1915 pe aceeași temă, pe care în fapt o imita:

„...De la Mareșalul Anto-nescu, mândria Neamului și expresia lui, până la cel din urmă cetățean al acestei Țări, nu este unul

246. *Ibidem*, f. 3.

247. A se vedea declarația lui Mihai Antonescu în sensul că, după raptu-rile lui Stalin și Molotov din 1940, „în fața primejdiei bolșevice, în fața amenințării de agresiune totală din partea Rusiei, România nu se putea rezema, nu se mai poate rezema decât pe Germania, iar această adeziune nu este un joc întâmplător de echivocuri oculte ci o linie de conservare în fața unei primejdii totale (subl. ns.)" (*ibidem*, f. 47, expozeul din 19 august 1942).

248. Cf. Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri (1939–1947)*, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 175 și urm.

249. A se vedea și modul în care, în 1943, a dispus organizarea arhivei personale (ANIC, fond PCM – Cabinetul civil M. Antonescu, dosar 362, f. 233 și urm. – *Biroul Păcii*, în inventarul original al fondului).

singur care să se dezonoreze, trădând drepturile României asupra Transilvaniei.

Ardealul – atenționa expeditorul – *nu este pentru noi, Domnule Ministru, un pământ, un teritoriu.*

Ardealul este cetatea în care am trăit și am suferit două mii de ani.

În Carpații Ardealului ne-am zidit viața și am păstrat împotrivirea năvălitorilor și a hoardelor slave, ieri ca și azi.

Harta Transilvaniei în dezbaterea Conferinței Păcii de la Paris (iulie – octombrie 1946)

În Carpați ne-am întemeiat cele dintâi Principate Românești continuatoare al lumii romane antice.

În Carpați a răsărit ordinea spirituală, care a stat temelie morală a acestui Neam de-a lungul veacurilor.

Carpații sunt pentru noi leagănul trecutului nostru, al mitologiei și al credinței noastre, de care nu ne poate despărți nimeni [...].

Ardealul nu este un pământ.

Ardealul suntem noi toți.

Ardealul este sufletul nostru.

Nu poate nimeni să ne aibă întregi fără suflet (subl. ns.)"[250].

Nu o singură dată, Mihai Antonescu a subliniat că, pentru împlinirea misiunii *Biroului Păcii,* fuseseră rezervate mijloace bugetare „mult depășite"[251] ori a solicitat celor nominalizați în comisii „să muncească, zi și noapte, alături de noi, alături de Ministerul Afacerilor Străine, alături de Guvernul întreg, pentru

250. ANIC, fond PCM, dosar 1 075, f. 150–151.

251. *Pacea de mâine*, p. 59.

pregătirea materialului documentar, pentru legarea acțiunii și materialului statului de materialul științei românești sau al datelor de coroborare a practicii cu înfățișarea diplomatică a problemelor noastre (subl. ns.)"[252]. Altădată, în calitatea–i de titular al Ministerului Propagandei Naționale, Mihai Antonescu s–a declarat indispus „să las, ca până acum, ca Academia Română să se ocupe de apărarea drepturilor neamului românesc; Institutul Social la fel; Academia de Științe Morale și Politice se ocupă și ea; Institutele Istorice se ocupă și ele și până la urmă se ajunge la o anulare de principii și de lucrări, astfel încât nu avem nici o lucrare pe care să putem conta sau, mai mult, să avem unele pe care o să trebuiască să le retragem din circulație, ca primejdioase apărării intereselor noastre de peste granițe"[253]. Concluzia se desprindea de la sine, fiind magistral sintetizată: „Înțelegeți că Ministerul Afacerilor Străine, într–o perioadă de război, este Statul Major al doilea al Statului!..."[254].

Așa după cum s–a subliniat, cele șapte secții ale *Biroului Păcii* au fost stabilite (ca profil și componență nominală) în cadrul ședinței de inaugurare din 16 iunie 1942[255], simultan avansându–se și un program minimal de lucru, cuprinzând un număr de 18 Probleme de rezolvat de către „Biroul Păcii"[256].

---

252. *Ibidem*, p. 55.

253. *Ibidem*, p. 329.

254. *Ibidem*, p. 326.

255. De la 6 iulie 1942 a debutat activitatea celei de a opta secții (*ibidem*, p. 215 și urm.).

256. *Ibidem*, p. 81–82. Iată lista acestor probleme: 1 – Permanențele neamului românesc și problemele permanente de propagandă și organizare internațională; 2 – Problemele etnice și biologice; 3 – România, factor social de civilizație; 4 – România, factor industrial; 5 – România, stat agricol european; 6 – România, factor de ordin european financiar; 7 – Finanțele României; 8 – Problema Dunării; 9 – Problema Mării Negre; 10 – Problema comunicațiilor europene și misiunea României; 11 – Propaganda politică; 12 – Problema românilor de peste hotare; 13 – Propagandă și influență negativă; 14 – Echivocul ungar; 15 – Misiunea de popor de margine a românilor; 16 – Structura socială ungară; 17 – Probleme politice speciale (granițe, schimburi

Sub impactul evenimentelor generale, mai ales al celor militare, începând de la 6 martie 1943 Mihai Antonescu a intervenit pentru a se intensifica activitatea *Biroului Păcii*[257]. Din punctul său de vedere devenise clar că strategia organismului includea două obiective majore, care, însă, se interpătrundeau: 1 – opera de propagandă a drepturilor şi intereselor României; 2 – pregătirea sub raport documentar a participării României la viitoarea Conferinţă de Pace[258]. Odată cu revitalizarea activităţii *Biroului Păcii*, Mihai Antonescu a optat pentru a se adopta şi împlini un document maximal, intitulat – defel pretenţios, dacă avem în vedere concepţia, amploarea şi varietatea obiectivelor (174) – Program pentru pregătirea materialului documentar de informare şi propagandă în vederea Conferinţei de Pace[259] căruia i s–a adăugat nu mai puţin de 215 „Dosare speciale"[260]. La şedinţa din 6 martie 1943 a *Biroului Păcii*, Mihai Antonescu, înainte de a inventaria „marile probleme", pe care, în acel moment, le studiau „toate statele"[261], a reamintit asistenţei sensul războiului României:

---

de populaţii, ordinea teritorială şi etnică etc.); 18 – Probleme speciale politice ale Transilvaniei.

257. În mod concret, deja la 19 august 1942, Mihai Antonescu formulase serioase rezerve şi critici acerbe pe marginea activităţii din iunie – august 1942 a comisiilor din cadrul *Biroului Păcii*, oferind ca variantă intensificarea eforturilor şi organizarea a patru grupe în cadrul Ministerului Afacerilor Străine (I – Grupul documentar; II – Grupul tehnic; III – Grupul pentru cercetarea materialului documentar cu caracter politic; IV – Grupul pentru cercetarea materialului despre Transilvania) (ANIC, fond PCM – CM, dosar 514/1942, f. 77–78).

258. Vezi expozeul lui Mihai Antonescu din 13 martie 1943 (apud Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, p. 447 şi urm.), în care constata că, din programul de lucrări stabilite în iunie 1942, „puţine au fost întocmite" (*ibidem*, p. 448).

259. ANIC, fond PCM, dosar 1 075/1943, f. 94–111; Arhiva MAE, Bucureşti, fond Conferinţa de Pace de la Paris din 1946, dosar 94, f. 158–161; Arhiva CNSAS, Bucureşti, fond 40 010, „Tribunalul Poporului", dosar 95/I; Gh. Buzatu, *Hitler, Stalin, Antonescu*, p. 454–461.

260. *Ibidem*, p. 461–468.

261. ANIC, fond PCM, dosar 1 075, f. 26–27.

„...Poporul român luptă azi în contra slavismului şi a comunismului, dar mâine el va trebui să lupte în contra acelora care i–au luat pământul fără luptă.

Transilvania este datoria noastră faţă de noi înşine şi nu va fi un singur român care să nu moară pentru ea.

Mai bine să ne prăbuşim într–o luptă dreaptă, decât să trăim veacuri în ruşinea nedreptăţii..."[262].

Mihai Antonescu avea să revină, în acelaşi sens, la reuniunile din 13 martie 1943[263]sau din 20 martie 1943[264], dar mai cu seamă, la Sibiu, la 19 iulie 1942[265], când a explicat că acţiunea României rezulta din *„comandamentele istoriei şi legile unităţii naţionale"*, toate exprimând deopotrivă *„însuşi sensul existenţei noastre* (subl. ns.)"[266]. Şi, deşi încă la 19 august 1942 înaltul demnitar decisese că, din acel moment, toate comisiile *Biroului Păcii* intrau „în vacanţă" (?!)[267], pentru a se inaugura activitatea celor patru grupuri deja menţionate[268], el a sugerat ca, în abordarea problemelor, specialiştii îndemnaţi să coopereze să renunţe la tratările „alambicate" şi „abstracte", urmărindu–se „rezultate practice, fiindcă savanţi ne naştem şi cunoaştem toate problemele; rămâne numai să le aplicăm"[269]. În chip concret, s–a pronunţat oratorul, „pe mine nu mă interesează... să fac academie, ci eu

262. *Ibidem*, f. 39–40.

263. *Ibidem*, f. 84–111.

264. *Ibidem*, f. 112–125, inclusiv intervenţiile profesorilor N. Daşcovici, Gh. Brătianu şi Ioan Lupaş (f. 115–122).

265. *Ibidem*, f. 129–177. Vezi şi alocuţiunile Mareşalului Antonescu, la începutul şi sfârşitul manifestării (f. 127–128, 178–180).

266. *Ibidem*, f. 137. Cu acelaşi prilej, înaltul demnitar a declarat că „nici în groapă nu voi ierta pe aceia care la Viena [30 august 1940] au semnat, trădând, dezonoarea Neamului Românesc" (*ibidem*, f. 141).

267. *Idem*, dosar 514/1942, f. 108.

268. *Ibidem*, f. 77–78.

269. *Ibidem*, f. 108.

Gh. Tătărescu, liderul diplomației Bucureștilor între 1945 și 1947: Pledoarie magistrală la Paris în apărarea Transilvaniei

vreau să fac broşuri şi lucrări de propagandă şi informaţie politică. Nu vreau ca să mă abat de la adevărul ştiinţific [...], dar nu pot nici să fiu la sclavia datelor ştiinţifice şi a cercetărilor care nu se mai termină [...] Acestea sunt lucrări care trebuiesc făcute mult mai târziu. Practic şi imediat, mie îmi trebuie să am problemele principale rezolvate, constantele neamului românesc. Pe acestea lucrez..."[270] Fără a nominaliza pe cineva, Mihai Antonescu a decis: „N–am nevoie de figuranţi; am nevoie de colaboratori; am nevoie de contribuţii sincere şi efective. N–am timp de politeţi [...] Am nevoie de oameni care să mă ajute; am nevoie de oameni care să mă înţeleagă"[271].

Însă după mai multe luni, la 6 martie 1943, Mihai Antonescu – oarecum în contradicţie cu el însuşi – a solicitat din nou sprijinul specialiştilor, le–a solicitat sugestiile, pledând pentru poziţia lor de „centru generatori de difuzare" a energiilor şi cunoştinţelor, contând pe concursul Academiei Române şi al

270. *Ibidem,* f. 110.

271. *Ibidem,* f. 111.

universităților, al marilor institute de cercetare[272]. De altfel, fuseseră invitați și au avut intervenții: prof. I. Simionescu, președintele Academiei Române[273]; prof. G. G. Mironescu, reprezentând Academia de Științe Morale și Politice[274]; Gh. I. Brătianu, profesor al Universității din București și directorul Institutului de Istorie Universală „N. Iorga"[275]; D. Gusti, delegat și lider al Institutului Social Român[276]; Constantin C. Giurescu, profesor al Universității din București și directorul Institutului de Istorie Națională, care a precizat că deja răspunse cu fapte[277]; prof. I. Lupaș, directorul Institutului de Istorie Națională al Universității din Cluj–Sibiu[278]; prof. Victor Papacostea, directorul Institutului de Studii și Cercetări Balcanice[279]; prof. Horia Hulubei, rectorul Universității din București[280]; Grigore Antipa[281]; prof. Silviu Dragomir, care organizase, în cadrul Universității din Cluj–Sibiu, Centrul de Studii privitoare la Transilvania[282], ce avea să procedeze în lunile imediat următoare (1944–1945) la valorificarea unor micro–monografii pe profilul programului *Biroului Păcii*, în cadrul unei colecții proprii – „Bibliotheca Rerum Transsilvaniae"[283]. Din rândul celor prezenți,

272. *Idem*, dosar 1 075/1943, f. 27.

273. *Ibidem*, f. 73.

274. *Ibidem*, f. 74.

275. *Ibidem*, f. 74–76.

276. *Ibidem*, f. 76–77.

277. *Ibidem*, f. 77–78.

278. *Ibidem*, f. 78–79.

279. *Ibidem*, f. 79–80.

280. *Ibidem*, f. 80.

281. *Ibidem*, f. 82–83.

282. *Ibidem*, f. 80–81.

283. Vezi, în acest sens, Silviu Dragomir, *La Transylvanie avant et après l'Arbitrage de Vienne*, Sibiu, 1943 (nr. I); idem, *Le Banat Roumain*, Sibiu, 1944 (nr. XIII); Georges Sofronie, *Frontière et Nation en Droit International*, Sibiu, 1944 (nr. IX); idem, *Les antécédents diplomatiques de l'Acte de Vienne (Du 30 Août 1940)*, Sibiu, 1945 (nr. XV); Al. Procopovici, *Die Rumänenfrage*, Sibiu,

prof. Gh. I. Brătianu, evocând preocupările anterioare, a insistat asupra cursului ce predase la Universitatea din Bucureşti în ultimii doi ani pe tema *Istoriei Mării Negre*[284], iar prof. Victor Papacostea, realist dar entuziasmat, a vorbit în numele celor care vor răspunde „cu toată puterea noastră de credinţă şi cu toată puterea noastră de muncă la apelul pe care Ţara, prin Dv., ni–l face"[285]. Au intrat în sfera contribuţiilor remarcabile sintezele prof. Constantin C. Giurescu din seria *Istoriei Românilor,* coordonarea monumentalei monografii tipărită în limba germană consacrată Transilvaniei[286], ca şi micro–sintezele, editate în româneşte şi în mai multe limbi străine – *Transilvania. Schiţă istorică* (1943–1944)[287]sau *Die europäische Rolle des rumänischen Volkes* (1941)[288]. Să mai avem în seamă: Simion Mehedinţi, *Rumänien an der Ostgrenze Europas* (1941); Horia Ursu, *Bastionul de Răsărit al Europei: Poporul Român* (1941); Grigore Antipa, *Die Donau. Ihre politische und wirtschaftliche Bedeutung im Leben des rumänischen Volkes* (1941); Theodor Capidan, *Die Mazedo–Rumänen* (1941); Alexandru V. Boldur, *Cu privire la istoria Transnistriei. Studiu critic* (Bucureşti, 1943); idem, *Românii şi strămoşii lor în istoria Transnistriei* (Iaşi, 1942); Ion I. Nistor, *Aspecte geopolitice şi culturale din Transnistria* (Bucureşti,

---

1944 (nr. III); Tudor Drăganu, *La doctrine juridique de la Couronne hongroise*, Sibiu, 1944 (nr. IV); Al. Filipaşcu, *Le Maramureş*, Sibiu, 1944 (nr. X); Camil Negrea, *Le problème de rétablissement de la législation roumaine en Transylvanie du Nord*, Sibiu, 1945 (nr. XVIII) ş.a.

284. Cf. Gheorghe Zbuchea, *Gh. I. Brătianu: O carte vorbită, dar nu şi scrisă*, în vol. *Arta Istoriei – Istoria Artei. Acad. Răzvan Theodorescu la 65 de ani*, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2006, p. 387– 397; ANIC, fond PCM, dosar 1 075, f. 74–76.

285. *Ibidem*, f. 80.

286. Vezi *Siebenbürgen*, I–II, Vorwort von Constantin C. Giurescu, Bukarest, 1943, VIII – 794 p. (Institut für Geschichte in Bukarest).

287. Lucrare revăzută şi reeditată în româneşte, engleză, germană sau franceză între 1967 şi 1972.

288. Studiu inclus, în formă abreviată, în volumul *Siebenbürgen,* I, p. 425–434.

1942); Nicolae M. Popp, *Românii din Basarabia şi Transnistria* (Bucureşti, 1941); C. Gh. Constantinescu, *Românii transnistrieni* (Bucureşti, 1942)[289]; N. P. Smochină, *Din amarul românilor de peste Nistru* (Bucureşti, 1941)[290]; general Radu Rosetti, *Războiul pentru reeliberarea Bucovinei şi Basarabiei* (Bucureşti, 1942); Guvernământul Basarabiei, *Basarabia dezrobită. Drepturi istorice. Nelegiuiri bolşevice. Înfăptuiri româneşti* (Bucureşti, 1942)[291]; Emil Diaconescu, *Românii din Răsărit. Transnistria* (Iaşi, 1942). Importante lucrări au fost consacrate Dobrogei, începând cu sinteza prof. Radu Vulpe – după modelul prof. C. Daicoviciu, cu o *Transilvanie în Antichitate*[292]– despre istoria veche a ţinutului dintre Dunăre şi Marea Neagră[293]. Un rol şi un ecou important l–au avut publicaţiile de istorie, precum „Revue de Transylvanie", cu un număr special (iulie–decembrie 1944) consacrat problemelor româneşti în viziunea Păcii[294].

---

289. Majoritatea reeditate după 1989 (vezi Florin Rotaru, ed., *Românitatea transnistreană. Antologie*, Bucureşti, Editura Semne, 1996).

290. Vezi şi N. P. Smochină, *I Romeni fra il Dniester et il Bug*, Bucureşti, Tip. „Bucovina" I. E. Torouţiu, 1942.

291. De asemenea, reeditate (vezi Florin Rotaru, *Suferinţele Basarabiei şi răpirile ruseşti. Antologie*, Bucureşti, Editura Semne, 1996).

292. Cf. Ioan Opriş, *Constantin Daicoviciu în zodia confruntărilor*, în „Muzeul Naţional", t. XVII/2005, Bucureşti, p. 449–465. Alte informaţii extrem de preţioase privind activitatea istoricilor români în anii '40, examinate ulterior prin filtrul organelor speciale ale fostului regim comunist, în idem, *Istoricii şi Securitatea*, I–II, Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2004–2006.

293. Vezi referiri bibliografice în Adrian Rădulescu, Ion Bitoleanu, *Istoria Dobrogei*, Constanţa, Editura Ex Ponto, 1998; Valentin Ciorbea, *Evoluţia Dobrogei între 1918–1944. Contribuţii la cunoaşterea problemelor geopolitice, economice, demografice, sociale şi ale vieţii politice şi militare*, Constanţa, Editura Ex Ponto, 2005; I. Munteanu, *Interferenţe geopolitice la Dunărea de Jos în epoca modernă*, Bucureşti, 1999; Valentin Ciorbea, coordonator, *Germanii dobrogeni – Istorie şi civilizaţie*, Constanţa, Editura Muntenia, 2006; Vasile Mărculeţ, *Consideraţii asupra începuturilor statului dobrogean*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române", t. IX/2006, Constanţa, p. 219–237.

294. Vezi Georges Sofronie, *L'Acte de Vienne (du 30 août 1940) «Diktat», non pas «Sentence arbitrale»*, în „Revue de Transylvanie", t. X, nos. 3–4/1944,

S–a neglijat, în context, rostul prof. P. P. Panaitescu, excelentul nostru medievalist, prezent în acțiune cu lucrări de profil[295], după ce se impusese cu un manual pentru cursurile secundare privind *Istoria Românilor*, tipărit în mai multe ediții[296]; a nu se neglija, de asemenea, că în noiembrie 1940 P. P. Panaitescu și Emil Lăzărescu au pregătit, pentru deplasarea lui I. Antonescu la întâlnirea cu A. Hitler la Berlin, „dosarul" cu problemele istoriei românești[297]. Gh. I. Brătianu, deopotrivă cu profesorii Constantin C. Giurescu și P. P. Panaitescu, s–a înscris printre cei mai prolifici și redutabili istorici, mai ales după micro–monografiile din 1940 – *Moldova și frontierele sale istorice* (1940), cu ediții în limbile franceză, germană, italiană, engleză)[298]sau *România și Ungaria* (București, 1940), *Misiunea istorică a Ungariei* (București, 1942), de asemenea traduse în limbi de circulație internațională. Este în afară de orice îndoială însă că, dintre cărțile ilustrului istoric, au rămas contribuții istoriografice de referință, așa precum: *Originile și formarea unității românești* (București, 1942), *La Bessarabie. Droits nationaux et historiques* (Bucarest, 1943), editarea revistei Geopolitica și Geoistoria (1941–1944). Cu toate că, în context și în concordanță cu menirea *Biroului Păcii*, planificată de prof. Mihai Antonescu, colegul său de la Universitatea din București și fostul aderent al dizidenței liberale din anii '30[299], p. 3–32; Tudor Drăganu, *Les decisions d'Alba Iulia et leur interprétation par les minorités nationales de Roumanie*, în idem, p. 52–73. În același număr, s–a bucurat de o amplă recenzie solida contribuție a lui Gh. Brătianu intitulată *Le problème de la continuité daco–roumaine* (Bucarest, 1944), în idem, p. 140–153 (Mihail P. Dan).

295. Vezi, de exemplu, P. P. Panaitescu, *Români și bulgari*, București, 1944, 66 p.

296. Retipărit și recomandat cu stăruință elevilor imediat după 1990.

297. ANIC, fond PCM – CM, dosar 181/1940, filele 53–72.

298. Toate reeditate, prin grija lui Florin Rotaru, București, Editura Semne, 1995, 121 p.

299. După lovitura de stat de la 23 august 1944, în care Gh. Brătianu fusese implicat, Mihai Antonescu s–a dezis complet de marele istoric. Interogat de Avram Bunaciu, la 13 aprilie 1946 fostul lider al diplomației ro-

cea mai reprezentativă operă, formând inițial obiectul unui curs universitar, s–a concretizat într–o ambițioasă sinteză, al cărei titlu și conținut trimiteau, cu semnificație aparte, la înseși bazele construcției ce se proiecta odată cu sfârșitul războiului în curs: *Formules d'organisation de la paix dans l'histoire universelle* (I–II, Bucharest, 1945–1946)[300].

Un alt fapt remarcabil: din primele momente ale comunizării României, care, în mod cu totul nefericit și păgubitor evoluției țării, au coincis epocii sfârșitului celui de–al doilea război mondial și debutului epocii postbelice, majoritatea copleșitoare a lucrărilor redactate prin grija sau în spiritul inițiativelor *Biroului Păcii* au fost trecute în anii 1945–1948 – prin decrete–legi – în rândul scrierilor interzise[301]. Ceea ce, indiscutabil, a reprezentat o probă elocventă în sensul că, după ce, în condiții istorice concrete, România „pierduse" Pacea din 1946–1947[302], prin cumplitele sacrificii impuse de învingătorii din 1945, opera *Biroului Păcii* nu s–a dovedit întru totul ineficientă, nefiind nicicum... ignorată! Mai ales că destinul provinciilor istorice

mâne a precizat: „Dacă mă considerați ca om, lăsați–mă să vă spun că Gh. Brătianu este a doua amărăciune pe care am avut–o după 23 august. Pentru că în ziua de 23 august a avut un rol atât de odios, dacă vreodată voi fi liber și voi mai putea să întind mâna oamenilor, nu voi mai întinde mâna lui Gh. Brătianu. Oricine putea să facă ce a făcut [el] la 23 august, dar Gh. Brătianu nu putea să facă. L–am ținut la curent pe Gh. Brătianu de absolut tot ce am întreprins, de greutățile mele cu Mareșalul în politica externă. L–am informat de tot, Nu avea dreptul să facă să–mi sfârșesc viața arestat (subl. ns.)" (Marin Radu Mocanu, *Avram Bunaciu. Documente*, București, Fundația Culturală Libra, 2006, p. 175–176).

300. Apărută nu demult, grație Editurii Enciclopedice din București, în ediție definitivă (vezi Georges I. Brătianu, *L'Organisation de la Paix dans l'histoire universelle. Des origines à 1945*, cu o prefață de John Rogister, București, Editura Enciclopedică, 1997, 344 p.). Marele istoric publicase pentru început, în „Revue Historique du Sud–Est Européen" (t. XXII/1945; t. XXIII/1946) sau în „Revue du Moyen Age Latin" (t. V), un rezumat al sintezei.

301. Cf. Paul Caravia, coordonator, *Gândirea interzisă. Scrieri cenzurate. România 1945–1989*, București, Editura Enciclopedică, 2000.

302. Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri. 1939–1947*, p. 423 și urm.

pierdute în anul tragic 1940 îl obsedase cu supra de măsură: Basarabia, nordul Bucovinei, Ținutul Herța, nordul Transilvaniei și Cadrilaterul.

Așa după cum am constatat, în cadrul *Biroului Păcii* s–a constituit la un moment dat, desigur că în funcție de negocierile antamate în vara anului 1942 între București și Sofia, posibil chiar la recomandarea Berlinului[303], o secție pentru „reluarea tratativelor cu Bulgaria". Secția respectivă, pusă sub președinția generalului N. Stoenescu, ministrul Finanțelor, ceea ce a sugerat clar țelurile și așteptările inițiatorului, s–a întrunit în mai multe rânduri, la 6, 13, 20, 29 iulie sau la 1 august 1942[304], dar și la 13 august 1942[305]. Comisia s–a bucurat de participarea unor specialiști de marcă în domeniile diplomatic, economico–financiar, juridic, fiind suficient să reținem numele unora dintre cei care au intervenit în dezbateri: în afară, bineînțeles, de titularul Finanțelor, generalul N. Stoenescu, C. Stoicescu, ministrul Justiției, Mircea Vulcănescu, subsecretar de stat la Finanțe, diplomații Gh. Davidescu, I. Christu, iar într–un rând însuși liderul diplomației Bucureștilor ș.a. În cursul reuniunilor, s–a căzut de acord, mai cu seamă la sugestiile lui N. Stoenescu și I. Christu, că nu „toate" problemele rămase în suspensie între România și Bulgaria în urma Tratatului de la Craiova din 1940[306]aveau să–și afle soluții (6 iulie 1942[307]),

---

303. La 17 iunie 1942, de exemplu, Ernst von Weizsäker, din cadrul MAE al Reichului, a transmis lui Raoul Bossy, ministrul român la Berlin, invitația „amicală" pentru guvernele României și Bulgariei de–a finaliza chestiunile rămase în suspensie după Tratatul de la Craiova din 7 septembrie 1940 (Petre Otu, ed., *Pacea de mâine,* p. 26).

304. Vezi Petre Otu, ed., *Pacea de mâine,* pp. 215–220, 239–264, 268–292.

305. ANIC, fond PCM – CM, dosar 512/1942, f. 270–284.

306. Pentru detalii, vezi Aurel Preda–Mătăsaru, *Tratatul între România și Bulgaria, semnat la Craiova la 7 septembrie 1940. Trecut și prezent,* București, Editura Lumina Lex, 2004, p. 99 și urm.

307. *Pacea de mâine,* p. 215.

decisiv fiind stabilirea fondului dosarului[308]. Admițându–se, la propunerea aceloraşi, să nu se facă cedări în negocierile cu Bulgaria (13 iulie 1942)[309], secția *Biroului Păcii* a avut în atenție: schimbul de populație efectuat şi negocierea sumei forfetare, situația refugiaților şi chestiunea arhivelor (13 şi 20 iulie 1942)[310], problema telefoanelor (1 august 1942)[311]. La şedința din 29 iulie 1942 a fost prezent ministrul de Externe, Mihai Antonescu, care a recomandat principiile de urmărit, a formulat aspectele de ordin tehnic şi financiar în atenție şi nu a ignorat, în context, să–şi exprime intențiile, mai precis: *„...Ceea ce mă interesează pe plan diplomatic şi politic este să fac acest pas înainte pentru a nu–l face alții şi a mă prinde într–un cleşte şi pe urmă să nu mai pot ajunge la schimbul de populație pe pachete. Dacă pot să obțin aceste date, atunci, fără îndoială, mă interesează rezolvarea tuturor problemelor. Aceasta mă preocupă din punct de vedere tehnic [...] În ceea ce priveşte chestiunile de principii, ceea ce mă preocupă este să facem un pas înainte în raporturile româno–bulgare. Întreaga problemă de principii trebuie să fie rezolvată în acest spirit* (subl. ns.)"[312].

Este, fără îndoială, inutil să mai precizăm că toate compartimentele (comisii, grupuri etc.) care au funcționat în cadrul sau în numele *Biroului Păcii* (1942–1944), succedat după lovitura de stat din 23 august 1944, de o Comisie pentru Studiul Problemelor Păcii, la nivelul Ministerului Afacerilor Străine din Bucureşti (după 1 februarie 1945)[313], au avut un rol bine determinat. Mai apoi, în august 1945, sub conducerea lui Gh. Tătărescu, noul lider al diplomației române (martie 1945 – noiembrie 1947), s–au constituit – după modelul *Biroului Păcii*,

308. *Ibidem*, p. 216–217.

309. *Ibidem*, p. 244–245

310. *Ibidem*, pp. 239–243, 247, 259, 263.

311. *Ibidem*, p. 281 şi urm.

312. *Ibidem*, pp. 276, 280.

313. Arh. MAE, fond Conferința de Pace de la Paris din 1946, vol. 94, f. 36.

mai mult ca sigur – două comisii care aveau în atenție două probleme: pregătirea documentelor privind participarea țării la viitoarea Conferință a Păcii și stabilirea cuantumului reparațiilor (de achitat ori de primit)[314].

Cu aportul specialiștilor, programul împlinit a excelat prin profunzime și concretețe, prin realism și amploare, iar roadele activității s–au evaluat la și după Conferința Păcii de la Paris din iulie – octombrie 1946, unde s–au dovedit neprecupețite toate materialele adunate relativ îndeosebi la Transilvania[315], după cum și la ultima reuniune de la New York (noiembrie – decembrie 1946) a Consiliului Miniștrilor Afacerilor Externe ai Marilor Puteri învingătoare care au convenit asupra textelor definitive ale Tratatelor de Pace impuse foștilor sateliți ai Reichului nazist – România, Finlanda, Ungaria, Bulgaria, dar și Italia, toate convocate la Paris, la 10 februarie 1947, pentru a li se impune veritabile Dictate ale Păcii.

După cum lesne s–a putut constata, de o mare eficiență în opera *Biroului Păcii* s–a dovedit activitatea istoricilor, geografilor, etnologilor, statisticienilor și geo-politicienilor, reuniți în cele două secții de profil – istorică sau etnică, bio-logică și statistică. Numai într–un atare context a fost posibil ca, datorită

314. ANIC, fond PCM – SSI, dosar 116/1945). Prezentăm lista dosarelor speciale studiate și soluționate de comisii: 1 – dosare politice (teritoriile istorice românești și românii din jurul granițelor – 4); 2 – dosare politice internaționale (7); 3 – raporturile României cu Marile Puteri (6); 4 – raporturile României cu Țările Latine (4); 5 – raporturile României cu alte țări (4); 6 – dosare economice (25); 7 – chestiuni speciale (11); 8 – dosare politice și administrative (*ibidem*, filele 461–468). Se observă, astfel, că nu numai se continua activitatea *Biroului Păcii*, dar se preluau dosarele pregătite de aceasta (vezi Stela Acatrinei, *Situația internațională în 1946: Problemele păcii și reconstrucției europene. Aspecte istoriografice*, în Gh. Buzatu și colaboratori, eds., *Istorie și societate*, III, București, Editura Mica Valahie, 2006, p. 324).

315. De fapt, încă la 19 august 1942, Mihai Antonescu sugerase să se acorde o „atenție specială" materialelor privind Transilvania (ANIC, fond PCM – CM, dosar 514/1942, f. 105).

Facsimil al copertei I al ediției princeps din anul 1942

Ediția anastatică, Iași, Tipo Moldova, 2011

acelorași specialiști, să fie valorificate, într–un termen minim și cu o periodicitate exemplară, excelente sinteze consacrate trecutului, hărți și lucrări de cartografie istorică și etnică[316].

Celebrul istoric **Gh. I. Brătianu**, pe care–l aștepta de fel tardiv un groaznic sfârșit în România ocupată de URSS și comunizată după lovitura de stat de la 23 august 1944[317], deslușise încă din 1941, în *Cuvântul înainte* al celei dintâi reviste române privind **„Geopolitica și geoistoria"**, coordonatele poziției României în contextul sud–est european, și nu doar atât: ***„Suntem ceea ce Nicolae Iorga numea: un Stat de necesitate europeană. Răzimată pe cetatea carpatică și veghind asupra Gurilor Dunării, străjuind aici în numele și interesul întregii Europe din spatele ei – ba, încă și mai departe –, se cheamă că România noastră trăiește și vorbește aicea nu numai pentru dânsa singură.***

316. Vezi Mircea Cociu, în colaborare cu Lucian Petre, eds., *Spațiul istoric și etnic românesc,* III, ediția a II–a, București, Editura Militară, 1993, p. 90 (Postfață).

317. Cf. George Manu, *În spatele Cortinei de Fier. România sub ocupație rusească,* ediția a II–a revăzută, București, Editura Mica Valahie, 2011, *passim.*

Paris. Conferința Păcii (iulie – octombrie 1946): Delegații români în apărarea frontierelor țării, în temeiul Atlasului Antonescu și al cărților fundamentale ale marilor noștri istorici!

Statul nostru este, deci, – continua **Gh. I. Brătianu** – ***în atenția Estului și Vestului, Nordului și Sudului deopotrivă – și în tot timpul. Ea deține, cum s–a spus, cu adevărat o poziţiune–cheie. Iar atenția aceasta a altuia pentru tine poate fi grijă și simpatie, poate fi ocrotire, dar poate fi și apetit sau primejdie. Înseamnă, deci, că, mai mult decât oriunde aiurea, veghea în astfel de puncte trebuie să fie mereu trează (veghea ta, a celui acolo așezat). Ideea de hotar, de putere și de apetit economic, internațional, de autarhie și independență, trebuie purtată acolo mereu în conștiințe, ca o obsesie. Suntem, prin poziția noastră pe glob, dar și prin cele ce poartă fața și ascund măruntaiele pământului nostru, ca o stână carpatică la un vad de lupi. Ciobanii, drept aceea, trebuie să aibă ghioagă bună toți și... să doarmă cât mai puțin. Se înțelege, deci: un Stat cu o astfel de situație, în care te urmează în tot locul vânturile, valurile, dator este, el cel dintâi, să cunoască această situație, să–și dea***

permanent seama de toate, bune şi rele, câte se ascund într–însa. Toţi membrii acestui Stat, şi în primul rând pătura lui conducătoare, trebuie să–şi aibă gândul mereu aţintit la ele"[318].

Cu acelaşi prilej, reputatul istoric descifra **rostul geopoliticii**, ca ***„ştiinţă tânără şi totuşi veche, ca şi lumea pe care o cercetează şi o frământă"***[319] . Întrucât ea ***„ne întăreşte în credinţa că nimic nu este pierdut, cât timp păstrăm, neînduplecată şi neştirbită, conştiinţa legăturii veşnice dintre acest neam şi pământul său, cât timp se va găsi un glas care să revendice cu tărie, în faţa naţiunii şi a istoriei, drepturile ce nu se pot prescrie, pe care împrejurări potrivnice le pot acoperi vremelnic, fără a împiedica însă triumful unei justiţii care întârzie adesea, dar nu lipseşte niciodată"***[320]. Astfel stând lucrurile şi în contextul **Războiului Sfânt** al României din 1941–1944 pentru reintrarea ei în temeiurile drepturilor sale naturale şi permanente, în contextul în care însuşi Conducătorul Statului, **Mareşalul Ion Antonescu**, ca excelent militar de carieră şi ca ilustru reprezentant al conştiinţei româneşti dintotdeauna, a insistat[321] şi a finanţat întocmirea şi editarea, în condiţii grafice deosebite şi în mai multe limbi de circulaţie internaţională, a

---

318. „Geopolitica şi geoistoria. Revista română pentru sud–estul european", an. I, nr. 1/septembrie – noiembrie 1941, p. 1; Emil I. Emandi, Gh. Buzatu, Vasile S. Cucu, eds., *Geopolitica,* I, Iaşi, Editura Glasul Bucovinei, 1994, p. 1.

319. *Ibidem,* p. 8.

320. *Ibidem.*

321. Să reţinem, de asemenea, că în răstimpul 1941–1944 liderul român a avut în serioasă atenţie proiectul de–a publica ediţia a II–a, revăzută şi adăugită, admirabila micro–sinteză intitulată *Românii. Originea, trecutul, sacrificiile şi drepturile lor* (Bucureşti, 1919). În *Prefaţa,* datată 1941, adăugată ediţiei definitive, realizată integral, dar la care a refuzat definitiv în 1944, Antonescu aprecia că aspectele tratate ţineau de ***„problema sfintelor noastre drepturi"***, iar multe dintre paginile noi redactate aminteau de consideraţiile expuse în *Albumul* din 1942 (cf. Gh. Buzatu, *Antonescu, Hitler, Stalin,* Iaşi, Demiurg, 2008, p. 79–90).

unei opere de excepție: *Atlasul* intitulat ***Spațiul istoric și etnic românesc***, apărut în anul 1942 prin grija și sub egida **Institutului Cartografic Militar, Institutul Național Central de Statistică** și **Academiei Române**. După cum constatăm, *Atlasul* a apărut – fapt deosebit de semnificativ – simultan cu constituirea *Biroului Păcii*, astfel încât cei mai proeminenți membri ai acestuia au colaborat la realizarea volumului, veritabil monument al științei și culturii naționale, operă în egală în proporții și semnificație cu impresionanta ***Enciclopedie a României*** (4 volume, București, 1938–1943), terminată de imprimat tot pe atunci[322]. După o jumătate de veac, mai precis în 1992–1993, *Atlasul* din 1942 a fost republicat parțial în trei fascicule[323], acoperind însă toate compartimentele textului original, iar editorii, motivându-și gestul, au relevat valoarea operei princeps, apreciind că beneficiem de **„o lucrare remarcabilă prin acuratețea informațiilor, prin conciziunea stilului și, în special, prin expresivitatea hărților și a graficelor** [...] **Lucrarea, în ansamblu, constituie o întreprindere științifică deosebit de valoroasă și fără precedent la noi, depășind în mod evident sfera conjuncturalului** [...] **Reeditarea lucrării, în 1992, are drept temei nu numai o firească restituire a unei cărți de valoare, ci și necesitatea redeșteptării spiritului românesc, descătușat de orice vremelnice opreliști"**[324]. Este inutil să mai precizăm că, de atunci încoace, Atlasul *Spațiul istoric și etnic românesc* a stat permanent la dispoziția delegaților României în toate confruntările internaționale, inclusiv, după

322. *Enciclopedia României*, realizată sub coordonarea generală a lui D. Gusti, fusese proiectată în șase volume, dar, în funcție de vicisitudinile războiului și ale stalinizării țării după 1944, s-a limitat la patru volume, toate recent valorificate, grație tot Editurii Tipo Moldova din Iași (director – Aurel Ștefanachi), care ne-a oferit o ediție anastatică, prefațată și îngrijită de subsemnatul (Iași, 2010).

323. Vezi Mircea Cociu, în colaborare cu Lucian Petre, eds., *Spațiul istoric și etnic românesc*, I–III, București, Editura Militară, 1992–1993.

324. *Ibidem*, vol. I.

1942. Cimitirul de Onoare din Chișinău

cum s–a observat, în prima ordine, în pregătirea de către reprezentanții Bucureștilor a materialelor absolut necesare pentru Congresul Păcii de la Paris din iulie–octombrie 1946 și, nu mai puțin, în cadrul dezbaterilor furtunoase din Forumul reunit în Capitala Franței.

Este necesar să precizăm, în încheiere, că ediția princeps a Atlasului ***Spațiul istoric și etnic românesc*** a beneficiat, cum se impunea, pentru fiecare dintre cele trei compartimente (**I – Spațiul istoric românesc; II – Ungaria „milenară"; III – Spațiul etnic românesc**, texte + LXI planșe), de tot atâtea *motto*–uri memorabile purtând semnătura **Mareșalului Ion Antonescu**:

– Am pus 2000 de ani ca să ne întemeiem hotarele vieții și drepturile românești, hotarele lui Traian, ale lui Mihai Bravul și ale lui Ferdinand (I).

– Ei însă trebuie să știe că, la drepturile Coroanei Sfântului Ștefan, noi răspundem, pașnici și cu omenie, cu drepturile pe care ni le dă coroana de lauri a marelui Traian (II).

– Ne–am născut aici, suntem cei dintâi așezați aici și vom pleca cei din urmă (III).

Acestora le putem adăuga, fără dificultate, numeroase alte considerații remarcabile exprimate în împrejurări diferite, așa precum:

– Fii om, fii drept și recunoaște că, pe deasupra ambițiilor, și intrigilor, și urilor, este Patria, este veșnicia Neamului și că acolo trebuie să ne întâlnim totdeauna, chiar dacă nu ne înțelegem de fiecare dată.

(Ion Antonescu, 1 ianuarie 1941)

– Fiecare popor are drepturile și îndatoririle sale. Să se respecte drepturile noastre și ale fraților noștri, aflați azi în afara granițelor noastre, după cum noi respectăm pe ale străinilor, rămași în interiorul granițelor noastre. Mai puțin decât atât nu ni se poate pretinde și mai mult decât atâta nu putem da.

(Ion Antonescu, 8 decembrie 1940)

– Nu va fi liniște în acest colț al Europei, – și nu va fi dreptate adevărată în lume, – cât timp nu se va face sau nu– și va face dreptate Poporul Românesc.

Și se va face.

(Ion Antonescu, 25 martie 1941)

ASTFEL, CEEA CE NETĂGĂDUIT PENTRU MAREȘALUL **ION ANTONESCU** SEMNIFICA ÎN CEL MAI ÎNALT GRAD ÎNSUȘI CREZUL UNEI VIEȚI ȘI AL UNEI ÎNTREGI GENERAȚII, PENTRU POPORUL ROMÂN, REPREZENTA UN **CERTIFICAT DE EXISTENȚĂ ȘI DĂINUIRE!**

EVENIMENTELE DIN DECEMBRIE 1989 ÎN CONTEXT INTERN ŞI INTERNAŢIONAL

...Ole, ole, Ceauşescu nu mai e! Cine nu–şi mai aminteşte? Era, se ştie, strigătul de bucurie al mulţimii. Era semnul triumfului revoltei populare prioritar anticeauşistă, şi abia în cele din urmă anticomunistă, desfăşurată în perioada 14–22 decembrie 1989. Pornită, cum este cunoscut, la Iaşi în 14 decembrie 1989 şi amplificată, cu începere chiar din ziua următoare, la Timişoara, iar din 21 decembrie 1989 în Bucureşti şi, mai apoi, în toată ţara. Pe acest fond, la 22 decembrie 1989 înregistrăm, urmare a unei lovituri de stat, **prăbuşirea dictaturii lui N. Ceauşescu.**

Este de datoria istoricului viitor să stabilească cu certitudine, în baza unor probe complete şi irefutabile, în ce grad **răsturnarea lui Ceauşescu** s–a produs **printr–o lovitură de stat ori în urma revoltei populare, transformată, cu începere din 22 decembrie 1989, în revoluţie**[325]**.** Oricum, va trebui să se demonstreze în

325. Potrivit reputatului istoric acad. Florin Constantiniu, tot ceea ce s–a întâmplat *după 22 decembrie 1989* s–ar putea denumi, avându–se în vedere şi implicarea armatei române, „cel mai straniu război din istoria României. Armata, în multe locuri, înconjurată de mulţimea chemată isteric la Televiziune să apere instituţiile împotriva «teroriştilor» (nimeni nu se întreba cum ar fi putut nişte civili, fie şi înarmaţi – dar de unde şi cu ce? – să lupte mai bine decât militarii), a purtat «lupte» cu «forţele ostile revoluţiei», rămase însă până la capăt invizibile [...] O comisie parlamentară precum şi numeroşi ziarişti, analişti şi istorici au încercat fără succes să lămurească evenimentele petrecute în zilele de 22–25 decembrie 1989. Ipoteze şi scenarii s–au revărsat în paginile publicaţiilor sau pe micile ecrane. Nici astăzi, la nouă ani de la desfăşurarea evenimentelor, nu poate fi formulat un răspuns cert" (apud Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, ediţia

ce grad, în comparație cu „realizările" dezastruoase după peste 20 de ani de la Marele Eveniment, transformările produse în România **au avut un caracter într–adevăr revoluționar?!** Ceea ce, desigur, ar constitui un nou și decisiv argument în detrimentul **Revoluției** din 1989 și, mai degrabă, în avantajul **loviturii de stat** care, într–un complex intern și internațional specific, a răvășit pur și simplu România, cu consecințe imprevizibile și pe termen lung.

Schimbând ce–i de schimbat, evenimentele din România amintesc de cele desfășurate în Rusia în timpul Revoluției din februarie 1917. Inclusiv din punctul de vedere al ramificațiilor și implicațiilor externe, la care ne vom referi mai departe. Ceea ce a urmat după plecarea lui Ceaușescu, în 22 decembrie 1989, la ora prânzului, s–a numit revoluție. A fost exact ca în Rusia, unde Revoluția din Octombrie s–a confundat cu insurecția din Petrograd în urma căreia, prin lovitură de stat, s–a instalat guvernul bolșevic al lui V. I. Lenin. Ceea ce în fond a marcat debutul unei revoluții despre sfârșitul căreia nimeni n–a mai vorbit până la colapsul U.R.S.S. în decembrie 1991. În România, la fel, lovitura de stat, desfășurată obligatoriu într–un cadru intern și internațional propice, a constituit semnalul trecerii de la revolta spontană a poporului român la revoluția planificată, care, după toate aparențele, de asemenea încă nu s–a încheiat?!

---

a II–a revăzută și adăugită, București, Editura Univers Enciclopedic, 1999, p. 506–507). În ultima vreme, opiniile celor mai de seamă cunoscători ori participanți la evenimente (generalii Aurel Rogojanu și Victor Atanasie Stănculescu, colonel Filip Teodorescu, Virgil Măgureanu, dr. Alex Mihai Stoenescu sau Grigore Cartianu) au insistat – cu lux de amănunte și argumente irefutabile – asupra loviturii de stat din 22 decembrie 1989 (cf. Alex Mihai Stoenescu, *Istoria loviturilor de stat în România,* IV/2, București, Editura RAO, 2005, *passim'*, Virgil Măgureanu, Alex Mihai Stoenescu, *De la regimul ceaușist la regimul Iliescu,* București, Editura RAO, 2008, *passim;* General Victor Atanasie Stănculescu, Alex Mihai Stoenescu, *în sfârșit, Adevărul...,* București, Editura RAO, 2009; Grigore Cartianu, *Sfârșitul Ceaușeștilor,* București, Editura Adevărul, 2010), spre deosebire categorică de volumele apărute sub egida Institutului Revoluției din București.

Iar, așa după cum au observat cu referiri la alte zone Curzio Malaparte și Ignazio Silone, pentru asemenea ocazii prea puține s–au schimbat în raport cu anul 1917, când L. D. Troțki and Co. asigurau că: **„Pentru a prelua puterea într–un stat modern este nevoie de o trupă de asalt și de specialiști: echipe de oameni înarmați, aflați sub comanda unor ingineri”**[326].

La rândul lui, *Toma Cinicul* al lui Ignazio Silone este tot atât de direct: **„Arta comploturilor și a atentatelor este destul de fină și nu poate fi lăsată la voia întâmplării. Comploturile și atentatele cele mai reușite sunt, firește, cele pe care le pregătește poliția. Ar fi suficiente acestea pentru a justifica existența beneficei instituții. Dar revine aspirantului la dictatură știința de–a exploata imediat efectul respectivelor comploturi și atentate, în general, complotul sau atentatul cel mai eficace este acela în care «inamicul intern», adversar ireconciliabil al proprietății, al credinței și al bunelor moravuri, se dezvăluie ca făcând parte din aceeași gașcă cu «inamicul ereditar de peste granița»”**[327].

A reprezentat un avantaj – ori, mai degrabă, un dezavantaj? – faptul că „revoluția română” s–a desfășurat în văzul lumii: evenimentele de la București și, apoi, din restul țării s–au transmis din prima clipă la TVR, astfel că, o șansă nemaiîntâlnită, telespectatorii din România și de aiurea le–au putut urmări în direct, în fapt, încă din start, așadar, au funcționat cu deosebit succes, pe plan intern și internațional, dezinformarea, subversiunea. Potrivit studiului clasic din 1972 al lui Riger Mucchielli, subversiunea presupune montarea unei **revoluții voluntariste. „Importantă nu este** – sublinia același – **realitatea vieții, ci ceea ce cred oamenii”;** iar, în context,

326. Curzio Malaparte, *Tehnica loviturii de stat,* traducere, București, Editura Nemira, 1996, p. 99.

327. Ignazio Silone, *Școala dictatorilor,* traducere, Cluj–Napoca, Editura Dacia, 1992, p. 148.

„găsirea cuvintelor care au efect e mai importantă decât analizarea datelor obiective"[328]. Cu alte cuvinte, exact ca în România anului de grație 1989!

La 7 august 1978, Nicolae Ceaușescu, secretar general al P.C.R., președintele R.S.R., s-a întâlnit în Crimeea cu Leonid Ilici Brejnev, secretar general al C.C. al P.C.U.S., președintele Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S.(7.VIII.1978)

Fototeca online a comunismului Românesc (256/1978)

Despre evenimentele din România s-a făcut caz încă din cursul desfășurării lor cum că ar fi reprezentat prima revoluție din istorie transmisă în direct, desfășurată în fața camerelor de filmat! Era ceva nemaiîntâlnit... „Revoluția română" s-a impus fără dificultate atenției opiniei publice mondiale. Dacă ne amintim bine, nu pur și simplu, ci în acordurile **Lambadei.** Pentru ca, în perioada imediat următoare, „revoluția" să se stingă pe aceeași melodie, adică tot în ritmurile **Lambadei.** Dar, cu adevărat, s-a terminat cumva „revoluția"? După cum am precizat, sub aspect teoretic, nicidecum. Atâta doar: că ea le-a fost **furată, sechestrată** românilor; pentru a le rămâne tot astfel... Faptul este cu atât mai evident astăzi[329], când nu numai sondajele de opinie, ci și studiile de specialitate descoperă cu ușurință numai ceea ce s-a **distrus,** dar cu multă greutate pot evalua ceea ce cu adevărat s-a **construit temeinic și serios** în România în raport cu regimul politic comunist îngropat.

---

328. Apud Vladimir Volkoff, *Tratat de dezinformare. De la Calul Troian la Internet,* traducere, București, Editura Antet, 1999, p. 7–8.

329. În esență, studiul a fost valorificat în premieră în 1999, deci după un deceniu de la revoluției.

În fapt, în 1989, conştient ori nu, apogeul evenimentelor din decembrie a constituit, în acelaşi timp, şi punctul de cotitură pe panta regresului. El a survenit chiar la 25 decembrie 1989, o dată cu faimosul „proces" al Ceauşeştilor, încheiat nu cu execuţia, ci cu abominabila masacrare a cuplului. M. S. Gorbaciov, unul dintre „regizorii" externi ai spectacolului, avea să declare la Bucureşti după 20 de ani că execuţia cuplului Ceauşescu nu se depărtase de cea a animalelor! Nu mai insistăm asupra faptului că, în cadrul „procesului" ce le fusese înscenat Ceauşeştilor, fostul lider comunist, le–a imputat **în nouă rânduri** acuzatorilor şi judecătorilor improvizaţi că erau delegaţi ai unor autorităţi instituite **prin lovitură de stat**[330]**";** în partea finală a „procesului", a intervenit şi următorul dialog:

„Nicolae Ceauşescu: Nu noi l–am adunat [poporul]. Nu, n–am fugit *[din fostul sediu al C.C. al P.C.R. din Bucureşti],* şi acei care au trădat..., inclusiv unul prezent aici, a chemat elicopterele, le–a dat ordin... *(Ceauşescu arată cu degetul spre generalul Stănculescu, aflat la doi metri în stânga lui).*

Mugurel Florescu: În ce a constat trădarea generalului Milea?

Elena Ceauşescu: Noi nu am vrut să plecăm. Rămâneam acolo *[în sediul C. C. al P.C.R.},* muream la sediu..."[331]

În ce ne priveşte, considerăm că – peste toate „probele" şi argumentele contrare ce s–ar putea aduce – afirmaţiile categorice ale lui N. Ceauşescu, mai cu seamă în contextul desfăşurării „procesului" şi în asemenea momente premergătoare cu numai câteva zeci de minute ale execuţiei, trebuie luate în seamă, ele explicând, pe de cealaltă parte, **însuşi verdictul „Tribunalului" în sensul pronunţării pedepsei capitale.**

Efectul a fost, bineînţeles, detestabil. Pretutindeni, şi nu în cele din urmă în România. Mai cu seamă că **Numărul 1** şi **Numărul**

330. Cf. Grigore Cartianu, *Sfârşitul Ceauşeştilor,* p. 479–513.

331. *Ibidem,* p. 511.

2 ai fostului regim au fost torturați și asasinați în Sfânta Zi de Crăciun. Zi sfântă, la români, și nu numai la ei. **De ce atunci?** Un răspuns clar încă nu s–a dat, nici aflat. Deși întrebarea în sine, fără îndoială, i–a frământat și va continua să–i obsedeze mai cu seamă pe „actorii" dramei[332]. Mai ales că astăzi, după două decenii, ne gândim la **rezultatele reale** ale răsturnărilor din '89.

Întrucât, în adevăr, unde ne–a condus ori ce condiții extraordinare a inaugurat **Marele Eveniment din Decembrie 1989?** Să fim bine înțeleși; avem în vedere rezultatele care ar trebui să decurgă din *esența faptelor* întâmplate, în România și în tot „lagărul comunist" european care s–a prăbușit în 1989–1991. În 1999, atunci când s–au celebrat zece ani de la căderea *Zidului Berlinului,* principalii eroi ai întâmplării au comis eroarea de a vorbi în public despre cele **ce** și **cum** s–au petrecut. N–au spus totul, dar suficient de multe pentru a îngădui anume concluzii. M. S. Gorbaciov, George Bush și Helmuth Kohl, căci despre ei este vorba, s–au grăbit să evidențieze cum că demolarea *Zidului* s–a înfăptuit de sus în jos, iar nicidecum viceversa. Consecința? E lesne sesizabilă astăzi în Europa: *Zidul* propriu–zis nu mai există; pentru Berlin, redevenit capitală a Germaniei, el rămâne o dezagreabilă amintire; numai că Europa continuă să fie divizată, împărțită de alte ziduri reale ori imaginare, întocmai – dacă nu mai rău? – ca în toiul „războiului rece". Cum aceasta? Și învinșii, și învingătorii din 1989, mai mult decât sigur, au pornit de la premise false, s–au întemeiat pe calcule greșite, apoi s–au păcălit reciproc, iar în prezent „realitățile" îi obligă la acțiuni lipsite de perspectivă. Comunismul n–a fost pur și simplu demolat, schimbat cu un capitalism multilateral dezvoltat.

La exact un deceniu după prăbușirile din 1989, M. S. Gorbaciov nu a ascuns că era total dezamăgit, deși fusese de acord

---

332. Cel mai adesea se explică condamnarea la moarte și execuția Ceaușeștilor, cu atâta grabă și chiar în ziua de Crăciun, prin necesitatea de a se pune capăt acțiunii „teroriștilor" împotriva Revoluției... „Teroriști" despre care, aflăm recent, că nu au existat cu adevărat!

1983. Întâlnirea dintre Nicolae Ceaușescu și vicepreședintele SUA George Bush

cu distrugerea *Zidului Berlinului,* opinând că: **„Statele Unite au experimentat în Kosovo o nouă metodă pentru a pune capăt conflictelor şi rezultatul este o victorie militară şi un dezastru politic, contrariind în plus Rusia, India şi China... La un colocviu, preşedintele Clinton a declarat în prezența mea că, grație lui Dumnezeu, secolul XX a devenit un secol american şi următorul secol va fi şi mai american. Am rămas mut. Dar i–am replicat două luni mai târziu în ziarul *«The New York Times»*, citându–l pe John Kennedy, după care o lume cu un viitor american va fi o lume fără viitor!"**[333] Mai apoi, în 2010, la Bucureşti, ex–liderul sovietic a constatat, cum am arătat, că soții Ceauşescu fuseseră ucişi asemenea... unor animale?!

Orice studiu nepretențios ne poate lesne convinge că, în fond, căderea *Zidului Berlinului* nu a semnificat mai mult în viziunea Occidentului decât **reafirmarea valabilității Acordurilor de la Yalta din februarie 1945,** cu o singură şi neînsemnată modificare: deplasarea **„Cortinei de fier"** ce fusese proiectată pentru Europa din zona Berlinului cu câteva sute de km mai spre Răsărit!

333. Cf. „România liberă" din 9.XI.1999, corespondența Nicoletei Franck.

Revenim însă la evenimentele din România, în privința cărora cititorul dispune de-acum de o foarte bogată literatură, însumând aproximativ 400 de volume, de o valoare inegală, și cuprinzând relatări ale ziariștilor, monografii ale istoricilor, lucrări cu caracter memorialistic, culegeri de documente, studii și articole diverse, sinteze și eseuri etc. Să remarcăm că unele titluri reprezintă **contribuții importante,** peste care mai mult ca sigur, istoricul de mâine nu va putea trece cu ușurință[334]. Să consemnăm,

---

334. Vezi, în mod special, *Revoluția română în direct,* vol. I, București, Televiziunea Română, 1990; Alexandru Saucă, *KGB-ul și revoluția română,* București, 1990; Radu Portocală, *Autopsie du coup d'Etat roumain. Au pays du mensonge triomphant,* Paris, Calmann-Levy, 1990; *Procesul Ceaușeștilor – 25 decembrie 1989.* Stenograma integrală și caseta video originală, București, Editura Excelsior C.A., 1991; Dumitru Mazilu, *De la totalitarism la libertate: Revoluția furată. Memoriu pentru țara mea,* vol. I, București, 1991; Nestor Ratesh, România*: The Entangled Revolution,* New York-Westport-London, Praeger, 1991; Dorian Marcu, *Moartea Ceaușeștilor. Revelații și documente istorice,* București, Editura Excelsior C. A., 1991; Filip Teodorescu, *Un risc asumat,* București, Editura Viitorul Românesc, 1992; Viorel Domenico, *După execuție a nins,* București, Editura Militară, 1992; Catherine Durandin, *Nicolae Ceaușescu. Adevăruri și minciuni despre un rege comunist,* traducere din limba franceză, Iași-Chișinău, Editura Nemo, 1992; Denis Buican, *Dracula și avatarurile sale. De la Vlad Țepeș la Stalin și Ceaușescu,* traducere din limba franceză, București, Editura Scripta, 1993; Nestor Rateș, *România: Revoluția încâlcită,* București, Editura Litera, 1994; Ion Iliescu, *Revoluție și reformă,* București, Editura Enciclopedică, 1994; idem, *Momente de istorie,* București, Editura Enciclopedică, 1995; idem, *Revoluția trăită. Stenograma convorbirii cu membrii Comisiei senatoriale pentru cercetarea evenimentelor din decembrie 1989, mesaje și alocuțiuni la a cincea aniversare a Revoluției Române,* editori N. Șarambei și V. Mihăescu, București, Tip. Semne, 1995; Sergiu Nicolaescu, *Începutul adevărului. Un raport personal,* București, Editura Topaz, 1995; idem, *Un senator acuză,* București, Editura Pro, 1996; Șerban Săndulescu, *Decembrie '89: Lovitura de stat a confiscat revoluția română,* București, Editura Ziua, 1996; Tana Ardeleanu, Răzvan Savaliuc, colonel Ion Baiu, Procesul Ceaușescu: *O stenogramă integrală și necenzurată a procesului de la Târgoviște. Procesul „procesului Ceaușescu",* București, Editura Ziua, 1996; Edward Behr, *«Sărută mâna pe care n-o poți mușca». Românii și Ceaușeștii: Investigația unui blestem al istoriei,* traducere din limba franceză, București, Editura Humanitas, 1999;

de asemenea, că evenimentele din decembrie 1989 au stăruit în atenția istoricilor profesioniști români sau străini[335]. Reținem, dintr-o lungă listă, studiile și documentele reunite în volumul colectiv *Armata Română în revoluția din decembrie 1989*[336] ori însemnările memorialistice ale lui Michael R. Beschloss (istoric) și Strobe Talbott (ziarist și oficial al Departamentului de Stat al S.U.A.)[337]. În același context, ne referim la cartea general-colonelului în rezervă Constantin Olteanu, care, deși stăruie asupra evoluției României în cadrul organizației Tratatului de la Varșovia dintre 1980 și 1985, valorifică în anexă mai multe documente, inclusiv stenograma (cunoscută) a ultimei întrevederi M. S. Gorbaciov–N. Ceaușescu de la Moscova din 4

Viorel Domenico, *Ceaușescu la Târgoviște. 22–25 decembrie 1989,* București, Editura Ion Cristoiu S.A., 1999; Aurel Perva, Carol Roman, *Misterele revoluției române. Adevăruri, îndoieli, semne de întrebare,* București, Casa de Editare „Răscruci de Milenii" S.R.L., f.a. Se impune să notăm, în acest cadru, că noi înșine, care am scris despre N. Ceaușescu după 1989, dar și mai înainte, în modul cunoscut specific epocii, am anunțat în ianuarie 1990 publicarea unei ample reconstituiri – Prăbușirea Reichului ceaușist, din care au apărut deja primele două volume de studii și documente (vezi Gh. Buzatu, Mircea Chiriţoiu, eds., *Agresiunea comunismului în România. Documente din arhivele secrete, 1944–1989,* 1 vol., București, Editura Paideia, 1998).

335. Vezi îndeosebi lucrările menționate a*supra* (nota 1), precum și Ioan Scurtu, *The Romanian Revolution of December 1989 în International Context,* București, 2009; Dennis Deletant, *România sub regimul comunist,* traducere din limba engleză, București, Fundația Academia Civică, 1997, p. 191 și urm.; Catherine Durandin, *Istoria Românilor,* traducere din limba franceză, Iași, Institutul European, 1998, p. 367 și urm.; Stephen Fischer-Galați, *România în secolul al XX-lea,* traducere din limba engleză, Iași, Institutul European, 1998, p. 241 și urm.; Jean-François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre,* traducere din limba franceză, Iași, Editura Polirom, 1998, p. 321–322; Ionel Alexandru, *România în Decembrie 1989,* rezumatul tezei de doctorat, Universitatea din Constanța, 2009, 63 p.

336. Coordonator: general de divizie în rezervă, profesor universitar dr. Costache Codrescu, ediția a II-a, revăzută și completată, București, Editura Militară, 1998, 484 pagini. Ediția I – București, Editura Militară, 1994.

337. Cf. *La cele mai înalte nivele. Relatare din culisele puterii referitoare la sfârșitul Războiului Rece,* traducere, București, Editura Elit, 1995, 682 pagini.

decembrie 1989[338]. De remarcat că documentului menționat i se adaugă relatările generalului Constantin Olteanu ca participant la ultima ședință a Comitetului Politic Consultativ al Tratatului de la Varșovia tot din 4 decembrie 1989, de la Moscova, unde participanții au fost confruntați cu un veritabil duel Gorbaciov–Ceaușescu[339]. Martorul a reținut că, în timp ce în ședința plenară a CPS–ului a cuvântat Gorbaciov, Ceaușescu „era plictisit, aparent absent, privind ostentativ mai mult în altă parte decât la vorbitor", în intervenția sa, Ceaușescu **„nu a făcut aprecieri asupra informării și nici asupra prestației lui Gorbaciov la Malta, cum procedaseră ceilalți. A declarat că se manifestă o ofensivă generală a imperialismului împotriva socialismului și, ca susținere, s–a folosit de un buletin «Agerpres» (primit în timp ce se afla în sală), citând dintr–o declarație făcută, în drum spre Bruxelles, de George Bush, care, între altele, se referea la întărirea NATO. *«Cum se împacă* –întreba retoric liderul român – *ceea ce s–a spus aici cu privire la îmbunătățirea relațiilor între cele două blocuri militare cu declarația președintelui american?»* Totodată, el a cerut să înceteze acțiunea de discreditare a foștilor conducători înlăturați de la conducere în unele țări socialiste..."**[340] După o scurtă pauză, reuniunea CPS–ului din 4 decembrie 1989 s–a reluat, Gorbaciov avansând propunerea de–a se adopta o declarație formală prin care se recunoștea că intervenția forțelor Tratatului de la Varșovia (mai puțin, cele române) în 1968 în Cehoslovacia fusese o greșeală. Propunerea – consemnează C. Olteanu – a declanșat un **„duel verbal"** între Gorbaciov și Ceaușescu[341]. Și memorialistul face aceste semnificative observații: **„Consider îndreptățită opinia potrivit căreia această chestiune** [condamnarea agresiunii din 1968] **ar fi putut fi convenită la**

338. Apud Constantin Olteanu, *România – O voce distinctă în Tratatul de la Varșovia. Memorii 1980–1985,* București, Editura Aldo, 1999, p. 234–243.

339. *Ibidem,* p. 208–220.

340. *Ibidem,* p. 215.

341. *Ibidem,* p. 216.

1989. Nicolae Ceaușescu îl întâmpină pe Mihail Gorbaciov la București

Malta, pentru a da de înțeles țărilor din Sud–Estul Europei că, dacă vor trece la schimbări politice și economico–sociale, nu vor face obiectul unor intervenții militare. Declarația în cauză, pregătită din timp, nu condamna actul invaziei în termeni duri, fiind numai o scurtă evocare a dramaticului eveniment. Toate delegațiile au fost de acord cu documentul, cu excepția lui Nicolae Ceaușescu, care a ridicat o serie de probleme în dialogul cu Mihail Gorbaciov"[342].

Din stenograma întrevederii separate Gorbaciov–Ceaușescu – pe care o valorificăm în anexa acestui capitol – este imposibil să ignorăm replica lui Gorbaciov la sugestia lui Ceaușescu de–a se stabili data de 9 ianuarie 1990 pentru o proximă întâlnire a primilor–miniștri ai U.R.S.S, și României, N. I. Rîjkov și, respectiv, C. Dăscălescu. Atunci, liderul sovietic a conchis: **„Veți mai trăi până la 9 ianuarie!..."**[343] **Având în vedere cele ce–au urmat, ne putem întreba, cu siguranță, ce ascundeau vorbele lui Gorbaciov: o amenințare, o premoniție sau, pur și simplu, o constatare nevinovată? În prezent, la atâția ani după evenimentele examinate, trebuie să ne gândim la oricare dintre variante.**

Un lucru este mai mult ca sigur, și anume: Kremlinului nu–i era necunoscută situația din România, fiind, în chip precis, la curent cu tentativele de a–l răsturna pe N. Ceaușescu. Nu însă fără alertarea Moscovei și fără implicarea ei. Deocamdată, chiar și după apariția **Memoriilor** lui M. S. Gorbaciov, irelevante pentru cazul în studiu, trebuie încă să facem presupuneri ori trebuie să

342. *Ibidem.*

343. *Ibidem,* p. 241

apelăm la recunoaşterile colaboratorilor săi apropiaţi. Sub acest aspect, ceea ce se impune pentru moment sunt asigurările ferme ale celor în cauză cum că Moscova, **chiar dacă a ştiut ceva despre acţiunile plănuite în 1988–1989 contra lui Ceauşescu, s–a menţinut total rezervată.**

Dar să–i cunoaştem pe martorii în discuţie. Unul dintre ei a fost Aleksandr Iakovlev, membru al Academiei de Ştiinţe din Moscova, fost membru al Biroului Politic al C.C. al P.C.U.S. şi preşedintele Comisiei de politică internaţională a C.C. al P.C.U.S. într–o convorbire din 14 septembrie 1991 cu Lilly Marcou, cercetătoare franceză bine cunoscută şi apreciată, A. Iakovlev a mărturisit: **„N–am fost în România, dar am participat, cu Mihail Sergheevici, la întâlniri cu Ceauşescu la Moscova. Convorbirile cu el, mai ales spre sfârşitul domniei lui, erau foarte penibile şi încordate. Ceauşescu vorbea de una, Gorbaciov de alta: nu găseau un limbaj comun. Ceauşescu rămânea ferm pe poziţiile lui şi ne critica dur: el ne reproşa că ne îndepărtăm de socialism, că «scufundăm nava socialistă», că ne eschivăm de la sprijinul internaţionalist etc. Pentru noi era clar: ceea ce se petrecea în România n–avea nimic comun cu socialismul. Pentru că doream să respectăm formele, îi descriam lui Ceauşescu socialismul la care hotărâserăm să renunţăm definitiv. Şi acest socialism semăna ca două picături de apă cu socialismul românesc. Cunoscând bine starea de lucruri din această ţară, ne aşteptam** – a continuat, cu subînţeles, fostul demnitar sovietic – **ca ceea ce s–a întâmplat să survină în orice moment. Dar noi n–am pregătit niciodată succesiunea. N–am avut nici un contact cu reprezentantul nici unei opoziţii. Am fost solicitaţi în această privinţă, dar am evitat tot timpul să ne implicăm. Aceeaşi linie de conduită a fost adoptată în toate ţările din regiune** (subl. ns.)[344]. A. Iakovlev

344. Apud Aleksandr Iakovlev, *Ce vrem să facem cu Uniunea Sovietică? Convorbire cu Lilly Marcou,* traducere, Bucureşti, Editura Humanitas, 1991, p. 114.

a fost confirmat de un alt personaj important, de asemenea colaborator apropiat al lui Gorbaciov: Vadim A. Medvedev, şi el fost secretar al C.C. al P.C.U.S., şef al Comisiei ideologice a C.C. al P.C.U.S. etc. **Amintirile** sale îl introduc pe cititor în labirintul moscovit al anilor de *perestroikă* (1985–1991), detaliile furnizate dovedindu-se deosebit de interesante în ce priveşte culisele recunoaşterii oficiale de către Kremlin a existenţei originalului protocolului adiţional secret al Pactului Hitler–Stalin din 23 august 1939[345] sau „valul 1989" trecând peste Berlin, Budapesta, Varşovia şi Sofia[346]. Se înţelege, în atare condiţii, că nu lipsesc referirile la schimbările survenite în România[347]. Medvedev a avut şansa de a participa la unele întâlniri ale conducerii de partid şi de stat sovietice cu N. Ceauşescu ori a avut de unul singur o întrevedere cu liderul român, la 31 ianuarie 1989, pentru care ne comunică stenograma păstrată[348]. Cu acea ocazie, atestă Medvedev, Ceauşescu a reiterat propunerea convocării unei întâlniri a şefilor comunişti din Europa pentru a se dezbate **„soarta socialismului"[349].**

În raport cu A. Iakovlev, recunoaşterile lui V. A. Medvedev sunt mai directe: **„îmi reamintesc că, de la un timp, din partea unor militari şi a altor forţe opoziţioniste** [din România] **s-au făcut încercări de a implica conducerea sovietică în afacerile interne** [ale României]. **Asemenea semnale, prin ambasadorul nostru** [la Bucureşti], **au venit din partea general-colonelului** [N.] **Militaru, cu observaţia că mişcarea împotriva lui Ceauşescu avea destul de mulţi aderenţi în cercurile militare, diplomatice şi altele. S-a pus problema susţinerii eforturilor forţelor opoziţioniste din partea sovietică. Aceste comunicări**

345. Cf. V. A. Medvedev, *Raspad. Kak on nazreval v «mirovoi sisteme soţializma»,* Moskva, Mejdunarodnîie Otnoşeniia, 1994, p. 100–117.

346. *Ibidem,* p. 45–194.

347. *Ibidem,* p. 194–223, subcapitolul *„Geniul Carpaţilor".*

348. *Ibidem,* p. 212–221.

349. *Ibidem,* p. 220.

1981. Nicolae Ceaușescu primind sfaturi de la Ion Iliescu

personal le-am raportat lui Gorbaciov. Hotărârea a fost: să nu li se dea răspuns (subl. ns.)"[350]. În asemenea condiţiuni, consideră memorialistul, prăbuşirea **„regimului despotic"** al lui Ceauşescu a fost inevitabilă, survenind, totuşi, ca rezultat al unei „insurecţii populare", de sorginte internă, despre care însă nu se spune dacă a fost un corolar al intervenţiei „forţelor opoziţioniste", controlate ori inspirate **din exterior, cauză ori efect** al vreunei acţiuni decisive[351].

Se impune ca, în context, să facem trimitere şi la declaraţiile mai vechi ori mai noi ale unor persoane implicate în evenimentele din decembrie despre rosturile lor. Se cunoaşte, de exemplu, că Silviu Brucan s-a referit la „discuţiile" sale cu M. S. Gorbaciov **din noiembrie 1988, deci anterior** redactării şi difuzării *Scrisorii celor şase* la 10 martie 1989 de către **BBC**[352]**.** Ulterior, Silviu Brucan a relatat că Gorbaciov nu respinsese ideea răsturnării lui Ceauşescu, dimpotrivă, fusese impresionat, dar a solicitat să nu fie afectată poziţia politică conducătoare a P.C.R. la Bucureşti[353].

350. *Ibidem,* p. 223.

351. *Ibidem.*

352. Vezi Dennis Deletant, *România sub regimul comunist,* p. 171–172. *Scrisoarea* publică adresată lui N. Ceauşescu fusese semnată numai de către „veterani" ai P.C.R. – Gh. Apostol, Al. Bârlădeanu, C. Pârvulescu, Corneliu Mănescu, Grigore Ion Răceanu şi, bineînţeles, Silviu Brucan *(ibidem).*

353. Cf. Silviu Brucan, *Întâlnirea secretă Brucan–Gorbaciov,* în „Evenimentul zilei", Bucureşti, 19.XI.1992; Interviu la *BBC,* 4 decembrie 1999. Despre rolul special al lui Silviu Brucan în conturarea şi desfăşurarea evenimentelor din decembrie 1989, cf. Virgil Măgureanu, Alex Mihai Stoenescu, *De la regimul comunist la regimul Iliescu,* p. 136–137.

Carnetul de partid al NKDV–istului Silviu Brucan

Să reținem, pe de altă parte, că Virgil Măgureanu a contestat mai întâi caracterul de *revoluție* al evenimentelor din decembrie 1989, pentru care a avansat în schimb conceptul de *„revoltă populară sub impulsul unor forțe din afară”*[354], pentru ca, în preajma împlinirii a două decenii de la evenimente să le atribuie caracterul unei clasice „lovituri de stat”, în care au fost implicate mai multe servicii secrete și oficine străine[355]. Sub acest aspect, reținem asemenea afirmații precum: **„După câte știu, soarta lui Ceaușescu a fost hotărâtă nu numai la Moscova, ci a existat o conivență în ce privește destinul cuplului dictatorial, și eu mă îndoiesc că, dacă Moscova a vrut–o, ceilalți n–ar fi dorit să se întâmple acest lucru** ,...”[356] Iar, peste câteva rânduri, același revenea: **„... Eu totuși insist asupra ideii că, luni de zile înainte ca evenimentele din decembrie să se producă, din septembrie deja se știa faptul că soarta lui Ceaușescu este pecetluită, a lui ca persoană. Și nu mă refer numai la îndepărtarea comunismului din România”**[357].

În ce ne privește, ne îngăduim să conchidem că – în lipsa unor probe memorialistice complete și pe deplin edificatoare, ca și în lipsa unor documente revelatorii, care însă nu vor întârzia să apară – nu se pot avansa răspunsuri adecvate la toate problemele esențiale privind desfășurările din decembrie 1989. Istoricul

354. Cf. „Național”, București, 29 noiembrie 1999, p. 8.

355. Vezi volumul, menționat deja, *De la regimul comunist la regimul Iliescu, passim.*

356. *Ibidem,* p. 136.

357. *Ibidem,* p. 136–137.

Florin Constantiniu a consemnat cu justificat temei în această privință: „Reconstituirea și analiza evenimentelor din anii 1990–1999 nu pot fi încă întreprinse de către istoric, sursele de informare fiind inaccesibile. Orice tentativă în această direcție *l–ar duce pe cercetător de la istorie la politică*"[358].

* * *

Se înțelege de ce, pentru moment, ne vedem siliți să reținem următoarele aspecte:

1) Evenimentele din decembrie 1989 au survenit în *condiții interne și externe* extrem de favorabile, ambele categorii de factori determinându–le **cu obligativitate.**

Voi apela, pentru ilustrarea acestor aspecte, și nu numai atât, la opiniile istoricilor profesioniști, români sau străini.

Astfel, cu referire la *premisele interne,* istoricul britanic Dennis Deletant, în subcapitolul **Oprimarea** al monografiei *România sub regimul comunist,* a reținut între altele: „Deși nu s–a bizuit pe metodele extreme de teroare din anii de început ai stăpânirii comuniste în România, regimul Ceaușescu a dovedit că era capabil să recurgă la practicile trecutului pentru a–și menține dominația asupra societății românești. Instituțiile și coerciția legalizată au rămas neschimbate... Gradul de amestec al lui Ceaușescu în viața cetățenilor era cel mai bine ilustrat de măsurile de planificare familială..."[359] Specialiștii militari care au pregătit volumul *Armata Română în revoluția din decembrie 1989* au apreciat în acest mod „pulsul" faptelor și proceselor care au condus la prăbușirea lui Ceaușescu: „... Cercurile conducătoare militare au înțeles că erau pe cale [în decembrie 1989] să comită o gravă eroare spre care erau împinse în mod deliberat de dictator și acoliții săi. Dincolo de acțiunile provocatoare ale unor grupuri diversioniste, violente, se contura imaginea unei adevărate revolte populare, apărută pe fondul stării generale de nemulțumire

358. Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român,* p. 509.

359. Dennis Deletant, *op. cit.,* p. 175.

a cetățenilor: dincolo de acele elemente diversioniste care acționau violent se manifesta marea masă a oamenilor pașnici. Devenise limpede că obiectivele ieșirii în stradă a manifestanților erau îndepărtarea de la conducerea statului a lui Ceaușescu, abolirea regimului dictatorial, instaurarea în România a unei societăți democratice în care omul să se bucure de libertate și demnitate"[360].

Deducem, prin urmare, că Florin Constantiniu a surprins extrem de plastic situația internă, atunci când l-a caracterizat pe N. Ceaușescu ca fiind în 1989 „aflat pe un vulcan, în ale cărui adâncuri se adună lava erupției nimicitoare"[361].

În 1988–1989 s-a adâncit treptat *procesul izolării internaționale a României,* atât sub raportul relațiilor „tradiționale" cu statele comuniste, în frunte cu U.R.S.S., cât și sub acela al legăturilor cu Occidentul și țările Lumii a III-a[362]. Cu atât mai mult s-a înrăutățit situația României ceaușiste cu cât în toamna anului 1989 s-a înregistrat „prăbușirea tronurilor socialiste" în majoritatea țărilor Europei est-centrale – R.D.G., Polonia, Ungaria, Cehoslovacia și Bulgaria, fără ca Gorbaciov să fi dat vreun semn că U.R.S.S. s-ar putea implica în derularea evenimentelor. Devenise, în consecință, evident că „tăvălugul revoluțiilor antitotalitare nu putea ocoli țara noastră. Ceaușescu, aproape singur, închistat în dogmele ideologiei sale «originale», în megalomania sa fără limite, s-a dovedit incapabil să recepteze corect sensul istoriei și deloc dispus să se adapteze prefacerilor înnoitoare"[363].

2) Care a fost *impulsul* ce a provocat revolta din decembrie 1989?

---

360. Apud Costache Codrescu, ed., *Armata Română în revoluția din decembrie 1989,* p. 34.

361. Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român,* p. 503.

362. Dennis Deletant, *op. cit.,* p. 178–179, 189–191; Jean-François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste,* p. 321; Florin Constantiniu, *op. cit.,* p. 492 și urm.

363. Costache Codrescu, ed., *Armata Română în revoluția din decembrie 1989,* p. 26.

În această privință, diverși istorici au exprimat opinii separate. Cei mai mulți s–au referit la diversele *tentative* de lovitură de stat din anii '80 (avându–i ca „actori" principali pe generalii N. Militaru, Ștefan Kostyal și I. Ioniță, C. Pârvulescu, V. Patilineț, I. Iliescu, Silviu Brucan)[364], la *Scrisoarea celor șase,* la primele semnale privind existența unui *Front al Salvării Naționale* **anterior** lui decembrie 1989[365] ori la apariția, la Iași, în 10 decembrie 1989, a *Frontului Popular Român*[366].

Acest din urmă *Front* a convocat, în aceeași zi, mitingul de protest din Piața Unirii din Iași pentru data de 14 decembrie 1989, orele 14,00, fapt care a determinat reacția Securității și Miliției și arestarea unora dintre membri, în frunte cu poeții Aurel Ștefanachi, Cassian M. Spiridon[367]. În ordine *strict cronologică,* acesta a fost cel dintâi moment semnificativ al lui Decembrie '89, succedat în ziua următoare de incidentele survenite în cazul pastorului (azi episcopului) László Tokes[368]. Timișoara, cum este cunoscut, a devenit cu începere din 16–17 decembrie 1989 *epicentrul revoltei populare.* Acolo s–a produs, din 17 decembrie 1989, intervenția forțelor armate și tot, acolo, presupunându–se de către regimul Ceaușescu, în temeiul rapoartelor informative ale serviciilor secrete de specialitate, riscul unor infiltrări și provocări străine (din Budapesta–Moscova și, posibil, din Belgrad)[369], evenimentele au luat un curs ce nu a mai putut fi

364. Vezi Catherine Durandin, *Istoria românilor,* p. 368; Florin Constantiniu, *op. cit.,* p. 492–493.

365. Dennis Deletant, *op. cit.,* p. 173–174.

366. *Ibidem,* p. 174.

367. *Ibidem,* p. 174–175.

368. *Ibidem,* p. 191–197.

369. Cu titlu de exemplu, supunem atenției mesajul unui atașat militar român din 8 decembrie 1989, în sensul că: *„Ungaria acționează intens pe diferite canale... în scopul destabilizării politice interne din țara noastră, cu prioritate în Transilvania... Simultan cu provocarea unor demonstrații ale populației de origină maghiară din Transilvania, Ungaria are intenția să provoace incidente la granița cu țara noastră care să degenereze în conflict*

stăvilit. Dar, în esență, a fost vorba de explozia nemulțumirii poporului român[370]. Iată de ce nu suntem de acord cu aserțiunea istoricului britanic Dennis Deletant, menționat deja, potrivit căruia la Timișoara *protestul maghiar s-a transformat într-o revoltă română* (subl. lui D. Deletant)"[371].

3) Relativ la *caracterul* evenimentelor din 1989, după cum s-a menționat și cum este și natural, punctele de vedere ale istoricilor au fost și au rămas împărțite, detașându-se în principal *trei opțiuni:*

a) revoluție;

b) revoltă sau insurecție populară;

c) lovitură de stat[372].

În privința distinsei profesoare Catherine Durandin, pentru aceasta un lucru este indiscutabil: în 1989 momentul de vârf a echivalat cu o *revoluție.* Citățm în această direcție: „Revoluția petrecută între 21 și 25 decembrie a însemnat răsturnarea unui regim și execuția celor doi înalți responsabili, Nicolae și Elena

militar între cele două țări, după care să ceară intervenția unor țări ale Tratatului de la Varșovia, îndeosebi din partea U.R.S.S." (apud Costache Codrescu, ed., *Armata Română în Revoluția din decembrie 1989,* p. 29). Tot pe atunci, ataşatul militar român din Belgrad informa Bucureștii că, din convorbirea cu un general în rezervă tocmai reîntors de la Budapesta, a înțeles că Ungaria intenționa să organizeze *„un complot internațional împotriva României" (ibidem).* Dar informațiile în sensul precizat au fost mult mai intense.

370. Vezi, în acest sens, concluziile formulate în volumul *Armata Română în revoluția din decembrie 1989:* „Este un adevăr de necontestat azi că răsturnarea dictaturii ceaușiste din decembrie 1989 a fost, în principal, rezultatul acțiunilor populației ieșite în stradă în semn de protest față de lipsurile și greutățile care deveneau cu fiecare zi de nesuportat". Concomitent, editorii nu resping „amestecul, în diferite forme, a unor forțe din afară, care au vrut să folosească situația de criză în propriile interese și au urmărit scopuri politico-militare mai mari decât răsturnarea de la putere a regimului comunist din România" (p. 28).

371. *Ibidem,* p. 197.

372. Vezi Rodica Popescu, *Miracol? Revoluție? Lovitură de stat?,* București, Editura Pan-Terra, 1990.

Ceausescu"[373]. Dennis Deletant optează tot pentru conceptul de revoluție[374], tot astfel precum și istoricul american de origină română Stephen Fischer–Galați, care se declară în acest sens: „Căderea regimului Ceausescu nu a fost cauzată de vreo conspirație sau de o lovitură de stat, ceea ce nu înseamnă însă că anumiți indivizi nu ar putea fi socotiți conspiratori în măsura în care au fost gata «să–și însușească» *revoluția,* pregătindu–se dinainte pentru un asemenea rol dacă se ivea ocazia (subl. ns.)"[375]. În continuare, Fischer–Galați, fără a exclude termenul de revoltă[376], conchide însă: „La o ultimă analiză, judecând după modul ei de manifestare, *Revoluția* a fost mai curând un acces de furie împotriva lui Ceaușescu și a «Epocii sale de aur» decât un prolog la instaurarea unei democrații de tip occidental"[377].

Florin Constantiniu nu agreează de fel termenul de revoluție, dovedindu–se favorabil aceluia de revoltă populară[378]. Istoricul francez Jean–François Soulet, de asemenea, preferă termenii „revoltă" sau „mișcare populară spontană"[379].

In sfârșit, ziariștii și unii politicieni au fost aceia care, de regulă, au preferat să abordeze evenimentele din 1989 din unghiul unei *lovituri de stat* (vezi, îndeosebi, Radu Portocală, Șerban Săndulescu ș.a.). Este semnificativ că, pe măsura depărtării de evenimente, istoricii și unii dintre „actorii" de primă ordine (generalul Victor A. Stănculescu și foștii șefi ai unor servicii secrete ante– ori post–decembrie 1989, precum A. Rogojanu,

373. Catherine Durandin, *Istoria românilor,* p. 368.

374. Vezi Dennis Deletant, *op. cit.,* p. 197–211.

375. Apud Stephen Fischer–Galați, *România în secolul al XX–lea,* p. 237.

376. *Ibidem,* p. 238.

377. *Ibidem.*

378. Cf. Florin Constantiniu, *op. cit.,* p. 504 și urm. (Nu fără semnificație, cel din urmă subcapitol al *Istoriei* sale este intitulat: *A fost în decembrie '89 o revoluție?).*

379. 55 Jean–François Soulet, *Istoria contemporană a statelor comuniste,* p. 322.

Virgil Măgureanu, Ioan Talpeş ş.a.) nu mai resping – după cum am evidenţiat – nici ei, categoric termenul. Oricum, chiar dacă nu–l îmbrăţişează integral, istoricii nu–l pierd din vedere. Catherine Durandin a observat: „Cea mai mare incertitudine priveşte gradul de participare şi intenţiile puterilor străine, U.R.S.S. şi Ungaria, implicate direct în căderea regimului [N. Ceauşescu]. Unii analişti au mers până la a construi povestea unei lovituri de stat în întregime organizată de *KGB*"[380]. În acelaşi timp, Florin Constantiniu s–a referit la ziaristul francez de origină română Radu Portocală (de la hebdomadarul parizian „Le Point"), care a descoperit[381] că, încă din ianuarie 1989, *KGB–ul* ar fi înştiinţat discret serviciile secrete francez şi italian cum că N. Ceauşescu avea să fie răsturnat[382] până la sfârşitul anului respectiv!

4) Una dintre problemele cele mai dezbătute în ultimul deceniu priveşte *rolul şi locul armatei române în evenimentele din Decembrie 1989, caracterul intervenţiilor sale?*

Discuţiile pe această temă au fost şi sunt mai mult decât nepărtinitoare, ci, din contră, pe deplin subiective, devenind pe alocuri pur şi simplu „aprinse". Nu cred că este cazul să intrăm în desfăşurarea lor, cât timp, credem că dispunem, de dată recentă, de un excelent ghid ştiinţific – volumul amintit *Armata Română în revoluţia din decembrie 1989* (ediţia a II–a). Atât studiul introductiv cât şi, mai cu seamă, documentele anexate exprimă puncte de vedere ce, bănuiesc, se vor impune în istoriografie. Nefiind posibilă o detaliere a cazurilor, propun să reţinem în acest cadru că:

– Se admite faptul că, în stadiul incipient, conducerea armatei române *a admis* aprecierile regimului Ceauşescu, în speţă ale

380. Catherine Durandin, *Istoria românilor,* p. 369.

381. Florin Constantiniu, *op. cit.,* p. 501.

382. Fostul diplomat sovietic Valentin Falin a precizat că, începând din noiembrie 1989, Kremlinul s–a dovedit interesat de „desfăşurarea internă a forţelor armate şi creşterea rezistenţei în faţa regimului [în România] [(cf. Jean–François Soulet, *op. cit.,* p. 321–322).

Promoția 1989: V. Patilineț, I. Ioniță, S. Brucan, C. Pârvulescu, Șt. Kostyal, N. Militaru și „cel din urmă" – I. Iliescu

propagandei sale, în privința acțiunii la Timișoara a unor „grupuri huliganice" care declanșaseră acțiuni teroriste în combinație cu cercuri reacționare, iredentiste, șoviniste și cu unele servicii secrete străine, în scopul *destabilizării situației României.* S–a admis, de asemenea, faptul că România se găsea la mijlocul lunii decembrie 1989 *în fața pericolului unei agresiuni împotriva integrității și independenței sale*[383]. Direcția Informații din cadrul Marelui Stat Major Român a captat pe atunci știri din cele mai interesante și concludente[384], care au provocat îngrijorarea conducătorilor Armatei Române.

– În acele condiții a intervenit dispoziția lui N. Ceaușescu către întreaga armată de–a fi pusă *în stare de alarmă,* la 17 decembrie 1989, orele 18.00, când s–a transmis indicativul „Radu cel Frumos"[385].

– Se admite, totodată, că revolta maselor la Timișoara a surprins armata, cadrele sale de bază, iar aceasta întrucât conducerea politică refuzase să realizeze o *informare obiectivă* a conducătorilor militari în privința faptelor intervenite[386]. Mai mult decât faptul că se urmărise, de către Președinție, Partid și Guvern, a se acredita ideea pericolului străin, pentru folosirea mai lesne a armatei întru apărarea părții de vest a României, N. Ceaușescu și–a îngăduit un abuz cras de putere, deliberat, pentru a–și păstra puterea, implicând armata în noaptea de

383. Vezi *Armata Română în revoluția din decembrie 1989,* p. 28.

384. *Ibidem,* p. 29–31.

385. *Ibidem,* p.31.

386. *Ibidem,* p. 32.

16–17 decembrie 1989 împotriva acțiunilor protestatare de la Timişoara. Armata nu fusese instruită şi nici dotată în asemenea scop, nicicum menită să intervină împotriva propriului popor. Ministrul Apărării Naționale din acel moment, general–colonel Vasile Milea, nu s–a putut opune presiunilor lui N. Ceauşescu, comandantul suprem al forțelor armate, de–a proceda la înarmarea trupelor cu muniție de război şi la folosirea focului pentru înăbuşirea demonstrațiilor[387].

– Din momentul în care au realizat că erau pe cale să comită o gravă eroare, implicând armata împotriva revoltei populare, Vasile Milea şi ceilalți conducători militari s–au preocupat să preîntâmpine *un conflict direct* între forțele armate şi popor. Dincolo de pericolul extern[388], care persista, sau de acțiunile grupurilor diversioniste, armata română, *din acel moment,* s–a abținut să facă jocul lui N. Ceauşescu şi, mai mult decât atât, a fraternizat cu poporul român, contribuind în chip decisiv la triumful mişcării populare[389].

În atare condiții, reținem din concluzia generală pe marginea rostului armatei în 1989, că: „Atitudinea armatei în zilele Revoluției a demonstrat limpede că, dincolo de presiunile dictaturii, ea nu a fost nici înainte şi nici în cursul evenimentelor din decembrie 1989, un instrument de putere în mâna cuiva, ci a rămas o instituție națională, a cărei personalitate şi verticalitate se întemeiau pe propriul *sistem de valori,* în esența sa niciodată viciat sau strivit, indiferent de conjuncturile istorice... Nimic din ființa interioară a armatei, a cadrelor sale, indiferent de grad, nu putea dicta o poziție contrară interesului şi idealului național. Pe spiritul datoriei față de țară al cadrelor armatei române, pe loialitatea ei față de popor, s–a bazat în cea mai mare parte Revoluția, pentru a izbândi"[390].

---

387. *Ibidem,* p. 33.

388. Pericol evidențiat de majoritatea documentelor cunoscute până în prezent.

389. 65 *Ibidem,* p. 34–35.

390. *Ibidem,* p. 40–41.

1989. Timișoara

Vom preciza, că, cei dintâi, suntem conştienţi de limitele consideraţiilor expuse. Cele consemnate, trebuie să recunoaştem, au lăsat deoparte o serie de probleme, nu din alte considerente ci pentru că ele nu au putut fi cuprinse toate în limitele acestui tratat. Subliniem însă că, din această perspectivă, discuţiile ar putea şi trebuie să continue pentru a se aduce clarificări în numeroase zone rămase (voit ori nu?) obscure ale lui Decembrie 1989, aşa precum: în ce condiţii unităţi ale armatei au tras în demonstranţi? Cum s–au delimitat practic rolurile Armatei şi ale Securităţii? Au existat, cine şi cum i–a manevrat pe „teroriştii"? Unde au dispărut „teroriştii"? Identificarea rosturilor şi legăturilor Moscovei şi Washingtonului cu evenimentele de la Bucureşti? Ce forţe reprezentau şi cum anume s–au impus „actorii" scenei istorice din decembrie 1989?

Întrebările pe care ni le putem adresa sunt, în mod sigur, cu mult mai numeroase. Dacă ne oprim aici, o facem cu convingerea că, obligatoriu, toate întrebările îşi vor afla – mai devreme ori mai târziu – răspunsul. Nu voi încheia, fără a preciza că, de exemplu, anume mistere persistă despre actul de la 23 august 1944. Şi, dacă nu mă înşel, de evenimentele din decembrie 1989 ne despart numai 20 de ani. De ce să nu admitem că ele reprezintă *un nou capitol* – **un *alt 23 august?!*** – în ecuaţia problemelor trecutului recent al României şi care probleme rămân **în seama istoricilor de mâine.**

A lor, fără nicio discuţie, şi numai a lor!

În prezent, după peste două decenii de la prăbuşirea comunismului în ţările Europei est–centrale, nu este nicicum riscant să afirmăm că evenimentele din decembrie 1989

din România au fost prefigurate ori s–au derulat în modul cunoscut într–un context internațional bine precizat. Stabilind această realitate, nu–mi propun să afirm și, cu atât mai puțin, să demonstrez predominanța factorului extern asupra celui intern, deși într–o anumită privință semnificația lui majoră a fost incontestabilă. Cu alte cuvinte, în decembrie 1989, revolta populară a constituit *factorul major* care a îngăduit românilor să pună capăt regimului lui N. Ceaușescu, dar faptul a fost posibil *numai în anumite condiții externe, unele extrem defavorabile*[391].

Respectivele condiții au presupus o sumă de factori, dintre care reținem: izolarea României pe plan internațional; colaborarea fructuoasă între Est și Vest, în primul rând între S.U.A. și U.R.S.S.; eșecul în serie al regimurilor comuniste în Europa est–centrală în urma căderii Zidului Berlinului la 9 noiembrie 1989; comportamentul U.R.S.S. față de evoluțiile europene, mai precis decizia Kremlinului (în speță a lui M. S. Gorbaciov, liderul de partid și de stat de la Moscova) de–a nu interveni în faptele în derulare în țările încă recunoscute „frățești" (comuniste) etc. Se impune, fără îndoială, examinarea pe rând a factorilor menționați.

Astfel, în ceea ce privește *izolarea* României pe plan extern la sfârșitul anului 1989, ea constituia un fapt împlinit, ușor de recunoscut – și consacrat ca atare – de către comentatorii interni și străini. Asemenea proces se înregistrase în tot cursul anilor '80, dar s–a accentuat o dată cu accederea la putere a lui M. S. Gorbaciov în 1985, cu renunțarea Bucureștilor la clauza „națiunii celei mai avantajate" acordată de S.U.A.[392], cu dificultățile economice enorme apărute în schimburile cu străinătatea în urma realizării unor planuri gigant (sistematizarea Capitalei

391. O lucrare fundamentală consacrată acestei problematici: Dumitru Preda, Mihai Retegan, *1989 – Principiul dominoului. Prăbușirea regimurilor comuniste europene,* București, Editura Fundației Culturale Române, 2002.

392. La 26 februarie 1988 (cf. Catherine Durandin, *Istoria Românilor,* traducere, Iași, Institutul European, 1998, p. 357–358).

ş.a.), ceea ce a accentuat dependenţa economică a ţării faţă de U.R.S.S. În esenţă, o dată cu instalarea lui Gorbaciov în fruntea P.C.U.S. şi cu noua politică internaţională lansată de acesta, în condiţiile promovării „noului curs" la Moscova, în spiritul *peresiroikăi* şi *glasnostului,* poziţia lui N. Ceauşescu în politica mondială şi-a diminuat originalitatea şi influenţa[393]. Aşa s-au explicat înverşunarea şi agresivitatea lui N. Ceauşescu în combaterea politicii lui M. S. Gorbaciov[394], insistenţele sale repetate pentru respectul primatului naţional în raporturile dintre statele socialiste, după acest model: „Noi ţinem cont de realităţile ţării noastre, fără a copia nimic şi reţinând numai ceea ce corespunde intereselor noastre"[395]. Dacă ne amintim cu exactitate, prin 1988–1989, după vizita lui Gorbaciov la Bucureşti, propaganda oficială se străduia să ne convingă, pe noi, cei din ţară, că *perestroika* şi *glasnostul* fuseseră deja experimentate în România, că nu mai aveam ce învăţa „de la alţii". Totul ar fi mers bine, dacă însă situaţia economică generală a ţării nu s-ar fi agravat, sporind dependenţa noastră faţă de U.R.S.S., iar aceasta exact într-un moment când clamările în direcţia independenţei politice absolute faţă de toţi şi în toate, în primul rând faţă de Kremlin, atinseseră maximum de intensitate! Izolarea politică extremă a ieşit în evidenţă cu prilejul desfăşurării lucrărilor Congresului al XIV-lea al P.C.R., ţinut după vechiul tipic, ca şi cum „nimic nu s-ar fi întâmplat nici în ţară, nici în afara ei"[396], la 21 noiembrie 1989, în mod concret cu numai o lună înainte de a fi fost împuşcat, N. Ceauşescu fiind reales secretar general al partidului, în ovaţiile de-acum tradiţionale ale participanţilor: *Ceauşescu şi poporul!...* Concomitent, liderul comunist fusese acaparat de asemenea probleme „fierbinţi" precum fişele personale

393. Jean-François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre,* traducere, Iaşi, Editura Polirom, 1998, p. 301.

394. V. A. Medvedev, *Raspad,* p. 194 şi urm.

395. Jean-François Soulet, *op. cit.,* p. 301.

396. Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român,* ediţia a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1999, p. 501.

întocmite de Securitate sau Serviciul de Cadre al C.C. al P.C.R. în cazul unor importanți colaboratori și membri de partid (Maxim Berghianu, Ghizela Vass, Barbu Petrescu, Ion Ursu, Ion Militam, Marius Butunoiu, Ion Irimescu ș.a.)[397].

În acest răstimp, evoluțiile internaționale și presiunea factorului extern se dovedeau implacabile. Pur și simplu, nu mai puteau fi stăvilite. Occidentul insista la București pentru a se recunoaște drepturile reprezentanților societății civile, pentru abandonarea sistematizării satelor ori pentru sporirea preocupărilor în direcția aprovizionării populației. Asemenea îndemnuri au fost transmise de delegația S.U.A. la colocviul româno–american, desfășurat la București chiar în 12–14 decembrie 1989, când s–a concretizat esența mesajului în acest sens: politica de independență trebuia corelată cu democrația[398]. Și mai copleșitoare apăsau asupra României manifestările *efectului Gorbaciov.* Acesta se străduia să „renoveze" socialismul în imensul imperiu pe care–l păstorea și recomandase „modelul" celorlalte țări „frățești". Dar, mai mult decât atât, el se angajase să promoveze o politică de „neamestec" în țările comuniste din Europa est–centrală față de valul schimbărilor. A fost semnificativă atitudinea lui Gorbaciov exprimată față de liderul bulgar Petăr Mladenov în decembrie 1989: „Atitudinea noastră irevocabilă este să considerăm că problemele Bulgariei trebuie rezolvate de tovarășii bulgari, de comuniștii bulgari. Asta nu înseamnă că problemele Bulgariei ne–ar fi indiferente. Bulgaria ne este evident apropiată, îi cunoaștem bine pe prietenii noștri; dar nu ne putem amesteca în problemele sale interne, nici să împiedicăm maturizarea internă a situației"[399]. După cum ne amintim, Vadim Medvedev, secretar al C.C. al P.C.U.S. și șeful Comisiei ideologice a P.C.U.S.

397. Cf. Gh. Buzatu, Mircea Chiriţoiu, eds., *Agresiunea comunismului în România. Documente din arhivele secrete, 1944–1989,* vol. 2, Bucureşti, Editura Paideia, 1998, p. 184–188.

398. Florin Constantiniu, *op. cit.,* p. 504.

399. Apud Jean–François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste,* p. 311.

Laslo Tokes. Predicatorul separării Ardealului de România

în perioada examinată, care la 31 ianuarie 1989 a avut o lungă convorbire cu N. Ceauşescu[400], a relatat că a primit de la Bucureşti numeroase cereri în sensul ca Moscova să susţină „mişcarea" împotriva liderului român. El a consemnat în memoriile sale: „S–a pus problema susţinerii eforturilor forţelor opoziţioniste [din România] din partea sovietică. Aceste comunicări personal le–am raportat lui Gorbaciov. Hotărârea a fost: să nu li se dea răspuns"[401]. Realitatea este că precizările nu–s decât parţial convingătoare. Corelate cu alte surse memorialistice, se poate lesne conchide că atitudinea Kremlinului a fost extrem de nuanţată, că asigurările cele mai sincere au fost numai parţial respectate. Este suficient, sub acest aspect, să ne gândim la convorbirea secretă Gorbaciov–Brucan din noiembrie 1988, de la Moscova, în cursul căreia cel dintâi nu a respins ideea schimbării lui Ceauşescu, dar fără a fi afectată poziţia politică dominantă a P.C.R. la Bucureşti[402]. Reţinem, în context, şi declaraţia din septembrie 1990 făcută de un ministru cehoslovac unui ziarist francez, cum că „după 1988, Moscova uneltise un proiect pentru întocmirea echipelor conducătoare cu comunişti reformatori în trei ţări – Cehoslovacia, Bulgaria şi România – pe care Uniunea Sovietică voia să le menţină în sfera sa de influenţă"[403]. Este, aici, cazul să reamintim că în

400. Vezi V. A. Medvedev, *Raspad,* p. 212–221.

401. *Ibidem,* p. 223.

402. Cf. Silviu Brucan, *Întâlnirea secretă Brucan–Gorbaciov,* în „Evenimentul zilei", Bucureşti, 19.XI.1992; Interviu cu Silviu Brucan, *BBC,* 4 decembrie 1999.

403. Apud Jean–François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste,* p. 311.

numeroase situații s–a vorbit despre intervenția *KGB–ului* în încurajarea unor transformări la București, în orchestrarea unor „revoluții de catifea" (la Praga) ori a unor schimbări la Berlin, Varșovia sau Budapesta[404], în prezent este mai mult decât sigur că M. S. Gorbaciov, fie că a planificat ori nu schimbările din țările comuniste ale Europei est–centrale, a fost convins că, în fond, contribuia la *consolidarea U.R.S.S.* Imperiul roșu avea să se prăbușească în decembrie 1991, iar analiza evenimentelor și fenomenelor în ordine cronologică poate în primul rând să convingă că eșecurile statelor comuniste în 1989 ar fi „slăbit" U.R.S.S. În ciuda acestor aparențe, lucrurile stau exact pe dos: „incendiul" țărilor comuniste în 1989 a fost posibil pentru că regimul comunist în U.R.S.S. eșuase, se afla în pragul dezastrului, care era pe cale de–a se consuma. Sub acest aspect trebuie interpretată recunoașterea fostului lider comunist ungar Karoly Grosz, și anume că: ***„Nu prăbușirea regimurilor din Europa de Est a antrenat prăbușirea U.R.S.S., ci invers"***[405]. Aceasta chiar dacă – după cum am precizat – faptele au cunoscut o desfășurare oarecum „haotică", nepotrivită. Esența fenomenului însă era aceeași: *criza sistemului* îl adusese pe acesta (sistemul) nu pe marginea prăpastiei, ci chiar în miezul turbionului!

La sfârșitul anului 1989, izolarea internațională a României lui N. Ceaușescu a devenit deplină din momentul în care, cu excepția Albaniei și Iugoslaviei[406], în toate țările Europei est–

404. *Ibidem,* p. 312.

405. *Ibidem.* Despre izolarea externă a României vezi, de asemenea, Stephen Fischer–Galați, *România în secolul al XX–lea,* Iași, Institutul European, 1998, p. 232–234; general de divizie Costache Codrescu, ed., *Armata Română în revoluția din decembrie 1989,* ediția a II–a, București, Editura Militară, p. 25 și urm.

406. În Iugoslavia avea să survină, cu începere din 1990, așa–numita „balcanizare" a ei, cu consecințele cunoscute în privința dezintegrării republicii federale în tot cursul acestui deceniu, până la recentul război din/pentru Kosovo (vezi Centrul de Analiză Documentară al Fundației Naționale pentru Românii de Pretutindeni, *Război în Balcani,* cu un *Argument* de Gh. Buzatu, București, Aldo Press, 1999).

centrale regimurile comuniste s–au prăbuşit ori, cel puțin, s–au produs importante schimbări la vârf (Bulgaria). Aşa, de exemplu, sistemul comunist s–a prăbuşit mai întâi în Polonia, unde, după ample mutații survenite încă din primăvara anului 1989, în septembrie acelaşi an s–a instalat un guvern format în majoritate din reprezentanți ai *Solidarității,* condus de Tadeusz Mazowiecki[407]. De asemenea, la Budapesta, la *23 octombrie 1989* se proclamă cea de a IV–a Republică ungară. Aproximativ în aceeaşi perioadă importante schimbări la nivelul conducerii superioare de partid au avut loc în R.D.G., pentru început fiind debarcat însuşi Erich Honecker, devenit între timp „aliatul nr. 1" al lui Ceauşescu, iar Egon Krenz a fost instalat secretar general. Au urmat, la 9 noiembrie 1989, deciziile partidului comunist est–german privind demolarea Zidului Berlinului şi renunțarea la rolul său conducător, acceptarea alegerilor libere[408]. Cancelarul vest–german, Helmut Kohl, nu a rămas inactiv, astfel că, la 28 noiembrie, va avansa un plan vizând reunificarea Germaniei[409]. În Cehoslovacia, la 24 noiembrie 1989, în urma unor intense manifestații populare, a demisionat Biroul Politic al partidului comunist, iar în zilele următoare Forumul civic a luat inițiativa. Aşa–numita „revoluție de catifea" se va finaliza la 29 decembrie 1989, atunci când liderul comunist Gustav Husák a fost înlocuit la preşedinția republicii de către Vaclav Havel. Între timp, la Sofia, deja la 10 noiembrie 1989 Todor Jivkov, abandonat de M. S. Gorbaciov, a fost forțat să–i cedeze locul la conducerea Partidului comunist bulgar lui Petăr Mladenov. La 10 decembrie, sub presiunea demonstranților, noua conducere de partid a acceptat aprofundarea reformelor în Bulgaria, înfăptuite cu începere din 1990. Tot astfel precum nici evenimentele din 1990–1991, când s–a înregistrat decesul lent al dictaturii comuniste în Albania[410],

407. Jean–François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste,* p. 314.

408. *Ibidem,* p. 318–319.

409. *Ibidem.*

410. *Ibidem,* p. 328–329.

dar, în mod cu totul deosebit, în U.R.S.S., unde, în aceeaşi perioadă, s–a consumat agonia finală[411].

Autorităţile de la Bucureşti au luat act cu nelinişte de cursul evenimentelor survenite în ţările socialiste. Neliniştea era provocată de intervenţia maselor, de conţinutul discursurilor ce marcau de–acum „noul curs" la Moscova şi Praga, la Budapesta şi Varşovia. Documentele inedite descoperite în arhivele din Bucureşti dezvăluie cu claritate aceste realităţi. Ne referim, în context, la telegrama nr. 04340 din 5 iunie 1989 expediată de ataşatul militar la Moscova, Ion Bucur pe adresa generalilor Ilie Ceauşescu şi Ştefan Guşă. În atenţia semnatarului se aflau lucrările Congresului deputaţilor poporului din U.R.S.S. tocmai începute la Moscova şi marcate, în prima fază, de un raport al lui M. S. Gorbaciov. Documentul a provocat ample dezbateri pe marginea unei game largi de probleme. „Numeroşi delegaţi au relevat – comunica ataşatul nostru militar – dificultăţile generale pe planul economiei U.R.S.S. ca şi din unele republici şi regiuni. S–au făcut referiri la fenomenele de masă de furt şi delapidări, corupţie şi ineficienţă economică. Restructurarea nu a oferit încă soluţii viabile la necesităţile de dezvoltare social–economică a ţării. O serie de deputaţi au atras atenţia asupra dezvoltării disproporţionate a unor republici şi regiuni. Reprezentanţi ai republicilor din Asia au evidenţiat dezvoltarea unilaterală a economiilor lor axate în principal pe producţia de bumbac, lipsa acută de locuri de muncă...[412]" Soluţiile propuse de deputaţi nu puteau să stârnească satisfacţie la Bucureşti: „Apelarea la credite la ţările occidentale, reducerea în continuare a bugetului militar, renunţarea la construirea de obiective mari, desfăşurarea de către o parte a tineretului a serviciului militar prin muncă la sate etc. Un deputat din Moscova a criticat în termeni vehemenţi noile organizaţii cooperatiste care nu şi–au găsit un loc propriu în

411. R. A. Medvedev, *Raspad, passim.*

412. Arhivele Militare Române, fond Consiliul Politic Superior al Armatei, dosar 51 (în continuare, se va cita: AMR, fond CPSA, dosar...).

economia sovietică"[413]. Sub alt aspect, probabil, la Bucureşti s–au bucurat de apreciere dificultăţile cu care se confrunta Kremlinul în legătură cu continuarea războiului din Afganistan, problemă ce a stârnit „discuţii aprinse", mai ales că materialul prezentat de Gorbaciov în faţa Congresului nu exprimase o poziţie clară. Fiind provocat, se transmitea la Bucureşti, în dezbateri a intervenit academicianul Andrei Saharov; el „a arătat că războiul din Afganistan a fost «un război criminal», «o agresiune», «o ruşine groaznică», «o aventură politică» comisă de vechea conducere... Cuvântul lui Saharov a provocat o reacţie de dezaprobare în sală. În momentul de încordare creat, câţiva delegaţi l–au condamnat pe Saharov, folosind epitete dure la adresa sa"[414].

Nici ştirile primite din Ungaria nu erau liniştitoare pentru conducerea de la Bucureşti. În baza datelor captate de la trimişii oficiali politici şi militari la Budapesta, la 25 martie 1989 s–a întocmit la nivelul Consiliului Politic Superior al Ministerului Apărării Naţionale din Bucureşti materialul intitulat Documentar privind amplificarea manifestărilor naţionaliste şi iredentiste ale R. P. Ungare la adresa R. S. România[415], din care reţinem aceste consideraţii introductive: „în ceea ce priveşte pretenţiile şi atacurile la adresa ţării noastre, pe primul loc se situează iredentismul ungar care, în ultima perioadă, a devenit tot mai incisiv, vehiculând în mod făţiş vechile idei revizioniste, în acest context, atitudinile şi manifestările răuvoitoare antiromâneşti ale unor cercuri naţionaliste, şovine, reacţionare, precum şi «declaraţiile» tendenţioase, denigratoare ale unor oficialităţi din R. P. Ungară, articolele de presă, încercările de denaturare şi falsificare a politicii şi realităţilor din ţara noastră, de a abate atenţia propriului popor de la gravele probleme cu care se confruntă Ungaria nu contribuie la crearea unui climat de încredere şi respect reciproc, nu servesc la întărirea colaborării

413. *Ibidem*

414. *Ibidem*

415. Idem (Documentar, 32 pagini + anexă).

1989. București

și bunei vecinătăți, la respectarea principiilor și normelor de drept internațional"[416], în privința formelor la care se recurgea, se observa, „continuă să fie răstălmăcită istoria patriei noastre, diferite evenimente din viața poporului nostru sunt prezentate vădit și tendențios eronat, iar altele sunt omise, în scopul creării unei imagini deformate despre R. S. România și istoria ei. Sunt relansate teze nocive, antiromânești, în flagrantă contradicție cu adevărul istoric. Prin toate acestea se încearcă în fond punerea în discuție a frontierelor actuale, demonstrarea unei asa–zise «nedreptăți istorice» și întreținerea convingerii în rândurile poporului ungar și în unele cercuri internaționale că o parte din străvechiul nostru teritoriu ar aparține ilegal R. S. România (subl. ns.)"[417]. Un capitol important din Documentar enumera principalele acțiuni cu caracter naționalist și iredentist organizate în 1988–1989 de către oficialitățile din Budapesta[418] ori de diverse organizații culturale și profesionale din Ungaria sau din emigrație[419]. Ceea ce era foarte grav, secretarul general

416. *Ibidem* (Documentar, p. 1–2).

417. *Ibidem* (Documentar, p. 2–3).

418. *Ibidem* (Documentar, p. 15–18).

419. *Ibidem* (Documentar, p. 19 și urm.).

al C.C. al Partidului Muncitoresc Socialist Ungar, Karoly Grosz, efectuase nenumărate vizite în S.U.A., R.F. Germania, Anglia, Franța, Spania și Austria și care „au constituit tot atâtea prilejuri pentru a se obține adeziunea guvernelor acestor state la pretențiile formulate de Ungaria la adresa țării noastre, în acest context a ieșit în evidență faptul că Ungaria a reușit să transforme Austria în cel mai fervent susținător al ei (subl. ns.)"[420]. Alte aspecte: la 27 iunie 1988, în fața Ambasadei României din Budapesta se organizase o manifestație anti–românească cu participarea a 50 000 de persoane; de asemenea, în noiembrie 1988, din autoturismul consilierului cu probleme comerciale al Ambasadei Ungariei la București, Karoly Gyorfy, s–au „difuzat manifeste cu conținut antiromânesc, antisocialist, denigrator la adresa politicii partidului și statului nostru"[421]. Documentarul nu identifica vreo legătură între acțiunile Budapestei și ale Moscovei împotriva României, dar califica propaganda Ungariei ca ținând de „practicile fasciste, horthyste", ele fiind repudiate de presa din celelalte țări socialiste, ca reprezentând „o abandonare a principiilor elementare și obligațiilor morale ale comunismului"[422]. Total inconvenabile pentru București erau *direcțiile războiului psihologic* angajat de Budapesta împotriva Bucureștilor, toate fiind enumerate în concluziile Documentarului:

„– Subminarea prestigiului de care se bucură România socialistă și președintele său în lume, compromiterea sau contracararea unor acțiuni pe care partidul și statul nostru le întreprind pe plan internațional;

– subminarea unității întregului popor român în jurul partidului, a prieteniei și frăției dintre toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, crearea de disensiuni între diferite microgrupuri, grupuri sociale din țara noastră;

– denigrarea realizărilor obținute până în prezent în făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate;

---

420. *Ibidem* (Documentar, p. 17).

421. *Ibidem* (Documentar, p. 18).

422. *Ibidem* (Documentar, p. 28).

– propagarea unor concepții reacționare, mistico–religioase și antrenarea unor persoane cu mentalități înapoiate, descompuse moral și politic, fanatice la acțiuni antisociale: trădarea patriei, acțiuni așa–zis protestare, tulburări ale ordinii publice, acțiuni împotriva securității statului și a avutului obștesc etc.;

– incitarea unor persoane de a nu se supune normelor de conviețuire, îndemnarea acestora să–și părăsească țara;

– prezentarea falsă a unor probleme ale democrației noastre socialiste;

– intensificarea propagandei naționalist–iredentiste etc."[423]

La mijlocul lunii noiembrie 1989, cu puțin înaintea deschiderii Congresului al XIV–lea al P.C.R., Ilie Ceaușescu, adjunctul ministrului Apărării Naționale și secretarul în funcție al Consiliului Politic Superior al Armatei, l–a primit pe ataşatul militar al R.D.G. la București, căpitanul de rangul I Richard Luderfringer, la cererea acestuia. El voia să prezinte „unele aspecte politico–sociale din țara sa"[424]. După opinia diplomatului german, „evenimentele politice și marile demonstrații care au avut loc în R.D.G. s–au datorat faptului că, conducerea de partid și de stat a comis greșeli și abateri grave care au dus la dezvoltarea disproporționată a economiei și au apărut unele dificultăți economice. Acestea au făcut ca un mare număr de cetățeni să părăsească țara și să se stabilească în R.F.G. Demonstrațiile unor cetățeni au făcut ca o parte din membrii conducerii de partid și de stat să fie schimbați din funcții, fiind înlocuiți cu alții care depun eforturi pentru a redresa situația"[425]. Ataşatul militar a prognozat „reforme profunde" în țara sa, precum: noi alegeri parlamentare,

---

423. *Ibidem* (Documentar, p. 27–29). Vezi și alte informări transmise de ambasadorul român la Budapesta (Traian Pop) ori de ataşatul militar (colonel Ion Todericiu) în cursul anilor 1988–1989, precum: telegramele din 21.III. 1989, 25.VII.1989, 10.X.1989 ori 17.X.1989 etc.

424. AMR, dosar 63 (Raportul nr. 3 025 din 23 noiembrie 1989, semnat Ilie Ceaușescu).

425. *Ibidem.*

dreptul de deplasare în străinătate, măsuri de redresare economică etc.[426]. El a dat un răspuns calificat drept „evaziv" la chestionarea lui Ilie Ceauşescu dacă reformele vor afecta relaţiile cu România. Finalmente, Ilie Ceauşescu a intervenit, în spiritul cunoscut al poziţiei regimului N. Ceauşescu, pentru a sublinia că: „P.C.R. ar dori ca R.D.G., primul stat al muncitorilor şi ţăranilor pe pământul german, să nu se abată de la tezele fundamentale ale socialismului ştiinţific creat de germanii Marx şi Engels şi că în această situaţie creată, un rol nefast l–a avut propaganda imperialistă, care în R.D.G. a avut un efect mai mare"[427].

Nemulţumirea şi îngrijorarea oficialităţilor de la Bucureşti au atins cote alarmante şi după ce, la 25 octombrie 1989, cotidianul moscovit „Krasnaia Zvezda" a modificat esenţial conţinutul unui articol trimis de generalul Vasile Milea şi consacrat Zilei Armatei României. Ataşatul militar la Moscova a transmis la Bucureşti toate schimbările operate de redacţie, care socotise necesar să înceapă chiar cu titlul articolului, reformulat astfel: împreună cu poporul (?)[428]. În consecinţă, s–a transmis un protest redacţiei[429].

Izolarea totală a lui N. Ceauşescu a reieşit cu toată forţa la 4 decembrie 1989 în zilele reuniunii de la Moscova a ultimului Consiliu Politic Consultativ al Tratatului de la Varşovia. Ceauşescu a participat la şedinţă, dar întâlnirea cu „omologii" săi mai tineri[430] din restul ţărilor foste, până de curând, socialiste ori în curs de decomunizare, nu s–a dovedit de bun augur. Mai mult decât atât, liderul român, considerându–l (nu fără

426. *Ibidem.*

427. *Ibidem.*

428. Idem, fila 78.

429. *Ibidem,* fila 76.

430. Toţi liderii ţărilor comuniste europene fuseseră recent „instalaţi", cu o singură excepţie – polonezul Wojciech Jaruzelski. Lipseau însă: Janos Kadar (decedat încă din iulie 1989), Todor Jivkov, Erich Honecker şi Gustav Husak (alungaţi de la conducerea partidelor comunist).

temei) pe M. S. Gorbaciov personal responsabil de toate cele întâmplate în țările „lagărului comunist", și-a exprimat deschis nemulțumirea față de cel în cauză, astfel că, în fapt, reuniunea Consiliului Tratatului de la Varșovia a fost dominată de duelul său cu liderul de la Kremlin[431]. Iar aceasta cu atât mai mult cu cât reuniunea de la Moscova se desfășura *după* faimosul *summit sovieto–american de la Malta* în privința căruia Ceaușescu nu numai că–și formase convingerea cum că Gorbaciov îl susținuse pe președintele american George Bush în „ofensiva generală împotriva socialismului"[432], dar obținuse și informații despre faptul că cei doi lideri mondiali se înțeleseseră *pe seama/contra României*[433]. În cursul intervenției lui Gorbaciov, ni se confesează generalul C. Olteanu, prezent la ședința din 4 decembrie 1989 a Comitetului Politic Consultativ, Ceaușescu în chip vădit era „plictisit, aparent absent, privind ostentativ mai mult în altă parte decât la vorbitor"[434]. Nu mai insistăm asupra faptului că, înainte de–a pleca seara spre București, fără onoruri speciale, Ceaușescu a obținut o audiență de aproximativ 80 minute cu Gorbaciov pentru dezbaterea „problemelor comune"[435]. Acesta fusese motivul oficial declarat, deși, de partea română, a lui N. Ceaușescu, în speță, interesul nu putea să fie în acel moment decât unul singur: de a–l sonda pe liderul sovietic, de a afla

431. Cf. Constantin Olteanu, *România – O voce distinctă în Tratatul de la Varșovia. Memorii 1980–1985,* p. 208–220.

432. *Ibidem,* p. 215.

433. *Ibidem,* p. 216; Costache Codrescu, ed., *Armata Română în revoluția din decembrie 1989,* p. 27. Unele informații despre petrecute „în culise" la Malta vezi în: Michael R. Beschloss, Strobe Talbott, *La cele mai înalte nivele. Relatare din culisele puterii referitoare la sfârșitul Războiului Rece,* traducere, București, Editura Elit, 1995, p. 217 și urm. (Cap. 7 – *„De acord").* Autorii relatează că Gorbaciov l–ar fi rugat pe Bush: „...Să se gândească la ceea ce se întâmplă în Europa Răsăriteană, unde guvernele răspundeau presiunilor din partea propriilor popoare, nu de la Moscova"?! *(ibidem,* p. 224).

434. Constantin Olteanu, ed., *op. cit.,* p. 215.

435. *Ibidem,* p. 218.

ceva în plus despre întinderea şi cuprinsul înţelegerii sale cu preşedintele George Bush la Malta[436]. Ceea ce n–a fost posibil, astfel că, de îndată ce aeronava cu delegaţia română a decolat, Ceauşescu s–a exprimat fără reţinere: „Nu trebuia să venim cu toţii la Moscova, trebuia să fie venit numai [L] Stoian [ministrul de externe]"[437], în realitate, faptul cel mai grav se petrecuse în cursul întrevederii Gorbaciov–Ceauşescu, asistaţi de premieri şi de translatori. Faptul la care facem referire este binecunoscut de ani de zile, mai precis din februarie 1994, din momentul în care în presa bucureşteană s–a publicat stenograma întrevederii[438]. Atunci, la Moscova, în seara zilei de 4 decembrie 1989, în clipa în care Ceauşescu a smuls aprobarea premierului sovietic N. I. Rîjkov pentru o întâlnire a primilor miniştri pentru 9 ianuarie 1990, Gorbaciov a exclamat: „Veţi mai trăi până la 9 ianuarie"[439]!!! Nu cunoaştem, din păcate, cum a reacţionat Ceauşescu la aceste cuvinte. Nici cele ce–a gândit despre avertismentul lui Gorbaciov ulterior, în cele exact trei săptămâni de viaţă care i–au mai rămas. A fost înţeles ori nu avertismentul? A avut el vreun rost în derularea evenimentelor din decembrie 1989 de la Bucureşti? Ceea ce ştim cu precizie constă în aceea că, în timpul ultimei sale vizite la Moscova, N, Ceauşescu dispunea de Raportul Departamentului Securităţii Statului (nr. 00275 din 1 decembrie 1989) în care, pe marginea proiectatei (în acel moment) reuniuni Bush–Gorbaciov de la Malta, se consemnau următoarele: „Din datele de care dispunem rezultă că, la întâlnirea dintre Bush şi Gorbaciov ar urma să se discute problema *exercitării de presiuni coordonate* asupra acelor ţări socialiste care nu au trecut la aplicarea de reforme reale, fiind avute în vedere îndeosebi R. P. Chineză, Cuba şi *România*"[440].

436.*Ibidem,* p. 218–219.

437. *Ibidem,* p. 219.

438. *Ibidem,* p. 234–243, unde documentul se publică după originalul reprodus prima dată de cotidianul „România Liberă", Bucureşti, 19.11.1994.

439. Cf. Constantin Olteanu, *op. cit.,* p. 240.

440. Costache Codrescu, ed., *op cit.,* p, 27.

Urmare a celor semnalate[441], în luna decembrie se precizaseră *mai multe zone* de „pericol" real ori închipuit la adresa „realizărilor socialiste" din România:

1) Pe locul I se situau semnalele sosite dinspre *Ungaria,* de unde rapoartele cele mai terifiante erau datate 15 noiembrie, 18 decembrie şi chiar 20 decembrie 1989[442]. De asemenea, situaţia a fost surprinsă şi descrisă în detaliu de colonelul Filip Teodorescu în amintirile sale[443]. Chiar la mijlocul lui decembrie 1989, când Direcţia Informaţii a MStM transmitea; „... Din unele date... rezultă că batalioanele de cercetare–diversiune ale Corpurilor 1 şi 3 Armată [ungare] au executat, între 16 şi 18 decembrie [1989], o pregătire specifică ducerii acţiunilor de luptă în spatele trupelor inamice, finalizată cu executarea unui marş încheiat în raioane situate la 15–20 km de frontiera cu R.S. România..."[444]

2) Ştiri alarmante erau culese din direcţia *U.R.S.S.,* unde la sfârşitul anului 1989 au fost într–una descoperite „aplicaţii... executate de mari unităţi tactice"[445]. La 19 decembrie 1989, Comandamentul Marinei Militare a descoperit că, în zona Isaccea, se construise un cap de pod plutitor[446].

3) în sfârşit, nici dinspre *Bulgaria* ştirile nu erau prea bune, semnalându–se ample pregătiri „într–un raion situat în sud–vestul Mării Negre"[447].

---

441. Vezi şi rapoartele informative ale Direcţii de specialitate a MStM, prin Comandamentul Trupelor de Grăniceri, privind situaţia la frontiere în lunile iulie şi următoarele, structurate după următorul punctaj: I – La frontiera cu U.R.S.S.; II – La frontiera cu R. P. Bulgaria; III – La frontiera cu R.S.F. Iugoslavia; IV – La frontiera cu R. P. Ungară (AMR, fond CPSA, dosar 65/1989, *passim).*

442. Costache Codrescu, ed., *Armata Română în revoluţia din decembrie 1989,* p. 42–43.

443. Cf. Filip Teodorescu, *Un risc asumat,* Bucureşti, Editura Viitorul Românesc, 1992, p. 49–50.

444. Costache Codrescu, ed., *op. cit.,* p. 30.

445. *Ibidem*

446. *Ibidem*

447. *Ibidem*

Primejdiile externe care se profilau au determinat intervenția lui Ion Stoian, ultimul ministru de externe al lui N. Ceaușescu și care i–a convocat la 20 decembrie 1989 pe ambasadorii statelor membre ale Organizației Tratatului de la Varșovia cerându–le cu fermitate „să nu intervină în evenimentele din România... și să nu susțină o eventuală pătrundere a trupelor sovietice în România"[448]. În același context, nu a scăpat atenției faptul că după 9 decembrie 1989 numărul „turiștilor" sovietici care pătrunseseră în România[449] s–a înmulțit incredibil: de la aproximativ 80 pe zi la... peste 1 000 în 24 de ore!

La sfârșitul lui decembrie 1989, ecoul pe plan internațional al evenimentelor din România, în ciuda faptului că a fost limitat datorită caracterului de **lovitură de stat** pe care l–au îmbrățișat, a fost deosebit, mai cu seamă în situația în care – planificată ori nu în scenariul pucițtilor de la București, și nu numai – **„revoluția română" a ajuns să fie transmisă în direct pe toate meridianele globului.**

448. Cf. Ion Stoian, *România pusă la zid,* în „Vocea României", București, 1. VIII. 1994.

449. Costache Codrescu, ed., *op. cit.*, p. 44.

UN EPISOD CRUCIAL AL *BĂTĂLIEI PENTRU BASARABIA:* ULTIMA ÎNTREVEDERE CEAUŞESCU – GORBACIOV (MOSCOVA, 4 DECEMBRIE 1989)

În condiţiile specifice **toamnei revoluţionare a anului 1989**[450] când desfăşurarea evenimentelor capitale în Europa a înregistrat un ritm ieşit din comun[451], realizarea unui acord între Moscova şi Bucureşti pentru o nouă întrevedere Gorbaciov – Ceauşescu nu s–a dovedit, în ciuda precipitării politico–diplomatice, sociale şi militare la nivel continental, şi nu numai, de fel dificilă. Mai ales că, natural, iniţiativa a pornit din partea „fratelui mai mare" – se înţelege a lui M. S. Gorbaciov. La 23 noiembrie 1989, secretarul C.C. al P.C.R., generalul Constantin Olteanu, a primit vizita ambasadorului U.R.S.S. la Bucureşti, E. M. Tiajelnikov, care i–a transmis următorul mesaj pentru liderul comunist român:

„Dragă tovarăşe Nicolae Ceauşescu,

In aceste zile se încheie pregătirile pentru întâlnirea cu preşedintele S.U.A., G. Bush. Deşi în vederea acestei întâlniri nu există o ordine de zi convenită în prealabil, una din temele centrale

450. Victor Sebestyen, *1989 – Prăbuşirea Imperiului sovietic,* Bucureşti, Editura Litera, 2009, *passim;* Ioan Scurtu, *The Romanian Revolution of December 1989 în International Context,* Bucureşti, Redacţia Publicaţiilor pentru Străinătate, 2009, *passim.*

451. Sergio Romano, *50 de ani de istorie mondială. Pacea şi războaiele de la Yalta până în zilele noastre,* Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1999, p. 194 şi urm.

va privi, credem, procesele ce au loc în Europa răsăriteană, aspectele internaționale ale acestora, influența asupra situației din Europa și din lume. În orice caz sunt semnale din partea americanilor în această privință.

In dezbaterea acestor probleme intenționăm să pornim de la pozițiile noastre principale, examinate în cadrul Consfătuirii de la București a Comitetului Politic Consultativ al statelor participante la Tratatul de la Varșovia, al recentei întâlniri a miniștrilor afacerilor externe ai statelor noastre, care s–a desfășurat la Varșovia.

Poate fi vorba, în primul rând, despre următoarele:

1. Temelia relațiilor Uniunii Sovietice cu celelalte state, inclusiv, se înțelege, cu aliații noștri, o constituie recunoașterea dreptului suveran al fiecărui popor de a–și alege calea propriei sale dezvoltări. O asemenea recunoaștere trebuie să fie reciprocă, întrucât fără aceasta nu este posibilă o dezvoltare internațională constructivă.

2. Interdependența crescândă a statelor, deosebit de vizibilă pe continentul european necesită să se pună capăt rămășițelor „războiului rece", politicii și psihologiei născute, sau generate de confruntările dintre blocuri. Ce transformări sunt necesare în legătură cu aceasta, în ce direcție și în ce ritmuri vor avea loc transformările, se poate hotărî numai în contextul și ca urmare a unui dialog general–european constructiv, și în această privință noi nu trebuie să pornim de la zero. Există un fundament bun – Actul de la Helsinki, se desfășoară cu succes procesul general–european, în cadrul căruia S.U.A. și Canada participă pe baze de egalitate.

Uniunea Sovietică și aliații săi sunt gata – și au confirmat aceasta prin acțiuni practice – să reducă până la minimul rezonabil forțele armate și armamentele, să treacă de la confruntare la colaborare, practic în toate domeniile. Noi suntem gata – și în această privință există dovezi serioase – să respectăm drepturile

omului, să lucrăm mână în mână cu fiecare dintre cei care tind spre dezvoltarea tradițiilor umaniste europene, spre îmbogățirea culturii europene, a gândirii tehnologice, spre căutarea unor căi sigure din punct de vedere ecologic, de dezvoltare a civilizației.

3. Cele mai curajoase schimbări de pe continentul nostru pot fi însă încununate de succes și pot fi reciproc avantajoase numai în condițiile menținerii și întăririi bazelor stabilității europene. Acestea nu trebuie să afecteze realitățile teritorial politice statornice, să renască pretenții teritoriale vechi, sau să dea naștere altora noi, să afecteze granițele existente ale statelor europene. Tocmai aici se ascund cauzele primului și celui de–al doilea război mondial. Pacea în Europa va rămâne trainică atâta timp cât va fi închisă această „cutie a Pandorei".

4. Pașii cunoscuți întreprinși în ultima vreme de R. D. Germană au dat naștere multor zvonuri privind „problema germană", perspectivele unirii Germaniei. Noi nu intenționăm să intrăm într–o dezbatere detaliată a acestei probleme, dar considerăm în mod ferm că existența și dezvoltarea R. D. G. în toți acești ani a fost și va rămâne garanția cea mai importantă a echilibrului european, a păcii și stabilității internaționale. R. D. G., stat suveran, membru al Tratatului de la Varșovia a fost și va rămâne aliatul nostru strategic din Europa. Din câte înțelegem noi, politicienii cu simț de răspundere din Occident înțeleg bine această realitate. Nu pot fi însă subapreciate pericolele provocate de pasiunile și stările de spirit revanșiste, care se înviorează, încingerea acestora este capabilă să submineze încrederea ce se formează și chiar să dea înapoi toate realizările de importanță istorică în dezvoltarea raporturilor dintre Est și Vest. O trăsătură esențială a noii gândiri politice o constituie dezideologizarea raporturilor interstatale. Aceasta contribuie la avansarea dinamică pe calea conlucrării constructive practice, a întăririi încrederii.

În legătură cu aceasta, sunt inconsistente și mioape încercările de a înfățișa restructurarea din Uniunea Sovietică, reformele

dintr–o serie de țări socialiste, drept o mărturie, chipurile, a „eșecului socialismului". În realitate, este vorba despre un proces de reînnoire a societății socialiste. Este necesar să se renunțe la stereotipurile „războiului rece", la calculele mizând pe folosirea dificultăților temporare ale celeilalte părți în scopul realizării propriilor scopuri.

5. Trecerea la perioada pașnică a istoriei europene necesită garanții reciproce, sigure, de securitate. În această direcție se desfășoară lucrările de la Viena. Aici se pune, inevitabil, și problema noului rol al Organizației Tratatului de la Varșovia și al NATO. În ce privește viitorul apropiat, noi ne pronunțăm pentru transformarea lor în organizații politico–defensive, pentru stabilirea între ele nu pur și simplu a unor contacte episodice, ci a unor relații permanente reciproc utile, pentru instituționalizarea unei colaborări inter–blocuri. Aceasta poate constitui o nouă contribuție esențială la întărirea securității în Europa, la crearea unui asemenea grad de înțelegere reciprocă, care în final va permite apropierea momentului dizolvării ambelor alianțe.

Acestea sunt considerentele în problemele europene pe care noi intenționăm să le abordăm în cadrul convorbirilor cu președintele S. U. A.

Imediat după întâlnirea de la Malta suntem gata să informăm despre rezultatele acesteia pe conducătorii statelor aliate. În acest scop, la 4 decembrie 1989, s–ar putea organiza o întâlnire corespunzătoare la Moscova. Conducătorii statelor aliate ar putea să sosească la Moscova la 4 decembrie, în prima jumătate a zilei, în așa fel încât lucrările să înceapă la orele 15.30. Se are în vedere ca din partea sovietică la întâlnire să participe tovarășii M. S. Gorbaciov, N. I. Rîjkov, E. A. Șevarnadze, A. N. Iakovlev. Vă rugăm să ne comunicați componența participanților la întâlnire din partea Dvs." [452].

452. A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Cancelarie, dosar nr. 66/1989.â

Răspunsul lui N. Ceauşescu, concentrându-se aproape exclusiv pe tema proiectatei întrevederi Gorbaciov – Bush Senior de la Malta, nu putea să întârzie în condiţiile date, el survenind la 27 noiembrie 1989:

„Stimate tovarăşe Mihail Gorbaciov,

Am primit mesajul Dumneavoastră în legătură cu întâlnirea pe care urmează să o aveţi, la începutul lunii decembrie, cu preşedintele S. U. A., G. Bush. După cum rezultă din mesaj, la întâlnire, una din temele centrale ale discuţiei va privi procesele care au loc în Europa răsăriteană şi aspectele internaţionale ale acestora.

Considerăm că la întâlnirea dintre conducătorii U.R.S.S. şi S.U.A. nu se poate discuta, sub nici o formă, situaţia din ţările socialiste. Despre problemele care au apărut în unele ţări socialiste se poate discuta numai în cadrul unei întâlniri între conducerile ţărilor socialiste. De altfel, Partidul Comunist Român a insistat de mai multe ori să se organizeze o asemenea întâlnire a ţărilor socialiste, însă până în prezent ea nu a avut loc. Dacă în cadrul întâlnirii bilaterale sovieto-americane va avea loc o asemenea discuţie, aceasta va fi considerată de toate popoarele ca un amestec în treburile interne ale ţărilor socialiste" [453].

Este deosebit de semnificativ că, la 1 decembrie 1989, deci chiar în ajunul întâlnirii de la Malta, general-colonel Iulian Vlad, şeful Direcţiei Securităţii Statului, i-a prezentat lui N. Ceauşescu Raportul olograf nr. 0075/989 cuprinzând o analiză extrem de lucidă, exactă şi completă pe marginea evenimentului în perspectivă[454].

---

453. *Ibidem.*

454. Documentul a fost valorificat de Cristian Troncotă, *Duplicitarii,* Bucureşti, 2005, p. 207–208; Ioan Scurtu, *The Romanian Revolution of December 1989 în International Context,* p. 144–146; „Jurnalul Naţional", Bucureşti, 1.XII.2009; Victor Roncea, în „Curentul", Bucureşti, 19.XH.2009; „Vitralii", Bucureşti, nr. 1/decembrie 2009, p. 53–54.

Într–un alt Raport strict–secret, întocmit de asemenea în exemplar unic, de către serviciile de informații ale Bucureștilor, Nicolae Ceaușescu era înștiințat în privința ultimelor evoluții europene, dar, îndeosebi, asupra inițiativelor sovieto–americane după Malta[455], informațiile fiind prezentate – culmea! – ca provenind din... „sursă argentiniană":

În contextul precizat, reuniunea de la Moscova din 4 decembrie a liderilor statelor semnatare ale Tratatului de la Varșovia, care a marcat și decesul Alianței, s–a dovedit de o importanță deosebită, dar nu numai pentru că a marcat decesul Alianței politico–militare patronată de mai multe decenii de Kremlin (1955–1989)[456], dar, totdeodată, ea a parafat destinul lui Nicolae Ceaușescu și, implicit, al sistemului comunist în România. Poate de aici rezultă și interesul remarcabil acordat de istorici[457]. De vreme ce anexăm textul integral al stenogramei din 4 decembrie 1989[458], nu vom intra, se înțelege, în detalii, mulțumindu–ne ca, din amintirile general–colonelului Constantin Olteanu să reținem acest scurt paragraf final:

„Întâlnirea dintre Gorbaciov și Ceaușescu a durat 80 de minute. Apoi am plecat, iar în avion s–a comentat. Mai obișnuia Ceaușescu să ne mai cheme pe la el dacă era lungă călătoria. Mai juca șah. Și zice: «Uite, putea să vină numai Stoian», mi–a spus el mie. Stoian era ministru de Externe. Dăscălescu l–a comentat negativ pe Gorbaciov, că e un om rău, trebuie să fim atenți în relațiile cu el. Și cam aici s–au oprit discuțiile. Pe la 11 noaptea am ajuns la Otopeni, am

---

455. Despre întâlnirea de la Malta din perspectiva intereselor României, cf. Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 135–149.

456. Cf. Constantin Olteanu, *România – O voce distinctă în Tratatul de la Varșovia. Memorii, 1980–1985,* București, Editura Aldo, *1999, passim.*

457. Ioan Scurtu, *op. cit.*, p. 149–155.

458. Nu am reținut în anexă textul „Procesului" din 25 decembrie 1989, atât de bine cunoscut și de intens mediatizat prin reviste și cărți, pe Internet etc.

cinat împreună şi asta a fost toată treaba. Şi se ştie ce a urmat după aceea, că nu a mai fost mult".

[ANEXĂ]
STENOGRAMA ÎNTÂLNIRII N. CEAUŞESCU – M. GORBACIOV (Moscova, 4 decembrie 1989)

La întâlnire au participat Constantin Dăscălescu, prim–ministru al Republicii Socialist România şi N. I. Rîjkov, preşedintele Consiliului de Miniştri al U.R.S.S.

M. S. Gorbaciov: Tovarăşe Ceauşescu, în primul rând aş dori să vă felicit în numele conducerii noastre pentru încheierea cu succes a Congresului dumneavoastră. Eu cred că dumneavoastră sunteţi satisfăcut de rezultatele Congresului. În societatea dumneavoastră, în rândul comuniştilor români, după câte mi–au povestit tovarăşii noştri, reacţia este bună la hotărârile Congresului, în numele meu şi al conducerii sovietice, vă adresez dumneavoastră şi întregii conduceri de partid un salut cordial şi cele mai bune urări de succes în înfăptuirea hotărârilor Congresului.

Nicolae Ceauşescu: *Eu aş dori să vă mulţumesc pentru salutul adresat şi, la rândul meu, aş dori să vă adresez şi eu, în numele conducerii noastre de partid, al meu personal, dumneavoastră şi conducerii sovietice un salut călduros. Desigur, sunt bucuros că am convenit să avem o întâlnire scurtă, deşi este nevoie de o întâlnire mai lungă.*

M. G.: Vom căuta timp şi pentru aceasta.

N. C.: *Sunt foarte multe probleme de discutat. Vă mulţumesc pentru felicitările adresate în legătură cu încheierea Congresului, într–adevăr, a fost un Congres bun şi s–a încheiat cu rezultate bune. Acum trebuie să lucrăm pentru a realiza în practică cele hotărâte de Congres.*

M. G.: Întotdeauna, după un mare eveniment de acest fel, mai ales după Congres, avem în față sarcini foarte mari. Totdeauna este așa. La noi situația necesită o atenție foarte mare. Noi așa o și abordăm. Preocuparea noastră principală este să ne descotorosim de elementele care au îngreunat dezvoltarea noastră. Desigur, noi suntem atașați opțiunii noastre și nu putem fi de acord cu încercările care se fac de a aprecia drumul pe care noi l–am parcurs până acum ca un drum de greșeli și speranțe neîmplinite. Este un proces complex și o astfel de cotitură în lume, cum este revoluția noastră, nu se poate aprecia numai prin „alb și negru", chiar dacă judecăm după criterii mari, istorice, și fără să exagerăm. Eu nu cred că putem să admitem, din punctul de vedere al adevărului și moralei, să se subaprecieze ceea ce au făcut generațiile premergătoare. Ei au trăit, și–au sacrificat sănătatea, viața însăși și s–au bucurat, cu toate că au fost și drame. De aceea, noi dorim, prin perestroika noastră, să acumulăm tot ceea ce este bun și să deschidem perspectivele pentru reînnoirea și perfecționarea societății. Bineînțeles că procesul acesta este complex, dar noi sperăm totuși la un succes și știm că nu va fi un succes rapid.

N. C.: *La Congresul nostru, noi am avut – nu mult, dar am avut – un pasaj special despre Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, și despre marile realizări ale popoarelor sovietice. Totuși, ceea ce au realizat popoarele sovietice în istorie nu poate fi șters și nu poate fi uitat.*

M. G.: Acesta ar fi un altfel de adevăr, încă și mai prost decât cele care se spun.

N. C.: *Sigur că într–o asemenea activitate grandioasă au fost și lipsuri, și greșeli și abuzuri, dar istoria nu reține niciodată decât ceea ce asigură mersul înainte. Eu salut ceea ce ați spus dumneavoastră, tovarășe Gorbaciov, cu privire la necesitatea de a pune într–adevăr, cu putere în evidență, ceea ce s–a realizat în construcția socialismului, pentru că în acest fel popoarele sovietice vor fi și mai mobilizate în realizarea noilor obiective.*

„Prietenia" dintre Ceaușescu și Gorbaciov

Sigur, trebuie să perfecționăm continuu organizarea societății, metodele economice, tot ceea ce trebuie să asigure construcția mai bună a socialismului.

M. G.: Eu cred că aceasta este o remarcă foarte consistentă, pentru că noi deseori am întârziat în rezolvarea multor probleme care erau coapte.

***N. C.:** Însă, să știți că ceea ce se face acum, peste 10 ani tot va fi învechit, dacă nu vom avea permanent în vedere ceea ce este nou.*

M. G.: Categoric.

***N. C.:** Esențial este să realizăm socialismul ca să asigure o viață mai bună oamenilor, și material, și spiritual.*

M. G.: Îl rog pe tovarășul Stoica să vă traducă ultimul articol pe care l–am scris în legătură cu ideile socialismului și perestroika. Acolo sunt expuse toate aceste lucruri.

***N. C.:** M–am uitat pe el și am o traducere scurtă.*

M. G.: Dar din extrase nu iese totul foarte clar.

***N. C.:** Mă gândesc să vă și răspund.*

M. G.: Foarte bine.

N. C.: *Însă putem face așa: două delegații ale partidelor noastre – dacă vom găsi și pe alții ar fi bine, dar acum este greu să elaboreze un material mai general despre socialism și perspectivele lui.*

M. G.: Nu sunt împotrivă.

N. C.: *Să știți că multe partide cer și așteaptă acest lucru și, sigur, ar saluta dacă Uniunea Sovietică ar lua parte activă la această activitate.*

M. G.: Foarte bine.

N. C.: *Sigur, nu formele vechi – noi le-am criticat, știți bine – dar, totuși, toată lumea acordă importanță Uniunii Sovietice. Mă refer la mișcarea comunistă și la forțele progresiste.*

M. G.: Bine. Să dăm această sarcină secțiilor ideologice și internaționale și să înceapă să lucreze – probabil mai întâi la nivel științific și pe urmă la nivel politic.

N. C.: *Pe urmă, îl vedem împreună. Pentru că suntem la problemele acestea, hai să începem cu problema unei întâlniri a partidelor comuniste și muncitorești. Desigur, nu vreau acum să luăm o hotărâre, însă să știți că foarte multe partide au ridicat această problemă. De aceea, noi am și înscris în hotărârea noastră că vom acționa în această direcție. Am putea face un grup de inițiativă.*

M. G.: Eu am gândit puțin altfel.

N. C.: *Să înceapă să lucreze.*

M. G.: Eu sunt mai mult pentru ideea pe care ați propus-o în scrisoare. Totuși, ar trebui ca noi în cadrul țărilor socialiste să avem o dezbatere pe această tematică. Cum putem să ieșim la o întâlnire mai largă fără să precizăm poziția în problemele noastre?

N. C.: *Aceasta necesită un timp mai lung de pregătire, însăși crearea acestui grup ar avea o influență mare și pentru țările socialiste, să știți, și nimeni nu este pentru o conferință unde să*

Ultimul discurs

se spună așa sau așa. Deci ar fi foarte bine, totuși, ca un grup de inițiativă să fie format și să înceapă să lucreze. Aceasta ar fi un ajutor pentru țările socialiste.

M. G.: Noi înțelegem astfel: Comitetul Central al Partidului Comunist Român să facă un sondaj de opinie, pentru că acum nu este prea prielnic momentul. A fost cândva o asemenea atitudine prielnică, un asemenea spirit favorabil unei consfătuiri, dar pe urmă a început un proces de regândire a locului și rolului partidelor și acum există o altfel de dorință – fiecare dorește să–și facă ordine în casa proprie.

N. C.: *Vreau să vă spun deschis: a fost un timp când noi am fost împotriva unor asemenea conferințe.*

M. G.: Acum alții sunt împotrivă.

N. C.: *Dar nouă ni s–au adresat mai multe partide și tocmai pentru că este o situație foarte grea în mișcarea comunistă, avem răspunderea să facem ceva, chiar dacă vor veni un număr nu prea mare de partide. Știți ce a spus Lenin în 1903?*

M. G.: Nu știu!

N. C.: *Oricât de puțini am fi, tot trebuie să ridicăm steagul. Oamenii au nevoie să vadă că se acționează în direcția creșterii influenței socialismului și întăririi mișcării revoluționare.*

M. G.: Eu am gândit că ceea ce facem noi în direcția reînnoirii socialismului, creşte gradul de interes pentru dezvoltarea socialismului.

N. C.: *Nu este timp acum să discutăm problema aceasta. Sunt lucruri bune, sunt şi lucruri care nu sunt prea bune şi dacă ar trebui să ne aşezăm acum să discutăm această problemă ne–ar trebui un timp lung. Sunt însă şi lucruri bune.*

M. G.: Avem într–adevăr puțin timp. Dar să ne gândim la această problemă.

N. C.: *Eu nu aş dori să realizăm un grup de inițiativă fără Partidul Comunist al Uniunii Sovietice.*

M. G.: Chiar invers ar fi mai bine.

N. C.: *Cred că nu ar fi mai bine.*

M. G.: Chiar egalitatea în drepturi pune în evidență acest lucru.

N. C.: *Este adevărat, dar, totuşi eu consider că Partidul Comunist al Uniunii Sovietice nu trebuie să rămână în afara unei asemenea acțiuni, însă, aşa cum am spus, nu cred că trebuie să hotărâm acum asupra acestei probleme. Eu vă rog însă să reflectați asupra ei.*

M. G.: Ne gândim şi vă dăm un răspuns.

N. C.: *Este o problemă care se pune şi trebuie să–i dăm un răspuns. Se pun astăzi multe probleme şi oamenii simt nevoia unor răspunsuri, în fond, lumea gândeşte aşa: de ce se pot întâlni social–democrații, liberalii, democrat–creştinii...*

M. G.: Conservatorii...

N. C.: *Da, şi conservatorii. Şi atunci partidele comuniste de ce nu se pot întâlni?*

M. G.: Pentru că tovarăşul Ceauşescu şi Berlinguer au fost împotrivă cândva.

N. C.: *În anumită formă da, şi istoria a demonstrat că am avut dreptate.*

M. G.: Şi eu am fost întotdeauna contra, dar de mine nu a depins mare lucru atunci.

N. C.: *Deci să începem să lucrăm un material comun şi dacă vor fi şi alte partide de acord cu el, foarte bine. Am înţeles că aici aţi fost de acord.*

M. G.: Să ne gândim şi vă dăm un răspuns.

N. C.: *Bine. Şi acum trecem la problemele bilaterale? Sau hai să terminăm cu cele mai generale. Noi suntem foarte preocupaţi de ce se întâmplă în câteva ţări socialiste din Europa, înţelegem perfecţionarea, înnoirea, însă nu de aceasta vreau să vorbesc acum, dar forma în care se acţionează pune foarte serios în pericol nu numai socialismul, ci şi existenţa partidelor comuniste din ţările respective. Dacă se lasă să se continue acest curs, se va ajunge la o situaţie foarte gravă. Oricum, nu se poate spune că, în aceste ţări, socialismul nu a rezolvat nimic. Cred că Uniunea Sovietică, mă refer la Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, poate să aibă în această privinţă un anumit rol – nu pe cale militară – pentru a ajuta la o mai bună orientare, aşa cum aţi început astăzi să vorbiţi de o orientare mai bună a acestor ţări şi partide. Sigur, o întâlnire care va avea loc între ţările socialiste şi partidele noastre va ajuta, dar cred că în orice caz trebuie reflectat foarte serios la felul în care se acţionează în unele ţări.*

M. G.: Aici este întrebarea cum să se acţioneze, şi una mai importantă –cum să acţioneze. Cine a împiedicat Cehoslovacia şi Republica Democrată Germană – ţări care aveau un nivel de dezvoltare economică şi socială destul de ridicat, care aveau condiţii de viaţă aşa de bune – să înceapă la timp procesele lor de modernizare, în cursul cărora să ţină seama de momentele noi care au apărut în dezvoltarea societăţii? Dacă ar fi făcut acest lucru la timpul respectiv s–ar fi desfăşurat cu totul altfel evenimentele de astăzi. S–a vorbit mult la vremea aceea, în plenare şi congrese, despre revoluţia tehnico–ştiinţifică şi despre dezvoltarea ţării noastre şi până la urmă totul a fost lăsat la o parte. Şi acum stă

un raport pentru Comitetul Central privind revoluția tehnico–științifică din 1973 și iată că acum, după 15 ani, începem să realizăm ceea ce trebuia să facem atunci. Cred că noi am pierdut mult din prestigiul nostru datorită faptului că nu am acționat la timp.

Elicopterul „salvator"

N. C.: *Și aceasta este adevărat.*

M. G.: Indiferent dacă ne plac sau nu ne plac metodele tovarășului Ceaușescu, noi știm că în România s–au făcut multe și în mod obiectiv fiecare își alege metodele sale pe calea progresului și a construcției socialismului. Deci, cam aceasta este. Iată situația prietenului nostru comun, tovarășul Honecker. Noi avem o simpatie reciprocă, dar în ultimul timp nici dânsul nu a vrut să mai vorbească cu mine, nici eu nu am mai vorbit cu dânsul. Și, totuși, eu i–am spus: tovarășe Honecker este treaba ta să iei hotărâri, noi nu hotărâm nimic în locul tău, nici nu propunem să iei măsurile noastre, nici altceva. De altfel, știu că m–ați criticat împreună...

N. C.: *Nu, nu v–am criticat. Dimpotrivă, am discutat că ar fi bine să ne întâlnim mai iute să discutăm cum să lucrăm mai bine.*

M. G.: Sincer vorbind, pentru tovarășul Honecker eu am mari emoții.

N. C.: *Și îmi pare foarte rău și cred că ar trebui – de aceea am spus–o și public – să se facă ceva pentru că nu se poate admite așa ceva. Inclusiv față de tovarășul Jivkov.*

M. G.: În ce–l privește pe tovarășul Jivkov, probabil că totul va fi mai normal. Nu știu care este situația acolo. Desigur, pe

Victor Atanase Stănculescu și Elena Ceaușescu

parcursul anilor, s–au mai acumulat unele lucruri. Dacă acolo nu sunt nişte abuzuri grave, frapante, atunci se va rezolva mai bine. Nu se poate face, totuşi, aşa în politică.

Noi încercăm la nivelul conducerii politice să ne ocupăm de probleme politice, nu să intrăm şi să vedem cine a făcut şi ce a făcut. Dumneavoastră ştiți că există în societate forțe care ridică mereu această problemă şi care răscolesc tot timpul societatea. Ce să facem? Dumneavoastră spuneți că vă preocupă aceste probleme, dar ce să facem?

N. C.: *Să discutăm cum să soluționăm problemele.*

M. G.: În R. D. Germană au discutat şi deja i–au exclus din partid.

N. C.: *Am văzut, dar deja acolo lucrează de acum influențele din afară, din Republica Federală Germania.*

M. G.: Milos Jakes este prietenul meu mai vechi. I–am spus: dumneavoastră aveți o țară bună, un popor calificat, bine organizat, bine educat, trebuie să faceți schimbări mai repede, altfel veți fi învinşi şi veți ajunge într–o situație ca la noi, să rezolvați problemele sub tropăitul picioarelor. Jakes m–a ascultat

şi apoi a spus: atunci mai bine să aştept eu până vin ceilalţi la putere în Uniunea Sovietică. A aşteptat şi iată ce s–a întâmplat. Acestea sunt două ţări cu o situaţie prosperă, cele mai bogate, în afară de noi, bineînţeles, pentru că noi suntem cei mai bogaţi.

N. C.: *Începând din 1968 noi am spus: hai să ne apucăm să dezvoltăm economia, pentru că altfel n–o să ne ajute nimeni. Şi am lucrat în această direcţie.*

M. G.: Aţi făcut mult.

N. C.: *Până în 1984 nu am primit un litru de petrol din Uniunea Sovietică.*

M. G.: Pentru ce aveaţi nevoie? Aveţi petrolul dumneavoastră. Aceasta este o problemă clară, deja.

N. C.: *Eu am vrut numai să reamintesc.*

M. G.: Totuşi, aţi făcut multe.

N. C.: *Am lucrat şi am adus îmbunătăţiri în dezvoltarea societăţii şi a economiei. Ceea ce faceţi dumneavoastră acum am încercat şi noi la un moment dat. Am creat aşa–zişii mandatari, şi după un an de zile am văzut că se îmbogăţesc şi am lichidat complet această situaţie.*

M. G.: Aşa o perspectivă ne prevedeţi şi nouă?

N. C.: *În orice caz, ca să se îmbogăţească unii prin speculă, aceasta nu este o perspectivă, ştiţi şi dumneavoastră acest lucru destul de bine. Am introdus şi autoconducerea, şi noul mecanism economic, şi consiliile de conducere.*

M. G.: Când vă ascult mă gândesc că dumneavoastră într–un an aveţi timp să vizitaţi fiecare judeţ.

N. C.: *Chiar fiecare judeţ, nu.*

M. G.: Dar spuneţi, într–o ţară aşa mare ca a noastră, cum putem noi să conducem în acelaşi fel ca dumneavoastră? Noi trebuie să ne gândim la alte metode.

N. C.: *Şi noi avem autonomie, însă una este autonomia în republici şi chiar în regiuni şi judeţe, şi alta este autonomia*

întreprinderilor. Oricum, o orientare generală şi un control general este obligatoriu chiar pentru Uniunea Sovietică.

M. G.: Tovarăşe Ceauşescu, noi suntem pentru un centru puternic, însă îl gândim puţin altfel.

N. C.: *Trebuie neapărat, însă republicile trebuie să aibă mai multă autonomie şi judeţele la fel. Noi mergem până în comune, acum. Sigur, suntem o ţară mică.*

M. G.: Nu este mică, este mijlocie.

N. C.: *Dar, în orice caz, nu se poate ca întreprinderile, chiar la nivel republican, să nu fie sub o îndrumare unitară, sigur, cu multă autonomie, cu multe drepturi. Cu vreo 20 de ani în urmă le-am dat şi noi drepturi foarte multe şi primul lucru pe care l-au făcut a fost să ia credite şi să facă tot felul de investiţii neeconomice. Atunci noi le-am restrâns drepturile şi am gândit că trebuie să ţinem în mână anumite lucruri, deoarece pentru România 11 miliarde de dolari datorie, în 1980, constituia o situaţie foarte grea. De altfel, trebuie să vă spun că în discuţiile pe care le-am avut atunci cu Brejnev, el mi-a spus de câteva ori: nu te duce să faci datorii. De câteva ori mi-a atras atenţia asupra acestui lucru, însă am greşit că am dat multe drepturi întreprinderilor şi toţi s-au apucat şi au spus că dacă avem drepturi, atunci să luăm credite din străinătate.*

M. G.: Guvernul este de vină!

N. C.: *Tovarăşul Dăscălescu nu era atunci prim ministru.*

C. Dăscălescu: Eu am venit la plată!

N. C.: *Însă după aceea am luat măsuri şi am oprit această situaţie reuşind să plătim datoria.*

M. G.: Desigur, noi nu vrem să fie rău, noi vrem să fie bine.

N. C.: *Sigur, toată lumea vrea acest lucru, însă Uniunea Sovietică are multe posibilităţi şi poate depăşi uşor greutăţile pe care le are. Ea poate să fie o putere economică socialistă model.*

M. G.: Tocmai aceasta vrem să facem. Probabil sunt ambiţii

prea mari, dar dorim să facem acest lucru. Probabil că în generația noastră nu vom reuși să facem totul, dar putem și noi să facem multe. Principalul este ca acum să punem bazele, să determinăm direcțiile în mod corect.

N. C.: *În câțiva ani, Uniunea Sovietică poate să depășească greutățile pe care le are, în primul rând, pentru că are, totuși, o forță economică puternică.*

M. G.: Așa este.

N. C.: *Dumneavoastră criticați știința, dar aveți o știință puternică.*

M. G.: Categoric.

N. C.: *Greșeala a fost că s-a pus un prea mare accent pe latura militară și s-au neglijat celelalte domenii.*

M. G.: Corect.

N. C.: *Sigur, a fost și situația internațională de așa natură. Dar aveți o știință puternică, foarte puternică, și poate ușor să soluționeze orice problemă. Pe urmă, totuși, și celelalte țări socialiste sunt ele mai mici, dar pot să conlucreze în acest domeniu.*

M. G.: În general, dacă luăm țările socialiste din Europa, cu toate problemele pe care le au, sunt țări moderne, totuși.

N. C.: *S-au produs aceste schimbări. Să fie oprite și să se meargă înainte.*

M. G.: Ne gândim și noi. Probabil că aplicăm puțin alte metode, dar aceasta este metoda fiecăruia. Important este să întărim socialismul și în rest este treaba fiecăruia. Sunt ritmuri diferite, sunt forme diferite. Desigur, noi trebuie să ținem seama de mărimea populației, de diferențele dintre republici, de nivelul lor de dezvoltare. Ați menționat complexul militar industrial mare care există la noi. Acum trebuie să ducem o astfel de politică structurală care să ne permită să întoarcem acest complex mai mult spre nevoile omului. Aceasta este ceea ce facem în prezent.

Procesul

Complexul de apărare lucrează acum mai bine în direcția aceasta, înainte a opus rezistență, dar acum lucrează în direcția aceasta, și sunt chiar interesați să o facă.

N. C.: *Însă trebuie păstrat, sigur, îmbunătățit.*

M. G.: Nu numai păstrat, tovarăşe Ceauşescu!

N. C.: *Când am spus că trebuie păstrat am înțeles că tot ceea ce este necesar trebuie păstrat.*

M. G.: Categoric. Care sunt problemele bilaterale pe care doriți să le abordați?

N. C.: *În primul rând cele economice. Sigur, primi–miniştrii nu au avut timp să se întâlnească.*

M. G.: Atunci să se întâlnească.

N. I. Rîjkov: Pe 9 ianuarie 1990 ne întâlnim.

C. Dăscălescu: Aceasta este o întâlnire din cadrul C.A.E.R., dar noi dorim o întâlnire bilaterală.

M. G.: Veți mai trăi până la 9 ianuarie! Totuşi, ce problemă vă preocupă, ce vă îngrijorează?

N. C.: *Mi se pare că noi am discutat multe probleme din acestea, dar ar trebui ca primi–miniştri să se întâlnească şi să*

pună la punct problemele discutate. Trebuie deja să ne gândim la cincinalul viitor.

M. G.: Mi se pare că deja s–au preocupat de aceste probleme.

C. Dăscălescu: Numai pentru anul 1990.

N. C.: *Sigur, unele discuții. Noi considerăm că putem realmente să realizăm o colaborare mai bună. Aceasta ar fi prima problemă. Sigur, nu am de gând acum să încep să intru în amănunte, pentru că ne–ar trebui prea mult timp. Nu putem discuta mai mult acum, însă dacă am conveni ca să se întâlnească totuşi primi–miniştrii, ar fi un lucru foarte bun. În România, timpul este bun acum.*

C. Dăscălescu: Am trimis şi scrisori în sensul acesta – este a patra scrisoare de invitare. Tot anul am scris tovarăşului Rîjkov.

N. I. Rîjkov: A fost un climat complicat.

N. C.: *Este adevărat, dar s–ar putea găsi timp pentru o întâlnire, în acest cadru se poate discuta problema cooperării în producție, a specializării, inclusiv participarea la realizarea unor obiective. De ce pun aceste probleme? Mai cu seamă cu țările din C.A.E.R. acum sunt multe discuții şi bilateral putem soluționa mai repede problemele. Unii îşi pun multe speranțe că vor veni americanii cu miliardele lor să–i investească la ei. Sigur, vor trage concluzii singuri. Este treaba fiecăruia, dar oricum până când clarificăm multe lucruri putem să soluționăm bilateral destule probleme. Nu intru acum în amănunte, doar le–am reamintit.*

M. G.: Poate că guvernul român ar putea expune propunerile sale, preocupările sale pentru perspectiva imediată, adică ce aşteaptă de la Uniunea Sovietică. Tovarăşul Dăscălescu să scrie numai resursele şi atât.

C. Dăscălescu: Tovarăşe Ceauşescu, este bine ceea ce spune tovarăşul Gorbaciov.

N. C.: *Să ştiți că nu avem intenția să soluționăm problema*

materiilor prime numai cu Uniunea Sovietică. Noi lucrăm mult cu țările în curs de dezvoltare și vrem să accentuăm această tendință. Avem posibilitatea să le acordăm chiar și ceva credite. De altfel, acum avem de încasat 2,7 miliarde dolari de la aceste țări.

M. G.: Într–un an?

N. C.: *Nu, acestea sunt credite acordate de România mai multor țări în curs de dezvoltare.*

C. Dăscălescu: Anul acesta au ajuns la scadență aproape o jumătate de miliard de dolari.

N. C.: *Vrem să participăm mai activ la dezvoltarea acestor țări și în cadrul acesta ne asigurăm și unele materii prime.*

M. G.: Atunci să ne gândim care ar trebui să fie problemele noastre.

N. C.: *Din Uniunea Sovietică importăm 5 milioane de tone petrol, începând din 1984, iar din alte țări importăm 15 milioane, așa că nu avem de gând acum să rezolvăm problema numai cu Uniunea Sovietică.*

M. G.: Și cât extrageți dumneavoastră din România?

N. C.: *Numai 10 milioane de tone, pentru că nu mai avem rezerve.*

M. G.: Dar cândva extrăgeați vreo 22 milioane de tone?

N. C.: *Nu, am avut vreo 15 milioane, dar pentru o perioadă scurtă și mai demult. Nu mai găsim rezerve. Vrem să mergem acum la 10 mii de metri adâncime.*

M. G.: Și la noi scade extracția.

N. C.: *Sunt multe domenii în care putem colabora. De exemplu, putem colabora în domeniul energetic, pe bază de tehnologii noi.*

M. G.: Eu aș fi interesat, cred că și tovarășul Rîjkov, să ne gândim asupra concepției de colaborare, să nu mai facem numai comerț pur și simplu.

N. C.: *Noi, de exemplu, din Uniunea Sovietică, luăm vreo 7 milioane tone minereu de fier. Din alte părți luăm 12 milioane tone, așa că nu ne-am gândit și nici nu ne gândim să mergem numai la materii prime cu Uniunea Sovietică. Noi importăm cărbune cocsificabil din Statele Unite ale Americii, iar cu câțiva ani în urmă am și investit 100 milioane acolo – suntem deci proprietari.*

M. G.: Acolo sunt mai mult proprietăți japoneze.

N. C.: *Japonezii merg așa, pe scară largă. Deci, noi vrem să avem o discuție, pentru că suntem interesați să participăm. De exemplu, am fost informați zilele acestea că aveți în vedere să deschideți două bazine de cărbune cocsificabil la Lvov și Harkov. Vrem să mergem în Mongolia, împreună – de altfel se discută de mult problema aceasta, pentru că și Uniunea Sovietică vrea să participe. Am investit în China în cărbune cocsificabil. Așa că nu dorim nimic să cerem, ca să spun așa, ca ajutor din partea Uniunii Sovietice, noi vrem să conlucrăm.*

M. G.: Nu poate fi vorba de ajutor. Dumneavoastră trebuie să ne ajutați pe noi.

N. C.: *Vrem să conlucrăm pe principii economice – aceasta este intenția noastră.*

M. G.: Să se gândească tovarășul Dăscălescu la propunerile de care am vorbit.

C. Dăscălescu: Îl aștept pe tovarășul Rîjkov în România.

N. I. Rîjkov: Îmi cer scuze tovarășe Gorbaciov. Cu tovarășul Dăscălescu mă voi întâlni și vom discuta ce probleme avem în relațiile noastre bilaterale, inclusiv pentru cincinalul viitor. Nu sunt împotrivă și probabil că va trebui să discutăm specializarea, cooperarea în producție și toate celelalte, dar vreau să vă spun că – și aceasta nu se referă numai la România, ci în general –pe data de 15 decembrie, noi vom prezenta un raport în Sovietul Suprem asupra programului guvernamental de însănătoșire a economiei, asupra mersului în continuare al reformei economice. Noi am pregătit documentele respective, dumneavoastră cunoașteți, noi

Execuția

le–am predat tuturor deputaților, pentru dezbatere. Când am pregătit toate aceste lucruri am pornit de la ideea că avem nevoie ca începând cu 1991 să trecem la relații economice pe cu totul altă bază, adică să trecem la comerț și nu la schimburi de mărfuri. De aceea, pe 9 ianuarie, când va avea loc întâlnirea șefilor de guvern, noi vom pune această problemă și știu că multe țări susțin acest lucru, ca începând cu 1991 să trecem la prețurile mondiale și la decontările în valută convertibilă. Noi înțelegem că peste noapte nu se poate face acest lucru. Probabil că va mai trebui să treacă l–2 ani. Aceasta înseamnă că nu vom avea acorduri de lungă durată, acorduri privind unele mărfuri, dar altă soluție nu avem. Nici la noi, nici în alte țări, reforma nu este compatibilă cu sistemul de comerț existent între țările noastre. De aceea trebuie să vă gândiți și dumneavoastră la acest lucru.

N. C.: *Eu înțeleg ce spuneți dumneavoastră, în fond, noi facem schimb tot în devize convertibile. Am ales rubla convertibilă ca monedă de schimb, dar noi nu facem schimb de mărfuri. Sigur, urmărim să realizăm un echilibru al balanțelor, dar aceasta se întâmplă în toată lumea. Noi și cu Statele Unite ale Americii, spre exemplu, socotim în dolari, dar importăm direct mărfuri.*

M. G.: Dacă ne gândim să ne încadrăm în mod organic în economia mondială, atunci trebuie să folosim metodele corespunzătoare acestor situații. Multe țări, Cehoslovacia, Polonia și chiar Bulgaria au pus problema de a se trece la prețurile mondiale, adică la prețuri în devize convertibile.

N. C.: Foarte bine. Și acum schimburile se fac, în bună parte, la prețuri mondiale. Noi considerăm că problema aceasta trebuie să o discutăm foarte serios. Noi cu chinezii, de exemplu, facem schimburi în franci elvețieni.

N. I. Rîjkov: Și noi la fel.

N. C.: Însă asigurăm pe baza aceasta, totuși, echilibrul balanței – numai calculul este pe monedă străină. Cred că pentru Uniunea Sovietică nu este chiar așa de convenabil să meargă la dolar în loc de rublă – dar, sigur, este o problemă a Uniunii Sovietice.

M. G.: Noi dorim ca în acest context să intre și procesul de însănătoșire a finanțelor și reforma prețurilor, să ajungem mai iute la convertibilitatea rublei. Principalul este să intrăm în relații economice mondiale, altfel nu avem bază de comparație.

N. C.: Este o problemă de discutat, care trebuie discutată mult.

M. G.: Deci, noi ieșim cu o asemenea propunere și vă rugăm și pe dumneavoastră să vă gândiți până la 9 ianuarie și să vă spuneți punctul de vedere.

N. C.: Noi nu considerăm că este cel mai bine să se treacă acum la aceasta.

M. G.: De ce?

N. I. Rîjkov: Anul 1990 se va desfășura ca și până acum, dar ne gândim să trecem la aceasta din 1991.

N. C.: Nu este vorba de 1990. Mă gândesc la activitatea cincinalului viitor.

M. G.: De ce?

N. C.: Pentru că aceasta nu va întări deloc economia țărilor socialiste și a Uniunii Sovietice.

M. G.: De ce?

N. C.: Să știți că pentru noi nu este o problemă prea mare, pentru că și acum, cu China și cu alte țări, avem deja 60% din schimburi calculate pe devize convertibile.

M. G.: Eu vă spun așa: aici nu este vorba de un calcul îngust. Pur și simplu trebuie să facem ordine și probabil că vom fi datori, dar trebuie să trecem la acest sistem. Trebuie să dăm posibilitatea ramurii energetice să câștige valută și să facă investiții. Aceasta este acum ramura cea mai înapoiată, dar nu este vorba numai de ramura energetică, ci, în general, întreprinderile noastre trebuie să se compare cu sistemul mondial și atunci vor simți situația reală și vor înțelege că trebuie să se descurce. Cât putem noi să le mai împingem înainte, cât putem să le împingem de la spate cu bastonul?

N. C.: Nu cu bastonul, ci trebuie așezată activitatea pe principii economice.

M. G.: Tovarășe Ceaușescu, noi vorbim acum așa, dar peste un an, doi sau trei – tovarășul Rîjkov precizează că este nevoie de doi ani – s–ar putea folosi și credite pentru reechilibrare în momente de tranziție. Dar trebuie să începem neapărat.

N. I. Rîjkov: Noi considerăm că trebuie să adunăm economiștii noștri cu economiștii români, să stea împreună, să facă calculele și să vadă care este bilanțul, dacă trecem la acest sistem, în orice caz este ceva complicat.

M. G.: Avem ce să discutăm și în ce privește abordările, dar și în ce privește problemele concrete.

C. Dăscălescu: Concret este că îl aștept pe tovarășul Rîjkov să vină în România. La Sofia nu putem discuta bilateral.

N. I. Rîjkov: Nu pot veni decât după întâlnirea de la Sofia. În primul trimestru al anului viitor, de exemplu, pot să vin.

C. Dăscălescu: Atunci rămâne luna februarie?

N. C.: *Urmează să vedeți împreună.*

M. G.: Deci, tovarăşe Ceauşescu, să continuăm să menținem legăturile noastre. Eu prețuiesc foarte mult că noi avem un schimb de opinii în ce priveşte colaborarea noastră. Sincer vorbind, prețuim cum se cuvine acest lucru.

C. Dăscălescu: Am o rugăminte pentru tovarăşul Rîjkov, în legătură cu gazele naturale.

N. C.: *Problema gazelor nu este una de perspectivă, ci este legată de situația de acum.*

C. Dăscălescu: În cadrul livrărilor curente s–a întâmplat ceva la dumneavoastră, pentru că, de câteva zile primim cu 7 milioane m^3 pe zi mai puțin şi ni s–a spus că este vorba de câteva zile. Vă rog să analizați această problemă.

M. G.: La fel se întâmplă în fiecare an, mereu este câte ceva în plus.

C. Dăscălescu: Nu este în plus, ci în minus.

N. C.: *Noi ce ştire dăm despre întâlnirea noastră bilaterală?*

M. G.: Dați şi dumneavoastră o ştire şi dăm şi noi una. Este aici un text scurt. (Se citeşte textul ştirii).

N. C.: *Poate că partea aceasta bilaterală ar trebui s–o dezvoltăm mai mult. Să spunem că a avut loc un schimb de păreri privind dezvoltarea colaborării între țările noastre. Trebuie să facem un aliniat separat în legătură cu partea bilaterală.*

M. G.: Foarte bine. Să vorbim despre situația actuală a relațiilor şi despre perspectivele lor.

N. C.: *De acord.*

(„România Liberă" din 19 februarie 1994)

AVIZUL ACADEMIEI DE ŞTIINŢE AL MOLDOVEI, CU PRIVIRE LA SEMNIFICAŢIA DATEI DE 28 IUNIE 1940[459]

Evenimentele care s–au derulat cu 70 de ani în urmă pe malurile Nistrului, în special între 26 şi 28 iunie 1940, revin astăzi cu o nouă forţă şi semnificaţie în atenţia opiniei publice din Republica Moldova şi din exteriorul statului nostru, reclamând o clarificare documentată ştiinţific şi răspunsuri temeinic argumentate. Este de datoria Academiei de Ştiinţe a Moldovei să se pronunţe în această privinţă, în spiritul rigorilor academice şi al responsabilităţii ştiinţifice.

Ştiinţa istorică a acceptat drept punct de plecare al acestor evenimente Tratatul de neagresiune sovieto–german şi Protocolul adiţional secret, semnate la 23 august 1939 la Moscova de comisarul sovietic de externe, V. M. Molotov, şi ministrul de externe al Germaniei, Joachim von Ribbentrop. Înţelegerile confidenţiale sovieto–naziste au jucat un rol fatal în destinul păcii mondiale: cele două forţe ireconciliabile până la acea dată – regimul comunist sovietic şi cel nazist – şi–au asumat statutul de arbitri ai păcii şi şi–au împărţit „sferele de interese" în Europa de Est. În punctul trei al Protocolului adiţional secret se arăta că „în ceea ce priveşte Europa de Sud–Est partea sovietică insistă asupra interesului ei pentru Basarabia" partea germană manifestând „o totală lipsă de interes faţă de aceste teritorii". Recunoaşterea „sferelor de interese" pentru o parte sau alta la înţelegerile din capitala sovietică presupunea acordarea „dreptului" de ocupaţie asupra unor ţări întregi sau porţiuni din teritoriul unor ţări aparte.

---

459. „Limba Română", Chişinău, nr. 7-8/2010, p. 25-29

Pactul sovieto–german de neagresiune şi Protocolul adiţional secret au deschis porţile celui de–al Doilea Război Mondial, au predeterminat distrugerea şi dispariţia statului polonez, a Ţărilor Baltice independente, precum şi o serie de anexări şi amputări teritoriale din contul unor ţări suverane ca Finlanda şi România.

Primele semnale privind intenţia guvernului U.R.S.S. de a redeschide „cazul Basarabiei" datează din noiembrie–decembrie 1939, atunci când României i s–a sugerat ideea încheierii unui acord de ajutor reciproc cu Moscova, după modelul celor semnate de Ţările Baltice, însă împotmolirea Armatei Roşii în războiul împotriva Finlandei a avut drept efect renunţarea la acest scenariu.

Guvernul sovietic a revenit asupra acestui subiect la 29 martie 1940, după încheierea păcii cu Finlanda, începând cu luna aprilie, comandamentul militar sovietic a dispus redislocarea unor importante trupe de pe frontul de operaţiuni finlandez la locurile de amplasare permanentă şi concentrarea unor unităţi noi în districtele militare Kiev şi Odessa.

În mai 1940, în urma ocupării de către Germania hitleristă a unor ţări europene şi a atacului asupra Franţei, conducerea sovietică a început preparativele concrete pentru „rezolvarea" chestiunii Basarabiei. La 3 iunie şeful statului major al districtului militar Kiev, N. F. Vatutin, a elaborat şi a transmis comisarului sovietic al apărării, S. C. Timoşenko, un memoriu strict secret privind operaţiunea militară împotriva României. Scopul strategic al acestei operaţiuni era distrugerea statului român, ocuparea Turciei europene şi stăpânirea Dardanelelor.

La 13 iunie la Kremlin a avut loc o consfătuire a conducerii supreme politice şi militare sovietice, la care au participat I. Stalin, V. Molotov, S. Timoşenko, B. M. Şapoşnikov, şeful marelui stat major, comandanţii celor două districte militare Kiev şi Odessa – Jukov şi Boldin şi alţii, la care s–a discutat operaţiunea

Academia de Ştiinţe a Republicii Moldova

împotriva României. În consecinţă, a fost emisă directiva comisarului apărării şi şefului marelui stat major nr. 101.396/ss, conform căreia trupele sovietice plasate la frontiera cu România trebuiau, la data de 24 iunie, ora 22,00, „să fie gata de ofensiva hotărâtoare cu scopul de a distruge armata română şi de a ocupa Basarabia". Cele trei armate (a 5–a, a 9–a şi a 12–a), care urmau să atace teritoriul României, erau reunite în cadrul Frontului Sud, sub comanda generalului Jukov. La 23 iunie Jukov raporta comisarului apărării imposibilitatea încheierii concentrării de trupe la 24 iunie, din cauza dificultăţilor de transport, estimând pregătirea efectivului pentru luptă către dimineaţa zilei de 27 iunie.

La 21 iunie, şeful Direcţiei Politice a Armatei Roşii, L. Z. Mehlis, a emis directiva nr. 5.285/ss cu privire la activitatea politică şi de propagandă în perioada operaţiunii împotriva României.

Pe plan diplomatic, urmărind realizarea pretenţiilor sale asupra Basarabiei, conducerea sovietică a urmat linia înţelegerilor secrete cu Germania, din 23 august 1939. Astfel, imediat după căderea Franţei, la 23 iunie 1940, Molotov i–a comunicat

ambasadorului german la Moscova, von Shulenburg, intențiile sovietice de „soluționare pe cale pașnică" a problemei Basarabiei. Bucovina era inclusă în „rezolvarea" chestiunii basarabene.

Dacă România nu accepta o soluție pașnică, U.R.S.S. era decisă să aplice forța armată. Răspunsul părții germane a fost prezentat la 25 iunie. Germania își „onora" înțelegerea în privința Basarabiei, opunându-se însă pretențiilor sovietice asupra Bucovinei, care nu făcuse obiectul discuțiilor anterioare sovieto-germane. Pentru moment, U.R.S.S. se va limita să pretindă doar partea de Nord a Bucovinei.

La 26 iunie, la ora 22,00, comisarul poporului pentru afacerile externe, V. Molotov, l-a convocat pe ministrul plenipotențiar al României la Moscova, Gheorghe Davidescu, pentru a-i înmâna textul notei ultimative prin care U.R.S.S. pretindea Basarabia și Nordul Bucovinei. Nota sovietică era plină de falsuri, în primul rând, în 1918 România nu s-a folosit de slăbiciunea Rusiei pentru a „desface" Basarabia. Parlamentul de atunci al Republicii Democratice Moldovenești (Basarabia), Sfatul Țării, a decis în mod democratic să unească Basarabia cu România, în al doilea rând, România nu putea să desfacă de la Uniunea Sovietică nimic, deoarece aceasta s-a constituit abia în 1922. În rândul al treilea, în nota ultimativă autoritățile sovietice au insinuat că Basarabia ar fi „populată în principal cu ucraineni" și că România ar fi călcat în 1918 „unitatea seculară a Basarabiei" cu R.S.S. Ucraineană, „unitate" care nu a fost atestată niciodată în istorie.

În plus, Guvernul U.R.S.S. a cerut drept „despăgubire" pentru „dominația" de 22 de ani a României în Basarabia partea de nord a Bucovinei a cărei populație ar fi fost „legată în marea sa majoritate cu Ucraina Sovietică", un teritoriu care nu a aparținut vreodată Imperiului Rus sau Rusiei Sovietice. Sfidând realitățile istorice și etnice din Basarabia și Nordul Bucovinei, precum și o serie de angajamente asumate de guvernul U.R.S.S. pe plan internațional, ultimatumul sovietic era o mostră a mentalității și conduitei imperiale sovietice în sfera relațiilor internaționale, un

2003. Demonstrație la Chișinău

exemplu de dictat și amenințare cu recurgerea la forța armată la adresa României.

Izolate pe plan internațional, strâmtorate de propriile resurse militare și economice, strivite de presiunea colosului din Răsărit și incapabile de un efort de luciditate și curaj politic, autoritățile României au cedat în fața amenințării sovietice și au decis evacuarea Basarabiei și Nordului Bucovinei fără a opune rezistență.

La 28 iunie 1940 Basarabia și Nordul Bucovinei au fost invadate de trupele sovietice. Zeci de mii de oameni – funcționari publici, fruntași ai partidelor politice, preoți și intelectuali, profesori școlari și oameni simpli au fost nevoiți să ia drumul exodului peste Prut, pentru a se salva de urgia stalinistă. În Basarabia, Nordul Bucovinei și Ținutul Herța s–a instaurat un regim sovietic de ocupație, opresiv și represiv. Transplantul de sistem sovietic în teritoriile ocupate și impunerea cu forța a regimului totalitar comunist a tras o linie neagră sub firava democrație interbelică și a produs o serie de consecințe, unele mai dramatice decât altele.

Numai în intervalul 1940–1941 regimul sovietic de ocupație (1) a anulat dreptul la cugetul liber și la orice libertăți democratice;

(2) a aplicat teroarea în masă împotriva fruntaşilor vieţii publice, intelectualilor, slujitorilor cultelor, puţinii rămaşi între Nistru şi Prut, dar şi a oamenilor simpli; (3) a comis nenumărate asasinate din motive de ură de clasă; (4) a impus zeci de mii de oameni, intelectuali, în primul rând, să ia calea exodului forţat; (5) a deposedat de bunuri şi proprietăţi mii de cetăţeni; (6) a format abuziv R.S.S. Moldovenească la 2 august 1940 prin sfârtecarea teritorială a Basarabiei şi desconsiderarea Constituţiei sovietice care prevedea doar dreptul Uniunii Sovietice de a admite noi republici în cadrul U.R.S.S., nu şi de a le forma cu de la sine putere; (7) a extins asupra teritoriului din dreapta Nistrului conducerea administraţiei şi a organizaţiei de partid din R.A.S.S.M. şi legislaţia ucraineană; (8) a promovat o politică fiscală de strangulare economică şi socială a ţărănimii libere; (9) a interzis alfabetul şi limba română şi a impus alfabetul rusesc, prin Hotărârea Consiliului Comisarilor Poporului al U.R.S.S. din 11 noiembrie 1940; (10) a închis şi profanat locaşe de cult; (11) a anulat pe nedrept cetăţenia română prin Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S. „Cu privire la restabilirea cetăţeniei sovietice de către locuitorii Basarabiei şi la dobândirea ei de către locuitorii Bucovinei de Nord", din 8 martie 1941; (12) a deportat, la 13 iunie 1941, în regiunile îndepărtate ale U.R.S.S., zeci de mii de oameni nevinovaţi, de unde mulţi nu s–au mai întors; (12) au fost mobilizaţi forţat zeci de mii de tineri pe şantierele de muncă (F.Z.O.) din U.R.S.S. şi în Armata Sovietică; (14) a promovat o politică şi o propagandă de deznaţionalizare şi dezumanizare a fiinţei umane; (15) a interzis organizaţiile politice şi obşteşti din Basarabia, inclusiv organizaţia comunistă şi comsomolistă basarabeană etc. Aceste nelegiuiri au continuat şi după 1944.

Toate acestea s–au derulat sub lozinca „eliberării" oamenilor muncii de sub povara asupririi „burghezo–moşiereşti române". Pe teza strâmbă a „eliberării sovietice" din 28 iunie 1940 s–a edificat ulterior un întreg eşafodaj istoriografie sovietic – la fel de fals şi mincinos.

Documentele de arhivă, cercetările istoricilor din Republica Moldova şi din alte ţări atestă de o manieră indubitabilă că actul din 28 iunie 1940 este o consecinţă directă a tranzacţiei sovieto–naziste din 23 august 1939 privind partajul „sferelor de influenţă" între cele două regimuri totalitare ale secolului XX.

Anexarea Basarabiei şi a Nordului Bucovinei a fost concepută şi realizată de comandamentul politic şi militar sovietic ca o operaţiune militară de ocupare a acestor teritorii, iar regimul terorii în masă instaurat în urma acestui act a fost unul al ocupantului şi nu al „eliberatorului" sovietic.

Prin urmare, data de 28 iunie 1940 consemnează o pagină neagră în istoria noastră. Această zi este începutul ocupaţiei sovietice, începutul unor drame şi tragedii fără precedent în trecutul nostru istoric, în numele unei pretinse „eliberări" sociale, regimul totalitar comunist instalat prin forţa baionetelor sovietice a comis crime abominabile care trebuie făcute publice şi condamnate, iar victimele regimului stalinist trebuie să fie onorate. Acesta este adevărul istoric care trebuie asumat fără ură şi părtinire, ca bază pentru o reconciliere civică profundă şi durabilă.

Cunoaşterea şi asumarea adevărului istoric trebuie să consolideze societatea noastră, să contribuie la buna informare a cetăţenilor şi la calmarea spiritelor, la întărirea încrederii în argumentele ştiinţei academice.

Comisia de experţi:

– Academician Andrei EŞANU, preşedinte

– Membru corespondent Demir DRAGNEV

– Dr. Ion JARCUŢCHI

– Dr. hab. Anatol PETRENCU

– Dr. Anatol ŢĂRANU

– Dr. Gheorghe NICOLAEV

– Dr. Gheorghe COJOCARU

– Dr. Mihai TAŞCĂ

HOTĂRÂRE CU PRIVIRE LA SEMNIFICAȚIA DATEI DE 28 IUNIE 1940[460]

În ultimul timp, în mass–media din Republica Moldova se discută în contradictoriu semnificația istorică a datei de 28 iunie 1940. Drept răspuns la numeroasele solicitări privind aprecierea de pe pozițiile științei istorice a acestei date, Academia de Științe, ca cel mai înalt for științific din Republica Moldova, consideră drept o datorie a sa să ia atitudine şi să aducă la cunoştința opiniei publice aprecierile comunității academice.

În urma audierii materialelor Comisiei de experți în istorie, în frunte cu academicianul Andrei Eşanu, privind semnificația datei de 28 iunie 1940, Consiliul Suprem pentru Știință şi Dezvoltare Tehnologică al Academiei de Științe a Moldovei

HOTĂRĂŞTE:

1. Actul din 28 iunie 1940 este o consecință directă a înțelegerilor secrete sovieto–germane din 23 august 1939 privind partajul „sferelor de interese" în Estul Europei, condamnate prin Hotărârea Congresului al doilea al deputaților poporului din U.R.S.S., din 24 decembrie 1989, Hotărârea Sovietului Suprem al R.S.S. Moldova „Cu privire la Avizul comisiei Sovietului Suprem al R.S.S. Moldova pentru aprecierea politico–juridică a Tratatului sovieto–german de neagresiune" şi a „Protocolului adițional secret din 23 august 1939, precum şi a consecințelor lor pentru Basarabia şi Bucovina de Nord" (nr. 149–XII din 23 iunie 1990). Aceste aprecieri au fost reconfirmate în Declarația de independență a Republicii Moldova din 27 august 1991.

460. „Limba Română", Chişinău, nr. 7–8/2010, p. 30–32.

2. Documentele de arhivă, cercetările istoricilor din Republica Moldova şi de peste hotare demonstrează că anexarea Basarabiei şi a Nordului Bucovinei la 28 iunie 1940 a fost concepută şi realizată de comandamentul politic şi militar stalinist ca o operaţiune militară de ocupare a acestor teritorii. Acesta este adevărul istoric care trebuie asumat fără ură şi părtinire, ca bază pentru o reconciliere civică profundă şi durabilă.

3. Consiliul Suprem pentru Ştiinţă şi Dezvoltare Tehnologică al Academiei de Ştiinţe a Moldovei consideră că această apreciere a datei de 28 iunie 1940 în termenii adevărului istoric nu poate fi utilizată în scopul dezbinării şi confruntării societăţii noastre, precum şi ca pretext pentru tensionarea relaţiilor Republicii Moldova cu Federaţia Rusă şi condamnă orice tentativă de speculare a adevărului istoric.

4. Comunitatea academică, având în vedere complexitatea problemelor cu care se confruntă societatea noastră, este de părerea că, fără asumarea plenară a adevărului istoric, este imposibilă edificarea unei societăţi europene moderne.

– Academician Gheorghe DUCA,

– Preşedinte al A.Ş.M.,

– Ion GUCEAC,

–Secretar ştiinţific general al A.Ş.M., doctor habilitat.

Chişinău, 7 iulie 2010

DECRETUL PREŞEDINTELUI INTERIMAR AL REPUBLICII MOLDOVA, MIHAI GHIMPU, PRIVIND DECLARAREA ZILEI DE 28 IUNIE 1940 DREPT *ZI A OCUPAŢIEI SOVIETICE*[461]

PREŞEDINTELE REPUBLICII MOLDOVA

DECRET

privind declararea zilei de 28 iunie 1940, zi a ocupaţiei sovietice

---

Ţinând cont de Avizul Comisiei Sovietului Suprem al R.S.S. Moldova pentru aprecierea politico–juridică a Tratatului sovieto–german de neagresiune şi a Protocolului adiţional secret din 23 august 1939, precum şi a consecinţelor lor pentru Basarabia şi Bucovina de Nord, aprobat prin Hotărârea Parlamentului nr. 149–XII din 23 iunie 1990, în care s–a stabilit că la 28 iunie 1940 U.R.S.S. a ocupat prin forţă armată Basarabia şi Bucovina de Nord, contrar voinţei populaţiei acestor ţinuturi.

Având în vedere propunerile Comisiei pentru studierea şi aprecierea regimului comunist totalitar din Republica Moldova, constituită prin Decretul Preşedintelui Republicii Moldova nr. 165–V din 14 ianuarie 2010.

Întru cinstirea memoriei victimelor ocupaţiei sovietice din 28 iunie 1940 şi ale regimului totalitar comunist.

Şi în temeiul art. 77 şi al art. 94 alin. (1) din Constituţia Republicii Moldova,

---

461. „Limba Română", Chişinău, nr. 7–8/2010, p. 9–10.

Președintele interimar al Republicii Moldova, Mihai Ghimpu

Președintele Republicii Moldova decretează:

Art. 1. – Ziua de 28 iunie 1940 se declară Zi a ocupației sovietice. Art. 2. – Anual, la 28 iunie, în Republica Moldova va fi consemnată Ziua ocupației sovietice și a comemorării victimelor regimului totalitar comunist. Art. 3. – în această zi, în toate localitățile republicii:

a) vor fi coborâte în bernă drapelele de stat;

b) vor fi organizate depuneri de flori la mormintele, monumentele și memorialele victimelor ocupației sovietice și ale regimului comunist totalitar;

c) la ora 10,00, va fi păstrat un moment de reculegere.

Art. 4. – Autoritățile publice, întreprinderile și organizațiile vor renunța, în această zi, la desfășurarea acțiunilor distractive de masă.

Art. 5. – în toate instituțiile de învățământ, în taberele de întremare și de odihnă va fi organizată o oră a memoriei.

Art. 6. – Se recomandă:

a) redacțiilor publicațiilor periodice, agențiilor de presă, posturilor de radio și de televiziune să țină cont de specificul

zilei de 28 iunie la editarea numerelor curente ale publicațiilor, la difuzarea informațiilor și la formarea programelor din această zi.

b) Primăriei municipiului Chișinău să inițieze procedura de edificare în Piața Marii Adunări Naționale, în fața sediului Guvernului, a monumentului în memoria victimelor ocupației sovietice și ale regimului totalitar comunist.

Art. 7. – Până la edificarea monumentului în memoria victimelor ocupației sovietice și ale regimului totalitar comunist, în municipiul Chișinău, ceremoniile de comemorare și depunerea de flori vor avea loc în Piața Marii Adunări Naționale, unde Primăria va instala, provizoriu, în ziua de 28 iunie 2010, o piatră comemorativă.

Art. 8. – Federația Rusă, în calitatea sa de succesor de drept al Uniunii Sovietice, să–și retragă necondiționat, urgent și transparent trupele și armamentul de pe teritoriul Republicii Moldova.

– PREȘEDINTELE INTERIMAR AL REPUBLICII MOLDOVA MIHAI GHIMPU

Chișinău, 24 iunie 2010. Nr. 376–V.

COMISIA PENTRU STUDIEREA ŞI APRECIEREA REGIMULUI COMUNIST TOTALITAR DIN REPUBLICA MOLDOVA

RAPORT ANALITIC[462]

Excelenţei Sale,

Domnului Mihai GHIMPU,

Preşedinte interimar al Republicii Moldova,

Preşedinte al Parlamentului Republicii Moldova

La 14 ianuarie curent, prin Decretul Preşedintelui interimar al Republicii Moldova, a fost formată Comisia pentru studierea şi aprecierea regimului comunist totalitar din Republica Moldova.

În urma valorificării istoriografiei din perioada comunistă şi postcomunistă, a literaturii istorice apărute în străinătate, precum şi a unui vast volum de documente de arhivă, multe dintre care au fost accesate în premieră, Comisia a propus o sinteză cuprinzătoare asupra epocii totalitare comuniste. Această epocă are ca puncte de reper instaurarea dictaturii comuniste în Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (R.A.S.S.M.) din cadrul Ucrainei Sovietice, în stânga Nistrului, transplantul de sistem comunist pe malul drept al Nistrului, în Basarabia, în 1940, odată cu ocuparea militară a acestui teritoriu de către maşina de război a Uniunii Sovietice, reocuparea acestui teritoriu în 1944, restabilirea şi consolidarea regimului totalitar de tip sovietic, anchilozarea şi năruirea acestuia odată cu ieşirea din captivitatea comunistă a popoarelor însetate de libertate şi prăbuşirea U.R.S.S., în 1991.

462. „Limba Română", Chişinău, nr. 7–8/2010, p. 11–24.

Potrivit constatărilor Comisiei, experimentul bolşevic totalitar a fost iniţiat pe malul stâng al Nistrului, ca parte a U.R.S.S., în timp ce pe malul drept, în Basarabia românească, se puneau bazele unei democraţii incipiente, astfel că Nistrul a despărţit nu atât două maluri sau două state, cât două sisteme: unul democratic şi altul totalitar. Secolul XX a demonstrat că totalitarismul nu numai că este incompatibil cu valorile democratice, el este duşmanul de moarte al democraţiei. Un regim totalitar reprezintă antipodul unei democraţii. Acest regim este unul opresiv şi represiv, cu o ideologie de stat oficială, care se sprijină pe un singur partid politic, aşa–numitul partid unic, în frunte cu „marele conducător", pe o poliţie secretă omniprezentă şi care deţine monopolul asupra economiei, culturii şi informaţiei, în pornirea dictaturii bolşevice de a întemeia o lume nouă, bazată pe criterii de clasă şi pe ura de clasă, fostei Republici Autonome Sovietice Socialiste Moldoveneşti i s–a rezervat un rol aparte. Formarea acestei entităţi la frontiera pe Nistru cu România trebuia să servească planurilor sovietice de anexare a Basarabiei şi, în acelaşi timp, să contribuie la extinderea spaţiului revoluţiei mondiale proletare în direcţia Balcanilor. O serie de mărturii documentare din cele mai diverse probează cu toată claritatea atitudinea ostilă şi agresivă a regimului bolşevic şi a Internaţionalei a III–a Comuniste faţă de Basarabia românească, intenţia exportului de revoluţie pe orice căi posibile. Deşi prezentată ca o entitate de stat autonomă, R.A.S.S. Moldovenească a fost în realitate un „cap de pod" în planurile expansioniste sovietice, evoluând din 1924 până în 1940 spre îngustarea drastică a caracteristicilor proprii unei pretinse entităţi de stat, spre statutul unei regiuni obişnuite a Ucrainei Sovietice.

În R.A.S.S.M., ca peste tot în U.R.S.S., puterea partidului unic bolşevic a aparatului de partid şi administrativ se baza pe o sumă de principii care încălcau brutal drepturile fundamentale ale omului, între acestea fiind: anularea proprietăţii private şi

„socializarea" mijloacelor principale de producție și a produsului muncii, un vast aparat represiv pentru constrângerea cetățenilor și menținerea puterii, inhibarea personalității, conștiinței și inițiativei civice, un sistem de control total și denunț general, izolarea de lumea externă. La acestea se adaugă: atribuirea unui rol hipertrofiat ideologiei comuniste și promovarea unei multitudini de falsuri și mituri, în scopul educării maselor în spiritul credinței oarbe în „conducătorul" unic, în „justețea" liniei partidului și infailibilității acestuia, propaganda privind caracterul temporar al greutăților, datorate „uneltirilor" dușmanilor interni și externi ai statului sovietic, promisiunea mincinoasă privind „raiul comunist", care urma să fie construit cât de curând.

Regimul totalitar bolșevic a transformat republica autonomă de peste Nistru într-un adevărat poligon pentru efectuarea celor mai oribile experimente politice, sociale, economice, culturale și identitare. Comisia a efectuat o radiografie a acestor politici și practici totalitare, derulate în anii 1924–1940 în R.A.S.S. Moldovenească, și a evaluat natura și costurile lor. Colectivizarea forțată de la începutul anilor '30, prin aplicarea constrângerii și violenței în raporturile dintre regimul bolșevic și țărănime, prin instrumentarea unor măsuri administrative și de excomunicare împotriva țăranilor înstăriți, prin asmuțirea țăranilor săraci și mijlocași împotriva așa-numitor „culaci", s-a soldat cu anularea proprietății private la sat, cu un nou război civil împotriva țăranilor, cu foametea înspăimântătoare din anii 1932–1933. La 7 august 1932, când foametea făcea ravagii în Ucraina, intra în vigoare faimoasa Lege „despre cele cinci spice de grâu", în redacția lui I. Stalin, care chiar și pentru cele mai mici furturi prevedea împușcarea și, doar în cazuri destul de rare, era prevăzută o pedeapsă mai „blândă" – 10 ani de închisoare. Legea a lovit sălbatic în țăranii înfometați care, în situația disperată în care s-au pomenit din cauza politicilor criminale de rechiziție, erau condamnați să recurgă la furtul din averea colhozurilor, pentru

Prim–vicepreşedintele FDRM Andrei Vartic şi Preşedintele Nicolae Dabija

a se salva de la moarte. La 27 decembrie 1932 a fost instituit sistemul de paşapoarte sovietice, dar numai pentru populaţia urbană, nu şi pentru ţărani, care erau condamnaţi să moară în satele lor, rămase fără nicio rezervă de cereale.

Foametea cumplită, represiunile şi deportările operate de autorităţile comuniste au generat un exod masiv de populaţie – fuga peste Nistru, în România. Pentru curmarea acestui exod, care constituia o dovadă concludentă a eşecului catastrofal al politicilor promovate de autorităţile comuniste, s–a recurs la fortificarea pazei frontierei sovietice, însoţită de utilizarea armelor contra transfugilor înfometaţi, în 1932, Comitetul pentru Ajutorarea Refugiaţilor Transnistreni a expediat Ligii Naţiunilor un memoriu în care se menţiona: „...Neavând din ce alege, ei îşi părăsesc pământurile şi căminele lor strămoşeşti şi în disperarea oarbă de a–şi salva singura avere ce le–a mai rămas pe lume, darul lui Dumnezeu – viaţa, se aventurează să fugă peste Nistru, în România... Regimul sovietic însă nu ştie de milă şi astfel moldovenii fugari sunt împuşcaţi în masă cu mitralierele cu zecile, cu sutele, fără nicio cruţare pe tot lungul Nistrului...".

Numărul victimelor foametei din anii 1932–1933 din R.A.S.S.M. n–a fost stabilit, deocamdată, cu exactitate, fiind vorba de zeci de mii de oameni.

Marea epurare din anii '30 din U.R.S.S. a lovit din plin şi în R.A.S.S. Moldovenească. Mecanismul terorii în masă nu făcea distincţii între victime, nu admitea indulgenţe. Sub ghilotina aşa–numitei „Troici speciale" au căzut, unii după alţii, ţărani, intelectuali, muncitori, preoţi, oameni nevinovaţi, care nu au avut parte nici de un proces de judecată, nici de o înmormântare creştinească. Victime deveneau înşişi responsabilii din ierarhiile de partid şi administrative. Originea socială „burgheză", statutul de „culac", întreţinerea contactelor cu rudele din „ţările capitaliste" serveau drept capete de acuzare ca „duşman al poporului" la adresa oricui. Răspunzând comandamentelor politice ale Partidului Comunist, organele de represiune ale regimului se întreceau să condamne nu pentru infracţiuni reale, ci pentru infracţiuni inventate, nesocotind legile şi dreptul uman, semănând în urma lor moarte, durere şi umilinţă.

Comisia a demonstrat că regimul totalitar comunist se face responsabil de crime culturale, împotriva spiritului şi identităţii moldovenilor de peste Nistru şi, ulterior, după 1940, a celor din Basarabia, prin impunerea unei „limbi" literare moldoveneşti contrafăcute, conform unor principii aberante „de clasă", şi prin inventarea, în lipsa oricăror resorturi istorice şi etnoculturale, a unei „naţiuni" moldoveneşti, distincte de cea română. Regimul comunist se face vinovat de reprimarea şi mutilarea conştiinţei noastre naţionale, de suprimarea spiritului nostru liber, de orchestrarea unui război cultural, identitar, propagandistic şi informaţional în toată legea împotriva fraţilor de pe cele două maluri ale Nistrului, împotriva fraţilor de pe cele două maluri ale Prutului, cu consecinţe dramatice pentru integralitatea noastră lingvistică şi etnoculturală. Or, nimic nu poate fi mai tragic decât un război între fraţi, nimic nu poate fi mai criminal.

În 1989, când s–au împlinit 50 de ani de la declanşarea celui de–al Doilea Război Mondial, Congresul Deputaţilor Poporului din U.R.S.S. a condamnat semnarea Protocolului adiţional secret sovieto–nazist din 23 august 1939 prin care se delimitau sferele de influenţă din Estul Europei pe contul unor terţe ţări, declarându–l caduc din momentul semnării. La 23 iunie 1990 Sovietul Suprem al R.S.S. Moldoveneşti a denunţat pactul sovieto–nazist şi protocolul adiţional secret şi consecinţele lui pentru Basarabia şi Nordul Bucovinei. Reiterând această poziţie, în baza unor analize şi date riguros documentate, Comisia subliniază că la 28 iunie 1940 U.R.S.S. a comis un atentat asupra integrităţii teritoriale a României, un act de ocupare militară şi politică a Basarabiei, Nordului Bucovinei şi Ţinutului Herţa, contrar voinţei populaţiei din aceste teritorii, prin dictat şi ameninţarea cu recurgerea la forţă, un act nedrept de anexiune teritorială. În teritoriile anexate cu forţa la U.R.S.S. s–a realizat piesă cu piesă un transplant de sistem sovietic, s–a reprodus regimul terorii, al propagării urii de clasă şi al ideologiei inumane a Partidului Comunist unic. Formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldoveneşti, printr–o decizie arbitrară formală a Sovietului Suprem al U.R.S.S., în afara teritoriului naţional şi reducerea la tăcere a vocii oamenilor, prin desconsiderarea literei Constituţiei sovietice, care nu prevedea dreptul U.R.S.S. de a forma noi republici, ci doar de a admite în federaţia sovietică, a fost o consecinţă directă a acestui act de ocupaţie. Ruperea în bucăţi a Basarabiei, a teritoriului şi a corpului uman concrescut de secole cu spaţiul dintre Prut şi Nistru, în contradicţie cu adevărul istoric şi cu realităţile etnice existente în acea vreme, se înscrie în seria de acte abuzive comise de regimul totalitar comunist împotriva unei mari colectivităţi de oameni.

Comisia a constatat că în 1940–1941 în Basarabia au fost repetaţi anii 1937 şi 1938, anii Marii Terori din Uniunea Sovietică, reluaţi apoi în anii postbelici. Organele sovietice de represiune au lovit cu bestialitate în puţinii intelectuali şi fruntaşi ai vieţii publice rămaşi între Prut şi Nistru, condamnându–i la ani grei

în gulagurile staliniste, soarta scriitorului Nicolai Costenco servind drept exemplu dramatic al modului în care Sovietele au urmărit să anihileze cugetul liber, au efectuat execuții sumare, dosind urmele asasinării a sute și mii de oameni nevinovați în subsolurile N.K.V.D.–ului sau în gropile cu var. Omorurile în masă, impunerea unor taxe și impozite sufocante țăranilor, prigoana preoților și Bisericii, anularea limbii române și interzicerea alfabetului românesc, inversarea scării valorilor și instaurarea unei atmosfere de frică și teroare generalizate au fost alte efecte ale actului de ocupație sovietică din 28 iunie 1940.

În urmă cu aproape 70 de ani, în noaptea de 12 spre 13 iunie 1941, plânsetul și jalea s–a așternut peste Basarabia. Fruntea comunităților locale, pilonii de rezistență din tată în fiu ai satelor noastre moldovenești, ucrainești, găgăuze, bulgărești, ruse sau mixte, ai târguşoarelor evreiești, familii întregi, bărbați, femei, copii și bătrâni, din Basarabia și până în Nordul Bucovinei, au fost urcați cu baionetele la spate în vagoanele de vite și duși spre întinsurile Siberiei, de unde mulți nu s–au mai întors. Documentele de arhivă consultate de membrii Comisiei relevă date cutremurătoare: până și noi–născuții în „bou–vagonul" sovietic erau trecuți, alături de părinții lor, pe lista „dușmanilor poporului" (!...)– Operațiunea de deportare a fost inițiată, autorizată și supervizată de Biroul Politic al C.C. al P.C.(b) din toată Uniunea, iar structurile de partid, de Securitate și de Interne ale U.R.S.S. și ale R.S.S.M. au fost baza logistică a mecanismului represiv. Cu regret, o parte din executanții operațiunii de deportare din 12–13 iunie 1941 au fost recrutați dintre localnici, în marea lor majoritate, delatori și oportuniști, elemente declasate, care urmăreau un beneficiu strict personal.

La indicațiile exprese ale Biroului Politic al C.C. al P.C.U.S., Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. și al Ministerului Securității de Stat al U.R.S.S., mașina totalitară sovietică de tocat oameni și popoare va mai lovi încă de două ori în plină forță în populația din R.S.S. Moldovenească: la 6 iulie 1949, în urma adoptării Hotărârii

strict secrete a Consiliului de Miniştri al R.S.S.M. nr. 509 din 28 iunie 1949 cu privire la deportarea din R.S.S. Moldovenească a familiilor chiaburilor, foştilor moşieri şi a marilor comercianţi, şi la 1 aprilie 1951, în baza Hotărârii Consiliului de Miniştri al R.S.S.M. din 24 martie 1951 cu privire la confiscarea şi utilizarea averii celor deportaţi de pe teritoriul R.S.S. Moldoveneşti, fiind vizat aşa–numitul „contingent antisovietic" al confesiunii „Martorii lui Iehova". Operaţiunile de deportare au fost planificate de organele de represiune ca nişte operaţiuni militare în toată regula împotriva populaţiei civile. Culmea justiţiei de tip sovietic a fost că oamenii mai întâi erau ridicaţi de la vetrele lor, deportaţi dincolo de munţii Ural, după care li se dresau dosare penale de „duşmani ai poporului" (!). Creierul acestor „crime împotriva umanităţii", după cum le–a calificat Sovietul Suprem al R.S.S. Moldova la 23 iunie 1990, a fost conducerea de partid, factorul oficial împuternicit cu luarea unei decizii – Consiliul de Miniştri al R.S.S.M., iar executanţi – organele de securitate, de interne şi de justiţie ale U.R.S.S. şi ale R.S.S.M.

Comisia pentru studierea şi aprecierea regimului comunist totalitar a evaluat numărul persoanelor deportate şi supuse represiunilor în anii 1929–1951 la peste 90 de mii de persoane.

Un efect scontat al deportării din 1949 a fost înregimentarea accelerată şi masivă a ţăranilor în colhozuri, aşa–numita colectivizare sau „ofensivă decisivă a socialismului asupra satului" dintre Prut şi Nistru. Legarea ţăranului de glia colhoznică, prin dictatul regimului bolşevic, a avut drept urmare lichidarea proprietăţii private şi pierderea sentimentului de iniţiativă economică la sate, desţărănirea şi dezmoştenirea clasei ţăranilor. Odată cu încheierea colectivizării, a fost instituit un mecanism special al relaţiilor de producere şi repartiţie, mecanism care permitea statului sovietic să controleze în totalitate producţia agricolă, ţăranii primind de la stat doar minimul necesar pentru a supravieţui şi a munci din greu pe terenurile colhoznice.

Concluziile Comisiei atestă că foametea cumplită din anii 1946–1947 nu a fost o consecinţă nemijlocită a secetei, ci a

politicii economice şi sociale a regimului totalitar comunist faţă de populaţia din R.S.S. Moldovenească, a sistemului sovietic de acces la produsele alimentare. Conform datelor statistice acumulate de Comisie, în urma foametei au decedat circa 200 de mii de oameni. Vina pentru decesele în masă din cauza foametei revine atât lui I. Stalin şi conducerii sovietice de la Kremlin, cât şi Biroului C.C. al P.C.(b) din toată Uniunea pentru R.S.S. Moldovenească, preşedinte – V. Ivanov, Comitetului Central al P.C.(b) din Moldova în frunte cu prim–secretarul N. Salogor, Consiliului de Miniştri al R.S.S.M., în frunte cu preşedintele acestuia, N. Coval, împuternicitului Consiliului de Miniştri al U.R.S.S. pentru colectările de cereale în R.S.S.M., A. Saci, altor responsabili din structurile de partid şi administrative, care au decis destinul oamenilor simpli. Anume vârfurile Partidului Comunist se fac vinovate de rechiziţionarea inumană a ultimelor produse agricole, rămase prin podurile caselor, lăsând familiile înfometate, fără o fărâmă de pâine pe masă, ceea ce a constituit cauza principală a îmbolnăvirilor şi deceselor în masă. Prin politica promovată în anii 1946–1947, ca şi în anii următori, autorităţile sovietice ignorau cu desăvârşire viaţa şi dreptul la viaţă al omului, normele morale fundamentale, obligatorii pentru instituţiile unui stat. Foametea din R.S.S.M. a fost un fenomen provocat prin politica regimului comunist, a fost o crimă monstruoasă de care acesta se face direct vinovat. Pentru această crimă, comisă premeditat împotriva populaţiei paşnice, a copiilor şi bătrânilor, a oamenilor în plină vârstă, de toate etniile şi confesiunile, regimul totalitar comunist trebuie condamnat moral, politic şi juridic.

Activitatea desfăşurată de Comisia pentru studierea şi aprecierea regimului comunist totalitar este (şi) un prilej pentru omagierea personalităţilor care au reprezentat onoarea şi demnitatea noastră în acele vremuri de teroare. Primele manifestări de rezistenţă antisovietică s–au înregistrat îndată după ocuparea Basarabiei la 28 iunie 1940. O mărturie în acest

sens sunt acțiunile de rezistență ale membrilor organizației clandestine a unor tineri din Orhei, care au militat împotriva ocupantului sovietic, în apărarea libertății, limbii române și valorilor noastre naționale. Pe parcursul anilor 1945–1953, pe teritoriul raioanelor Bravicea, Călărași, Cornești, Chișcăreni, Chiperceni, Orhei, Răspopeni, Rezina, Susleni, Sângerei, Telenești a fost înregistrat un număr considerabil de acțiuni armate împotriva instituțiilor de stat și a activiștilor locali, întreprinse de către membrii grupului în frunte cu faimosul Filimon Bodiu, de către organizațiile clandestine „Armata Neagră" și „Partidul Democrat Agrar". Una dintre cele mai mari și mai bine organizate formațiuni de rezistență antisovietică în zonele rurale, „Partidul Democrat Agrar", a activat (în anii 1950–1953) sub conducerea lui Simion Zlatan, originar din satul Popenchi, Râbnița, și Vasile Odobescu, originar din satul Cuizăuca, Chiperceni. La Soroca s–a înfiripat organizația „Arcașii lui Ștefan", în raioanele Chișinău, Hâncești și Cărpineni a activat o altă organizație conspirativă anticomunistă –„Partidul Libertății", iar la Bălți – „Uniunea Democratică a Libertății". Combatanții căzuți pradă organelor de represiune au fost condamnați la moarte sau la privațiune îndelungată de libertate, iar propaganda comunistă a urmărit să–i compromită și să le șteargă numele din memoria noastră colectivă. Astăzi a sosit momentul să ne plecăm fruntea în memoria acestor oameni simpli, al căror efort și sacrificiu manifestate în încleștarea inegală, de moarte, cu regimul comunist pentru libertatea și demnitatea umană este impresionant.

Nu trebuie să–i uităm nici pe cei care, în bătălia cu obscurantismul și cenzura sovietică, i–au readus în manualele școlare pe Mihai Eminescu, Vasile Alecsandri, Ion Creangă, au afirmat latinitatea limbii, culturii și ființei noastre naționale într–o epocă în care orice gest în acest sens era pasibil de excomunicarea din sânul societății sau de pedeapsa cu ani grei de privațiune de libertate. Un Panteon al istoriei și culturii noastre ar trebui să–i includă pe Vasile Coroban, George Meniuc,

Grigore Vieru, Vlad Ioviță, Vasile Vasilache, Ion Vasilenco, Gheorghe Vodă, Mihai Grecu, Emil Loteanu, Lidia Istrati, Ion Vatamanu și mulți alții. Un exemplu de verticalitate intelectuală, de rezistență prin cultură și de apărare a limbii noastre române îl reprezintă operele scriitorilor: Ion Druță, Dumitru Matcovschi, Mihai Cimpoi, Serafim Saka, Petru Cărare, Nicolae Dabija, Ion Hadârcă, Valentin Mândâcanu, Vladimir Beşleagă și alții. Fapta temerară a muncitorului Gheorghe Muruziuc care, în noaptea de 28 iunie 1966, a arborat Tricolorul deasupra fabricii de zahăr din Alexăndreni, raionul Sângerei (rămas acolo timp de 5 ore), protestul Liliei Neagu și Asei Andruh din 1970 împotriva rusificării și deznaționalizării, activitatea Frontului Național Patriotic de eliberare de sub ocupația sovietică, din care făceau parte Alexandru Usatiuc–Bulgăr și colaboratorii săi apropiați Gheorghe Ghimpu și Valeriu Graur, alte manifestări cu caracter civic și național, precum și mișcarea de emancipare națională din anii '80 punctează o linie de rezistență, atât cât a fost, care trece ca un fir roșu prin toată perioada sovietică. Meritul acestor personalități este imens: ele ne–au ținut trează conștiința noastră de sine, ne–au învățat că dincolo de nevoia omului de adaptare la mediu și la condițiile înconjurătoare, după cum au procedat mulți dintre noi, există valori și idealuri perene.

În vremurile grele ale inchiziției comuniste ne–am potolit setea de adevăr, ținându–ne urechea strâns lipită de aparatele de radio pentru a prinde undele „Europei Libere", B.B.C.–ului, ale Radio Vatican și Radio Libertatea. Nimeni și nimic nu a putut să ne forțeze să renunțăm la nevoia de a ne rupe din universul carceral spiritual, nici regimul cu toată armata sa de opresiune, nici un asemenea „campion al deznaționalizării", ca Ivan Bodiul, prim–secretar al C.C. al P.C.M. în anii 1961–1980.

În centrul investigațiilor Comisiei s–au aflat și aspectele sociale și economice ale evoluțiilor din R.S.S. Moldovenească. Comisia nu a trecut cu vederea procesele de industrializare și urbanizare sau cadrul de asistență socială oferit din partea

statului sovietic cetățeanului simplu. Concluziile Comisiei relevă faptul că industria R.S.S.M. devine total dependentă de centrele industriale ale U.R.S.S., din care, în schimbul produselor agricole şi producţiei industriei alimentare, se importau petrol şi cărbune, fontă şi oţel, mase plastice şi metale neferoase, tractoare, camioane şi automobile, excavatoare şi maşini agricole, maşini–unelte şi utilaje industriale, obiecte de consum popular, în situaţia în care producţia republicii nu se dezvolta pe o bază proprie, ci pe materia primă importată, dreptul R.S.S. Moldoveneşti la o existenţă independentă era o ficţiune. Mai mult decât atât, majoritatea întreprinderilor industriale şi, totodată, cele mai rentabile au fost amplasate pe teritoriul fostei R.A.S.S.M., ceea ce constituia, de asemenea, rezultatul unei politici cu bătaie lungă. Deţinând pârghiile de conducere, ministerele panunionale şi unional–republicane au promovat politica afluenţei masive pe teritoriul R.S.S.M. a populaţiei din exteriorul republicii, adusă pentru construcţia unor noi întreprinderi industriale în condiţiile unui surplus local de forţe de muncă. Această politică a condus la reducerea substanţială a cotei populaţiei autohtone în sfera industrială, la devalorizarea statutului limbii, culturii şi tradiţiilor noastre în diverse ramuri ale economiei, la instruirea, în instituţiile de învăţământ superior şi mediu, preponderent, sau chiar exclusiv, în limba rusă. În urma „industrializării rapide", s–a ajuns, pe de o parte, la înglobarea rigidă a R.S.S.M. în complexul militar–industrial panunional, la aservirea industriei locale resurselor de materii prime ale U.R.S.S. şi finanţarea ei centralizată, iar pe de altă parte, la un grav dezechilibru etnodemografic.

Consecinţele ecologice ale politicii social–economice promovate de regimul comunist pe parcursul deceniilor postbelice au fost, de asemenea, dezastruoase.

Ar putea urma replica oponenţilor noştri: oamenii aveau un serviciu, o pensie asigurată, servicii medicale de stat, învăţământul era gratuit. Aşa este. Statul socialist şi–a asumat

rolul de filantrop paternal, dar acest paternalism era al unui stat producător al iresponsabilității și dependenței indivizilor atât în domeniul vieții publice, cât și în cel al vieții private. Or, într–un stat totalitar, egalitatea poate fi maximizată doar pe seama libertății, astfel încât egalitatea și fraternitatea autentică sunt distruse. Iată de ce trecutul totalitar nu ne poate oferi soluții pentru prezentul și viitorul nostru și al copiilor noștri.

Principalul pilon al regimului totalitar comunist a fost Partidul Comunist unic care a confiscat autoritatea publică. Conducerea de partid a comandat și a comis crime în masă, represiuni și deportări calificate drept crime împotriva umanității, a instrumentat o ideologie represivă, a exercitat un control cvasitotal asupra societății și indivizilor aparte. Partidul Comunist și organele sale de represiune sunt principalii responsabili de toate ororile produse în epoca sovietică. Obedient ordinelor conducerii P.C.U.S., C.C. al P.C.M. s–a opus până în ultimul moment procesului de suveranizare și dobândire a independenței de stat a Republicii Moldova, fiind declarat, după puciul din august 1991 de la Moscova, în afara legii.

Comisia a stabilit că Republica Moldova de astăzi este rodul și rezultatul mișcării de emancipare democratică și națională de la sfârșitul anilor '80 ai secolului trecut, este expresia actului de voință politică de secesiune de fosta U.R.S.S. și de integrare plenară în lumea liberă și democratică.

Comisia a efectuat o inventariere a crimelor, ororilor, atrocităților, abuzurilor și nedreptăților comise de regimul totalitar comunist între anii '20–'90 ai secolului XX, care include:

1) extinderea dictaturii Partidului Comunist unic în zonele incluse în R.A.S.S. Moldovenească și misiunea de subminare și subversiune a acestei entități în raport cu România și populația din Basarabia, de cap de pod al revoluției mondiale bolșevice;

2) instituirea unui mecanism diabolic de represiune (C.E.K.A., G.P.U., O.G.P.U., K.N.V.D., N.K.G.B., M.G.B., K.G.B., Justiție și Procuratură) și aplicarea terorii în masă;

7 aprilie 2009. Protest la Chișinău

3) decretarea şi aplicarea unei legislații discriminatorii antiumane;

4) impunerea unei ideologii a urii de clasă, a urii față de ființa şi demnitatea umană, exacerbarea propagandei anticreştine şi a xenofobiei;

5) mutilarea spirituală a moldovenilor prin impunerea unei limbi artificiale, străine de limba română, şi a unei identități contrafăcute ideologic;

6) interzicerea cugetului liber, a dreptului de asociere, a liberei inițiative, exterminarea şi marginalizarea intelectualității;

7) lichidarea țărănimii ca clasă prin colectivizarea forțată şi deportările de la începutul anilor '30 ai secolului XX;

8) foametea cumplită din anii 1932–1933;

9) declanşarea represiunilor împotriva aşa–numitelor „elemente antisovietice" şi „naționaliste" de la mijlocul anilor '30 ai secolului trecut, deportarea şi exterminarea în masă a oamenilor prin deciziile unor instituții extrajudiciare, ale aşa–numitelor „troika";

10) ocuparea, prin dictat, la 28 iunie 1940, a Basarabiei, Nordului Bucovinei şi Ținutului Herța în urma tranzacției sovieto–germane din 23 august 1939 şi a înțelegerilor secrete ulterioare dintre U.R.S.S. şi Germania nazistă;

11) realizarea unui transplant de sistem sovietic în teritoriile româneşti ocupate şi impunerea cu forţa a regimului totalitar comunist;

12) aplicarea terorii împotriva fruntaşilor vieţii publice, intelectualilor, slujitorilor cultelor şi oamenilor simpli rămaşi în teritoriile ocupate, comiterea unor asasinate din motive de ură de clasă;

13) exodul forţat al zecilor de mii de oameni, intelectuali, în primul rând, din teritoriile ocupate de U.R.S.S.;

14) formarea abuzivă a R.S.S. Moldoveneşti şi sfârtecarea teritorială a Basarabiei;

15) interzicerea alfabetului românesc şi a limbii române şi impunerea alfabetului rusesc, prin Hotărârea Consiliului Comisarilor Poporului al U.R.S.S. din 11 noiembrie 1940;

16) anularea abuzivă a dreptului la cetăţenia română prin Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al U.R.S.S. cu privire la restabilirea cetăţeniei sovietice de către locuitorii Basarabiei şi la dobândirea ei de către locuitorii Bucovinei de Nord din 8 martie 1941;

17) deportarea în regiunile îndepărtate ale U.R.S.S. a zecilor de mii de oameni nevinovaţi la 13 iunie 1941;

18) mobilizările forţate antebelice şi postbelice a zecilor de mii de tineri pe şantierele de muncă (F.Z.O.) din U.R.S.S. şi înrolarea lor în Armata Sovietică;

19) arestările şi epurările operate de organele sovietice de represiune în primii ani postbelici;

20) foametea organizată din 1946–1947;

21) deportarea în regiunile îndepărtate ale U.R.S.S. a zecilor de mii de oameni nevinovaţi la 6 iulie 1949;

22) lichidarea proprietăţii private, confiscarea bunurilor materiale ale ţăranilor şi colectivizarea satului;

23) prigoana împotriva Bisericii şi a slujitorilor cultelor, închiderea, profanarea şi demolarea locaşurilor de cult;

24) deportarea pentru credință în regiunile îndepărtate ale U.R.S.S. la 1 aprilie 1951 a credincioşilor confesiunii „Martorii lui Iehova";

25) ofensiva ideologică şi propagandistică împotriva scriitorilor şi valorilor noastre naționale;

26) sovietizarea, rusificarea şi deznaționalizarea populației prin sistemul de educație şi cultură, aparatul administrativ, mass–media şi propagandă;

27) manipularea şi deformarea conştiinței identitare prin falsificarea istoriei, impunerea unor ritualuri, monumente şi simboluri străine firii noastre;

28) negarea identității româneşti a populației majoritare şi inocularea românofobiei;

29) instrumentarea unui regim al „terorii memoriei", al controlului, al constrângerilor şi al persecuțiilor individualității umane pentru cea mai mică încercare de gândire liberă în raport cu regimul totalitar comunist;

30) promovarea unei industrializări şi urbanizări de tip colonial, cu grave consecințe pe plan etnodemografic;

31) înregistrarea unor mari dezechilibre ecologice şi a unor urmări nefaste pentru sănătatea populației în urma experimentelor în sfera agriculturii bazate pe chimizarea şi concentrarea excesivă a producției agricole;

32) formarea unei caste privilegiate a aparatului de partid, a nomenclaturii care a confiscat şi a concentrat puterea absolută, a profitat de aceasta şi a parazitat pe spatele cetățenilor simpli, servind interese străine.

Plecând de la cele expuse, Comisia susține ferm şi univoc că regimul totalitar comunist a fost de la început şi până în ultimul moment al existenței sale un regim criminal şi represiv, abuziv şi inuman, lipsit de orice urmă de legitimitate. Transplantat din R.A.S.S.M. în Basarabia în urma unui act de dictat, acesta a fost

totodată un regim de ocupație străină sovietică, din acea clipă și până la înlăturarea și prăbușirea sa în anii 1990–1991.

Comisia propune condamnarea oficială a regimului totalitar comunist din R.A.S.S. Moldovenească și R.S.S. Moldovenească drept unul care a comis acte de genocid și crime împotriva umanității, prin teroare în masă, represiune politică, foamete organizată, deportări, violarea demnității umane și a drepturilor fundamentale ale omului.

Comisia propune onorarea și comemorarea tuturor victimelor regimului totalitar comunist, tuturor victimelor Holocaustului, tuturor celor care, în anii crunți de teroare, represiune și opresiune, au avut de pătimit, precum și tuturor celor care în acești ani, prin fapta, verticalitatea și cuvântul lor, au opus rezistență regimului totalitar comunist, punându-și viața și libertatea în pericol.

Având în vedere necesitatea debarasării de moștenirea grea a regimului totalitar comunist, a distanțării ireversibile de acest regim, Comisia formulează următoarele propuneri:

1) condamnarea regimului totalitar comunist din R.A.S.S.M. și R.S.S.M. drept unul care a comis crime împotriva umanității, precum și condamnarea morală a acțiunilor tuturor acelor persoane care au participat la comiterea crimelor regimului totalitar comunist;

2) interzicerea utilizării noțiunii de „comunist" și a derivatelor acesteia în titulaturile formațiunilor politice, în denumirile unor instituții și întreprinderi publice și private, precum și interzicerea utilizării și propagării în scopuri politice în spațiul public a simbolurilor totalitare, deopotrivă, comuniste și naziste, în conformitate cu Rezoluția O.S.C.E. din 2009 cu privire la reunirea Europei divizate prin promovarea Drepturilor Omului și Libertăților Civile în sec. XXI;

3) elaborarea și adoptarea neamânată a Legii Lustrației;

4) repunerea victimelor regimului totalitar comunist și a urmașilor lor în drepturile lor juridice, morale și materiale

depline prin amendarea cadrului juridic în vigoare sau adoptarea unei legi noi;

5) eternizarea memoriei victimelor regimului totalitar comunist şi a participanţilor la mişcarea de rezistenţă prin ridicarea în oraşul Chişinău a unui complex memorial, deschiderea unor muzee locale, instalarea unor plăci comemorative în locurile comiterii crimelor şi ororilor comuniste;

6) declararea zilei de 23 august ca Zi Europeană a Comemorării Victimelor Regimurilor Totalitare şi Autoritare, care să fie marcată cu demnitate şi imparţialitate, în consens cu Rezoluţia din 2009 a Parlamentului European cu privire la conştiinţa europeană şi totalitarismul;

7) declararea zilelor de 13 iunie (1941), 6 iulie (1949) şi 1 aprilie (1951), în care au avut loc deportări masive, drept zile naţionale de comemorare a victimelor regimului totalitar comunist;

8) formarea unei comisii de experţi care să evalueze daunele materiale pricinuite de regimul totalitar comunist;

9) aprobarea unui program de stat pe termen lung privind investigarea în profunzime a regimului totalitar comunist;

10) reorganizarea Arhivei organizaţiilor social–politice din Republica Moldova în Arhiva regimului totalitar comunist din Republica Moldova, cu transmiterea tuturor fondurilor de arhivă din depozitele speciale ale Ministerului de Interne, Serviciului de Informaţie şi Securitate, Ministerului Afacerilor Externe şi al Integrării Europene, a fondurilor Procuraturii Generale, precum şi a altor fonduri ce reflectă esenţa regimului totalitar comunist în fondurile arhivei respective şi asigurarea accesului neîngrădit la toate aceste fonduri;

11) crearea unui institut de studiere a totalitarismului;

12) elaborarea unui manual de istorie a regimului totalitar comunist şi introducerea în sistemul de instruire şi educaţie preuniversitară a unui curs de istorie a totalitarismului;

13) încurajarea desfăşurării în mass–media a dezbaterilor publice privind esența inumană a regimurilor totalitare, comuniste şi naziste;

14) abrogarea Legii nr. 546–XV din 19 decembrie 2003 privind adoptarea Concepției politicii naționale a Republicii Moldova, concepția fiind una tributară trecutului şi ideologiei totalitare, incompatibilă cu parcursul european al societății noastre.

Avansând acest set de propuneri, Comisia subliniază că unele din ele pot fi realizate fără întârziere, altele într–un termen mediu sau îndelungat, importantă fiind continuarea sub diferite forme, în cadrul unor diverse instituții – preuniversitare, universitare, de cercetare, mass–media etc. – a activităților inițiate prin instituirea sa. Numai astfel vor putea fi obținute rezultate reale în asanarea climatului social, politic şi moral din societate.

Comisia are convingerea că numai prin asumarea adevărului istoric ne vom putea simți într–adevăr oameni liberi, vom fi mai puternici, mai deschişi către noi înşine şi către lumea externă, mai uniți, vom avea mai multă încredere în forțele noastre şi în ziua de mâine, în viitorul nostru european.

Comisia face un apel la bunul nostru simț şi la memoria noastră colectivă. Nu avem dreptul să uităm, nu avem dreptul să fim indiferenți. Prin asumarea şi însuşirea adevărului istoric, nu vom permite niciodată nimănui să pună la îndoială dreptul nostru la o viață demnă şi liberă într–o societate liberă, prosperă şi democratică. O reconciliere civică este necesară, este posibilă numai prin asumarea adevărului istoric, oricât de greu şi de amar ar fi acesta.

31 mai 2010

MOSCOVA NU CREDE ÎN LACRIMI: N. CEAUŞESCU ŞI L. I. BREJNEV (1965, 1977, 1979)

Similitudinile sunt mai mult decât tulburătoare! Generalul Ion Antonescu a preluat puterea la începutul lui septembrie 1940, iar în 21–23 noiembrie 1940 se prezenta deja la Berlin, fiind primit la Cancelaria Reichului şi angajând negocieri cu însuşi Adolf Hitler şi principalii săi sfetnici. Aidoma, după exact un sfert de veac, Nicolae Ceauşescu – după numai câteva luni de la „investirea" sa, drept urmaş al lui Gh. Gheorghiu–Dej, ca lider al regimului comunist de la Bucureşti, s–a deplasat între 3 şi 11 septembrie 1965, în fruntea unei delegaţii impresionante, la Moscova, tot în „bârlogul lupilor", dar de această dată la Kremlin, unde a fost întâmpinat de liderul comunist sovietic Leonid I. Brejnev şi colegii, cu care de asemenea a angajat ample discuţii, pigmentate cu scurte excursii şi contacte în restul U.R.S.S.

Fără pretenţii nejustificate, dar de aproximativ un secol mai multe probleme capitale (de ordin teritorial, ideologic ori economico–financiar) se află la originile disputelor dintre Moscova şi Bucureşti[463], contradicţiile manifestate conducând

463. Vezi, în mod special, Grigore Gafencu, *Preliminarii la Războiul din Răsărit,* traducere, Bucureşti, Editura Globus, 1996 (ed. originală – Fribourg, 1944); Georges Cioranescu şi colaboratori, *Aspects des relations russo–roumaines,* I, Paris, Minar, 1967; Gh. Buzatu, *România şi Marile Puteri, 1939–1947,* Bucureşti, Editura Enciclopedică, 2003 (cu referi la tentativele Mareşalului Antonescu de–a captura Tezaurul de la ruşi în 1941–1942, p. 202 şi urm.). Pentru istoriografia epocii, cf. Gh. Buzatu, Gh. I. Florescu, *România şi al doilea război mondial. O bibliografie,* Iaşi, Editura Academiei, 1981; ed. a II–a anastatică, Iaşi, Tipo Moldova, 2010 (cu trimiteri la zi pentru contribuţiile consacrate participării României la Campania din Est, 1941–1944).

într–un rând la un război deschis între 1941 şi 1944. Războiul din Est, angajat de Ion Antonescu alături de Germania şi aliaţii ori sateliţii ei, a purtat de la un capăt la altul (22 iunie 1941 – 23 august 1944) **un caracter drept şi naţional**[464]**, de eliberare necondiţionată a provinciilor istorice (Basarabia, Nordul Bucovinei şi Ţinutul Herţa)**, ocupate sub ameninţarea forţei de U.R.S.S. în iunie – iulie 1940[465].

În contextul examinat, problema Tezaurului Băncii Naţionale a României trimis în 1916–1917 la Moscova şi–a aflat, în chip adecvat, rolul său în abordările, preocupările şi acţiunile liderilor politici, diplomatici, militari sau finanţiştilor de la Bucureşti, atât în perioada ce a prefaţat al doilea război mondial ori în anii conflagraţiei din 1939–1945[466], cât şi după 1944/1945, când la Bucureşti s–a instalat regimul de dictatură comunistă[467].

---

464. În nici un caz nu a fost, cum se mai afirmă pe ici–pe acolo, în mod complet eronat, că ar fi fost în discuţie un... „război antisemit"?! (cf. Emilian Bold, Răzvan Ovidiu Locovei, *Relaţiile româno–sovietice, 1918–1941,* Iaşi, Casa Editorială Demiurg, 2008, p. 295).

465. Cf. Gh. Buzatu şi colaboratori, eds., *Iluzii, teamă, trădare şi terorism internaţional = 1940. Omagiu Profesorului Ioan Scurtu,* I–II, Iaşi, Casa Editorială Demiurg, 2010, *passim.*

466. Vezi Mihail Gr. Romaşcanu, *Tezaurul român de la Moscova,* Bucureşti, Editura Saeculum I.O., 2002 (ed. originală – Bucureşti, 1934); C. I. Băicoianu, *Istoria politicii noastre monetare şi a Băncii Naţionale, 1914–1920,* vol. III, Bucureşti, 1933; Viorica Moisuc şi colaboratori, eds., *Tezaurul României la Moscova. Documente (1916–1917),* Bucureşti, Editura Globus, 1993; Viorica Moisuc, *Romania's Treasure Evacuated to Moscow în 1916 and Confiscated by the Soviets. A Present International Problem,* Timişoara, Editura Augusta, 2001; Cristian Păunescu, Marian Ştefan, ed., *Tezaurul Băncii Naţionale a României la Moscova. Documente,* Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Magazin Istoric, 1999; Gh. Buzatu, *România şi marile Puteri,* p. 202 şi urm.

467. Vezi acad. G. Oprescu şi colaboratori, *Studii asupra Tezaurului restituit de U.R.S.S.,* Bucureşti, Editura Academiei, 1958; Gh. Buzatu, *Românii în arhivele Kremlinului,* Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 1996; ed. a II–a anastatică, Iaşi, Tipo Moldova, 2010; Lavinia Betea, *Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceauşescu şi Iliescu,* Bucureşti, Editura Evenimentul Românesc, 1998; Cristian Păunescu, Marian Ştefan, eds., *Tezaurul BNR,*

Nu a fost de fel surprinzător că Nicolae Ceauşescu, abia instalat în martie 1965 şi confirmat de Congresul P.C.R. din iulie 1965 în „vârful piramidei" politice de la Bucureşti, efectuând prima sa vizită la Moscova în calitate de lider, a apreciat necesar să ridice deschis, cu brutalitate chiar, în faţa conducerii de la Kremlin (Leonid I. Brejnev, Alexei N. Kosîghin, Andrei A. Gromîko, Iuri V. Andropov ş.a.) problema Tezaurului.

Stenograma întrevederilor de la Moscova din septembrie 1965, publicată fragmentar în anexa prezentului capitol, atestă elocvent – dacă mai era nevoie – în ce măsură Nicolae Ceauşescu, alături ori deopotrivă cu alte chestiuni pendinte între România şi U.R.S.S. în epocă (arhivele P.C.R. de la Moscova, dosarele Dunării de Jos, ale dublei cetăţenii ori ale vizelor reciproce etc.), a insistat asupra Tezaurului. În acest scop, la întrevederile cu liderii sovietici din zilele de 4 şi 9–10 septembrie 1965 Ceauşescu a beneficiat excelent de susţinerea unora dintre colaboratorii săi eminenţi – I. Gh. Maurer, Al. Bârlădeanu şi Paul Niculescu–Mizil, el însuşi asumându–şi – după cum se poate lesne constata din documentele anexate[468] – conducerea, de o manieră magistrală, a „ostilităţilor" desfăşurate la Kremlin.

---

passim; Petre Otu, *Sub semnul marilor dispute. Prima vizită a lui Nicolae Ceauşescu la Moscova,* în „Revista de Istorie Militară", nr. 2/2001; „Dosarele Istoriei", 11/2001, număr special – *Problemă a trecutului, problemă a prezentului: Tezaurul României la Moscova*; Mioara Anton, *Limitele suveranităţii. Vizita lui Nicolae Ceauşescu la Moscova, septembrie 1965*, I–II, în „Arhivele Totalitarismului", 36–37, 38–39/2002–2003; Pavel Ţugui, *Hruşciov, Gheorghiu–Dej şi Tezaurul României de la Moscova,* în „Dosarele Istoriei", nr. 6/2003, p. 55–61.

468. Acestea reprezentând fragmente din stenogramele dezbaterilor de la Moscova şi procesul–verbal al reuniunii Comitetului Executiv al CC al PCR din 11.9.1965, imediat după revenirea delegaţiei de la Moscova (text valorificat şi în cotidianul „Tricolorul", 17.11.2010, p. 3). Menţionăm că, în şedinţa Comitetului Politic Executiv al CC al PCR din 13.11.1989, N. Ceauşescu a revenit asupra celor discutate cu L. I. Brejnev şi colaboratorii săi la Moscova în problemele Basarabiei şi Tezaurului (cf. Petre Opriş, în Gh. Buzatu şi colaboratori, ed., *Iluzii, teamă, trădare şi terorism internaţional = 1940. Omagiu Profesorului Ioan Scurtu,* II, p. 443–446).

Demersurile lui N. Ceauşescu şi ale colaboratorilor lor la Kremlin, în ciuda virulenţei liderilor comunişti români, au amintit mai degrabă cu „plângerile" de altădată ale domnilor medievali ori ale trimişilor acestora la Marea Poartă, aşadar la Istanbul. Similitudinile de situaţii merg însă şi mai departe: atunci, în plină epocă medievală, ca şi în 1965, nici ulterior, în 1977 sau în 1979, nici Moscova, după cum nici odinioară Istanbulul... **nu credeau în lacrimi**!

[ANEXE]

– I –

Fragmente din stenograma discuţiilor desfăşurate la Moscova între delegaţiile de partid şi de stat română şi sovietică, 4–11 septembrie 1965

La discuţii au participat:

– din partea română tovarăşii: Nicolae Ceauşescu, Ion Gheorghe Maurer, Gheorghe Apostol, Alexandru Bârlădeanu, Paul Niculescu–Mizil, Manea Mănescu, Corneliu Mănescu, Nicolae Guină, Andrei Păcuraru;

– din partea sovietică tovarăşii: L. I. Brejnev. A. N. Kosîghin, N. V. Podgornîi, A. N. Şelepin, I. V. Andropov, A. A. Gromîko, N. V. Novikov, P. F. Lomako, I. K. Jegalin, L. F. Ilicev.

Au tradus tovarăşii: Roşu Gheorghe şi Papkin Alexandr Vasilievici.

Au stenografiat tovarăşii: Mateescu Constantin şi Gheorghiţă Elena.

Discuţiile au început la ora 10,00.

Tov. L. I. Brejnev: Permiteţi–mi să exprim satisfacţia noastră comună pentru faptul că aţi găsit timp să veniţi în U.R.S.S. Ne cunoaştem, toţi sunteţi prietenii noştri vechi. Încă o dată vă salutăm în mod cordial, aici, la Kremlin. Ne exprimăm satisfacţia pentru faptul că avem posibilitatea să facem un schimb de păreri

După „schimbarea de gardă" din 1964 la Kremlin:
Marele absent, N. S. Hruşciov. Noul lider, L. I. Brejnev

deschis, în mod frăţesc, într–un cerc larg de probleme legate de întărirea prieteniei noastre. Sunt convins că ne vom referi şi la probleme ale situaţiei internaţionale care interesează ţările noastre, partidele noastre. Desigur, în cadrul discuţiilor vom atinge şi problemele care interesează în mod nemijlocit cele două ţări ale noastre. Aşa cum v–am spus şi atunci când am fost la dv., la congres, toţi tovarăşii noştri vor să vă vadă aici. Ieri şi astăzi dv. aţi văzut confirmarea celei mai mari satisfacţii a noastre. Este foarte bine că acordaţi un timp. Deşi nu prea mare, călătoriei prin ţara noastră. Consider că acest fapt are o mare importanţă. Dv. puteţi vedea succesele noastre şi ceea ce este important, vă veţi întâlni cu oamenii muncii. Aceasta, de asemenea, are o mare importanţă. Conform tradiţiei care s–a statornicit la noi, tratativele încep prin acordarea cuvântului, mai întâi, oaspeţilor. Dacă această practică vă este acceptabilă, propunem ca şi astăzi să continuăm tradiţia statornicită la noi.

Tov. N. Ceauşescu: *De acord. Mai întâi dorim să exprimăm, încă o dată, satisfacţia delegaţiei noastre pentru invitaţia de a*

vizita Uniunea Sovietică şi de a avea convorbiri cu conducerea de partid şi de stat sovietică, cu tovarăşii Brejnev, Kosîghin şi celorlalţi tovarăşi. Cu acest prilej, permiteţi–mi să transmit conducerii partidului, guvernului, poporului sovietic şi personal tovarăşilor Brejnev, Kosîghin şi celorlalţi tovarăşi, un salut din partea conducerii partidului şi guvernului nostru.

Tov. L. I. Brejnev: Vă mulţumesc.

Tov. N. Ceauşescu: *Şi noi considerăm că este bine că ne–am înţeles să facem această vizită, să avem aceste discuţii. Suntem bucuroşi că astăzi ne aflăm aici şi începem discuţiile. De la început vreau să subliniez că delegaţia noastră a venit în Uniunea Sovietică animată de dorinţa sinceră de a face un schimb deschis de păreri asupra problemelor care pot face obiectul discuţiilor noastre. Sunt probleme de interes comun care privesc în primul rând partidele, guvernele şi popoarele noastre. Sunt însă şi probleme de interes general care, de asemenea, interesează popoarele, partidele şi guvernele noastre şi sunt desigur probleme ale situaţiei internaţionale care trebuie să ocupe un loc important în discuţii. Eu aş dori să subliniez faptul că în problemele fundamentale ale contemporaneităţii părerile noastre sunt aceleaşi sau în orice caz foarte apropiate. Mă refer la problemele luptei pentru pace, luptei pentru socialism, luptei împotriva imperialismului, pentru eliberare naţională ş. a. m. d. De aceea, considerăm că pornind de la acestea, discuţiile noastre vor avea rezultate bune. În ce priveşte problemele din România, aţi fost la Congresul nostru, aţi văzut preocupările, munca partidului, a poporului nostru. N–aş vrea să mă opresc în mod deosebit asupra acestor probleme, dacă, bineînţeles, nu sunt probleme care vă interesează şi despre care v–am putea informa. După ce aţi plecat, am adoptat Constituţia, am schimbat denumirea ţării în Republica Socialistă România. Hotărârile luate la Congres au fost primite cu entuziasm de întregul popor şi, desigur, de abia acum începe munca pentru realizarea lor. Avem însă toate condiţiile ca hotărârile Congresului să fie*

U.R.S.S. şi România, în cadrul Tratatului de la Varşovia: De la cooperare la discordie (Fototeca online a comunismului românesc, 183/1966)

îndeplinite. Situaţia economică, în general, este bună. Pe primele şapte luni ale acestui an, planul a fost depăşit şi probabil că şi până la sfârşitul anului vor fi ceva depăşiri per total. În industrie, lucrurile merg deocamdată bine. Desigur, sunt domenii în care ne gândim să aducem ceva îmbunătăţiri, în sensul celor arătate la Congres: îmbunătăţirea planificării, a conducerii economiei, întărirea controlului – măsuri pe care în prezent le studiem, pentru a aduce îmbunătăţiri continui muncii noastre. Însă, în general, trebuie spus că nu sunt probleme deosebite în acest sector. În agricultură, lucrurile nu merg tocmai ca în industrie, însă în general, situaţia este satisfăcătoare. Dacă avem în vedere ceea ce dorim şi ceea ce poate da agricultura, noi nu suntem mulţumiţi. Recolta de grâu din anul acesta este bună; după calculele de până acum este cea mai bună recoltă pe care am avut–o vreodată. În ce priveşte producţia de porumb, situaţia se pare că va fi ceva mai proastă decât anul trecut, deoarece în ultimele două luni am avut secetă.

Tov. L. I. Brejnev: În ce privește recolta de grâu, dacă îmi aduc bine aminte, media pe țară este de 2.700 kg la hectar.

Tov. N. Ceaușescu: *Media pe țară este de 2.000 kg la hectar. În gospodăriile de stat media este mai mare.*

Tov. L. I. Brejnev: Este o recoltă bună.

Tov. N. Ceaușescu: *În general, ne asigurăm necesarul și probabil vom avea și ceva disponibil. În sensul celor ce am discutat la Congres, ne gândim să aducem unele îmbunătățiri în ce privește cooperativele agricole de producție, prin crearea unor organe speciale raionale, regionale și a unui organ central de conducere a cooperativelor agricole de producție. Acum, se studiază aceste măsuri și până la sfârșitul anului dorim să le discutăm și la o plenară a Comitetului Central.*

Tov. L. I. Brejnev: În raport și în cuvântările ținute la Congres, s–a vorbit de măsurile și perspectivele irigațiilor. Tovarășii au dat exemple în sensul că există resurse locale de apă care pot fi folosite pentru irigații.

Tov. N. Ceaușescu: *Deocamdată, stăm prost cu irigațiile. În ce privește apa avem posibilități, avem și mijloace materiale ca să facem mai mult în această direcție, ca să nu mai așteptăm ploaie de la Dumnezeu.*

Tov. L. I. Brejnev: Acolo unde am stat, la 40 km de București, am văzut suprafețe masive cu porumb irigat cu ajutorul aspersoarelor.

Tov. N. Ceaușescu: *Acestea sunt câteva idei în ce privește situația economiei. Aprovizionarea populației este bună; în general starea de spirit a întregului popor este bună. La fel în ce privește partidul. Ați văzut la Congres că partidul își îndeplinește în bune condiții rolul de conducător, se bucură de încredere și de sprijin în mase. Așa cum s–a subliniat și la Congres și cu alte ocazii, baza politicii externe a țării noastre o constituie colaborarea cu toate țările socialiste. Acordăm o atenție deosebită și considerăm că prietenia și colaborarea cu Uniunea Sovietică este o problemă*

primordială a politicii noastre externe. Partidul şi guvernul nostru apreciază că colaborarea dintre ţările noastre se desfăşoară pe principii juste. Avem ţeluri comune, suntem vecini şi avem toate condiţiile ca să dezvoltăm şi să întărim relaţiile noastre de colaborare în toate domeniile de activitate. Între partidele noastre au loc schimburi de vizite, de experienţă, de delegaţii pe linia organizaţiilor obşteşti. Într–un cuvânt, putem spune că avem toate condiţiile pentru ca prietenia şi colaborarea dintre partidele şi popoarele noastre să se dezvolte continuu. Sigur că mai apar probleme şi vor mai apare; aşa este viaţa. Dar acestea nu pot împiedica ca între partidele, popoarele, ţările noastre să fie relaţii bune, de colaborare. Este cunoscut că, în ultimii ani, au intervenit unele lucruri care, dacă se poate spune aşa, au produs anumite animozităţi sau au umbrit într–o anumită măsură relaţiile bune. În orice caz, ele n–au servit cu nimic întăririi prieteniei şi colaborării. Noi considerăm că este bine ca în cadrul discuţiilor noastre să clarificăm toate problemele care s–au ivit şi împreună să căutăm soluţionarea lor, corespunzător intereselor ambelor noastre partide şi popoare, prieteniei dintre partidele şi popoarele noastre. Considerăm că este bine şi necesar să punem deschis toate problemele chiar atunci când unele dintre ele nu sunt chiar aşa de plăcute. Dacă vom proceda astfel, vom găsi căile de limpezire a acestor probleme. În felul acesta vom netezi căile pentru dezvoltarea continuă a prieteniei noastre. Desigur, tovarăşi, noi avem în vedere că este posibil ca în anumite probleme părerile noastre să nu fie chiar aceleaşi, dar consider că aceasta nu împiedică discutarea problemelor respective. Dacă nu vom reuşi ca în toate problemele să ajungem la un punct de vedere comun, o să le lăsăm de o parte şi vom vedea. Viaţa va confirma, va ajuta la clarificarea lor. În orice caz, considerăm că părerile deosebite într–o problemă sau alta nu trebuie să dăuneze relaţiilor de colaborare şi de prietenie dintre popoarele noastre. Dimpotrivă, tocmai relaţiile de prietenie dintre partidele şi popoarele noastre fac necesar ca toate problemele care se ivesc să fie discutate

deschis, în spiritul încrederii şi respectului reciproc. În acest spirit, la tratativele şi discuţiile de astăzi, şi în zilele următoare, delegaţia noastră va aborda problemele care consideră că este necesar să fie lămurite împreună. Suntem convinşi că discuţiile dintre delegaţiile noastre vor ajuta la clarificarea problemelor şi vor contribui la dezvoltarea colaborării şi prieteniei dintre ţările noastre. Acum aş dori să mă refer la câteva probleme pe care noi le denumim „bilaterale". Aş începe cu problemele economice. În ce priveşte problemele colaborării şi ale schimburilor economice în anii următori, acum câteva zile, conform înţelegerii pe care am avut–o, a fost aici tovarăşul Bârlădeanu. El a ridicat problemele referitoare la lărgirea schimburilor economice pe perioada 1966–1970. Nu vreau să mă opresc asupra acestor probleme, deoarece faţă de ceea ce s–a spus cu această ocazie, n–avem nimic în plus. Desigur, aşteptăm răspuns din partea dvs. la problemele ridicate de noi. A doua problemă este problema uraniului, de asemenea, ridicată de tovarăşul Bârlădeanu. El a mai pus problema înţelegerii care există între noi privind metalul. Nici referitor la aceste probleme nu vreau să mai spun nimic, pentru că urmează, de asemenea, să primim răspuns. Tot cu această ocazie, tovarăşul Bârlădeanu a ridicat problema privind sistemul de plată a creditelor pentru tehnica militară. Nu voi ridica aici nici această problemă. În legătură cu colaborarea economică şi tehnico–ştiinţifică dintre ţările noastre propunem să înfiinţăm, dacă şi dv. vreţi fi de acord, o Comisie mixtă permanentă guvernamentală de colaborare economică. Considerăm că această Comisie ar prezenta importanţă pentru întărirea colaborării economice şi tehnico–ştiinţifice. O altă problemă, pe care noi am dori s–o ridicăm este problema tezaurului care se află în păstrare în Uniunea Sovietică încă din 1917. Dacă sunteţi de acord, tovarăşul Bârlădeanu va arăta câteva aspecte legată de această problemă.

Tov. Alex. Bârlădeanu: Problema tezaurului român depozitat la Moscova este suficient de cunoscută şi această

situație îmi dă posibilitatea să fiu scurt și să mă mărginesc numai la împrospătarea câtorva elemente esențiale. În cursul primului război mondial, în condițiile când o parte din teritoriul român era ocupat de trupele germane, între guvernele român și rus din acea perioadă a intervenit o înțelegere prin care, pentru a pune în siguranță și a se evita o eventuală cădere în mâinile germanilor, urma să se depoziteze în Rusia tezaurul de aur și alte valori ale economiei noastre naționale, precum și valorile aparținând Casei de Economii și Consemnațiuni române. Ca urmare a acestei înțelegeri, în decembrie 1916, au fost transportate la Moscova un număr de 1 738 casete conținând aproape întregul tezaur al Băncii Naționale Române, precum și două casete cu bijuterii ale fostei Case regale. Toate casetele au fost depozitate la Kremlin, într–un compartiment rezervat Băncii de Stat a României, aici în Sala Armelor. În iulie 1917, s–a efectuat un al doilea transport, conținând 188 casete cu restul tezaurului în aur și cu alte valori ale Casei de Depuneri. În total, s–au depozitat la Moscova 93 452 kg aur fin, aproape în întregime format din monede de aur și o serie de valori istorice și artistice. În timpul Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și în perioada care a urmat, guvernul sovietic nu a restituit acest tezaur. Lenin, într–o telegramă din 1918 către V. A. Antonov–Ovseenko, scria: (citez după ediția rusă, volumul 50, pagina 44) „Bogatele valori ale guvernului român trebuie păstrate cu cea mai mare grijă spre a fi predate în bună stare poporului român după doborârea contrarevoluției române". În două rânduri, în 1935, după reluarea relațiilor diplomatice și în 1956, ne–au fost restituite o parte din aceste lăzi depuse, conținând arhivă, documente istorice, opere de artă, unele din ele importante pentru țara noastră, însă nu a fost restituit tezaurul de aur al Băncii Naționale care reprezenta acoperirea monedei naționale și o mare avuție a poporului român. Astăzi, în cadrul relațiilor noi existente între țările socialiste, între două popoare care construiesc socialismul și comunismul, noi ridicăm față de dv. problema restituirii acestui depozit de aur

către adevăratul său proprietar – poporul român. Considerăm că această restituire, în afară de o anumită importanță economică pentru țara noastră, are și o deosebită semnificație politică, atât prin faptul că se înfăptuiește ceea ce încă Lenin considera că trebuie înfăptuit, cât și prin faptul că ar ilustra relațiile de înaltă principialitate pe care se bazează prietenia și colaborarea frățească dintre popoarele noastre.

Tov. N. Ceaușescu: *Cu aceste probleme eu aș epuiza așa-zis grupul de probleme economice bilaterale. Sunt câteva probleme pe care le-am intitula probleme politice pe care, de asemenea, vrem să le punem în fața dv. Prima problemă se referă la modificarea articolului 20 din Convenția privind administrația Dunării de Jos. Pentru a expune această problemă, dacă sunteți de acord, dau cuvântul tovarășului Maurer.*

Tov. L. I. Brejnev: Vă rog.

Tov. I. Gh. Maurer: Aceasta este, de asemenea, o problemă foarte cunoscută. Articolul 20 din Convenția Dunării pe care am semnat-o cu toții în 1948 prevede crearea unei administrații mixte româno-sovietice în vederea executării lucrărilor de hidroameliorații și de navigație în sectorul Brăila – brațul Chilia. În felul acesta, Uniunea Sovietică a obținut dreptul să participe direct la administrația unui sector al Dunării de 174 km, deși este riverană pe 54 km, iar lucrările hidrotehnice sunt necesare numai pe brațul Sulina, care este un teritoriu exclusiv românesc. În 1957, s-a încheiat un protocol între țările noastre. Prin acest protocol, Uniunea Sovietică se retrage din administrație, fără însă să se modifice articolul 20 din Convenția Dunării, care prevede caracterul mixt româno-sovietic al acestei administrații. Printr-o scrisoare anexată la acest protocol, Uniunea Sovietică s-a angajat să ceară modificarea articolului 20 din Convenția Dunării, însă situația politică nu făcea tocmai oportună modificarea, în acest moment, a articolului 20 din Convenția Dunării. Acesta a fost și motivul pentru care nu s-a procedat imediat la modificarea lui. La cererile părții române Uniunea Sovietică a răspuns

că deşi consideră necesar ca acest articol 20 să fie modificat, nu este indicat să se aducă modificări Convenţiei Dunării, existând pericolul ca şi alte state să propună modificări eventual neconvenabile. Noi trebuie să mărturisim aici părerea noastră în conformitate cu care socotim că această Convenţie a Dunării are destule lucruri nepotrivite cu relaţiile juste întemeiate între state, întrucât cuprinde reglementări care tind să dea Comisiei Dunării un caracter suprastatal. Dar, problema care se pune în momentul de faţă este să abrogăm articolul 20 din această Convenţie care, în fapt, prin înţelegerea dintre noi, nu mai are nici un obiect, dat fiind faptul că Uniunea Sovietică s–a retras din această administraţie mixtă şi a convenit să ceară modificare articolului 20. Iată pentru ce, delegaţia noastră socoteşte că este bine să punem ordine şi în această treabă, făcând acum ceea ce ne–am înţeles să facem, adică să scoatem din Convenţia Dunării acest articol. Nu este nici un fel de primejdie ca vreun stat dintre semnatarii Convenţiei să se opună acestei modificări, întrucât ele au luat act de retragere a Uniunii Sovietice din această administraţie, fără a protesta.

Tov. L. I. Brejnev: Nu cunosc conţinutul exact al articolului 20 şi vorbesc numai pe baza celor spuse de tovarăşul Maurer şi anume că articolul 10 dă dreptul pentru o zonă de 120 km...

Tov. I. Gh. Maurer: 174 km.

Tov. L. I. Brejnev: În timp ce teritoriul nostru pe Dunăre este de 54 km. Am înţeles eu just că problema constă în modificarea sferei de acţiune a administraţiei de la 174 km, la 54 km?

Tov. I. Gh. Maurer: Să se modifice în sensul de a se lăsa prescripţiunile generale ale Convenţiei Dunării, în conformitate cu care, fiecare stat administrează malul care este al său şi, sigur, navigaţia pe partea de fluviu care constituie partea sa. Atunci nu este nevoie de nici un fel de administraţie mixtă şi nici nu mai este de fapt din 1957; fiecare stat administrează malul său în conformitate cu obligaţiile care îi revin din Convenţia Dunării: întreţine navigaţia.

Tov. L. I. Brejnev: Această problemă se referă numai la interesele țărilor noastre sau şi [la] ale altor țări riverane?

Tov. I. Gh. Maurer: Administrația Gurilor Dunării de Jos se referă la navigație în general. Înainte de toate, această problemă priveşte țările noastre pentru că administrația este mixtă conform articolului 20.

Tov. L. I. Brejnev: Am vrut numai să precizez.

Tov. I. Gh. Maurer: De fapt, administrația a devenit unică pentru că Uniunea Sovietică s–a retras din ea şi administrează numai malul său, iar România administrează malul său. Este vorba pur şi simplu de consacrarea în text a unei situații pe care noi am stabilit–o încă din 1957.

Tov. L. I. Brejnev: Bine, vom studia.

Tov. N. Ceauşescu: *De fapt această problemă se referă la un lucru care este reglementat printr–o înțelegere între noi din 1957. Conform acestei înțelegeri, Uniunea Sovietică a considerat că nu este justă această administrație mixtă şi ca atare a propus s–o desființăm. Problema a fost ridicată de Uniunea Sovietică. Deci, ar fi bine să facem şi în Convenție modificarea respectivă. O altă problemă pe care am dori s–o ridicăm se referă la arhiva ilegală a Partidului Comunist Român, care se găseşte la Moscova de pe timpul când o parte a conducerii noastre lucra aici la Comintern. Este vorba şi de arhiva de stat, din care o parte, de asemenea, se găseşte la Moscova. Dacă sunteți de acord, dau cuvântul tovarăşului P. Niculescu–Mizil, care va arăta în ce constă această problemă.*

Tov. Paul Niculescu–Mizil: Tovarăşi, după cum este cunoscut, partidul nostru a trimis de–a lungul anilor secției noastre a Internaționalei Comuniste la Moscova materiale privitoare la mişcarea muncitorească din România, la activitatea Partidului Comunist Român. Aceste materiale au constituit arhiva secției române a Internaționalei Comuniste. După eliberarea țării noastre, două grupe de cercetători ai Institutului

Alexei Kosîghin, L. I. Brejnev şi N. Ceauşescu

de Istorie a Partidului nostru, cu aprobarea Comitetului Central al P.C.U.S., au cercetat o parte a acestei arhive şi au primit microfilme după unele dintre documentele care se află la dv. Ce problemă ridică delegaţia noastră? Aceste arhive cuprind materiale care oglindesc întreaga istorie a partidului nostru de la înfiinţarea sa până la eliberarea ţării. Pentru a ne da seama de valoarea ei, mă voi referi la cuprinsul unora dintre materiale: referate şi scrisori provenite de la membrii Partidului Socialist din România – fracţiunea ilegală a acestui partid din 1919–1920; rapoarte, dări de seamă, scrisori ale organelor locale de partid, sindicale către Comitetul Central al Partidului Comunist Român; informări şi rezoluţii despre Congresele partidului – Congresul al III–lea, Congresul al IV–lea; stenogramele şi documentele unor conferinţe de partid; ale plenarelor Comitetului Central al Partidului Comunist Român; scrisori ale Secretariatului Comitetului Central către Biroul Politic; scrisori ale unor cadre de conducere ale partidului către forurile conducătoare ale partidului; instrucţiunile conducerii partidului către organele sale. De asemenea, au fost trimise ziarele editate de partid,

ilegale, legale sau semi–legale, începând cu gazete de uzină şi sfârşind cu organele centrale de presă. Arhive asemănătoare s–au format din documentele organizaţiilor de masă, ale U.T.C.–ului, sindicatelor. Ajutorul Roşu: unele materiale ale Ajutorului Roşu sunt, de exemplu, scrisori ale unor deţinuţi politici sau către deţinuţi politici din regimul burghezo–moşieresc. Vă daţi seama, tovarăşi, ce imensă valoare pentru partidul nostru, pentru cunoaşterea şi studierea istoriei partidului au aceste documente. Vreau să subliniez că foarte multe din aceste documente sunt absolut unicate. În anii aceia de ilegalitate, nu se păstra arhiva în ţară, pentru a nu cădea în mâinile organelor de represiune. Trimiterea acestor materiale la Moscova era legată de nădejdea, că după eliberarea ţării, ele vor constitui fondul de arhivă al partidului nostru. Părerea partidului nostru este că toate materialele trimise din ţară către secţia română a Internaţionalei Comuniste constituie fonduri de arhivă ale partidului nostru şi ele trebuie să fie organizate şi gospodărite de partidul nostru. De aceea, delegaţia noastră ridică problema trimiterii acestor materiale în original în ţara noastră. A doua problemă este următoarea. În afara documentelor despre care am vorbit, în arhiva Internaţionalei Comuniste sunt numeroase materiale care cuprind date despre mişcarea muncitorească din România, despre activitatea partidului nostru. Mă refer la materialele organelor de conducere ale Internaţionalei Comuniste, analize asupra situaţiei din România, hotărâri etc. A treia chestiune. La Congresele şi plenarele Cominternului, în aparatul acestuia, au lucrat activişti ai partidului nostru. Solicităm să se pună la dispoziţia partidului nostru autobiografii, fişe biografice sau alte materiale biografice despre aceşti tovarăşi.

Tov. N. Ceauşescu: *În legătură cu această chestiune, am dori să ni se dea documentare privitoare la unii activişti ai partidului nostru, care în perioada 1936–1937 au fost condamnaţi aici. Noi n–am clarificat, până acum, situaţia lor şi avem obligaţii în ţară; ei au familii, rude şi trebuie să le clarificăm situaţia.*

Tov. Paul Niculescu–Mizil: O ultimă chestiune este în

legătură cu arhivele de stat. În arhivele de stat din Uniunea Sovietică sunt numeroase materiale care se referă la aspecte importante din istoria țării noastre, la relațiile de-a lungul timpurilor între Țările Române și țara dv. Întrucât aceste materiale sunt de un deosebit folos pentru studierea problemelor istoriei țării, ridicăm problema de a primi sprijin pentru cercetarea acestor arhive ale statului de către cercetătorii din țara noastră și a primi acele documente sau materiale după documentele care cuprind relatări, informații despre țara noastră. Documentele despre care am vorbit, îndeosebi cele de partid, au pentru noi o mare însemnătate pentru elaborarea istoriei partidului și a patriei noastre. Îmi exprim speranța că examinarea lor va prilejui găsirea soluțiilor celor mai potrivite pentru rezolvarea acestei situații.

Tov. N. Ceaușescu: *mai sunt două probleme pe care am dori să le ridicăm pentru a fi studiate și pentru a stabili de comun acord cum să fie rezolvate. Prima se referă la problema cetățenilor care au dublă cetățenie – română și sovietică. Noi am propune să ne gândim la o convenție care să lămurească și să stabilească principiile de soluționare a acestei probleme. Desigur, această problemă ar urma să fie rezolvată de ministerele de Externe și când se va ajunge la o soluție acceptabilă, s-o examinăm. În momentul de față, propunem să cădem de acord în mod principial, urmând ca ulterior să se găsească soluțiile practice de rezolvare.*

Tov. A. N. Kosîghin: Aveți în vedere și pe cei care au plecat din Uniunea Sovietică și anume ca ei să primească cetățenia dv.? Noi avem o lege conform căreia nu le putem retrage cetățenia.

Tov. I. Gh. Maurer: Aceasta este problema care comportă oarecare delicatețe sub aspecte juridice. Tocmai pentru aceasta este bine să se întâlnească reprezentanții ministerelor de Externe, care sunt mai versați în problemele acestea, și să găsească o soluție, căreia îi vom da consacrarea pe care o vom crede de cuviință. Trebuie menționat că propunerea a fost făcută de dv. și noi suntem de acord să rezolvăm această problemă.

Tov. L. I. Brejnev: O să dăm însărcinări în această privință.

Tov. N. Ceaușescu: A doua problemă este în legătură cu încheierea unei convenții pentru desființarea vizelor de intrare și ieșire, precum și a vizelor de tranzit. Propunerea a fost făcută de Uniunea Sovietică cu un an în urmă. Noi suntem de acord. De asemenea, ar urma ca ministerele de Externe să găsească soluționarea acestei probleme.

Tov. L. I. Brejnev: De acord.

Tov. N. Ceaușescu: *Cu aceasta am epuizat prima parte, pe care noi am intitulat–o probleme bilaterale. Dacă sunteți de acord, aș trece mai departe la problemele pe care noi le–am denumit multilaterale, adică probleme care privesc și alte țări socialiste.*

[...]

Tov. L. I. Brejnev: [...] Aceasta [problema tezaurului României la Moscova] este o chestiune foarte mare. De aceea, noi [partea sovietică] am ajuns la concluzia să considerăm această problemă îngropată, pornind de la ideea colaborării noastre frățești în continuare.

Tov. A. N. Kosîghin: [...] Consider justă propunerea tovarășului Brejnev de a socoti problema închisă; aceasta nu este o chestiune pe baza căreia trebuie să întărim prietenia dintre noi.

Tov. L. I. Brejnev: [...] Iată de ce, având în vedere situația de fapt – transportarea acestui tezaur și de fapt jefuirea de către albgardiști a acestor valori, având în vedere vechimea de 50 de ani a problemei și noile relații socialiste care s–au stabilit între noi –, are dreptate tov. Kosîghin care a spus că nu este folositor nici pentru Dv., nici pentru noi să scoatem la suprafață această problemă. Noi suntem convinși că aceasta nu va sluji ca un exemplu bun pentru nimeni.

Tov. I. Gh. Maurer: Așa dori să spun numai un cuvânt. A continua discuția în momentul de față mi se pare că este fără sens. Impresia mea este că în momentul de față nu putem avea

nici un fel de idee că vă convingem de punctul nostru de vedere. Trebuie să mărturisesc cinstit, nici ceea ce Dv. ați spus nu ne–a convins că nu avem dreptate. În aceste împrejurări a continua să discutăm ar însemna să pierdem vremea degeaba. Faptul însă este foarte clar și acest fapt mi se pare că trebuie să–l înregistrăm: spun, problema este deschisă, ea va trebui rezolvată în cadrul unei discuții viitoare. Între timp vă mai gândiți și Dv., o să ne mai gândim și noi și va trebui să găsim o soluție. Iată ce mi se pare că ar fi bine de făcut.

Tov. A. N. Kosîghin: Atunci se ridică problema pretențiilor reciproce și aceasta o să ne ducă dracu știe unde.

Tov. Nicolae Ceaușescu: *Vreau să completez. Tov. Kosîghin pune problema decontărilor între guvernul țarist și guvernul român de atunci. Noi nu problema aceasta o ridicăm, pentru că asemenea socoteli s–ar putea ridica multe. Noi am ridicat un lucru simplu: între două guverne a intervenit un acord semnat de miniștrii de Finanțe de atunci; aceste valori au fost date spre păstrare, nu au fost date drept gaj în contul unor datorii. După normele internaționale și interne, dacă îi dai cuiva să păstreze ceva, el este obligat să ți–l înapoieze. Consiliul Comisarilor Poporului – din care, după câte îmi amintesc, făcea parte și Lenin – a considerat că trebuie să–și asume răspunderea că va păstra și va înapoia poporului român aceste valori, adoptând în acest sens o hotărâre specială. Aceasta este o dovadă a respectării dreptului internațional, a dreptului unui alt popor, pentru că, într–adevăr, așa cum se spune aici, acest tezaur aparține poporului român. Este într–adevăr o dovadă de internaționalism proletar, cum numai Lenin putea s–o facă. Noi aici nu ridicăm decât problema de a se restitui ceea ce a fost depozitat și ceea ce puterea sovietică a spus că va restitui poporului român. Nu înțelegem de ce să ridicăm problema decontărilor. Aceasta într–adevăr nu are nici un rost. Nu înțelegem să legăm problema aceasta simplă [a tezaurului] de problemele celui de–al doilea război mondial.*

[...]

Noi ne dăm seama că acum problema [tezaurului] nu poate fi lămurită. Suntem de acord s-o amânăm, să nu o considerăm ca o problemă de neînțelegere între noi, dar asupra ei trebuie, și unii și alții, să reflectăm; ea trebuie să-și găsească rezolvare și va servi numai întăririi prieteniei între partidele și popoarele noastre.

[...]

Nu vreau să mai revin asupra acestei probleme. Noi considerăm că problema aceasta va rămâne de rezolvat. Nu sunt de acord cu raționamentele tovarășului Kosîghin, ele nu pot fi legate de tot ce a urmat după 1918, nu au nici o legătură. Iar, dacă vreți să știți părerea mea, în legătură cu ce ar spune poporul sovietic, iată: ar spune că guvernul nostru îndeplinește una din obligațiile asumate ale puterii sovietice. Dar asupra acestei probleme am putea discuta mai mult...[469]

(Mioara Anton, *Limitele suveranității. Vizita lui Nicolae Ceaușescu la Moscova, septembrie 1965*, I, în „Arhivele Totalitarismului", X, 36–37, 3–4, 2002, p. 206 și urm.; Cristian Păunescu, Marian Ștefan, ed., *Tezaurul Băncii Naționale a României la Moscova. Documente,* București, Editura Fundației Culturale Magazin Istoric, 1999, p. 80–85; Gh. Buzatu, *Nicolae Ceaușescu,* Iași, Editura Tipo Moldova, 2011, p. 397–408).

469. Potrivit surselor folosite, documentul original integral, descoperit de dr. Petre Otu, se află la A.N.I.C., fond C.C. al P.C.R., Cancelarie, dosar 145/1965 (Cristian Păunescu, Marian Ștefan, *op. cit.,* p. 72).

– II –

11 septembrie 1965 – Stenograma şedinţei Comitetului Executiv al CC al PCR, în care au fost analizate rezultatele vizitei efectuate la Moscova de o delegaţie a PCR, avându–l în frunte pe tovarăşul Nicolae Ceauşescu

Au fost prezenţi următorii tovarăşi: Nicolae Ceauşescu, Chivu Stoica, Gheorghe Apostol, Alexandru Bârlădeanu, Emil Bodnăraş, Petre Borilă, Alexandru Drăghici, Constantin Drăgan, Leonte Răutu, Gheorghe Rădulescu, Leontin Sălăjan, Ştefan Voitec, Iosif Banc, Petre Blajovici, Dumitru Coliu, Florian Dănălache, Janos Fazekaş, Ilie Verdeţ.

Au fost invitaţi tovarăşii: Manea Mănescu, Paul Niculescu–Mizil, Vasile Patilineţ, Virgil Trofin.

Prezidează tovarăşul Nicolae Ceauşescu.

Tov. N. Ceauşescu: *Am vrea să facem o scurtă informare, tovarăşi, despre rezultatele vizitei în Uniunea Sovietică, pentru că luni dimineaţa plecăm în vizită în R.P. Bulgaria şi ne întoarcem abia sâmbătă. Cunoaşteţi cu ce probleme am plecat. Primirea, mitingul, plecarea s–au transmis la televiziune, aşa că asupra acestor lucruri nu am de spus nimic. În general, primirea a fost bună. Deşi ploua, pe şoseaua pe care am trecut până la Kremlin a fost lume multă, au fost zeci de mii de oameni.*

Tov. Al. Bârlădeanu: Cam pe o distanţă de 14 km.

Tov. N. Ceauşescu: *La fel a fost şi la Stalingrad, la Leningrad. Deci primirea a fost bună, folositoare. Mâine va apare Comunicatul în presă. În ce priveşte Comunicatul, probleme deosebite nu am avut cu ei. Chiar proiectul iniţial dat de ei avea, în general, lucruri acceptabile, n–au pus probleme deosebite despre care ştiau că noi avem altă părere. Singura problemă pe care au încercat s–o introducă a fost conflictul dintre India–Pakistan, însă noi am spus că nu are ce căuta într–un asemenea Comunicat. În rest nu au pus probleme deosebite, să spunem*

aşa, cum a fost cu Nasser, de exemplu. A fost ceva mai mult cu Germania, dar aceasta s–a eliminat, noi am făcut observaţiile noastre, am subliniat poziţia noastră mai clar şi, în general, au acceptat în întregime. Nici aici n–au fost probleme deosebite. Comunicatul e bunicel, pune problemele mişcării comuniste şi muncitoreşti internaţionale, ale principiilor pe baza cărora să fie relaţiilor între ţările socialiste. Discuţiile au început sâmbătă. Noi le–am expus părerea noastră timp de două ore. Noi le–am explicat pe scurt despre situaţia de la noi, le–am spus că au fost la Congres şi cunosc situaţia de la noi, aşa că le–am expus în treacăt. Despre relaţiile noastre cu ţările socialiste, tot aşa, în treacăt, le–am expus, apoi am vorbit despre partidele comuniste şi muncitoreşti şi am venit apoi la problemele pe care noi vroiam să le ridicăm – problemele economice, care se refereau la lărgirea relaţiilor economice. Azi–dimineaţă s–a semnat un protocol cu o majorare a schimburilor în cadrul economic, ajungându–se la un miliard cinci sute de mii de dolari, aceasta pe 5 ani. În legătură cu utilajele, ei au venit în întâmpinarea noastră, aşa că ai noştri sunt mulţumiţi de felul cum au decurs tratativele. Am enumerat aceasta pentru că problema era discutată de când a fost Bârlădeanu acolo. În legătură cu tehnica militară, am propus ca aceasta să fie plătită cu produse ale industriei constructoare de maşini, însă ei n–au înţeles bine, pentru că noi am enumerat–o în treacăt. Le–am spus poziţia noastră în problema aceasta şi le–am ridicat problema restituirii Tezaurului care se găseşte la ei din 1916.

Tov. AI. Bârlădeanu: E vorba de 93.000 de tone de aur[470].

Tov. N. Ceauşescu: *Ceea ce reprezintă 150 de milioane de dolari. În legătură cu problemele economice, am ridicat problema uraniului, am spus că problema aceasta a fost expusă de tov. Bârlădeanu şi rugăm să ni se spună rezultatul. Acesta a fost grupul de probleme economice pe care le–am ridicat. Pe urmă am ridicat probleme politice privind relaţiile bilaterale, să anuleze articolul*

470. În fapt, 92,5 tone.

20 din Convenția dunăreană, privind Administrația Dunării de Jos. Pe urmă, ei au ridicat problema vizelor, problema dublei cetățenii. Noi am mai cerut să ni se restituie arhiva partidului. Apoi am trecut la problemele Tratatului de la Varșovia. Noi am spus că nu prea suntem mulțumiți cum a funcționat, că a funcționat prost, formal și că am dori ca el să–și îmbunătățească activitatea, că dorim ca problemele să fie temeinic pregătite, în spiritul în care le–am spus – și le–am propus chiar că poate ar fi bine să se creeze un secretariat tehnic, care să facă oficiul de a primi materiale, să se consulte, nu cui îi trăsnește prin cap să facă convocarea. În legătură cu Statul Major, am spus că în principiu suntem de acord să rezolve militarii problemele acestea, dar ne–am gândit că ar trebui să avem un Consiliu Militar în locul unui comandant suprem și problemele să le hotărască Consiliul, că trebuie să pornim de la ideea că armatele naționale sunt armate naționale și comandantul să nu mai fie și ministru adjunct al unui minister. Am spus că problemele Tratatului de la Varșovia sunt probleme care nu depind de noi, că noi vrem să avem un schimb de păreri și dacă ajungem la aceeași concluzie să le susținem împreună. Aceasta a fost cu Tratatul de la Varșovia. Am propus ca ședințele Comitetului Politic Consultativ să se țină în fiecare țară, nu într–un singur loc. Cu aceasta au fost de acord. Am ridicat apoi problema cu participarea Albaniei și cu observatorii, cam tot în felul acesta. Cam acestea au fost problemele pe care le–am ridicat în fața lor. Într–o formă am subliniat că am sosit acolo animați de dorința să găsim soluții reciproc acceptabile. La sfârșit am ridicat problema privind organizațiile internaționale: sindicat, femei, tineret. Le–am expus care e situația, că și pe alții îi preocupă, le–am spus și de discuția cu Colombo, că e bine să găsim soluții de a democratiza activitatea acestor organizații pentru refacerea unității, că dacă e vorba să rămânem numai comuniștii atunci, nici nu e nevoie de ele. Cu aceasta am terminat. La problema Tezaurului a vorbit Bârlădeanu. În problema Arhivei, Mizil a prezentat

situația pe larg, iar cu privire la articolul 20, tov. Maurer. Am vorbit apoi și de faptul că sunt oameni care au suferit represiuni, sunt membri ai partidului și am dori să ne înțelegem să ne dea situația acestora. Cu acestea am terminat de fapt de discutat și am plecat în provincie, unde au avut loc adunări, întâlniri, discuții. Primirea a fost bună, prietenească. Din acest punct de vedere nu a fost nimic. Joi la ora 14,00 ne-au dat ei răspunsul. A vorbit Brejnev, în total 5 ore, între timp am întrerupt discuțiile pentru a pleca la recepția noastră. Apoi am reluat la 19,30 până la 1,30, deci aproape 6 ore și ceva a durat convorbirea. Ne-a făcut o expunere largă de o oră și jumătate, chiar ceva mai mult, despre situația din Uniunea Sovietică, despre industrie, cum s-a dezvoltat, ce reprezintă ș.a.m.d., ce au ei acolo. În legătură cu dezvoltarea științei au spus că e adevărat că americanii au tehnică mai bună, că unii vor să cumpere de la americani, dar că și ei au unele lucruri mai bune ca americanii.

Tov. Al. Bârlădeanu: Hidroenergie au. Unde au, au.

Tov. N. Ceaușescu: *Din punct de vedere tehnic, aceasta e realitatea și trebuie să avem în vedere acest punct de vedere în comerțul nostru. Eu vorbesc de ce ne-a spus el. Pe urmă ne-a vorbit despre agricultură ceva. Ne-a vorbit mult de ce a obținut din 1918 pînă acum, dar că anul acesta lucrurile merg mai prost din cauza secetei. În general agricultura merge bine, au avut și depășiri.*

Tov. Al. Bârlădeanu: Au spus că a crescut șeptelul.

Tov. N. Ceaușescu: *Că la ei e un teritoriu vast și clima le face întotdeauna greutăți. Apoi au vorbit despre situația economică, au arătat eforturile pe care le fac ei pentru apărare, că fac cheltuieli mari, 18% din buget, plus ceea ce pun pe seama celorlalte ramuri. Au arătat câți oameni lucrează în cercetări într-un singur sector, cam 20.000 oameni, că cheltuiesc mult, că fac eforturi ș.a.m.d. Aceasta a fost despre partea economică. În expunerea sa, Brejnev a spus că ei vor să se delimiteze de Hrușciov,*

că ei ştiu că acesta a vrut să-i înveţe pe români cum să cultive porumbul şi cum să taie porcii şi că ei consideră că aceasta a fost o greşeală. Apoi a vorbit despre relaţiile între partide. A spus că între partidele noastre au fost relaţii bune, schimburi comerciale mai multe, că acum sunt mai puţine, că în general e bine să avem multe schimburi şi multe relaţii. În centrul acestei chestiuni a spus că trebuie să facem aceasta fără birocratism, că dacă e nevoie să se întâlnească primii secretari să se întâlnească imediat, în două ore se poate ajunge, discutăm, stăm 4–5 ore, mâncăm şi apoi venim acasă, chiar aşa a spus, şi dacă din ce a propus Ceauşescu numai 40% e bun, tot e bun şi asta. Zice: ce să umblăm cu birocraţia, cu scrisorile, acum trebuie să rezolvăm altfel lucrurile între noi. A spus că trebuie să întărim schimburile între noi, că ei au înţeles bine că noi n-am vrut să ridicăm aici unele probleme, zice, trebuie să vă spun că nu vrem nici noi să indicăm, însă vrem să spunem, aţi scris lucrarea lui Marx, Însemnări despre români, dar aceasta nu are valoare ştiinţifică, nici nu e a lui Marx, e a unui oarecare bonapartist Regnault. Ce trebuie aceasta? Cu aceasta am întrerupt şi am mers la recepţie. Am spus: hai să mergem la masă şi să continuăm după aceea! Ne-am dus acolo, am băut vreo trei ţuici, vorbea patetic, am stat vreo oră şi jumătate, iar după aceea ne-am întâlnit la 7,30. Am reluat discuţiile cu problemele economice. Ne-au comunicat că sunt de acord să facă schimb, acesta trebuie să se îmbunătăţească, reieşind că schimburile au scăzut oarecum cam din cauza noastră.

Tov. Al. Bârlădeanu: Zice: noi am remarcat...

Tov. N. Ceauşescu: *Au spus că sunt de acord cu crearea unei Comisii Mixte de Colaborare Economică, care îşi are importanţa ei şi că dacă noi vrem să se scrie şi în Comunicat acest lucru ei sunt de acord.*

Tov. Al. Bârlădeanu: Noi ne-am expus problemele sâmbătă şi ei ne-au răspuns joi. Fapt e că au avut 5 zile de gândit.

Tov. N. Ceauşescu: *În legătură cu uraniul, ne–au comunicat că sunt de acord ca (,) contractul să fie abrogat şi specialiştii să se întâlnească, pentru a pune la punct detaliile. În ce priveşte metalul, au spus că până la ultimul gram a fost consumat şi nu pot să ne dea nimic. Au spus că acum sunt în situaţie să ne comunice că au rezultate bune în ce priveşte centralele atomice de 400 MW şi că dacă noi vom dori ei sunt gata să ne ajute, specialiştii pot studia situaţia. Adică ne–au spus că sunt gata să ne ajute dacă va fi convenabil pentru noi. În ce priveşte problema uraniului, au propus ca noi să le dăm minereu, iar ei să ne livreze metal, pregătit pentru centrale până la ultimul gram. Aceasta a fost cu uraniul. Ne–au spus de articolul 20, că sunt de acord, să găsim formele potrivite, că acolo mai sunt şi alte chestiuni, adică au fost de acord. În legătură cu tehnica militară au înţeles că noi vrem să schimbăm sistemul şi ne–au spus că (,) cu toată lumea sistemul de plăţi este acelaşi, că numai cehii plătesc totul imediat, dar în rest se plăteşte în aceleaşi condiţii. Cu aceasta au terminat cu problemele economice.*

Tov. Al. Bârlădeanu: Noi am spus problema dacă sunt de acord să le plătim cu produsele construcţiilor de maşini.

Tov. N. Ceauşescu: *Aceasta a doua zi când ne–am lămurit noi şi a trecut la Tezaur, spunând că le–am provocat o mare surprindere, nedumerire că noi le–am ridicat o asemenea problemă de acum 50 de ani, că e vorba de un lucru care s–a produs între ţar şi guvernul regal, că ei au studiat problema, că e adevărat că nişte necunoscuţi din România au dus ceva lucruri pe acolo prin Herson, dar că toate acestea au ajuns prin Caucaz, prin Siberia şi în fond nu a mai rămas nimic, că ceea ce a rămas a fost dat înapoi şi că Gheorghiu–Dej a trimis chiar şi o scrisoare de mulţumire. E adevărat, zice, că atunci când s–au făcut sondaje în lăzile predate s–au găsit ceva, nişte pantofi, nişte coliere, sigur, zice, ne–am documentat, erau şi ceva cantităţi de aur, cam atât cât spune tov. Bârlădeanu, însă le–au furat albgardiştii, nu sunt la noi, zice. Dar, în definitiv, dacă e vorba*

că dvs. ridicați asemenea probleme trebuie să știți că dacă am începe socotelile, apoi dvs. trebuie să ne mai dați 270 de mil. de dolari, pentru că sunt decontări neîncheiate de armament livrat de Rusia țaristă guvernului regal român înainte de 1916 și dacă ne apucăm să facem socoteli trebuie să le plătiți. Dar, zice, nu trebuie să uitați un lucru: că în acești 50 de ani s–au întâmplat multe, a fost războiul, că acolo s–a jertfit, la Odessa, Crimeea, armata română a fost acolo din ordinul lui Hitler și a împușcat populația civilă, că nu e vorba că numai soldații s–au împușcat, ci populația a fost împușcată și jefuită, că au fost distrugeri de zeci de miliarde și cât a plătit România ca despăgubiri nu reprezintă decât ceva simbolic și dacă ne–am apuca, zice, să spunem toate acestea, ce ar zice populația noastră, care nu a uitat și nu poate uita că aceste fapte nu se pot scoate din istorie. Că aceasta ar duce la dezlănțuirea patimilor cu urmări grave, că cel mai bine ar fi să încheiem toată problema aceasta și să nu se mai ridice. Cu aceasta s–a terminat problema tezaurului.

Tov. Al. Bârlădeanu: Că ridicând această problemă, creăm o situație nedorită și nu corespunde prieteniei dintre noi.

Tov. N. Ceaușescu: *Aceasta cu Tezaurul. Au venit după aceea cu Arhiva. Zice, ce, dvs. vreți arhiva? Dar ea a fost dată de Comintern, au semnat cei 14 inși ca să fie dată în păstrare Uniunii Sovietice și că partidele au dreptul să folosească numai pentru munca lor, că aceasta nu se poate restitui, că în ce situație s–ar găsi ei. Aceasta a fost cu arhiva, că e o problemă politică și așa mai departe [...] În legătură cu uraniul, ne exprimăm satisfacția pentru înțelegerea de a renunța la acord, iar în ce privește livrarea de uraniu, am rugat să mai reflecte că pentru noi problema e de mare importanță. Am spus să se mai gândească, am spus că suntem de acord să trimitem un grup de specialiști care să examineze problema centralelor atomice, iar în legătură cu tehnica militară am întrebat dacă am putea plăti în utilaje. Ei au spus că sunt de acord, a intervenit tov. Kosîghin și a spus da, dar chiar totul nu o să putem. Noi am spus cât o să fie posibil, iar*

ei au spus că sunt de acord. Am remarcat într–adevăr că se vede că şi ei sunt de acord cu crearea Comisiei mixte propusă de noi, că noi nu suntem împotrivă să se scrie în Comunicatul comun despre asta. În legătură cu articolul 20, am spus că e foarte bine să fie scos, după aceea am revenit la Tezaur. În legătură cu aceasta am spus că nu putem împărtăşi considerentele spuse de tovarăşul Brejnev chiar şi din punct de vedere juridic, acesta a fost dat dv. şi noi nu–l scoatem de pe ordinea de zi, va rămâne, noi nu renunţăm. Între timp, găsisem şi o hotărâre a Comisariatului Poporului cu privire la ruperea relaţiilor cu România, din 26 ianuarie 1918, în care se spunea că fondul de aur al României care se păstrează la Moscova e declarat intangibil pentru oligarhia română. Partea sovietică îşi asumă răspunderea pentru păstrarea acestui fond şi îl va preda în mâinile poporului român. A spus că tov. Bârlădeanu a interpretat greşit, că Lenin nu a vorbit de aur, ci de valori mari ale României. Li s–a spus şi de faptul că aici nu mai e vorba de înţelegerea dintre guvernul ţarist şi guvernul regal român, ci de puterea sovietică care a recunoscut şi şi–a luat angajamentul. Am spus că noi nu împărtăşim considerentele spuse de ei, nu putem fi de acord cu ele, că Tezaurul a fost dat spre păstrare, nu a fost dat drept gaj, ca să–l legăm de datorii, că dacă ar fi vorba să ridicăm problemele acestea şi noi am putea spune multe despre ţarism şi să nu le amestecăm, să nu le legăm cu alte probleme. E clar, a fost dat spre păstrare, uite puterea sovietică ce a spus şi se cunoaşte şi în ţară şi în străinătate şi o să ne întrebe: bine, ce face puterea sovietică acum? O să–i putem spune, uite, tovarăşe Brejnev, ce a răspuns? Le–am spus cum am procedat noi cu polonezii, că au avut la noi aur şi puterea populară din România l–a restituit Poloniei.

Tov. Al. Bârlădeanu: În anul 1939 polonezii ne–au adus o parte, din Tezaur în România şi nemţii au vrut să–l ia, iar Banca Naţională l–a ascuns, nu l–a predat nemţilor şi în 1948 l–a restituit puterii populare din Polonia.

Tov. N. Ceauşescu: *Am spus că tov. L. Brejnev s–a referit în legătură cu Tezaurul la alte probleme, legate de războiul*

din 1944, că nu vrem să discutăm problemele acestea, dar nu putem fi de acord cu toate, aceste probleme, că în definitiv ce rost are să discutăm despre ceea ce au făcut fasciştii, că doar noi nu eram atunci la conducere. Am spus că comuniştii, ei înşişi, au fost împuşcaţi de Antonescu. Au spus că ei depun o muncă mare, au lămurit poporul despre necesitatea întăririi prieteniei cu România, că în mai, la a 20–a aniversare, în raportul său s–a referit la contribuţia adusă de partidul nostru la întărirea prieteniei. Noi am spus că nu ar fi bine să reamintim aceste probleme. Am spus că şi comuniştii români au luptat, în ilegalitate am dat jertfe, am luptat, că în definitiv ce–aţi spus dvs. nu s–a adresat lui Antonescu, pentru cine poate să agraveze situaţia, că doar Antonescu a fost împuşcat de noi, că cele spuse s–au referit nu la Antonescu, ci la cei care sunt acuma la conducere şi deci cum poate fi considerat acest lucru decât ca o încercare de intimidare. Le–am spus că în aceste condiţii nu se poate discuta, că pe această bază nu se pot duce discuţii şi întreţine relaţii prieteneşti. După aceea ei au spus că nu au înţeles aşa. Am spus din nou că problema Tezaurului a fost pusă, o menţinem, să vă mai gândiţi asupra ei şi când veţi ajunge să vă gândiţi bine o s–o mai discutăm, că noi considerăm că Tezaurul este al României. Apoi am venit cu Arhiva, am spus că e Arhiva Partidului nostru şi ce fel de relaţii între partide sunt acestea că ne ţineţi arhiva acolo? Dacă dvs. nu vreţi, noi tot o vom avea, am semnat declaraţia de desfiinţare a Cominternului şi nu aveţi dreptul s–o reţineţi. O să ne adresăm tuturor care au fost atunci, şi în ce situaţie o să vă puneţi voi când reţineţi cu forţa arhiva? Au spus că n–au fost bine informaţi, că au pus mai mult formal problema şi să nu considerăm aceasta ca un punct de divergenţă. Am venit cu Tratatul de la Varşovia, am spus că suntem de acord să–l îmbunătăţim, iar în problema unanimităţii să fie clar că nu vom accepta nici o hotărâre unde noi nu suntem de acord. Am spus: dvs. aţi fi de acord ca majoritatea să hotărască ce să facă

Uniunea Sovietică? Zice: nu. Au spus că să găsim forme, dar să nu scriem în mod expres – unanimitate.

Ședința s–a terminat la orele 20,00.

(ANIC, fond CC al PCR, Cancelarie, Dosar 129/1965, f. 2–15; Gh. Buzatu, *Nicolae Ceaușescu,* Iași, Editura Tipo Moldova, 2011, p. 408–414).

– III –

CONSPECTUL ÎNTÂLNIRII ȘI TRATATIVELOR PURTATE DE L. I. BREJNEV CU N. CEAUȘESCU ÎN CRIMEEA, LA 5 AUGUST 1977,

realizat de V. I. POTAPOV, șeful Sectorului România al Secției CC al PCUS

Tov. V. I. Potapov mi–a comunicat că stenograma tratativelor purtate de L. I. Brejnev și N. Ceaușescu și a rezultatelor acestora este deja gata și, probabil, va fi examinat în cadrul Biroului Politic al CC al PCUS. Însă dat fiind faptul că secretarul Secției CC al PCUS a început deja pregătirea unei noi întâlniri a secretarilor ce coordonează afacerile străine ai ambelor partide, lucru asupra căruia, în principiu, au convenit L. I. Brejnev și N. Ceaușescu, s–a decis informarea, în prealabil, a CC al PC al Moldovei cu privire la rezultatul tratativelor sovieto–române desfășurate în Crimeea, pentru ca, în măsura posibilităților, să ne aducem contribuția la pregătirea materialelor pentru întâlnirea planificată.

Întâlnirea și discuția lui L. I. Brejnev cu N. Ceaușescu a fost cea mai îndelungată dintre câte au avut loc în ultimii cinci ani: a durat aproximativ patru ore. Pe lângă secretarii generali, la ședință au participat: din partea sovietică – tov. Cernenko, Blatov și Potapov, iar din partea română – tov. Andrei, Mitea și Ciolac.

Au fost examinate numeroase chestiuni, inclusiv „Poziția României la tratativele de la Belgrad"; „Atitudinea PCR față

de «eurocomunism» şi de antisovietismul lui Carillo"; „Poziția CPCR în legătură cu manifestarea partidelor comuniste din Europa împotriva intențiilor americanilor de a dezvolta fabricarea bombei cu neutroni" etc.

Au fost de asemenea examinate detaliat relațiile economice şi comerciale sovieto–române, tovarăşii români insistând asupra extinderii participării URSS la construcția unor mari centre de cercetare ştiințifică şi întreprinderi industriale în RSR (printre altele, şi a unei stații electrice atomice, precum şi a unor uzine de aparatură electronică sau atomică la Iaşi etc.).

Tovarăşii români au insistat de asemenea asupra necesității de a desfăşura lucrări de adâncire a albiei râului Prut în avalul nodului hidrotehnic Costeşti–Stânca. Despre rezultatul acestor tratative, tov. Potapov m–a informat doar în linii mari, subliniind, totodată, că L. I. Brejnev a demonstrat, în mod binevoitor, dar insistent şi convingător, vulnerabilitatea şi dezavantajul pentru socialismul mondial şi, în special, pentru RSR, ale poziției tovarăşilor români referitoare la multe probleme internaționale.

Tov. N. Ceauşescu încerca aproape întotdeauna să iasă din încurcătură, să demonstreze că poziția PCR şi a RSR nu este atât de negativă precum o prezintă L. I. Brejnev, subliniind adesea că impresia e provocată de lipsa de informație sau din cauza unei informări incorecte.

La sfârşitul discuției, la inițiativa lui L. I. Brejnev, au fost examinate chestiunile legate de divergențele noastre privind tratarea unor probleme ruso–române, sovieto–române şi moldo–române, formării şi dezvoltării poporului moldovenesc, națiunii moldoveneşti etc., care, ca şi anterior, sunt interpretate incorect de literatura ştiințifică şi de presa periodică română contemporană.

L. I. Brejnev a declarat că, după întâlnirile şi discuțiile de anul trecut, la nivel de secretari generali (în Crimeea şi de la București), precum şi după acordurile respective dintre secretarii

responsabili de afacerile străine, s–a conturat o anumită tendință de corectare a greşelilor admise anterior de partea română în interpretarea unor aspecte ale relațiilor sovieto–române şi moldo–române, dar asta nu a fost decât o tendință, şi una de scurtă durată.

În ultimele luni, în literatura română au început să apară, tot mai frecvent, articole şi materiale care conțin atitudini antiruseşti şi antimoldoveneşti, exprimate într–o formă nu numai bombastic voalată, ci şi destul de directă şi întotdeauna perseverentă. Totodată, ele sunt publicate nu doar în reviste şi buletine prin excelență ştiințifice, cu un tiraj mic, care influențează puțin opinia publică, dar şi în paginile unor reviste istorice şi de partid solide, cu un tiraj de masă; în manuale pentru elevi, studenți, auditori ai învățământului politic etc. Declarațiile antiruseşti, antimoldoveneşti răsună până şi în rapoartele şi discursurile autorilor români în cadrul unor sesiuni şi conferințe ştiințifice, simpozioane şi congrese.

Dialogând cu N. Ceauşescu, L. I. Brejnev a menționat că noi am apreciat foarte pozitiv declarația sa justă privind faptul că România nu formulează nici un fel de pretenții teritoriale față de Uniunea Sovietică şi față de alte țări socialiste şi, în acelaşi timp, suntem nedumeriți când găsim în presa română declarații care conțin revendicări asupra teritoriului sovietic.

Tov. N. Ceauşescu l–a întrerupt pe L. I. Brejnev şi a declarat că nu înțelege despre ce este vorba, că el e convins că tot ce a vorbit aici L. I. Brejnev este rezultatul unor informații incorecte. Toate înțelegerile noastre la care s–a ajuns în anul trecut, a declarat N. Ceauşescu, sunt respectate întru totul de către partea română, nu însă şi de partea sovietică.

Cu mult tact, L. I. Brejnev i–a cerut lui N. Ceauşescu să manifeste răbdare şi să–l asculte până la capăt. A început prin a–i demonstra caracterul dăunător şi negativ al unor atare opinii ce vizează relațiile noastre, educația poporului român, îndeosebi

a tineretului, opinii favorabile duşmanilor noştri.

Exprimându–şi încă o dată nedumerirea faţă de pretenţiile sovietice, N. Ceauşescu a spus că nu a luat cu sine materialele respective ce ar ilustra nerespectarea înţelegerilor de către partea sovietică, însă, odată ce chestiunea a fost abordată, el ar dori să declare că în literatura sovietică şi, mai ales, în cea moldovenească se denaturează – ca şi mai înainte – următoarele trei grupuri de chestiuni:

1) se reabilitează politica ţarismului în Balcani şi în regiunea dunăreană, aceasta fiind prezentată doar în plan pozitiv (mai cu seamă în chestiunea româno–basarabeană).

2) este tratată incorect, ca şi până acum, chestiunea privind existenţa poporului moldovenesc, limbii moldoveneşti şi naţiunii moldoveneşti aparte.

3) ca şi mai înainte, în literatura moldovenească, clasicii români sunt numiţi incorect moldoveni.

În opinia lui N. Ceauşescu, este absolut incorectă şi sub aspect istoric, social şi al luptei de clasă, şi sub aspect marxist afirmaţia că includerea, în 1812, a Basarabiei în componenţa Rusiei a fost legitimă şi conformă voinţei popoarelor. Nimic nu a fost legitim în acest act, afirma N. Ceauşescu. Alipirea s–a produs împotriva voinţei poporului şi împotriva dorinţei Guvernului moldovenesc. Am dori ca autorii sovietici să spună lucrurilor pe nume. Pentru a–şi confirma argumentele, N. Ceauşescu a evocat afirmaţiile lui K. Marx, mai ales cele conform cărora turcii au cedat ceea ce nu le aparţinea. În plus, susţinea N. Ceauşescu, sunt profanatoare afirmaţiile autorilor moldoveni, care consideră că includerea Basarabiei în componenţa Rusiei nu a fost decât un lucru pozitiv, că această includere nu a jucat pentru regiune decât un rol pozitiv. Cum rămâne, se întreba N. Ceauşescu, cu definiţia pe care o folosea V. I. Lenin, că Rusia e închisoarea popoarelor?

Aici L. I. Brejnev l–a întrerupt pe N. Ceauşescu şi a spus că afirmaţiile acestea nu au nici o logică, pentru că anul trecut el a

declarat că România nu are pretenții teritoriale față de Uniunea Sovietică și, în același timp, cere să recunoaștem că țarismul a ocupat cândva nelegitim teritoriile române. „Aveți cumva pretenții teritoriale față de noi?", a întrebat L. I. Brejnev.

N. Ceaușescu a declarat numaidecât că ei nu cer nici un fel de teritorii de la Uniunea Sovietică, ci doar să se spună că țarismul a ocupat pe timpuri pământuri românești.

Atunci L. I. Brejnev a replicat că această poziție e asemănătoare cu cea a Chinei referitoare la teritoriile Siberiei și Extremului Orient: astăzi de la noi se cere să recunoaștem că acest teritoriu este al lor, iar mâine vor cere ca noi să-l și restituim. Însă noi nu vom face niciodată una ca asta.

Țarismul, a continuat L. I. Brejnev, urmărea scopuri de cotropire, dar, în afara lor, obiective și aspirații nobile – izbăvirea popoarelor de jugul turcesc extrem de reacționar și alipirea acestora la societatea social-economică și culturală rusă, mai progresistă la acea vreme. În ciuda faptului că țarismul a fost într-adevăr închisoarea popoarelor, în comparație cu iadul turcesc, această închisoare era un rai: altminteri popoarele n-ar fi tins, veacuri la rând, către Rusia. Acesta e un adevăr istoric care nu trebuie negat. Noi am scris mereu despre asta și vom scrie la fel și în continuare.

Referitor la a doua chestiune, anul trecut, a subliniat N. Ceaușescu, ei au promis să recunoască RSS Moldovenească și să nu o ignore. Am făcut aceasta, dar nu vom fi niciodată de acord cu ideea și nu vom recunoaște niciodată că există o oarecare națiune și o limbă moldovenească separate. (Aici el a făcut trimitere la D. Cantemir, la unii miniștri țariști și la lucrările unor autori sovietici publicate în perioada 1927–1930, precum și la *Marea Enciclopedie Sovietică* editată după război, în care se spunea că în spațiul dintre Prut și Nistru al URSS locuiesc români).

L. I. Brejnev a opinat că nu trebuie să ne bazăm doar pe autori sau pe momente din lucrările acestora sau ale unor

personalități, inclusiv Cantemir, care conțin teze avantajoase pentru români; lucrurile trebuie privite în mod real. Poporul moldovenesc, limba, cultura, conștiința lui națională există în mod real, a declarat și, oricât am nega acest lucru, el nu va înceta să existe. „Dumneavoastră, tov. Ceaușescu, printre altele, ați fost la moldoveni și v–ați putut convinge că ei există în realitate", a subliniat L. I. Brejnev.

„Da, a ripostat N. Ceaușescu, am fost, dar ei au vorbit cu mine românește".

L. I. Brejnev l–a îndemnat să nu se agațe de limbă, chiar dacă limbile moldovenească și română ar fi absolut asemănătoare (deși nu e deloc așa), nici atunci nu va fi vorba de o națiune unică. Căci în multe alte țări popoarele vorbesc aceleași limbi, dar sunt națiuni diferite (Austria și Germania, SUA și Anglia, țările arabe etc.). Și, în această chestiune, a conchis L. I. Brejnev, dumneavoastră, Nicolae Andreevici, nu vă situați pe poziții marxiste.

Referitor la a treia chestiune, N. Ceaușescu a declarat ca dovadă ce confirmă că limba, națiunea moldovenească nu există de sine stătător e și faptul că moldovenii fură clasicii români și îi numesc moldoveni. Până și pe M. Eminescu, adept înverșunat al unirii Moldovei și Munteniei, care întotdeauna s–a considerat român, este fondatorul poeziei române, a făcut foarte mult pentru dezvoltarea limbii și literaturii române, moldovenii îl numesc moldovean.

L. I. Brejnev nu a făcut în această chestiune nici o remarcă, pentru că, după cum a menționat tov. V. I. Potapov, noi nu aveam suficiente contraargumente.

N. Ceaușescu a propus ca secretarii ambelor noastre partide, responsabili de afacerile internaționale (tov. Rusakov și Andrei) să se întâlnească și să se pună de acord asupra tuturor chestiunilor care ne preocupă. În sfârșitul discuției, el a declarat că, deși problemele abordate de Leonid Ilici au fost neplăcute,

s–a bucurat şi i–a plăcut că acestea au fost exprimate în mod sincer, fără reticenţe.

În drum spre reşedinţă şi, în continuare, în incinta ei, timp de câteva ore, N. Ceauşescu şi V. I. Potapov au discutat cu privire la un cerc mai larg de probleme legate de evoluţia relaţiilor ruso–române şi sovieto–române, schimbul de păreri purtându–se sub forma unei polemici aprinse, cu argumente şi altercaţii, fără convenienţe diplomatice.

Au fost supuse dezbaterii aspecte ce vizează:

– aşezarea vechilor daci;

– rolul şi influenţa slavilor asupra formării popoarelor balcanice şi dunărene;

– atitudinea lui Petru I faţă de independenţa Principatului Moldovei;

– evaluarea rolului României în anii Primului Război Mondial conform literaturii sovietice şi române;

– caracterizarea activităţii lui N. Titulescu de către autorii sovietici şi români;

– evaluarea contribuţiei României la distrugerea hitlerismului de către autorii români şi sovietici;

– consecinţele editării în România a unor lucrări ce îl reabilitează pe Antonescu şi pe alţii.

Referitor la toate aceste chestiuni, N. Ceauşescu nu a recunoscut niciodată că ei se situează pe poziţii incorecte şi îi acuza întotdeauna pe autorii sovietici că nu reflectă corect evenimentele.

Vorbind despre vechii daci, N. Ceauşescu – ca şi întreaga istoriografie actuală – demonstra că populau pământurile până dincolo de Bug şi că, pe timpuri, acest teritoriu aparţinuse regelui Burebista. În opinia lui, slavii au jucat pentru popoarele balcanice şi dunărene aproape acelaşi rol pe care l–au jucat şi triburile tătaro–mongole.

El afirma că, la încheierea tratatului dintre Cantemir şi Petru I, acesta din urmă a promis că va păstra integritatea şi independenţa de stat a Principatului Moldovei; ţarii care i–au succedat la tron au încălcat însă aceste promisiuni şi au cotropit pământurile moldoveneşti.

Ceauşescu demonstra foarte insistent că literatura sovietică nu tratează corect nici rolul şi contribuţia României în cel de–al Doilea Război Mondial. El consideră că dacă n–ar fi existat victorioasa răscoală armată din 23 august de la Bucureşti, operaţia Iaşi–Chişinău nu s–ar fi încheiat atât de strălucit, iar dacă armata română nu ar fi întors armele împotriva fasciştilor şi nu ar fi luptat cu atâta bărbăţie şi eroism, fapt ce a contribuit la accelerarea cu 6 luni a terminării războiului, ar fi greu de spus cum s–ar fi încheiat cel de–al Doilea Război Mondial, deoarece, după cum este îndeobşte cunoscut, afirma N. Ceauşescu, hitleriştilor nu le–au ajuns câteva luni pentru a termina bomba atomică şi atunci e puţin probabil să fi fost nimiciţi.

Demonstrând că noi reabilităm acum ţarismul, N. Ceauşescu a declarat că această reabilitare se simţea, chipurile, chiar şi la ultimul congres al partidului nostru. Întrebat de către Potapov unde a descoperit acest fapt, el a răspuns că nu în raportul de dare de seamă al Secretarului General şi nu în hotărâri, ci în discursul unui oaspete străin, care a declarat că, în repetate rânduri, soldatul rus a salvat popoarele balcanice, inclusiv poporul bulgar, de la pieire inevitabilă.

Referindu–se la problemele teritoriale, N. Ceauşescu a declarat că, deşi România nu are pretenţii teritoriale faţă de Uniunea Sovietică, un aspect, deşi neînsemnat, al problemei teritoriale nu a fost rezolvat nici până acum. Este vorba de platforma continentală, bogată în ţiţei, din Marea Neagră. Românii vor să schimbe astfel frontiera pe mare, astfel încât Insula Şerpilor să le rămână lor.

Subliniind lipsa de raţiune a cerinţelor românilor privind recunoaşterea faptului că ţarismul a ocupat, cândva, în mod

nelegitim, pământurile româneşti, tov. Potapov i–a amintit tov. N. Ceauşescu că ele (dorinţele românilor) pot da naştere unor consecinţe dăunătoare. Ele pot genera dorinţele altor ţări europene, vecine ale României, pentru ca PCR să recunoască de asemenea, că foştii cârmuitori au ocupat la vremea lor, în mod nelegitim, teritorii străine. Tov. Ceauşescu a întrebat imediat: „Pe cine îi aveţi în vedere, pe unguri?" Tov. Potapov a răspuns că nu avea pe nimeni concret în vedere şi că e inutil să răscoleşti trecutul.

Pe parcursul discuţiei, tov. N. Ceauşescu a demonstrat că cunoaşte bine esenţa problemelor abordate. Numea incorect unele date şi nume de familie, în rest, îşi exprima destul de precis şi cuprinzător opiniile, care erau similare concepţiilor promovate de istoriografia română contemporană. Se creează impresia că fie le studiază meticulos, fie participă la elaborarea lor.

La sfârşitul discuţiei noastre, tov. V. I. Potapov a spus că, în linii mari, trebuie să continuăm munca privind îndeplinirea hotărârilor respective ale CC al PCUS şi CC al PC al Moldovei referitoare la tendinţele naţionaliste în propaganda română.

El a sugerat să se efectueze cercetări, să se inaugureze publicaţii, să se organizeze sesiuni, conferinţe ştiinţifice etc. care să demonstreze adevărul despre relaţiile ruso–române, sovieto–române şi moldo–române; să se şteargă şi să se mături un anumit strat de pasivitate aşternut peste savanţi şi organele de informaţie cu începere de anul trecut, după întâlnirile sovieto–române şi după declaraţiile lui N. Ceauşescu. Însă această muncă trebuie continuată ca şi mai înainte, dar fără a polemiza deschis cu românii, fără a eticheta pe cineva, ci expunând, în principal, esenţa lucrurilor sub aspect pozitiv.

Tovarăşii români, a spus tov. Potapov, îşi menţin poziţiile în toate chestiunile, nu fac decât să manevreze, caută poziţii mai avantajoase pentru ei, încearcă să obţină unele cedări, în timp ce ei nu doresc să facă nici o cedare.

CC al PCUS consideră că, în prezent, e puţin posibil să se aştepte vreo schimbare a poziţiilor române în multe probleme.

De aceea, politica elaborată mai înainte de CC al PCUS de a–i opri pe tovarăşii români să lunece pe făgaşul antirusismului este justificată şi trebuie continuată, dar mai insistent, mai chibzuit, mai eficient, prin toate mijloacele de comunicaţie.

Tov. Potapov şi–a exprimat de două ori temerea că dacă, anterior, românii nu recunoşteau Moldova Sovietică, acum ei încearcă tot mai vădit să–i linguşească şi să–i îmbuneze pe moldoveni, lucru demonstrat, în opinia sa, de sosirea în Moldova a Linei Ciobanu, membru al Comitetului Executiv Politic al CC al PCR, precum şi de dorinţa insistentă a românilor de a introduce tranzitul fără vize al persoanelor în zona de frontieră.

În legătură cu întâlnirea dintre tov. Rusanov şi tov. Andrei, programată pentru sfârşitul anului, tov. Potapov a rugat să fie pregătite argumente privitor la:

– particularităţile formării şi dezvoltării principatelor moldovenesc şi valah;

– particularităţile formării şi dezvoltării popoarelor român şi moldovenesc, limbilor şi naţiunilor lor;

– de ce unele personalităţi din trecut sunt considerate deopotrivă române şi moldoveneşti.

Toate aceste materiale urmează să fie expuse concis (2–3 p. pentru fiecare problemă), laconic şi convingător, prezentate către luna noiembrie şi expediate pe adresa CC al PCUS.

Locţiitorul Secţiei Informaţionale şi Relaţii cu Ţările Străine a CC al Moldovei
17.08.1977 – Semnătura, N. Mumji

AOSPRM, fond 51, inv. 44, dosar 12, filele 126–135

(Gheorghe Negru, *Disputa dintre URSS şi RSR privind tratarea istoriei relaţiilor ruso– şi sovieto–române,* în „Destin Românesc",
Chişinău, an V, no. 3–4/2010, pp. 182–187; Gh. Buzatu, *Nicolae Ceauşescu,* Iaşi, Editura Tipo Moldova, 2011, p. 287–292).

– IV –

RELATARE PRIVIND ÎNTREVEDEREA L. I. BREJNV – N. CEAUŞESCU DIN 1 AUGUST 1979 ÎN CRIMEEA

Către secretarii CC al PC ai Moldovei

Strict secret

20 august 1979

INFORMAŢIE

cu privire la întâlnirea şi convorbirea din Crimeea a lui L. I. Brejnev cu N. Ceauşescu, la 1 august 1979

La rugămintea CC al PC al Moldovei, Potapov V. I., şeful Sectorului România al Secţiei CC al PCUS, a transmis următoarea informaţie referitoare la această întâlnire şi convorbire a lui L. I. Brejnev cu N. Ceauşescu.

Întâlnirea nu a coincis cu odihna lui N. Ceauşescu la noi, cum se procedează în mod tradiţional. După convorbire, N. Ceauşescu a luat imediat avionul spre Bucureşti.

L. I. Brejnev l–a informat pe N. Ceauşecu despre mersul construcţiei comuniste la noi în ţară şi a stăruit în detaliu asupra examinării unui şir de chestiuni primordiale legate de relaţiile sovieto–române. L. I. Brejnev a menţionat că, în octombrie 1978, la Bucureşti a avut loc o discuţie detaliată a conducătorilor români cu tov. Gromîko, Ponomariov, Rusakov, în cadrul căreia s–a evaluat negativ pe puncte abordarea separată de către România a chestiunilor legate de relaţiile bilaterale, de colaborare multilaterală a ţărilor socialiste, de politica internaţională.

Partea sovietică a supus atunci unei critici argumentate publicaţiile din RSR privind aşa–zisa „chestiune teritorială", atitudinea conducerii române faţă de Organizaţia Tratatului de la Varşovia, faţă de problema chineză. Au fost analizate în mod critic aspecte negative ce ţin de abordarea de către România

a unor chestiuni precum: încetarea cursei înarmărilor şi dezarmarea, securitatea europeană, traducerea în viaţă a Actului final al Conferinţei de la Helsinki, cooperarea balcanică, situaţia din Orientul Apropiat, din Africa. Folosind un bogat material faptic, s–a demonstrat lipsa de principialitate a poziţiei PCR faţă de mişcarea de neangajare, ca şi de ţările cu orientare socialistă şi de mişcarea comunistă internaţională. Însă „evenimentele care au urmat, a spus L. I. Brejnev, au demonstrat că conducerea PCR continuă să–şi urmeze în fond „cursul special" de mai înainte şi chiar a întreprins un şir de acţiuni care accentuează divergenţele existente. O atare stare a lucrurilor ne îngrijorează foarte mult".

Să luăm, de exemplu, atitudinea Romniei faţă de Organizaţia Tratatului de la Varşovia: foarte des, poziţia României la Consfătuirea Comitetului consultativ Politic şi la alte foruri ale acestei organizaţii diferă de abordarea comună a celorlalţi participanţi. Noi, a spus L. I. Brejnev, respectăm originalitatea şi suveranitatea fiecărei ţări socialiste. Cele spuse se referă în totalitate şi la România. Însă viaţa demonstrează că interesele naţionale nu au decât de câştigat prin conjugarea puterilor noastre, prin disponibilitatea şi priceperea de a acţiona nu separat, ci în comun.

Provoacă, de asemenea, o mare îngrijorare şi multe alte acţiuni ale reprezentanţilor români la întâlnirile multilaterale ale ţărilor socialiste. Acum apare că a devenit o normă, a remarcat L. I. Brejnev, ca la întâlnirile comune, de îndată ce este vorba despre declaraţii în sprijinul luptei antiimperialiste a popoarelor, reprezentanţii români să refuze să le semneze. Ultimul exemplu, în acest sens, este întâlnirea de la Berlin a secretarilor Comitetelor Centrale pentru chestiuni internaţionale şi ideologice. Recunosc, nu pot înţelege de ce interesele României socialiste vin în contradicţie cu solidaritatea cu lupta patrioţilor din Nicaragua sau cu eforturile Vietnamului, Laosului şi Cambodgiei pentru stabilirea unei păci trainice în Asia de sud–est. Gândiţi–vă la aceasta.

L. I. Brejnev a demonstrat cu exemple concrete inconsistența abordării separate în relațiile cu China. El a menționat mai ales că la întâlnirea din anul trecut din Crimeea N. Ceaușescu afirma că, aparent, China este devotată cauzei păcii. Însă faptele au demonstrat contrariul. Într–adevăr, peste o jumătate de an, China a pornit o agresiune împotriva Vietnamului. Doar primind o ripostă puternică și întâmpinând o condamnare hotărâtă a politicii sale de banditism de către comunitatea internațională, Bejingul a fost forțat să–și retragă trupele. Cu toate acestea, provocațiile chineze împotriva Vietnamului, Laosului și Cambodgiei se înmulțesc, la tratativele chino–vietnameze reprezentanții RPC cer cu obrăznicie ca Vietnamul să se supună dictatului lor.

L. I. Brejnev a constatat că, în politica practică din Orientul Apropiat, acțiunile României se îndreaptă tot mai mult într–o direcție contrară acțiunilor Uniunii Sovietice, altor țări socialiste.

Referindu–se la așa–numita „Chestiune teritorială", L. I. Brejnev a spus că în cooperarea dintre țările noastre multe depind de înțelegerea politică reciprocă dintre părți. Toamna trecută, la București, după întâlnirea noastră din Crimeea, în urma acordului dintre tovarășii noștri și ai voștri, a avut loc o discuție amănunțită în care a fost expusă cu toată claritatea poziția Biroului nostru politic în această chestiune și ea rămâne neschimbată.

Totuși fapt e că relațiile noastre bilaterale au devenit mai complicate. Ne vedem prea des siliți să ne ocupăm nu de elaborarea unor acțiuni comune orientate spre viitor, ci să revenim la trecutul istoric, să vorbim a câta oară despre problemele pe care le–am abordat în discuțiile noastre.

Aici N. Ceaușescu a profitat de o pauză și a spus că declarația semnată în 1976 constituie o temelie bună pentru relațiile noastre reciproce, inclusiv pentru așa–numita „chestiune teritorială".

Ce–i drept, a adăugat el, mai apare un şir de probleme, mai ales cele legate de publicaţiile pe teme istorice. Înainte de a veni aici, tovarăşii noştri mi–au dat o listă mare de materiale care se publică pe această temă în presa sovietică, în special în cea moldovenească. Propun ca istoricii noştri să dezbată aceste probleme. Să punem capăt o dată pentru totdeauna acestor probleme. Ele nu trebuie să arunce o umbră asupra relaţiilor noastre.

Continuându–şi ideea referitoare la această chestiune, L. I. Brejnev a spus că „noi nu ne–am dori să desfăşurăm o polemică cu tovarăşii români, însă voi spune pe faţă că în acest caz multe vor depinde de noi. Sunt de acord cu tine: trebuie să nu mai apară publicaţii pe chestiuni istorice. Ştim ambii despre ce este vorba. Să considerăm că ne–am înţeles asupra acestei chestiuni. Sunt sigur că înţelegerea asta va fi de folos Partidului Comunist Român, întregului popor român".

N. Ceauşescu a declarat imediat că este de acord.

În încheiere, L. I. Brejnev a spus: în 1976, la Bucureşti, am semnat o bună declaraţie comună. În 1978, la Moscova, în cadrul consfătuirii CCP, am semnat o declaraţie unde am trasat o linie coordonată în chestiunile internaţionale. Există un teren vast pentru o cooperare bazată pe paritate. Însă aici e nevoie de „eforturi comune, de acţiuni comune, exprimate nu doar în cuvinte, ci şi în fapte. Dacă va fi aşa, munca făcută în comun va fi răsplătită însutit".

În timpul discuţiei, N. Ceauşescu a adoptat o strategie defensivă, vădit împăciuitoare. Căutând să atenueze divergenţele, el a afirmat că România a mers şi va merge împreună cu celelalte ţări participante la Tratatul de la Varşovia în direcţiile principale ale politicii internaţionale, precum destinderea, dezarmarea, securitatea în Europa, susţinerea mişcării de eliberare.

Spre deosebire de întâlnirile precedente, N. Ceauşescu nu a început, de fapt, să contrazică criticile aduse politicii chineze,

nu a încercat să o justifice şi a declarat că România condamnă agresiunea Chinei în Vietnam. În acelaşi timp, el a confirmat deja cunoscuta poziţie română faţă de evenimentele din Cambodgia şi a legat evaluarea pozitivă a începutului tratativelor sovieto–chineze de afirmaţiile obişnuite privind schimbările pozitive în viaţa internă a Chinei.

În afară de aceasta, N. Ceauşescu a încercat să justifice acţiunile separatiste ale lui A. Sadat, s–a pronunţat din nou pentru organizarea unei conferinţe internaţionale referitoare la Orientul Apropiat.

Făcând bilanţul convorbirii, L. I. Brejnev a revenit la situaţia din Asia de sud–est, unde s–a creat unul din cele mai periculoase focare ale tensiunii internaţionale. El a supus unei critici aprofundate politica României în această regiune, spunând că instaurarea păcii în Asia de sud–est depinde într–o mare măsură de fiecare ţară socialistă, de disponibilitatea de a acţiona în spirit internaţionalist.

În timpul întâlnirii, N. Ceauşescu s–a adresat cu rugămintea de a vinde petrol sovietic României, deoarece ea se confruntă în prezent cu o acută problemă de echilibru energetic. Plata pentru petrolul sovietic ar putea fi efectuată fie în valută forte, fie cu produse alimentare, inclusiv carne. Drept compensaţie, ei (românii) se angajează să vândă produse petroliere Moldovei, Ucrainei şi altor regiuni ale URSS situate în apropierea României.

L. I. Brejnev a răspuns: „Aceasta este o problemă foarte complicată. Vorba e că noi nu avem un surplus de petrol, toate resursele, până la ultima tonă, sunt calculate şi distribuite pentru mulţi ani înainte".

CC al PCUS consideră că această convorbire între L. I. Brejnev şi N. Ceauşescu a fost, în linii generale, utilă din punctul de vedere al intereselor URSS şi al altor ţări frăţeşti, întrucât a oferit posibilitatea de a expune linia generală privind cele mai

importante probleme ale politicii internaţionale şi de a demonstra inconsistenţa poziţiilor române.

Totodată, luând în considerare experienţa trecutului, nu avem nici un temei să aşteptăm schimbări esenţiale în practica politică a conducerii române.

PCUS va tinde şi pe viitor, în mod perseverent şi consecvent, să limiteze la maximum dauna care rezultă din „cursul separat" al conducerii române pentru interesele comunităţii socialiste. În acest scop, partidul nostru consideră că e necesar să exercite influenţă asupra lui N. Ceauşescu, supunând criticii aspectele politicii române care sunt potrivnice cursului comun al statelor socialiste frăţeşti.

Locţiitor al şefului Secţiei Informaţii şi Relaţii cu Ţările Străine a CC al PC al Moldovei

semnătura, M. Mumji

AOSPRM, fond 51, inv. 50, dosar 6, filele 80–85

(Gheorghe Negru, *Disputa dintre URSS şi RSR privind tratarea istoriei relaţiilor ruso– şi sovieto–române,* în „Destin Românesc",

Chişinău, an V, no. 3–4/2010, pp. 201–203;

Gh. Buzatu, *Nicolae Ceauşescu,* Iaşi, Editura Tipo Moldova, 2011, p. 292–295).

...ŞI ÎN FINAL, TOT PROBLEMA BASARABIEI!

După cum s–a relatat, Mareşalul Antonescu a prevăzut deja în 1943, un an de cotitură al Războiului din Est în ansamblu şi pentru destinul României în special, că, vizavi de perspectiva sumbră a victoriei URSS în conflagraţia din 1939–1945 şi a extinderii ocupaţiei staliniste asupra Europei Est–Centrale, nu excludea ca, după ce cu sprijinul Kremlinului se vor fi instala la putere în Bucureşti, comuniştii vor cuteza, ei înşişi, cândva **„să vorbească româneşte"**. Mareşalul – este adevărat – nu a precizat şi momentul, dar duritățile unei ocupaţii totale a URSS i–au silit să acţioneze mai grabnic decât se putea bănui pentru a scăpa România de sub aripa protectoare a „eliberatorilor" din 1944[471]. În acest cadru, pentru început, la 24 mai 1958, s–a semnat la Moscova un Acord între URSS şi România privind modalitatea retragerii trupelor sovietice, înfăptuită în perioada 15 iunie – 15 august acelaşi an[472]. Evenimentul, de o amploare şi o semnificaţie ce au depăşit realmente consecinţele „revoluţiei" ungare din 1956, a determinat decisiv evoluţiile politico–diplomatice în direcţia adoptării faimoasei Declaraţii cu privire la poziţia PMR în problemele mişcării şi muncitoreşti internaţionale adoptată de plenara lărgită a CC al PMR din 15 – 22 aprilie 1964[473]. În

471. Nu toţi istoricii împărtăşesc această opinie (cf. Vasile Pascu, *Regimul totalitar comunist în România. 1945–1989,* II, Bucureşti, Editura Clio Nova, 2007, *passim*).

472. Ioan Scurtu, coordonator, *România şi retragerea trupelor sovietice – 1958,* ediţia a II–a, anastatică, Iaşi, Tipo Moldova, 2010, pp. 276–280.

473. Ştefan Lache, *România în relaţiile internaţionale. 1939–2006,* Bucureşti, Editura Fundaţiei România de Mâine, 2007, p. 270–277.

viziunea profesorului Ştefan Lache, Declaraţia din aprilie 1964 a legitimat „noul curs al politicii externe româneşti, adoptarea ei semnificând în fapt *ieşirea de sub controlul Moscovei şi refuzul de a o mai secunda pe plan internaţional, exprimând, în acelaşi timp, accentuarea orientării României spre colaborare cu statele capitaliste dezvoltate, cu toate statele lumii* (subl. ns.)"[474]. Astfel, după retragerea trupelor de ocupaţie sovietice în 1958, Declaraţia din 1964 venea în al doilea rând să marcheze cotitura României comuniste în domeniul politicii interne şi internaţionale, având să fie succedată la scurt timp de o nouă răsturnare, ca rezultat al hotărârii adoptate de N. Ceauşescu şi echipa sa de respingerea publică şi necondiţionată a agresiunii URSS şi altor state socialiste împotriva Cehoslovaciei. Gestul României, survenit la 21 august 1968, având profunde implicaţii şi de durată, a reprezentat **punctul culminant** al întregii politici internaţionale promovată de N. Ceauşescu timp de aproape 25 de ani[475]. Dintre specialiştii de marcă în istoria comunismului românesc, prof. Lavinia Betea, autoarea unor volume de referinţă consacrate lui Lucreţiu Pătrăşcanu, Ion Gheorghe Maurer, Corneliu Mănescu şi Alexandru Bârlădeanu, a stabilit fără greş că 21 august 1968, fiind „nodul multor evenimente"[476], s-a dovedit **„ziua apoteozei lui Ceauşescu"**[477]. Cuvântarea liderului comunist[478], rostită din balconul sediului CC al PCR din Piaţa Republicii din Bucureşti, acelaşi de unde exact peste 21 de ani şi patru luni se va adresa pentru ultima oară mulţimii, a avut un ecou remarcabil, întrutotul pe măsura înaltelor gânduri exprimate, a tonului categoric uzitat şi a momentului ales. Istoricul elveţian Pierre du

474. *Ibidem,* p. 277.

475. Lavinia Betea şi colaboratori, editori, *21 august 1968: Apoteoza lui Ceauşescu,* Iaşi, Editura Polirom, 2009 (inclusiv bibliografia problemei).

476. *Ibidem,* p. 261.

477. *Ibidem,* p. 262.

478. *Ibidem,* pp. 135–139 (textul complet al intervenţiei). În anexa I a prezentului capitol se pot regăsi fragmente din stenograma şedinţei CP al CC al PCR care a precedat mitingul din Piaţa Republicii.

Bois, autorul inspiratului eseu *Ceauşescu la putere*, a surprins în modul cel mai nimerit sensul şi amploarea faptelor petrecute: *„Un discurs formidabil şi un succes formidabil al lui Ceauşescu. Ecoul a fost imens atât în România, cât şi în Occident. Iată cum secretarul general s-a transformat peste noapte în eroul rezistenţei împotriva ruşilor. Câştigul lui Ceauşescu a fost enorm. Potrivit contemporanilor, a dobândit popularitate şi respect internaţional, după cum dovedesc numeroasele vizite oficiale ale demnitarilor străini, în special occidentali, în România. S-a născut mitul omului care a spus* nu *Kremlinului* (subl. ns.)"[479]. O atare opinie a fost exprimată, chiar şi atunci când condiţiile nu erau deloc propice, la foarte scurt timp după procesul şi execuţia de la Târgovişte, şi anume – reamintea sociologul francez Claude Karnoouh – că discursul lui N. Ceauşescu din 21 august 1968 *„a permis redresarea coeziunii naţionale pierdute* [în România] *în timpul comunismului pro-sovietic al lui Gheorghiu-Dej"*[480]. Tot pe atunci, o redutabilă publicaţie britanică, referindu-se la Ceauşescu, desemnat fără reticenţă *„copilul teribil"* al României, i-a recunoscut **fenomenale rezultate** în domeniul creşterii economice[481].

Într-un atare context, cititorul va înţelege motivele pentru care – pornind de la răsturnările spectaculoase militare şi politico-diplomatice ale marii conflagraţii din 1939-1945, iar în speţă de la 6 iunie 1944 când s-a consumat debarcarea Aliaţilor apuseni în Normandia – 21 august 1968 a intrat şi a rămas în categoria ***Zilelor celor mai lungi*** ale epocii de referinţă...

În mod obişnuit, istoricii trecutului recent ezită în a stabili care a fost ultima dată de rezonanţă a regimului Ceauşescu. În ce ne priveşte, dintre atâtea sugestii, propunem să ne oprim asupra unei singure zile de anvergură istorică – 13 noiembrie

479. Pierre du Bois, *Ceauşescu la putere. Anchetă asupra unei ascensiuni politice*, traducere, Bucureşti, Editura Humanitas, 2008, p. 139.

480. „Le Monde Libertaire", Paris, 16 ianuarie 1990.

481. „Time", London, 20 aprilie 1973.

1989. Aceasta impunându–se categoric selecției noastre după cel puțin două criterii cardinale.

În primul rând, la 13 noiembrie 1989 N. Ceaușescu a condus, pentru numai 70 de minute, o ședință plenară a CPEx al CC al PCR, iar, cu acel prilej, trebuind să supună dezbaterii Raportul de vreo 140 de pagini ce urma să fie prezentat plenului proiectatului Congres al XIV–lea al PCR (București, 20 – 24 noiembrie 1989), liderul – din proprie voință, precum de regulă în ultima vreme! – a preferat să insiste exclusiv asupra problemelor grave aferente „dosarului România – URSS" și care, a remarcat în mai multe rânduri vorbitorul, **trebuiau soluționate neîntârziat,** așa precum:

– Problema Basarabiei, Bucovinei de Nord și a Insulei Șerpilor;

– Realitățile izvorâte din continua aplicare a Pactului Hitler – Stalin din 23 august 1939;

– Tezaurul României depozitat de la sfârșitul primului război mondial în Rusia;

– Stabilirea unor legături corespunzătoare între România și Republica Moldova;

– Situația în Balcani;

– Combaterea tentativelor de–a se impune un nonsens – recunoașterea a două popoare – „poporul moldovenesc" și poporul român (?!).

Stenograma dezbaterilor[482] reține, în mai multe rânduri, intervențiile prompte și la obiect ale Elenei Ceaușescu, care și–a susținut cu fermitate soțul: – fie în problema Tezaurului, pretinzând ca rușii „să ne dea de la ei"; – fie în problema „apartenenței Basarabiei" la Rusia, ceea ce „nu se poate niciodată".

482. Se publică în anexa 2 a prezentului capitol.

Tot din stenogramă[483] trebuie numaidecât să avem în centrul atenției pasajul fundamental referitor la intențiile viitoare al lui Ceaușescu în abordarea problemei Basarabiei. Astfel, imediat după ce a comunicat scopul reuniunii, vorbitorul s-a exprimat fără echivoc: „VREAU SĂ RIDIC, ÎN FAȚA C.P.Ex.-ULUI, ÎNCĂ O PROBLEMĂ, CARE NU URMEAZĂ S-O PUNEM LA CONGRES, NICI PUBLIC, DEOCAMDATĂ, DAR FAȚĂ DE CARE TREBUIE SĂ ADOPTĂM O POZIȚIE MAI CLARĂ. ESTE VORBA DE PROBLEME LEGATE DE MOLDOVA SOVIETICĂ..."[484] Având în vedere situația momentului, politica internațională a lui M. S. Gorbaciov, pe care N. Ceaușescu o considera periculoasă sau păgubitoare pentru statele comuniste, acesta din urmă a apreciat că aflase în chestiunea Basarabiei – după cum a observat și prof. Ion Coja – un argument cu care să-l țină „în șah" pe liderul moscovit. Conștient de consecințe, Ceaușescu a procedat cu abilitate avertizând că, la 45 de ani de la terminarea celui de-al doilea război, sosise timpul ca marile-i probleme să fie reglementate, între acestea incluzând cu temei și Pactul Hitler-Stalin din 23 august 1939 sau încheierea tratatelor de pace între toți foștii beligeranți din 1939-1945. Cuvântarea sa la plenară dezvăluie precis aceste intenții, după cum și grija de-a nu-și atrage calificativul de „revizionist" al sistemului tratatelor în vigoare, context în care a insistat asupra faptului că România, ridicând problema Basarabiei, nu urmărea nicicum modificarea frontierelor stabilite după 1944-1945, ci doar cunoașterea perfectă a trecutului și anularea Pactului neghiob Hitler-Stalin și a consecințelor sale. Extragem din stenogramă: **„Una este problema granițelor, ca rezultat al forței, dar alta este să recunoaștem și poporul moldovenesc..."** – a spus, la

483. Documentul a fost publicat în răstimp și pe Internet (cf. http://www.jurnalul.ro/scanteia/jurnalul-national/ceausescu-a-dorit-sa-puna-problema...) ori a fost comentat de prof. Ion Coja, *Ceaușescu și problema Basarabiei* (apud http://www.ioncoja.ro/2010/12/ceausescu-si-problema-basarabiei/).

484. Vezi *infra* anexa 2.

un moment dat, Ceauşescu. A revenit însă imediat: **„Noi vrem ca după Congres să avem** [cu URSS] **o discuţie pe această problemă, pentru că nu se poate să acceptăm această situaţie şi felul cum ei** [ruşii] **acţionează".**

Din informaţiile pe care le deţinem din arhive, textul Raportului pentru Congres a fost definitivat a doua zi, la 14 noiembrie 1989. În partea finală a documentului, aflăm largi consideraţii privind situaţia internaţională şi politica externă a României, iar **Ceauşescu a rămas consecvent celor declarate în Plenara C.P.Ex–ului**, de vreme ce în forma finală a documentului întâlnim aceste rânduri:

„...ANUL VIITOR SE ÎMPLINESC 45 DE ANI DE LA TERMINAREA CELUI DE–AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL. DE ACEEA, ROMÂNIA CONSIDERĂ CĂ TREBUIE SĂ SE TREACĂ LA ADOPTAREA MĂSURILOR NECESARE SOLUŢIONĂRII TUTUROR PROBLEMELOR CARE NU S–AU REZOLVAT ..."[485]

* * *

Momentul ales de N. Ceauşescu pentru „explicaţii" în chestiunea Pactului Hitler–Stalin din 23 august 1939 nu a fost întâmplător. În afară de faptul, evidenţiat, că dezbaterea publică îl punea pe Gorbaciov în dificultate, Ceauşescu a avut în vedere că, în 1989, la împlinirea unei jumătăţi de veac de la izbucnirea celui de–al doilea război mondial, pe plan general Pactul Hitler–Stalin revenise normal în actualitate în mediile politico–diplomatice, ştiinţifice, presă etc., specialişti de anvergură atestând o dată mai mult – dacă mai era nevoie? – că mariajul germano–sovietic parafat de von Ribbentrop şi Molotov la Moscova în dimineaţa zilei de 23 august 1939 (şi mai ales protocolul adiţional secret prin care Kremlinul şi Berlinul îşi delimitau „sferele de interese"

485. Vezi *Raportul* lui N. Ceauşescu la Congresul al XIV–lea al PCR (20 noiembrie 1989), în copie după textul original (http://www.cnasas.ro/ist_comunism.html, fila 116) (Extrase din Raport în cap. III, anexa XXXII).

în Țările Baltice, Polonia şi România) a jucat **un rol esențial** în determinarea cursului evenimentelor din Europa spre declanşarea ostilităților la 1 septembrie 1939[486]. Controversele renăscute nu puteau să nu aibă efecte asupra comportamentului Marilor Puteri, mai cu seamă asupra URSS, direct implicată ca semnatară a Pactului Hitler–Stalin şi nemijlocit beneficiară după atâtea decenii ca posesoare efectivă a unor teritorii aparținând statelor menționate care fuseseră victimele oribilului târg al dictatorilor. Or, pe atunci, Gorbaciov pe culmele galsnostului şi pe rol de dirijor al valului revoluționar ce zguduia mai toate statele „lagărului socialist" de pe bătrânul continent, nu–şi îngăduia vreun eşec în privința tranzacției din 23 august 1939, astfel că, deja, dispusese constituirea în cadrul camerei inferioare a parlamentului moscovit (Congresul Deputaților Poporului) a unei Comisii (dirijată de A. Iakovlev) care să examineze problematica le ordinea zilei. Şi, surpriză, de unde până atunci vreme de 50 de ani Kremlinul respinsese sistematic şi decis rostul Pactului din 23 august 1939 şi existența protocolului adițional secret, „Comisia Iakovlev" avea să ajungă, la 24 decembrie 1989, deci în ajunul execuției soților Ceauşescu, la o soluție oarecum mulțumitoare în raport cu ceea ce a fost... Mai precis, Rezoluția adoptată de Congres în 24 decembrie 1989 (cu 1 432 voturi pentru, 252 contra şi 264 abțineri), semnată personal de Gorbaciov[487], recunoştea în premieră din partea Moscovei existența protocolului adițional secret şi respingea „modelul" înțelegerii sovieto–germane ca metodă de reglementare a diferendelor pe plan internațional; în context, protocolul adițional secret era declarat ca fiind atins de nulitate dintru bun început (**nul ab initio**)[488]. Admitem că,

486. Gh. Buzatu, *România sub Imperiul Haosului. 1939–1945,* Bucureşti, Editura RAO, 2007, p. 32 şi urm. Dintre marii istorici citați în acest sens, reținem numele lui Arnold Toynbee, Pierre Renouvin, Henri Michel, Andreas Hillgruber, Jean–Baptiste Duroselle, D. C. Watt, Maurice Baumont ş.a.

487. H. Lindpere, *Molotov–Ribbentrop Pact: Challenging Soviet History,* Tallin, Estonian Foreign Policy Institute, 2009, p. 173–174.

488. *Ibidem,* p. 175.

în domeniul politicii internaționale a URSS, se produsese un reviriment, deși rezoluția rămânea o declarație de principii, care nu modifica defel „realitățile" brutale de modificări de teritorii operate în 1939 potrivit înțelegerii între Moscova și Berlin și dintre care unele (în ce privește Polonia sau România) sunt încă în vigoare[489].

Așa se face că, în momentul în care la mijlocul lui noiembrie 1989 Ceaușescu, după ce potrivit documentelor de care dispunem după 1965 și mai ales în 1977 sau 1979[490] a abordat consecvent și hotărât în negocierile sale secrete cu liderii Kremlinului problemele consecințelor Pactului Hitler–Stalin, ale Basarabiei și Bucovinei de Nord, s–a pronunțat public de la tribuna Congresului al XIV–lea al PCR pe temele protocolului secret din 23 august 1939, ecoul internațional și urmările au fost cu totul și cu totul deosebite. Unii specialiști consideră – este adevărat – că deja ar fi fost „prea târziu", dar Ion Cristoiu, care a denumit intervenția lui Ceaușescu drept **denunțare**, a susținut că liderul comunist încă nu–și pierduse încrederea cum că „se mai putea salva prin naționalism". Ceea ce n–a fost cazul, dar, indiferent de condițiile existente, Ceaușescu a avut cel puțin șansa de a adânci diferendul teritorial sovieto–român, iar, repudiind integral Pactul Hitler–Stalin, a demonstrat că trebuiau inițiate grabnic negocieri București – Moscova pentru modificarea „realităților" teritoriale impuse prin forță în 1939 și rămase ca atare nu numai până la 1989, ci și astăzi!

Deducem că, în noiembrie 1989, abordarea și discutarea problemelor relativ la Pactul Hitler–Stalin[491] nu au fost pe placul

---

489. Cf. Gh. Buzatu, coordonator, *Bătălia pentru Basarabia (1941–1944)*, București, Editura Mica Valahie, 2010, *passim*.

490. Vezi *supra* cap. III, anexele XXX – XXXI.

491. Ulterior, Pactul Hitler–Stalin avea să fie denunțat prin Declarația Parlamentului României din 24 iunie 1991 sau de Conferința internațională a istoricilor de la Chișinău din 26–28 iunie 1991, la care a participat și semnatarul acestor rânduri.

Kremlinului, al lui M. S. Gorbaciov[492], în prima ordine[493].

Tocmai de aceea, reacţia Moscovei avea să fie – şi a fost – rapidă, radicală şi teribilă în 1989!

Mai ales în climatul specific în toată Europa de Est şi fiind vorba de Ceauşescu, adversar declarat şi recunoscut al glasnostului gorbaciovist, primul dintre liderii comunişti din zonă care „trebuia" să dispară de pe scena politică.

În felul acesta, se impune atenţiei şi cel de–al doilea argument pentru care ziua de 13 noiembrie 1989 avea să intre în istorie. Şi anume, dat fiind că, în mod sigur, **atunci** N. Ceauşescu, după ce şi–a dezvăluit o dată în plus şi în preajma celui de–al 12–

492. Presa europeană, inclusiv cea din statele (încă) socialiste, a reţinut şi comentat precizările lui N. Ceauşescu în privinţa Pactului Hitler–Stalin, dovedind că a intuit exact pretenţiile liderului de la Bucureşti. La 29 noiembrie 1989, nota ambasadorului român la Varşovia, de exemplu, raporta Centralei din Bucureşti că gazeta „Wyborcza" (din 27 noiembrie) insistase în Raportul prezentat la Congresul XIV al PCR asupra Pactului; însă *„ceva vâlvă a creat doar chemarea lui Ceauşescu la anularea tratatelor încheiate cu al III–lea Reich şi la eliminarea totală a consecinţelor celui de–al doilea război mondial. Corespondenţii occidentali au văzut în această formulare propunerea de schimbări teritoriale. S–a amintit că una din consecinţele Pactului Ribbentrop–Molotov a fost ocuparea, în anul 1940, de către Uniunea Sovietică a unei părţi a teritoriului românesc, a Basarabiei şi Bucovinei de Nord...*(subl. ns.)" (Dumitru Preda, Mihai Retegan, *1989 – Principiul dominoului. Prăbuşirea regimurilor comuniste europene,* Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 2000, p. 355–356). Din comentariile presei poloneze, aflăm că, în continuare, problema Pactului din 23 august 1939 *„a devenit zgomotoasă"*, astfel că reprezentantul Agenţiei TASS, Iuri Gavrilov, a pretins că N. Ceauşescu poate nu fusese „bine înţeles", întrucât: *„Nici un om politic responsabil nu poate pune la îndoială graniţele europene existente"* (*ibidem,* p. 356).

493. În privinţa lui Gorbaciov, care, în mod sigur, a fost informat asupra celor declarate de Ceauşescu în CPEx, el oricum era la curent cu poziţia liderului român, fie numai dacă avem în seamă toate cele ce–i declarase acesta lui L. I. Brejnev la 5 august 1977 şi 1 august 1979 şi consemnate minuţios de V. I. Potapov, şeful Sectorului România al Secţiei CC al PCUS (apud Gheorghe Negru, *Disputa dintre URSS şi RSR privind tratarea istoriei relaţiilor ruso– şi sovieto–române,* în"Destin Românesc", no. 3–4/2010, Chişinău, pp. 182–187, 201–203). (cap. III, anexele XXX – XXXI).

lea ceas atitudinea față de URSS, **va fi condamnat la moarte, iar sentința avea să fie executată, după cum a rezultat din desfășurările din România, la 25 decembrie 1989**!

[ANEXE]

– I –

Protocolul și stenograma ședinței CPEx. al C.C. al P.C.R. din 13 noiembrie 1989

PARTIDUL COMUNIST ROMÂN

Arhiva COMITETUL CENTRAL *Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R.*

Nr. 3240 *Nr. 1840 22 XI 1989*

PROTOCOL nr. 24

al ședinței Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. din ziua de 13 noiembrie 1989

Ședința a fost prezidată de tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU, secretar general al Partidului Comunist Român.

Au participat tovarășii: Bobu Emil, Ceaușescu Elena, Ciobanu Lina, Coman Ion, Constantin Nicolae, Dăscălescu Constantin, Dincă Ion, Dobrescu Miu, Fazekaș Ludovic, Mănescu Manea, Niculescu Paul, Olteanu Constantin, Oprea Gheorghe, Pană Gheorghe, Popescu Dumitru, Rădulescu Gheorghe, Andrei Ștefan, David Gheorghe, Gere Mihai, Giosan Nicolae, Gâdea Suzana, Matei Ilie, Milea Vasile, Mureșan Ana, Pacoste Cornel, Petrescu Barbu, Postelnicu Tudor, Radu Constantin, Radu Ion, Stoian Ion, Szasz Iosif, Toma Ioan, Totu Ioan, Ursu Ion.

Au fost invitați tovarășii: Bărbulescu Vasile, Curticeanu Silviu, Mitea Constantin.

Ședința a început la ora 11,30 și s–a terminat la ora 12,40.

Ordinea de zi:

– Discutarea Raportului ce urmează a fi prezentat Congresului al XIV–lea şi programul de desfăşurare a Congresului.

Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. a examinat pe capitole şi a aprobat principalele probleme cuprinse în Raportul ce urmează să fie prezentat celui de–al XIV–lea Congres al Partidului Comunist Român. Raportul va fi supus spre aprobare şi Plenarei Comitetului Central al partidului care va fi convocată în ziua de 18 noiembrie 1989.

În cadrul discuţiilor, Comitetul Politic Executiv a aprobat propunerile prezentate de tovarăşul Nicolae Ceauşescu, secretar general al partidului, cu privire la poziţia ce urmează să fie adoptată şi acţiunile ce vor trebui întreprinse în legătură cu unele probleme internaţionale ce interesează în mod deosebit ţara noastră.

Comitetul Politic Executiv a aprobat propunerile cu privire la programul şi modul de desfăşurare a lucrărilor Congresului al XIV–lea al Partidului Comunist Român.

Nicolae Ceauşescu

– II –

Stenograma şedinţei Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. din 13 noiembrie 1989

Şedinţa a fost prezidată de tovarăşul NICOLAE CEAUŞESCU, secretar general al Partidului Comunist Român.

La şedinţă au participat tovarăşii: Bobu Emil, Ceauşescu Elena, Ciobanu Lina, Coman Ion, Constantin Nicolae, Dăscălescu Constantin, Dincă Ion, Dobrescu Miu, Fazekaş Ludovic, Mănescu Manea, Niculescu Paul, Olteanu Constantin, Oprea Gheorghe, Pană Gheorghe, Popescu Dumitru, Rădulescu Gheorghe, Andrei Ştefan, David Gheorghe, Gere Mihai, Giosan Nicolae, Gâdea Suzana, Matei Ilie, Milea Vasile, Mureşan Ana, Pacoste Cornel, Petrescu Barbu, Postelnicu Tudor, Radu Constantin, Radu Ion, Stoian Ion, Szasz Iosif, Toma Ioan, Totu Ioan, Ursu Ion.

Au fost invitați tovarășii: Bărbulescu Vasile, Curticeanu Silviu, Mitea Constantin.

Tov. Nicolae Ceaușescu: *Am convocat această ședință, tovarăși, pentru a discuta Raportul care trebuie prezentat în fața Congresului al XIV–lea. Nu este prea mare – decât vreo 140 de pagini! (sic!) [...] Vreau să ridic, în fața Comitetului Politic Executiv, încă o problemă, care nu urmează s–o punem la Congres, nici public, deocamdată, dar față de care trebuie să adoptăm o poziție mai clară. Este vorba de probleme legate de Moldova Sovietică. Ați citit cu toții informațiile și ce se întâmplă acolo. Am atras atenția tovarășilor că trebuia să le publice în presă și va trebui să publicăm, dar noi nu putem să nu luăm nici un fel de poziție în această problemă, având în vedere, în primul rând, că problema Basarabiei este legată de acordul cu Hitler, de acordul dintre Uniunea Sovietică și Hitler. Anularea acestui acord, în mod inevitabil, trebuie să pună și problema anulării tuturor acordurilor care au avut loc, inclusiv să se soluționeze, în mod corespunzător, problema Basarabiei și Bucovinei de Nord. Va trebui să discutăm cu Uniunea Sovietică această problemă în perioada imediat următoare. De altfel, în timpul lui Hrușciov am mai discutat această problemă. Când ne–am întors din China, în martie 1964, ne–am întâlnit cu el. Și, între alte probleme, legate de relațiile cu China, am discutat și problema Basarabiei. El nu a respins–o, dar am convenit, de altfel, să se întâlnească delegațiile celor două partide – și s–au întâlnit – dar au intervenit problemele cunoscute în legătură cu Hrușciov și nu s–a făcut nimic. Asta a fost. În 1965, în întâlnirea pe care am avut–o cu Brejnev, am discutat, de asemenea, problema aurului și a tezaurului nostru, pe care România îl are în Uniunea Sovietică și despre care există un Decret semnat de Lenin, prin care se spune că aparține poporului român și că va fi restituit atunci când în România va fi puterea muncitorilor și țăranilor. Am întrebat, sunt și stenogramele, dacă consideră că în România nu este încă puterea muncitorilor și a țăranilor?! Sigur, atunci*

Nicolae Ceaușescu și soția sa, Elena

a avut o poziție favorabilă Șeleapin, care a spus că tovarășii români au dreptate, dar trebuie să analizeze și să vedem cum să soluționăm această problemă. Ceilalți, inclusiv Brejnev, au spus că aurul s–a pierdut. Pe mine nu mă interesează că s–a pierdut sau ce au făcut cu el, pentru că la un moment dat, ne–au spus că l–au luat „albii".

Tov. Elena Ceaușescu: „Albii" erau peste tot.

Tov. Nicolae Ceaușescu: *Nu mă interesează cine l–a luat?[!]*

Tov. Elena Ceaușescu: Să ne dea de la ei.

Tov. Nicolae Ceaușescu: *Pe noi nu ne interesează asta. În primul rând că Lenin a semnat acest decret în 1921, după ce s–a terminat cu „albii". Este adevărat că nu am mai reluat această discuție. Am vrut, la un moment dat, să discutăm această problemă și cu Mihail Gorbaciov, dar nu au fost condiții și am spus s–o lăsăm ceva mai târziu. Sigur, într–o formă sau alta va trebui să reluăm și problema Basarabiei. Trebuie oricum să*

ridicăm problema populației din Republica Moldovenească (sic!), în concordanță cu constituția sovietică și cu ceea ce afirmă acum ei. Trebuie să le asigure folosirea limbii, să le asigure, pentru că ei sunt o republică, sunt un popor. Ei înșiși spun că sunt un popor moldovenesc. Sunt români și nu–i lasă să folosească limba pe care o doresc ei și, cel puțin, în prima etapă, să se asigure legături corespunzătoare între Moldova și România. Sigur, nu dorim acum să ridicăm, într–o formă schimbarea imediată a granițelor, dar soluționarea acestei probleme trebuie gândită și trebuie s–o discutăm. Să avem în vedere, în primul rând să publicăm pozițiile care sunt, mai cu seamă că ei le publică și să avem în lunile următoare o discuție specială pe această problemă. De altfel, în 1970–1975 am avut câteva discuții cu secretarul cu problemele internaționale de atunci – Katușev – trimis de conducere, prin care ne cereau ca noi să recunoaștem în mod deschis că Basarabia este a lor.

Tov. Elena Ceaușescu: Asta nu se poate niciodată.

Tov. Nicolae Ceaușescu: *În programul partidului avem o referire generală și am spus că nu vom putea să recunoaștem. Una este problema granițelor, ca rezultat al forței, dar alta este să recunoaștem că poporul moldovenesc este un popor care nu are strânse legături cu poporul român, este un non–sens. Aceasta ar fi o altă problemă. Sigur, punându–se problema anulării înțelegerii cu Hitler, este evident că în mod corespunzător intervine și aici anularea. Noi vrem ca după Congres să avem o discuție pe această problemă, pentru că nu se poate să acceptăm această situație și felul cum ei acționează. Vin și fac o plenară și anunță că vor să îndrepte lucrurile, ce a fost în trecut, dar de fapt adoptă măsuri mai brutale decât în trecut și continuă să–i împiedice să–și pună în valoare problemele lor. Asta ar fi o altă problemă pe care am vrut s–o ridic în Comitetul Politic Executiv și este de fapt o problemă strict internă, dar am vrut să vedem care este părerea Comitetului Politic Executiv în această problemă. Dacă sunteți de altă părere, vă rog să spuneți?*

Tov. Gheorghe Rădulescu: Este foarte bine cum ați propus.

Tov. Manea Mănescu: Asta este realitatea și nu se poate altfel.

Tov. Nicolae Ceaușescu: *Deci sunteți de acord? – Toți tovarășii sunt de acord. Aici nu este vorba de existența unei naționalități sau a unor oameni care sunt de origine română și se găsesc în Uniunea Sovietică, ci este vorba de o parte a României, care a fost cedată datorită acordului (realizat de Stalin – n.n.) cu Hitler. Cum s–au publicat aceste acorduri în altă parte va trebui să le publicăm și noi. S–au publicat și în Uniunea Sovietică. I–am spus și lui Matei [Ilie] și lui Olteanu [Constantin], pentru că este legat și de partea internațională – i–am chemat pe amândoi pentru că, și din punct de vedere internațional, trebuie să lucreze împreună. Să publicăm aceste probleme, aceste acorduri, pentru că acolo se spune foarte clar că Uniunea Sovietică manifesta interes – asta este formula, în acordul semnat aparte, nu numai în acordul general, în care se spune că Uniunea [Sovietică] manifestă interes față de Basarabia și Bucovina. Este vorba de acordul dintre Molotov și Ribbentrop și unde se spune că Germania nu are interes și nu are obiecțiuni față de acest lucru. Un asemenea punct este și în legătură cu Polonia, că în problema Poloniei și Uniunea Sovietică manifesta anumite interese, adică împărțirea Poloniei. În realitate, de fapt, sovieticii au vrut să depășească înțelegerea cu Hitler și au cerut inițial întreaga Bucovină și Hitler s–a opus [:] „ne–am înțeles numai atât".*

Tov. Ion Stoian: Toate acestea sunt în stenogramele lui Hitler.

Tov. Nicolae Ceaușescu: *Este un protocol semnat de ministrul afacerilor externe de atunci al României.*

Tov. Elena Ceaușescu: Și ne–au luat și Insula Șerpilor[494].

494. Problema insulei mai fusese menționată în ședința din 12 octombrie 1989 a CPEx al CC al PCR.

Tov. Nicolae Ceauşescu: *Acestea ar fi unele probleme interne ale României, pe care trebuie să le avem în vedere.În legătură cu Raportul [pentru Congresul al XIV–lea], în continuare, este prezentată poziţia României în problemele internaţionale, în care reluăm problema distrugerii armelor nucleare şi am introdus aici că ţările europene trebuie să realizeze un acord pentru înfăptuirea până în 1995 a distrugerii armelor nucleare din Europa, având în vedere că folosirea lor ar duce la distrugerea întregii Europe, în cadrul măsurilor generale de distrugere a armelor nucleare. De fapt, aici spunem aşa: „În acest cadru, România propune să se încheie un acord general, cu participarea tuturor ţărilor europene, privind eliminarea până în 1995 a tuturor armelor nucleare din Europa". În ceea ce priveşte celelalte probleme, sunt poziţiile noastre cunoscute, care sunt aprobate. Sigur, faţă de problema unităţii europene, am afirmat poziţia noastră, nu m–am mai referit aici la „căminul comun", mă refer la unitatea între ţările independente. I–am dat unui francez un interviu, zilele trecute, şi am spus că în această privinţă afirmăm şi noi teza unui mare preşedinte al Franţei, că Europa este o naţiune liberă, independentă. Este vorba de Gaulle. În problema Balcanilor, am spus că trebuie să ne adresăm ţărilor din Balcani, pentru a acţiona împreună în vederea depăşirii diferitelor obstacole, a apropierii, a întăririi conlucrării cât mai largi. Trebuie, realmente, în Balcani, să nu mergem spre o federaţie balcanică, ci spre o colaborare largă economică şi în toate domeniile şi la care pot participa şi unele ţări din bazinul dunărean, cum am mai discutat, şi, desigur, în primul rând am în vedere Ungaria şi Austria. Acest lucru l–am avut întotdeauna în vedere, dar eu în Raport nu m–am referit concret. Uniunea Sovietică nu are nimic cu Dunărea şi Germania la fel.*

Tov. Elena Ceauşescu: Rămâne Cehoslovacia.

Tov. Nicolae Ceauşescu: *Sigur, şi Cehoslovacia. Adică grupul acesta de ţări care sunt vecine cu ţările balcanice şi au multe lucruri comune. Spunem chiar a unor ţări din bazinul dunărean*

Insula Şerpilor – Vedere aeriană

– nu le menționez, dar în gândul meu este ca să le avem în vedere. Deci, este vorba de Ungaria, Cehoslovacia şi Austria, dacă vor dori acest lucru, pentru că Balcanii privesc țările din Balcani. Acestea ar fi problemele privind situația internațională, inclusiv am vorbit de subdezvoltare, pozițiile noastre care sunt cunoscute. Am menționat unele lucruri unde trebuie să punem un accent mai deosebit. La relațiile între partide am pus problema necesității unor întâlniri şi consfătuiri regionale, inclusiv ne–am pronunțat pentru o Conferință internațională a partidelor comuniste şi muncitoreşti. De asemenea, m–am referit la problemele colaborării cu partidele socialiste şi social–democrate, m–am referit chiar asupra unor probleme privind socialismul îndeosebi. Sunt păreri diferite, cu unii este necesar să discutăm, inclusiv cum să rezolvăm problemele, cum să se realizeze în condiții mai bune dezvoltarea în viitor. De altfel, este acum un interes în rândul unor partide socialiste, social–democrate, au început discuții şi sunt critici la adresa situației din Ungaria şi Polonia, în sensul că socialiştii nu pot să sprijine decât dezvoltarea pe calea socialistă,

nu revenirea spre capitalism. Şi noi trebuie să ne spunem părerea. Şi, în sfârşit, o scurtă încheiere cu concluzii generale, că dezbaterea, hotărârile să răspundă intereselor partidului, poporului, dezvoltării socialiste a României. Uite, cam astea sunt problemele principale din acest raport. Sigur, că de la început până la sfârşit se subliniază că numai calea socialismului este singura cale pentru dezvoltarea României, a omenirii. Dacă sunteţi de acord, dacă aveţi vreo problemă deosebită, care consideraţi că trebuie s–o punem? Sigur, m–am referit şi la armată, privind rolul său, inclusiv conlucrarea în Pactul de la Varşovia atâta timp cât va exista acest pact. Dacă consideraţi că ar trebui să mai subliniem vreo problemă deosebită, vă rog să–mi spuneţi? În teze, în Programul–Directivă, în plenară am pus toate aceste probleme, de fapt nu le mai reluăm. Aici nu am reluat toate problemele din plenară, de aceea am şi făcut plenara, ca să nu ne apucăm acum să le reluăm, ci am vrut numai să subliniez perspectivele şi dezvoltarea în continuare. Mai mult decât avem în Directive nu ar fi bine să punem acum, să ne aşezăm însă şi în practică să facem mai mult. Am discutat, la un moment dat – am avut şi o variantă – să prevedem un ritm de 7–8 la sută al dezvoltării, chiar ceva mai mare şi pe urmă am ajuns la concluzia că este bine să mergem pe prevederile vechi. Sigur, posibilităţile sunt mai mari, dacă vom lucra bine, de aceea am spus că trebuie să considerăm minime prevederile din Programul–Directivă.

Tov. Elena Ceauşescu: Problema principală este să realizăm exportul.

Tov. Nicolae Ceauşescu: *Şi toate celelalte probleme. Interesant este că Statele Unite ale Americii deţineau în rândul ţărilor dezvoltate, cu vreo 15 ani în urmă, o pondere de 50 la sută; în grupul lor acum au coborât la 34 la sută. Sigur, a crescut Japonia la 21 la sută ponderea, a crescut R.F. Germania şi celelalte ţări, dar aceste două ţări au o creştere foarte mare şi, probabil, că schimbările se vor accentua şi în general vor apărea noi ţări. Această dezvoltare rămâne o legitate a dezvoltării*

Nicolae Ceaușescu, Președintele României între anii 1974 și 1989

(sic!). Nicăieri nu scrie că aceasta va rămâne veșnic numai pentru anumite țări. Noi trebuie să ne străduim să nu rămânem în urmă. Asta este problema! Astăzi am văzut un articol în „Herald Tribune" despre necesitatea a se reduce nu numai deficitul bugetar, dar și deficitul social, în care arată că în trecut 2/5 din populație a devenit bogată și 2/5 a devenit mai săracă. Și trebuie să publicăm acest lucru. Cel puțin atât cât declară ei, pentru că nu mai poate să se conteste de către nimeni acest lucru. Și eu mă refer, în raport, la această creștere a săracilor. Am dat câteva date, dar trebuie să folosim continuu pentru că realmente, situația din lumea capitalistă nu este deloc înfloritoare. Fac scandal, ajung să folosească unele greutăți economice din țările socialiste pentru a abate atenția de la problemele lor foarte grave și asta nu–i va ajuta să–și consolideze poziția. Se înșeală foarte, foarte mult! Practic, eu nu am de gând să mă mai refer la alte probleme acum.

[...]

(Petre Opriș, *N. Ceaușescu: Un „tigru de hârtie" în toamna anului 1989,* în Gh. Buzatu și colaboratori, editori, *Iluzii, teamă, trădare și terorism internațional =1940. Omagiu Profesorului Ioan Scurtu,* II, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2010, pp. 442–446; A.N.I.C., București, fond C.C. al P.C.R. – Cancelarie, dosar 63/1989, filele 2, 4, 8–12; Gh. Buzatu, *Nicolae Ceaușescu,* Iași, Editura Tipo Moldova, 2011, p. 589–600).

BLESTEMUL POZIȚIEI GEOPOLITICE A ROMÂNIEI: *SUNTEM PREA APROAPE DE RUSIA ȘI PREA DEPARTE DE DUMNEZEU!*

DEZBATERI PE MARGINEA TRATATULUI ROMÂNO–RUS

(Ședința Senatului din 3 noiembrie 2003)

Domnul Doru Ioan Tărăcilă: [...] Îl invit la tribună pe reprezentantul Grupului parlamentar România Mare, domnul senator Gheorghe Buzatu.

Aveți cuvântul, domnule senator.

Domnul Gheorghe Buzatu:

Vă mulțumesc, domnule președinte.

Doamnelor și domnilor senatori, am ascultat cu deosebit interes ultima parte a expunerii domnului ministru de externe, Excelența Sa domnul Mircea Geoană, și, de asemenea, intervenția colegului nostru, senatorul Ghiorghi Prisăcaru.

Documentul care se supune atenției noastre astăzi este foarte interesant, eu l–aș numi cardinal pentru definirea relațiilor externe ale României. Este oarecum surprinzător faptul – dar asta este ordinea pe care noi o aprobăm la început de ședință – că acest document este supus atenției noastre, așa, la un sfârșit de ședință, trebuind să mergem mai repede, trebuind să fie aprobat astăzi sau data viitoare și trebuind ca discuțiile să fie, într–un fel, comprimate.

Cu toate acestea, având în vedere importanța materiei, cred că acest document merită mai multă înțelegere din partea noastră, merită o dezbatere ceva mai largă și nu cred că această jumătate de oră care ne-a mai rămas este suficientă pentru studiul atent al acestui document.

O primă constatare. Am în față documentul primit la casetă. Deci, mai mult decât scrie în ordinea de zi, avem în dezbatere Legea pentru ratificarea Tratatului de către Camera Deputaților și Senatului. O primă surpriză este următoarea (citez din text):

«Parlamentul României adoptă prezenta lege. Art.1 – Se ratifică Tratatul privind relațiile prietenești... și art.2 – Declarația comună a miniștrilor afacerilor externe...»

Deși în expunerea de motive se precizează un lucru cât se poate de clar, și anume că această Declarație, din punct de vedere juridic, nu reprezintă o anexă a Tratatului... Atunci de ce este inclusă în acest proiect de lege? Pentru că aici este și eficiența hotărâtoare, radicală, cardinală, a acestui proiect de lege. De vreme ce Tratatul privind relațiile prietenești conține prevederi – sunt articolele sale, 19 sau 20, câte sunt aici – care pot fi întâlnite în orice documente de această natură, ei bine, această Declarație comună, semnată tot la 4 iulie anul acesta la Moscova, ridică importante probleme referitoare la trecut, la prezent și la viitor.

Orice am spune noi, este greu de crezut că Federația Rusă, din momentul în care s-a semnat Tratatul, își va schimba politica. De 300 de ani politica Rusiei a fost și va rămâne aceeași. Ne gândim la ce va fi Rusia democrată de mâine. Rămâne de văzut, dar marile puteri, așa cum a explicat foarte bine un cunoscut om politic britanic, „nu au sentimente, ci ele au numai interese". Și mie îmi este foarte greu să cred că din acest moment, din 4 iulie, dintr-o dată, Rusia își schimbă politica față de România.

Eu cred că în vederea semnării Tratatului la 4 iulie – și a declarației la care m-am referit – în primul rând era bine ca

Rusia să fi dat dovadă de anume bunăvoință față de România. Spre exemplu, mă gândesc că Federația Rusă a tratat cu atâta indiferență situația celor 3 camarazi ai senatorului Ilaşcu care au fost arestați încă în 1992 şi sunt deținuți în «Republica» Transnistriană. Cum este posibil? Fiindcă noi cunoaştem cuvântul decisiv pe care îl are Rusia în a determina o atitudine clară a „guvernului" de la Tiraspol în problema respectivă.

Din alt punct de vedere, Rusia nu şi-a precizat atitudinea foarte clară în ceea ce priveşte relațiile cu Basarabia, Republica Moldova, cum i se spune în mod oficial.

Ea este prezentă pretutindeni, acolo este implicată în toate acțiunile pe care le desfăşoară Chişinăul şi, totuşi, dacă vedeți dumneavoastră, firele – ceea ce s-a constatat şi în declarațiile politice de astăzi – sunt toate canalizate de guvernanții actuali de la Chişinău spre Bucureşti. România este vinovată de cutare situație, de cutare gest, acum şi de fondurile culturale care/cum sunt orientate sau ar trebui orientate, pe viitor, spre Chişinău şi aşa mai departe... Toate acestea în momentul când ştim sigur că jocul, acolo, îl face Rusia.

Dar, aici, nici nu trebuie argumente prea multe, pentru că vorbesc realitățile înseşi. Este vorba şi de realități istorice care sunt constatate în zeci şi zeci de lucrări ştiințifice. Nu mă refer la lucrările care aparțin unor geografi şi istorici români, mă refer la cele care sunt datorate unor reputați specialişti străini şi care încă includ acest spațiu în spațiul rusesc.

Avem vreo declarație a Rusiei din care să rezulte, anume, că Moscova se leapădă, – ăsta e termenul – totuşi, de statul moldovenesc, de Republica Moldova? Nu avem.

Rusia este – mă rog, orice comparație şchioapătă – este prezentă, dar ea nu se amestecă. Ştiți dumneavoastră cum stă situația.

S-a obținut ceva concret în această privință? Nu s-a obținut nimic!

Rușii sunt foarte atenți în ceea ce privește circulația și manevrarea documentelor lor, pentru a explica politica lor față de România în ansamblu și față de Basarabia, în special.

Ca unul care am avut ocazia să studiez, imediat după ce s–au deschis arhivele foste sovietice, în 1992 – 1993 – 1994, în arhivele de la Moscova ale Ministerului de Externe, am fost printre primii cercetători străini care intrau acolo, căci până atunci numai istoricii sovietici intrau. Ei acum au devenit istorici ruși. Ei bine, acele documente au un circuit anume, și, acolo unde este vorba de drepturile și interesele românești, ele sunt canalizate într–un fel... Dar nu asta prezintă interes acum, ci prezintă interes că totdeauna, de–a lungul celor 300 de ani, de la Petru cel Mare și până astăzi, orice acțiune a Rusiei s–a făcut potrivit unor directive cât se poate de clare, de concrete.

Au fost cărțulii, cărți de culoare, să le spunem, pentru studiul diplomaților ruși și sovietici în interiorul Centralei. Un exemplu cred că este binevenit în această privință. Politica URSS, politica Rusiei sovietice – URSS a apărut în 1924 – de la 1917 până la 1940 s–a concretizat și promovat după o broșură scrisă pentru necesitățile Ministerului de Externe – pe atunci se chema Comisariatul Poporului pentru Relațiile Externe – scrisă de Cristian Rakovski, un revoluționar bulgar, care a stat în România, iar la 1917 a plecat în Ucraina și apoi la Moscova și s–a numărat printre cei care au decis soarta politicii externe sovietice în sud–estul Europei și vizavi de România, îndeosebi, până când el însuși avea să fie arestat...

Domnul Doru Ioan Tărăcilă:

Domnule profesor, vă rog să limitați expunerea.

Domnul Gheorghe Buzatu:

Da, bineînțeles, doar nu am timpul limitat de vreun regulament în această privință...

Domnul Doru Ioan Tărăcilă:

Văd că vă referiți la Rusia sovietică și la altele. Vă rog să

limitați expunerea.

Domnul Gheorghe Buzatu:

Dar nu trebuie să pornim de la origini? Vreți să ajung la sfârşit dintr–o dată? Vreți, domnule... Vorbeam mai devreme, la declarații politice, despre fostele Regulamente. Vreți un simplu „Da" sau „Nu"?

Domnul Doru Ioan Tărăcilă:

Nu. Vrem punctul de vedere al grupului parlamentar. Pe acesta îl ascultăm. Vă rog.

Domnul Gheorghe Buzatu:

Nu uitați că un vechi Regulament al Senatului indica – m–am referit la Regulamentul din 1925 – că, din momentul în care... Doar azi am vorbit, şi văd că degeaba se face apel la documentele noastre din trecut. Din momentul, deci, în care un preşedinte de şedință – se preciza în Regulamentul de la 1925 – se implică într–o discuție, după aceea el ar trebui să părăsească fotoliul prezidențial.

Domnul Doru Ioan Tărăcilă:

Nu ați fost foarte atent ce ați prezentat, domnule profesor. Ați prezentat...

Domnul Gheorghe Buzatu:

Eu vă rog să nu fiu întrerupt.

Domnul Doru Ioan Tărăcilă:

Ați prezentat cazul când îşi expune punctul de vedere. Eu v–am ascultat cu multă atenție. Eu v–am spus numai, tehnic, să limitați expunerea.

Domnul Gheorghe Buzatu:

Da, dar este foarte interesant. Interesant, pentru dumneavoastră intervențiile „tehnice" nu cuprind puncte de vedere... cu toate că lucrurile stau exact pe dos. Puteți demonstra, cumva, contrariul? Revin însă: Fiind vorba de relațiile româno–

ruse şi sovietice, oricând trecutul este foarte interesant. Dovadă este că şi această anexă – Declaraţie comună, cum îi ziceţi – tot la trecut se referă. Deci, o discutăm sau nu o discutăm? Abia am intrat în problemă, domnule preşedinte. *(Râsete în sală.)*

Păi, atunci, să ne precizăm atitudinea... Nu puneţi la vot cât timp trebuie să vorbesc despre ea?...

Domnul Doru Ioan Tărăcilă:

Într–un timp rezonabil. Dumneavoastră aţi epuizat până în acest moment 20 de minute.

Domnul Gheorghe Buzatu:

Un timp rezonabil înseamnă cel puţin o oră la această problemă.

O oră începând de aici încolo. *(Râsete în sală)*

Să ştiţi, domnule preşedinte, că nu m–aţi determinat să pierd firul expunerii.

Domnul Doru Ioan Tărăcilă:

Sunt convins de asta şi nu asta am intenţionat.

Domnul Gheorghe Buzatu:

Deci, fiind vorba de politica Rusiei...

Domnul Doru Ioan Tărăcilă:

Mai ales că vorbeaţi de Rusia sovietică.

Domnul Gheorghe Buzatu:

V–aţi pripit, ca de obicei, dar vă înţeleg... Deci, fiind vorba de politica Rusiei şi a Rusiei sovietice, domnule preşedinte, pretutindeni în lume, cei care se ocupă de relaţiile externe ale Rusiei nu se numesc parlamentari, ci se cheamă kremlinologi. Deci, din momentul în care s–a semnat tratatul, haideţi să–l lăsăm în seama kremlinologilor. Îmi pare rău, dar va veni momentul când, poate, veţi fi contrazişi pe această temă.

Voi ajunge şi la acel aspect, deşi dumneavoastră îmi impuneţi o limitare de timp... Totuşi, vă spun că mai am nevoie de o

jumătate de oră, cel puțin. *(Discuții în sală.)*

Este mult sau este puțin? *(Discuții în sală.)*

Vasăzică, semnarea acestui tratat a necesitat 11 ani și noi acum, când îl discutăm, trebuie să ne grăbim...

(Din sală): Un an a durat.

Domnul Gheorghe Buzatu:

Nu. Vorbesc de când au pornit negocierile, pe urmă, la 1995, la reluarea lor și la stadiul actual. Noi acum ar trebui, în 10 minute, să rezolvăm această problemă.

Doamnelor și domnilor senatori,

Tratatul care a fost semnat la 4 iulie confirmă întru totul politica externă pe care Rusia țarilor și Rusia sovietică au dus–o, în toate direcțiile, în toate privințele, pentru toate țările, și vizavi de România, îndeosebi. În același timp, însă – și regret acest lucru – confirmă și slăbiciunile pe care le–a manifestat diplomația română. Eu nu înclin să cred că aici Bucureștii au știut să conducă firele negocierilor, cât se poate, foarte bine, pentru că, vizavi de textul Tratatului, cum am spus, care conține prevederi obișnuite, ele nu ne apar, nu sunt stranii, nu aduc nimic nou, sunt texte comune, principii cunoscute... Ei bine, Declarația comună afectează semnarea acestui tratat, ratificarea lui, îngreunează votul Parlamentului.

Câteva dintre problemele care sunt atinse în Declarația comună denotă, cât de colo, că Rusia nu a renunțat cu nimic la pretențiile sale bineștiute și ne pune pe noi într–o situație dificilă, delicată, ne face să ne asumăm responsabilități care nu sunt ale noastre.

Nu era nevoie acum – cred eu – să se facă trimitere la Pactul Ribbentrop–Molotov din 1939, care văd în textul Declarației că este și condamnat. Condamnat de către cine? Parlamentul de la Moscova a condamnat deja acest pact încă la 24 decembrie 1989 și l–a declarat „nul *ab initio*". Asta este formula la care

s–a ajuns pe vremea lui Gorbaciov. El era atunci liderul statului sovietic. Şi am avut onoarea să–l cunosc pe secretarul său, pe domnul Aleksandrov. Am dezbătut această problemă – de asta spun că timpul este cât se poate de scurt – în 1991, la Chişinău. Atunci, acolo a fost o consfătuire internaţională a istoricilor, au participat specialişti din vreo 20 – 30 de ţări, inclusiv din Statele Unite, Franţa, Marea Britanie, Germania, România, Basarabia şi altele, inclusiv trimişi ai Senatului de la Bucureşti, iar poziţia lor a fost clară, a fost mai precis una de condamnare şi respingere a pactului Hitler – Stalin. Ce s–a întâmplat cu acest pact? În mod fals i se spune aici „din 23 august". El a fost semnat în zorii zilei de 24 august 1939, atunci când ministrul de externe al Germaniei, Ribbentrop, a venit la Moscova şi, în prezenţa lui Stalin, Ribbentrop şi Molotov au semnat pactul, în fapt un tratat de neagresiune reciprocă. Un tratat prin care cele două puteri se angajau să nu poarte acţiuni ofensive una contra celeilalte. Pactul ca pactul, dar, în acelaşi timp, Germania şi U.R.S.S. au semnat un protocol secret şi, în esenţă, trimiterea este la acest protocol secret, care însă nu este menţionat în Declaraţia comună. Protocolul secret era o anexă a pactului, o anexă în patru puncte. În două din cele patru articole se făceau trimiteri la Statele Baltice şi la Polonia, iar art.3 era cu referire la Basarabia, care nu era nominalizată, dar se făcea vorbire de faptul că Germania se dezinteresa de... interesul Rusiei pentru sud–estul Europei, în mod concret pentru anume zone ale României. În lunile imediat următoare, în martie 1940, Molotov a făcut paşi înainte, pentru a grăbi „rezolvarea" problemei în interesul URSS, iar în iunie 1940 a prezentat cele două note ultimative, prin care ni se solicitau, sub ameninţarea cu recurgerea la forţa armelor, cedarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei.

Cedarea acestor teritorii a consemnat nu numai sfârşitul României Mari, dar a marcat dezastrul României. Dacă astăzi ne aflăm în situaţia în care ne aflăm, începutul datează de la acea notă, de la prima ultimativă sovietică din 26 iunie 1940, a doua succedându–i imediat, la 27 iunie 1940.

Chestiunea nu este chiar aşa de simplă. S–a schimbat brutal destinul nu numai al unei ţări, dar, în acelaşi timp, s–au modificat destinele tuturor ţărilor din zonă, de la Marea Baltică până la Marea Neagră, Ţările Baltice şi Polonia, deopotrivă cu România.

Dar, în mod semnificativ, atunci când Sovietul Suprem URSS, la 31 august 1939, a ratificat pactul de neagresiune sovieto–german din 23 august 1939, dar protocolul anexă n–a fost şi nu putea fi luat în consideraţie, pentru bunul motiv că el era – şi aşa trebuia să rămână potrivit voinţei semnatarilor – strict secret. În acest fel, noi nu putem decât să–i constatăm nulitatea din start, adică *ab initio,* după cum au făcut–o şi sovieticii în timpul lui Gorbaciov. Or, noi acum, în 2003, ne trezim să–l condamnăm! Este prea târziu şi este, oricum, prea puţin! De ce? Pentru că, deşi protocolul secret este atins de nulitate, realităţile cărora el le–a dat naştere sunt încă vii, efective, palpabile, ele încă se... aplică, funcţionează... Aceste realităţi trebuie anulate! Vreţi un acord cu cineva? Condamnaţi protocolul secret şi pe semnatarii săi, dar înainte de orice anulaţi acele realităţi care au rezultat direct din documentul pe care tocmai îl repudiem categoric!

Constatăm însă că, în concepţia semnatarilor Declaraţiei din 4 iulie 2003, menţinem realităţile, condamnăm documentele şi, totuşi, mergem înainte. Nu se poate aşa ceva! Şi, în plus, parcă inspirându–ne din ceea ce s–a petrecut la Moscova în vremea lui Stalin, venim noi astăzi şi declarăm că Declaraţia comună face şi nu face parte din tratat. Suntem asiguraţi, în diverse declaraţii de presă, în expunerea de motive, că nu face parte, dar în proiectul de lege această Declaraţie este inclusă. Se merge în acelaşi sens ca în 1939, când Sovietul Suprem stalinist n–a luat în consideraţie, din motivul expus, protocolul secret, aşa şi acum repudierea documentului nu face parte din Tratat, deşi noi urmează s–o votăm ori să n–o votăm!!!

Doamnelor şi domnilor,

Ăsta este numai un capitol, pentru că protocolul secret de la 23 august 1939 – repet, din 24 august, de fapt – a rămas un model. Este, probabil, documentul cel mai oribil al întregii istorii a secolului al XX–lea prin esența lui şi cel mai catastrofal din punctul de vedere al consecințelor sale imediate, el conducând direct la declanşarea celui de–al doilea război mondial la 1 septembrie 1939. Dar, din punctul nostru de vedere, acum, după ce întreaga comunitate internațională a condamnat acest document, noi îl repunem în discuție. Ne declarăm dispuşi să–l condamnăm, atunci când trebuia s–o fi făcut de mult şi în chip real, încălcându–i hotărât consecințele!... De altfel, primii care l–au publicat, în 1948, au fost americanii, iar asta n–au făcut–o cu gândul de a respecta odiosul târg Hitler–Stalin. Era un volum editat de Departamentul de Stat al Statelor Unite. Şi atunci protocolul secret a ieşit la iveală, de atunci avem textul complet al acestui mizerabil protocol secret, prin care țări ale Europei, independente, suverane, au fost private brutal de libertate, ele trecând sub „protecția" Moscovei.

Dar, spuneam, acesta este un capitol minuscul, un capituleț, în raport cu un alt capitol pe care îl cuprinde Declarația comună şi cu care, în nici un fel, noi nu putem fi de acord. Nu eu, ca istoric, dar, întrebați, vă rog, poporul român dacă ar fi de acord să–şi condamne participarea României la cel de–al doilea război mondial?!

Dar ce–a fost un acest război? A fost un război personal al cuiva, a fost un război al altcuiva ori a fost o cruciadă pentru a cuceri Marea Uniune Sovietică sau a fost un război provocat chiar de U.R.S.S.?!

Şi noi, astăzi, venim şi condamnăm războiul la care am fost siliți să participăm din vina U.R.S.S. Să–i ascultăm, vă rog, pe marii istorici ai lumii, pe oamenii de stat de atunci ai României sau străini... cum s–au pronunțat ei în această privință..., cum au

văzut ei războiul din 1941–1944? A fost incontestabil un război drept de la un capăt la altul, de la 22 iunie 1941 şi până la 23 august 1944. Nu a fost un război pentru câştigarea unor teritorii străine. A fost un război pentru eliberarea Basarabiei şi a Bucovinei de Nord, a fost un război pentru drepturile noastre istorice violate, dar, în acelaşi timp, doamnelor şi domnilor senatori, a fost un război în care s–a avut în vedere şi un factor politic de cel mai mare interes, şi asta v–o spun, de data aceasta, ca istoric.

Guvernul de la Bucureşti, în orice moment, a avut informaţii că la Kremlin s–au pregătit, şi astăzi cunoaştem cu toţii acest lucru, pentru că s–au publicat documentele, deci în orice clipă, de la 1941 la 1944, în laboratoarele roşii de la Kremlin s–au preparat nucleele viitoarelor cabinete comuniste de la Bucureşti, Varşovia, Sofia.

Era vorba de un război şi ideologic, nu purtat, aşa cum se mai afirmă, "de florile mărului". Nu. Era vorba de distrugerea în perspectivă a duşmanului, la urma–urmelor de ce ne place acum atât de mult – distrugerea comunismului. A! Faptul că România s–a aflat alături de Germania, dar asta e cu totul altceva! Dar să nu uităm, până la 1939, până la 1 septembrie 1939, când a început al doilea război mondial, alături de Germania cine s–a mai aflat?

Domnul Adrian Păunescu *(din sală):*

Rusia.

Domnul Gheorghe Buzatu:

S–a aflat Rusia, da, în ultimă instanţă, dar înainte s–a aflat Anglia... s–a aflat Franţa... Şi Statele Unite au făcut demersuri în acest sens. Şi, astăzi, vedem că dintre toate marile puteri rămâne singur statul român vinovat pentru această alianţă. Adolf Hitler a devenit un aliat de ocazie pentru noi. Nu o spune Gheorghe Buzatu, devenit senator azi. Cei mai mari istorici ai Germaniei de după 1945 au demonstrat acest lucru. Menţionez un nume: Andreas Hillgruber, care a făcut şcoală în istoriografia europeană

postbelică. El vorbea de o alianță de moment, de faptul că a fost un război paralel al României cu acela al Germaniei. Că în propaganda de război a Uniunii Sovietice România a fost, din motive... de propagandă, pusă mereu în aceeași balanță cu Germania, asta este cu totul altceva. Că în propaganda de război a Statelor Unite și a Marii Britanii a fost introdusă tot aici, și asta este altceva. De înțeles pentru scopurile de atunci de război. Dar care nu-s acceptabile în prezent. Astăzi, după 60 de ani, a face această confuzie, este de nepermis. De ce? A fost un război pe care România l-a purtat până la limitele extreme. Până unde a condus-o forța armelor. Mareșalul Antonescu, care s-a aflat atunci la conducere și care a avut aprobarea forțelor politice de la București, cel puțin până la atingerea Nistrului, a explicat că nu el, nu România puteau să determine, în momentul X sau Y, clipa în care părăsea războiul și dicta armatei: „Băieți, mergem acasă, ne-am atins idealurile". Războiul era planetar și nu unei țări ca România, nu unei puteri mici sau foarte mici i se permitea, i se putea îngădui să decidă momentul în care se retrăgea ori stopa războiul.

Dar faptul că Războiul din Răsărit era unul drept a fost recunoscut chiar de Uniunea Sovietică pentru că, în ultima întrevedere pe care ministrul nostru de atunci la Moscova, Grigore Gafencu, a avut-o cu Molotov, ministrul de externe al URSS, la 24 iunie, după ce începuse războiul, s-au dat unele explicații. Deci, la 24 iunie 1941, Molotov, într-un mod indirect, și-a exprimat regretele pentru cele petrecute, iar Gafencu i-a reproșat în acest fel: „În acest război, dumneavoastră ne-ați introdus pentru că, prin pretențiile nesăbuite pe care le-ați avansat anul trecut, iată, ne-ați determinat să fim aici, alături de Germania". Și când făcea Gafencu acest lucru? Atunci când U.R.S.S. nu știa, la 24 iunie 1941, vă spun cu siguranță că Moscova nu îndrăznea măcar a întrezări în vreun fel victoria în al doilea război mondial, nici măcar ca luminița de la capătul tunelului, pentru că era o imposibilitate. Cu o armată în stadiul în care o

adusese Stalin înainte de 1941, atunci când decapitase conducerea armatei roșii... care devenise totalmente nepregătită...

Domnul Doru Ioan Tărăcilă:

Domnul senator, vă rog să concluzionați...

Noi discutăm despre tratat.... Dumneavoastră, de o jumătate de oră, de fapt, exact de 37 minute, ați început să ne povestiți războiul...

Domnul Gheorghe Buzatu:

... Vă prinde bine această poveste... Dar, discutam despre Tratatul din 4 iulie cu trimitere la Războiul din Răsărit...

Domnul Doru Ioan Tărăcilă:

Ați început să ne povestiți războiul. Vă rog să vă referiți la tratat...

Domnul Gheorghe Buzatu:

Sunt bune şi poveştile, ați văzut şi la Regulament, domnule preşedinte... Din când în când e bine să mai auzim şi poveşti... dar adevărate...

Domnul Doru Ioan Tărăcilă:

Dați–ne posibilitatea ca, peste o lună, ca peste un an, să citim toate aceste lucruri din cartea dumneavoastră...

Domnul Gheorghe Buzatu:

Nu, cărțile sunt deja scrise şi ele de mult trebuiau citite, oricum înainte de–a se fi semnat documentele la Moscova, nu acuma...

Domnul Doru Ioan Tărăcilă:

Din punctul dumneavoastră de vedere...

Domnul Gheorghe Buzatu:

Păi, asta este surprinderea mare. Că toate aceste chestiuni, care sunt spre cunoştință generală, au fost demult rezolvate, rezultatele nu au fost publicate, în primul rând, de istoricii români, pentru că la noi nu a fost posibil, o bună perioadă, să fie

Harta Basarabiei

tratate asemenea aspecte. Ci de istoricii străini. Şi aici, istoricii britanici, americani şi germani sunt în frunte. Şi, iată, eu cred că era de datoria diplomaţilor noştri să cunoască aceste aspecte, să fi devenit specialişti în materie. Nu se poate aborda, trata şi rezolva trecutul în asemenea termeni, condamnând Pactul, precum şi participarea României la al doilea război mondial, de partea Germaniei hitleriste, din momentul în care recunoaştem că a fost un război drept şi paralel al României în 1941–1944. O spun rezultatele cercetărilor istorice cele mai serioase. Nu este posibil să vină diplomatul, să vină omul politic, după

aceea... ca să anuleze concluziile oamenilor de știință... Mai cunoaștem asemenea epoci și consecințele lor... Diplomații nu pot să–și însușească anumite puncte de vedere, altele decât cel ce exprimă Adevărul.

Federația Rusă și România își exprimă hotărârea de a depăși „moștenirea negativă" a trecutului. Păi, acești termeni înseamnă că această moștenire negativă a trecutului este, funcționează. Cum depășim aceste aspecte negative, dacă nu privim adevărul în față? Rușii știu cel mai bine unde au greșit față de noi. Ar fi foarte curios să o faceți, așa, pe detectivii și să pătrundeți în arhivele rusești de acum, unde directivele descoperite sunt foarte clare, așa cum au fost și în trecut. Pe aceste probleme ale Basarabiei, Bucovinei și, în ansamblu, ale României, vă asigur că rușii, în arhivele lor, doar schimbă dosarele de la un raft la altul, dar concepția lor în ceea ce ne privește – nicidecum.

De aceea, sunt convins că ei, în sinea lor, sunt mulțumiți, ne privesc cu bucurie auto–satisfacția noastră, și–i înțeleg, pot să spun că–i felicit, pentru că evident este izbânda lor diplomatică, au inclus în Declarație această prevedere. Da, din punctul lor de vedere, este un succes diplomatic, a sili România, după 60 de ani, nu să–și ceară scuze, dar să condamne un război drept și popular, Războiul din Răsărit, purtat de poporul român întreg.

La procesul său, din 1946, Ion Antonescu s–a exprimat în sensul că, atunci când s–au făcut două plebiscite, nu spun referendum, pentru că este prea aproape de noi, s–a găsit un grup de nebuni, de vreo 5.000 de comuniști, care, atât și nimic mai mult, au votat contra războiului. În rest, a fost epopeea poporului român în secolul al XX–lea. A fost ca în vremurile antice. Un nou *Anabasis* pentru noi. Marin Preda se gândea că uneori e nevoie de așa ceva pentru un popor. La urma–urmei, sunt războaie care sunt echivalente cu marile revoluții.

Din sală: ...Teoria războiului...

Domnul Gheorghe Buzatu:

Nu este nicio teorie... Este teoria realității...

Este nevoie ca un popor să dea dovadă de acest spirit de luptă. Şi românii l–au exersat de la 1941 la 1944. Voi reveni la această problemă, dar...

Domnul Doru Ioan Tărăcilă:

Vă rog, uitaţi–vă, cu cât entuziasm au primit această veste colegii...

Domnul Gheorghe Buzatu:

Dar Declaraţia mai intră într–o chestiune, într–un domeniu care chiar că ne doare pe toţi. Este Tezaurul românesc de la Moscova. Ce este acest Tezaur? Cum de ne îngăduim să renunţăm atât de uşor la el, să amânăm rezolvarea situaţiei sale *sine die*, pentru că această Comisie care se va forma, care trebuie să studieze arhivele etc. etc. nu va ajunge la nici un rezultat. Asta o spun pentru stenogramă, ca să rămână scris, pentru confruntarea cu rezultatele ce se vor constata peste 5 ani sau peste 10 şi 20 de ani!

Vasăzică, România a ajuns, astăzi când se află în situaţia de a avea nevoie de dolari, să renunţe aşa, cu mare largheţe, la un fond de aur care a fost bine constituit, a fost trimis la Moscova în 1917, cu o destinaţie bine ştiută, am avut asigurări din partea Angliei şi a Franţei că vor interveni pentru a se rezolva problema, iar, astăzi, noi admitem că chestiunea Tezaurului trebuie lăsată în seama unei comisii.

Doamnelor şi domnilor,

Încercaţi să mergeţi la Moscova. Eu m–am dus de unul singur. Am fost trimis de Academia Română. Domnul senator Prisăcaru ştie. Eram cercetător. Şoarece de arhivă, cum se spune... Dar, revin, încercaţi să mergeţi la Moscova într–o delegaţie oficială, şi prima întrebare care vi se va pune: „Dumneata nu vii după Tezaur"?! Nu, domnilor. Nu mă interesa tezaurul. Deşi am găsit documente şi despre Tezaur. Or, cine poate crede că în viitor ruşii se vor ţine de cuvânt şi, atunci când va sosi la Moscova delegaţia oamenilor de ştiinţă români, a politicienilor, economiştilor etc. etc., i se pune totul la dispoziţie. Nicidecum.

Pot să precizez că ei cunosc cu precizie unde se află şi ce mai reprezintă Tezaurul nostru de acolo. Când a fost vorba, de la Kremlin s–a şi dat un semnal în 1935, după ce Titulescu a semnat cu Litvinov restabilirea relaţiilor diplomatice în 1934, s–a dat un ucaz ca să ni se dea ceva înapoi şi, imediat, s–a descoperit Tezaurul. Au ştiut unde–i era locul. Şi ni s–au dat atunci manuscrise ale Academiei Române, cărţi vechi, ni s–au dat tablouri, Grigorescu etc. etc.

În 1956, când s–au primit la Moscova alte semnale, se păstrează aici la Arhivele Statului din Bucureşti scrisoarea lui Hruşciov către Gheorghiu–Dej, imediat au găsit o altă parte din Tezaur (**Cloşca cu puii de aur** etc. etc.) şi delegaţia română trimisă acolo, compusă din Tudor Arghezi, George Oprescu, cunoscutul istoric al artei româneşti, şi alţii, imediat au primit materiale... Ba, la întoarcere, ei au făcut un cărţoi cuprinzând povestea Tezaurului restituit parţial.

Şi apoi, periodic, informaţiile lor despre Tezaur tot dispar. Ele se pierd... Şi acuma, vasăzică, delegaţia română se prezintă la Moscova şi i se promite că în viitor trebuie să vină alţi specialişti ca să studieze Tezaurul. Dar în alte cazuri cum au făcut?

Este cazul să privim şi alăturea, ce atitudine au avut sovieticii faţă de Tezaurul Republicii Spaniole luat în 1936? Cum au procedat Puterile Occidentale cu Tezaurul statelor ocupate de Germania – Ţările Baltice, Polonia, care au fost depuse în Occident? Sau cum a procedat România cu o parte din Tezaurul polonez, pe care l–a restituit cu bunăvoinţă în 1947. Iar când e vorba să ne referim la regimul care ne este rezervat nouă, totul devine o nebuloasă.

Ni se dau explicaţii, unele sunt fantastice, că în timpul NEPUL–ui Vladimir Ilici Lenin ar fi dictat folosirea Tezaurului nostru, că în vremea celui de–al doilea război mondial Tezaurul ar fi fost luat de la Kremlin şi trimis undeva pe Volga şi mai departe în interiorul URSS–ului.

Este fals, căci în 1965, în cursul primei vizite de stat pe care a făcut–o Nicolae Ceauşescu la Moscova, la 3–9 septembrie 1965, Brejnev şi ceilalţi au declarat că ştiau ce era cu Tezaurul, deşi în primele zile ale conversaţiilor tăgăduiseră acest lucru.

Deci, dacă se ştia la 1965, ce revoluţie, ce faptă măreaţă, ce răsturnare s–a mai produs între timp la Moscova, ca să fi intervenit din nou pierderea urmelor Tezaurului, un Tezaur precum cel al României.

Valoarea Tezaurului nostru, la urma urmei, este simbolică – circa 1,1 miliarde de dolari, la preţul actual, reprezentând contravaloarea stocului metalic necesar emisiunii Băncii Naţionale a României la 1914 sau la 1916 (314,5 milioane lei aur)... Dar sunt multe de corectat la cifre, dacă luăm în calcul celelalte valori expediate în 1917 la Moscova pentru a le salva în faţa ocupaţiei inamicilor de atunci – Germania şi aliaţii ei...

Dar, zic, un asemenea Tezaur reprezintă pentru cel care l–a cedat, pentru România, şi pentru cel care l–a primit, o valoare simbolică şi una materială, distincte. Dacă Tezaurul este întreg, este Tezaurul nostru; dacă Tezaurul nu mai este aşa cum ne îngăduim să credem, el nu mai este Tezaurul, şi putem spune că, într–adevăr, bieţii de ruşi nu mai au ce să ne restituie pentru că, şi pentru ei, numai integral fiind Tezaurul mai prezintă vreo semnificaţie. Dacă o piesă de acolo lipseşte, pentru că noi avem pentru toate piesele rămase acolo ori retrocedate la 1935 şi 1956, tabelele cu inventarul complet pentru toate piesele, până la ultimul inel al Reginei Maria, deci, dacă o piesă lipseşte de acolo, Tezaurul nu mai este al nostru, cel original, astfel că putem spune, aşa cum au făcut şi semnatarii din 4 iulie 2003, că să lăsăm lucrurile în seama viitoarei Comisii.

Ce rost au aceste prevederi din Declaraţia comună în acest Tratat care–şi propune raporturi normale între două state, între o putere şi o ţară mai mică, între două ţări care nici măcar nu mai sunt vecine, dar vedeţi dumneavoastră, România rămâne în

sfera de interese a Rusiei.

Cei mai de seamă savanți au exprimat cândva în ce ar consta blestemul poziției geopolitice a României de 300 de ani încoace. Care ar fi acesta? Ei, românii, se spune « sunt prea aproape de Rusia și prea departe de Dumnezeu ».

În această situație – putem și ofta... – dar ne putem gândi, dacă un document, precum acesta, se poate semna oricând, decât atunci când România a ajuns destul de puternică, când a ajuns *ea însăși* și când nu i se sugerează de ici de colo că e cazul să–și reglementeze raporturile cu Rusia.

Cândva, la 1996–1997, circulau zvonuri că trebuia să ajungem la înțelegere cu Ucraina, s–a semnat tratatul, tot istoric și acela; acum cu Rusia; problema este cine va urma?

Dacă urmăm în această cadență, și asta o spun tot pentru stenogramă, vom ajunge peste ani și ani să ni se sugereze ca București să semneze asemenea tratate și cu Oltenia și cu Muntenia, și cu Dobrogea, pentru că ne stă bine să fim în relații bune cu toți vecinii.

Doamnelor și domnilor...

Domnul Doru Ioan Tărăcilă:

Vă rog să nu încheiați, că mai avem zece minute până la epuizarea ordinii de zi.

Domnul Gheorghe Buzatu:

Să știți că abia de data aceasta intru în materia adevărată! *(Aplauze)*

Domnul Doru Ioan Tărăcilă:

Ne bucurăm! Aveți cuvântul.

Domnul Gheorghe Buzatu:

Domnule președinte,

Eu vă mulțumesc că mă mai întrerupeți pentru că îmi dați câte o șansă, cât de cât, întrucât a venit iarna, sunt puțin răgușit,

iar dumneavoastră îmi îngăduiți să–mi iau mici pauze ...

Domnul Doru Ioan Tărăcilă:

Eram îngrijorat.

Domnul Gheorghe Buzatu:

...Totuşi, istoria merge înainte, indiferent de grijile dumneavoastră. Mă gândesc cu mare plăcere că, spre exemplu, joi, când va continua discuția la acest Tratat, voi fi eu preşedinte de şedință...

Domnul Ghiroghi Prisăcaru:

Nu mai e şedință joi.

Domnul Gheorghe Buzatu:

Nu mai este joi ? S–a desființat şi asta ? Joia cealaltă atunci, oricum la o şedință viitoare, dumneavoastră veți fi aici şi o să vedeți că eu nu o să vă întrerup, vă voi îndemna să spuneți tot ce ştiți. (*Sala se amuză.*)

Domnul Doru Ioan Tărăcilă:

Îmi cer scuze dacă vi se pare că v–am întrerupt, dar, indiferent de scaunul pe care–l voi ocupa în Senat, voi manifesta acelaşi respect față de dumneavoastră.

Domnul Gheorghe Buzatu:

Nici nu m–am îndoit vreodată, domnule preşedinte.

Deci, merită România asemenea Declarație comună?

(Din sală): Da!

Domnul Gheorghe Buzatu:

Dumneavoastră, pentru că sunteți cu „Da–ul", o să votați Declarația. În ceea ce ne priveşte, noi vom avea nişte rezerve care se vor exprima la vot şi probabil că acest lucru nu va mai întârzia mult, deoarece domnul preşedinte crede că este cazul să mă opresc aici. Multe aspecte, în felul acesta, rămân în afara atenției noastre.

Îmi pare rău, nu sunt economist, nu sunt finanțist să intru

în esența, în fondul problemelor care sunt atinse prin Tratatul propriu–zis, dar chestiunea stă în felul următor pentru mine ca unul ce vine din tagma istoricilor: Avem noi în continuare capacitatea să răspundem tuturor proiectelor pe care Rusia ni le oferă pe plan economic şi financiar? Ori rămânem asemenea unui şoricel care zgândărim un elefant şi, atunci când trecem podul, îi suflăm în ureche să fie atent cât de mult tremură podul pe care tocmai trecem.

Avem noi deschiderea necesară ca să răspundem ofertelor lor?

Tare mi–e teamă că nu!

Rusia a fost şi a rămas aceeaşi. Un imperiu. Cu ce oferte deschidem noi poarta spre Răsărit pentru a crede că acest Tratat – în acest domeniu, în această direcție în care suntem trimişi pe linie economică, ştiințifică, financiară – are şanse extraordinare?

Deocamdată, la noi diplomația este orientată când spre Est, când spre Vest. Când se orientează într–o direcție, se închide poarta cealaltă, când deschidem poarta cealaltă am trântit–o în nas pe cea din spate... Or' aceasta nu este o diplomație.

Un imperiu, doamnelor şi domnilor, are o existență maximă de strălucire, mă refer, potrivit specialiştilor, de 250 – 300 de ani.

De ce să nu avem în vedere şi un asemenea element, când e vorba de a privi la viitor.

(Din sală): Ideea.

Domnul Gheorghe Buzatu:

Nu e vorba de idee, ne referim la cei care au trecut şi ne gândim la ce va fi în sau cu Rusia peste 20 – 30 de ani. Merita să–i facem noi asemenea concesii, să venim cu această Declarație comună care este plină de falsuri istorice, care este plină de neadevăruri flagrante, din punctul de vedere al poporului român, care, repet, acest popor a făcut Războiul din Răsărit. L–a pierdut! A pierdut,

prima dată, războiul în 1944 – 1944, iar, în 1989 – 1990, l–a pierdut a doua oară o dată cu «războiul rece», şi este silit, este obligat în continuare, să suporte toate tragediile unei bătălii în care a fost atras fără voia sa şi împotriva intereselor sale.

Cât timp România va mai urma această politică de a reprezenta prea mult interesele altora şi nu interesele proprii? Faţă de Rusia trebuie să urmăm exemplul Poloniei. Numai atunci când putem să exprimăm cu adevărat interesele acestui popor, voinţa sa, trecutul său, planurile lui de viitor, putem îndrăzni să semnăm un asemenea document care să ne reprezinte pentru că altfel ştiţi se întâmplă, ceea ce s–a petrecut în 1940. Molotov în memoriile sale, în mod cât se poate de semnificativ, a considerat util să insereze şi această apreciere, cam în aceşti termeni : «Acum adresăm ultimatumul României pentru că sunt convins că ei, românii, nu vor lupta pentru apărarea Basarabiei şi Bucovinei...» Şi, mă întreb, dacă ceea ce s–a petrecut atunci nu se repetă acum.

În acest moment, semnăm Tratatul pentru că, în mod sigur, România trebuie să–şi asigure acest florilegiu de tratate de care are nevoile pentru intrarea în Europa... (*Discuţii în sală.*)

Domnul Gheorghe Buzatu:

Iarăşi mă întrerupeţi?

Dar să ştiţi că, cu cât mă duceţi mai departe, eu câştig convingerea că discuţia merită aprofundată...

Vă mulţumesc, doamnelor şi domnilor senatori!

Sunt multe de spus aici, eu cred că data viitoare o să fiu mai în formă, dar acum exprim punctul de vedere al Partidului România Mare, care în mod conclusiv este cel pe care l–am exprimat deja.

Noi vom vota, dar, din raţiunile expuse, dintre care eu am prezentat aici – cu întreruperi destul de dese, dar toate au fost...

binevoitoare – numai câteva, noi, aşadar, vom vota împotriva acestui proiect de lege pentru ratificarea Tratatului din 4 iulie 2003 căruia i s–a anexat Declaraţia asupra căreia am insistat.

Puteam să spun asta, nu–i aşa, de la început ? Dar a fost frumos şi aşa, pentru că aşa este la război...

Eu vă doresc succes dumneavoastră urmând să vă vedeţi îndeplinite toate obiectivele pe care vi le–aţi propus prin semnarea acestor documente, dintre care, însă, unul nu este normal să fie făcut cadou poporului român, pentru că el este defăimător, este ruşinos pentru poporul român... Am în seamă această Declaraţie comună a miniştrilor afacerilor externe ai României şi Federaţiei Ruse.

Îmi pare rău pentru dumneavoastră, căci Istoria mă va confirma.

Vă mulţumesc pentru atenţie. *(Aplauze.)*

În sală :

Procedură!

Domnul Doru Ioan Tărăcilă:

Vă mulţumesc, domnule senator.

Înainte de procedură, dv. cunoaşteţi foarte bine că trebuie să faceţi referire la un anumit text din regulament în baza căruia doriţi să ridicaţi o problemă în plen.

Deocamdată nu mi–am permis să–l întrerup pe domnul senator Gheorghe Buzatu, care a depăşit cu 25 de minute programul afectat dezbaterilor legislative, dar, apreciind că problema este extrem de importantă şi este corect ca reprezentanţii tuturor grupurilor parlamentare să–şi exprime poziţiile în aceeaşi şedinţă, propun plenului Senatului continuarea dezbaterilor până la epuizarea ordinii de zi.

Vă rog să vă pronunţaţi prin vot.

Vă rog să votaţi [...]

Mulțumesc tuturor colegilor care au intervenit în numele grupurilor parlamentare. Având în vedere că raportul comisiei este favorabil și lipsit de amendamente, supun, printr–un singur vot, atât raportul comisiei, cât și proiectul de lege, în ansamblu.

Vă rog să votați.

Rog colegii să voteze.

Cu 84 de voturi pentru, 27 de voturi împotrivă și nici o abținere, raportul Comisiei pentru politică externă și proiectul de lege în ansamblu au fost aprobate. *(Aplauze.)*

Domnul Ion Solcanu (din sală) :

O listă !

Domnul Doru Ioan Tărăcilă :

În numele grupurilor parlamentare, vă rog să scoateți o listă.

Vă mulțumesc, stimați colegi.

Programul legislativ al acestei zile s–a terminat [...]

(«Monitorul Oficial al României», Partea a II–a, *Dezbateri parlamentare. Senatul,* Anul 171 (XIV), nr. 141/13 noiembrie 2003, *Dezbaterile Senatului, ședința din 3 noiembrie 2003,* p. 25–32, 34 ; Gh. Buzatu și colaboratori, editori, *Discursuri și dezbateri parlamentare. 1864–2004,* București, Editura Mica Valahie, 2004, p. 847–861).

PAUL GOMA: *CARTEA CĂRȚILOR* CONSACRATE BASARABIEI ÎNSÂNGERATE

Place ori, mai ales, nu place, dar, în Republica Literelor, Paul Goma este UN NUME. Cu atât mai mult astăzi, după ce la 2 octombrie 2010, a împlinit respectabila vârstă de 75 de ani (n. în cătunul Mana, comuna Vatici, județul Orhei, Basarabia).

...Au trecut, se știe, atâtea decenii de la alungarea lui Paul Goma din țară (decembrie 1977) și de la apariția lui *Ostinato* (1992), carte de căpătâi, urmată de altele pentru care scriitorul a fost desemnat, fără rezerve, un *Soljenițîn român...*

Similitudine care, schimbând ce–i de schimbat, s–a dovedit inspirată. Mai ales că exprima în fond o realitate, confirmată de întreaga operă a lui Paul Goma, îndeosebi romane, jurnale și eseuri. Avem mai cu seamă în vedere inimitabilele–i eseuri, în marea lor majoritate scrise în exil, dar de un mare–enorm curaj și profund–neaoș românești. Este sigur că tocmai aceasta deranjează pe criticii și demolatorii, deloc reduși, ai maestrului. Care însă și–a văzut de treabă, elaborând și difuzând, fie și *on–line,* o scriere după alta, care de care mai documentată și mai puțin ortodoxă, distinctă și opusă canoanelor falsei „societăți civile", de la noi și de aiurea, de pretutindeni. Dar, iată, călcând aidoma pe urmele lui Alexandr Soljenițîn – care la un moment dat a publicat un text fundamental și tulburător privind o problemă de istorie și de cultură, abordată de atâția și nereușită de vreunul, mă refer la clasica sinteză *Două secole împreună,* I–II, *Evrei și ruși, 1795–1972* (traducere, București, 2004, ediția originală –

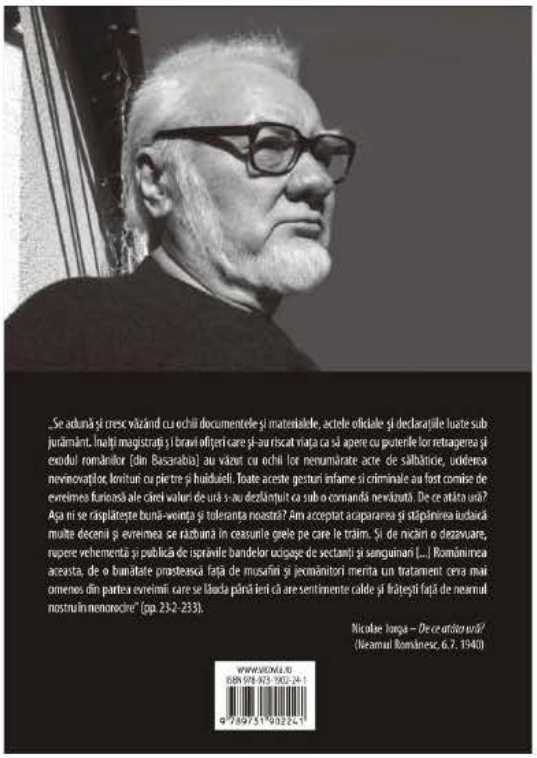

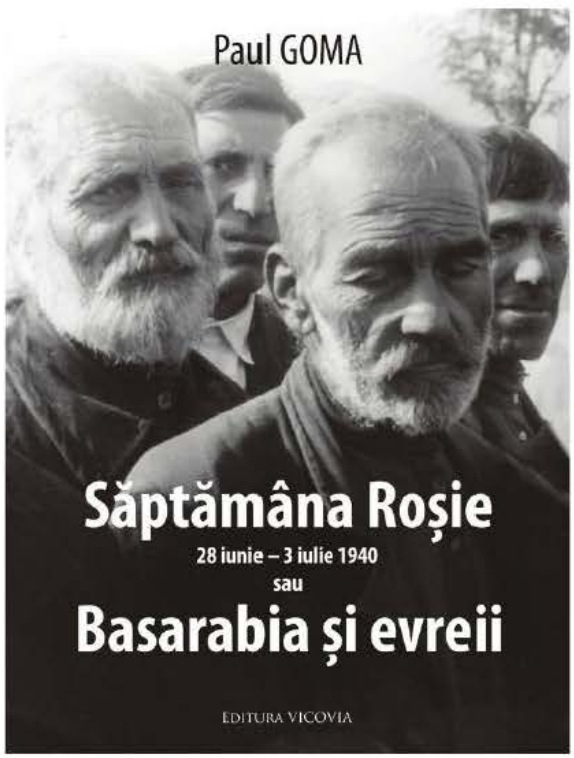

Moscova, 2002) (referitor la conţinut şi ecouri, cf. Viaceslav Samoşkin, în *Europa XXI – Românii între ruşi şi sovietici,* Iaşi, 2004–2005, p. 387–396) –, Paul Goma, asemenea aşadar autorului *Gulagului,* ne oferă o carte tratând în esenţă o chestiune similară şi care s–a bucurat deja de cinci ediţii în ţară şi de o a şasea pe Internet (vezi http://paulgoma.free.fr). Iar *Basarabia şi evreii* a stârnit imediat – fără pic de exagerare – o veritabilă furtună, la Bucureşti şi Paris, la Londra şi Tel Aviv, la Washington, Moscova şi Chişinău. Şi aceasta pentru că Paul Goma, un cunoscător profund al trecutului şi realităţilor prezente în ţinuturile natale basarabene, în temeiul unei documentaţii de excepţie, exerciţiu de durată şi de preferinţă, magistral în folosirea condeiului şi în pătrunderea sau judecarea faptelor, înainte de orice în ordinea lor strict cronologică şi logică, s–a străduit şi – culmea! – a reuşit a restabili ADEVĂRUL. Ceea ce a oferit un nou prilej de gâlceava, de astă–dată la nivel internaţional.

Nu demult, Paul Goma şi Editura Vicovia din Bacău ne–au rezervat bucuria de–a ne reîntâlni, la distanţă de numai câteva luni, cu cele mai recente ediţii ale faimosului de–acum, inimitabilului

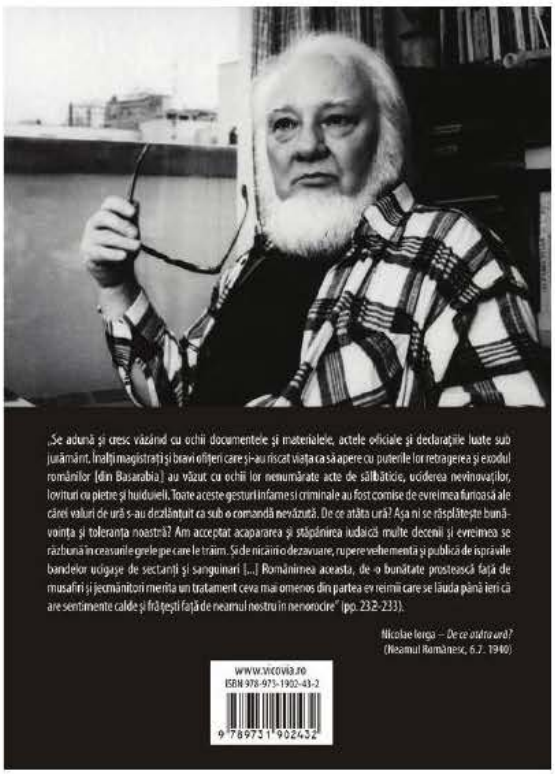

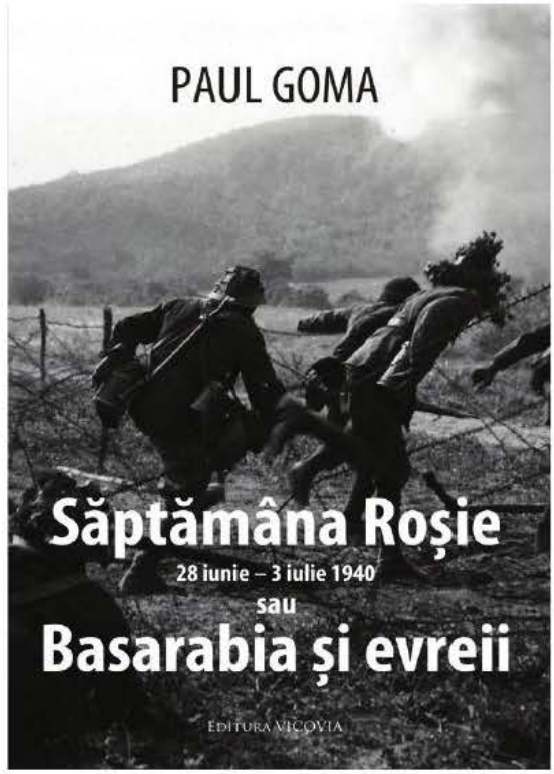

și excelentului său eseu ***Săptămâna Roşie (28 iunie – 3 iulie 1940) sau Basarabia şi evreii*** (ediția a VI–a, varianta 11 ianuarie 2009, Bacău, Editura Vicovia, 2009, 464 p. şi ediția a VII, varianta ianuarie 2010, Bacău, Editura Vicovia, 2010, 543 p.), însoțit de o temeinică ***Bio–Bibliografie*** (ediția ultimă, pp. 513–540), precum şi de lista selectivă a studiilor de specialitate consacrate prăbuşirii României Mari în 1940 (p. 507–512), în aşa fel că, la o distanță de şapte ani de la lansarea şi relansarea ***Basarabiei*** (2003–2008), care a provocat atâta vâlvă şi a zbuciumat atâtea fotolii (inclusiv ale unor... personaje importante cocoțate prin Academii!, Paul Goma poate fi declarat, netăgăduit, învingător, întrucât, înainte de orice, el vine să confirme în chip strălucit una din maximele strălucitoare ale inegalabilului N. Iorga (1905), în sensul că: *„în cetatea dreptății tale poți fi ucis, înfrânt însă niciodată"*.

Fără îndoială, aici se impune precizarea că lucrarea lui Paul Goma, încununând contribuțiile solide anterioare semnate de V. F. Dobrinescu, I. Şişcanu, I. Scurtu, Florin Constantiniu, M. Pelin, Vitalie Văratic, Alexandru Duțu, Mircea Muşat, A. Petrencu,

Pavel Moraru, dar, în prima ordine, N. Iorga, prin scrierile şi intervenţiile sale – cine ar putea uita, cândva, *De ce atâta ură?* –, toate fără egal şi de imensă rezonanţă în iulie–august 1940, nu face parte, evident, din categoria acelora care să fie... *povestite.* Este posibil, chiar[495] recomandabil, în schimb, să reţinem, şi astfel vom proceda, spre informarea corectă a cititorului, **lista unor termeni şi expresii esenţiale,** singura în măsură a releva aria şi natura investigaţiei, semnificaţia şi actualitatea ei: ***Holocaust, Gulag, Industria Holocaustului, Holocaustul Negru*** şi ***Holocaustul Roşu, holocaustologi, „Pogromul de la Iaşi", „Trenurile morţii", „adevărul unic, imuabil", negaţionism şi negaţionişti, antiromânism, corectitudine politică şi istorică, sionism şi antisemitism, naţional şi naţionalism, falsificarea istoriei, masacre, teroarea roşie în Basarabia, Raportul Tismăneanu, goimi, înfometarea programată, Martiriul Basarabiei şi Bucovinei – 1940–1941, „evreii vinovaţi de Holocaustul Roşu din România, inclusiv Basarabia, Bucovina de Nord, Herţa (28 iunie 1940–1990)"*** *etc. etc.*

Din *Săptămâna Roşie* redescoperim istoria ascunsă, precum sumedenie de nume pe **listele negre,** dar şi o „mică" **listă roşie** – „a celor care, ni se destăinuie Paul Goma, mai ales prin cuvânt – cuvântări, laude la adresa URSS, condamnări ale «trecutului», directive, denunţuri – ne–au acuzat, agresat, terorizat decenii şi decenii", în traducere: Felix Aderca, Jean Ancel, Pavel Apostol, Camil Baltazar, Maria Banuş, Aurel Baranga, Radu Bogdan, Cristina şi Mihail Boico, Savin Bratu, Marcel Breslaşu, Silviu Brucan, Nina Cassian, Vera Călin, Ion Călugăru, Iosif Chişinevski, Pavel Cîmpeanu, Andrei Cornea, Paul Cornea, O. Crohmălniceanu, S. Damian, R. Feldman–Alexandru, Radu Ioanid, Alexandru şi Radu Florian, Eugen Frunză, I. Ludo, Oscar Lemnaru, Norman Manea, T. G. Maiorescu, Lilly Marcou, Al. Mirodan, Veronica Porumbacu, N. Moraru, V. Neuman, A.

495. Despre ediţiile precedente am consemnat în Academy of Romanian Scientists, *Annals,* seria History and Archaeology, Vol. 1, No. 1, Bucharest, 2009, p. 174–176.

Oişteanu, Zigu Ornea, Ana Pauker, J. Perahim, Leonte Răutu, M. Roller, Valter Roman, Michael Shafir, Sorin Toma, I. Vitner, Leon Volovici, Ştefan Voicu, Geo Şerban, L. Tismăneanu, Ileana Vrancea, Ed. Reichman ş.a. Comentariile lui Paul Goma: „E frumoasă scurta, mult prea scurta **listă roşie** a mea? Nu, nici o listă nu poate fi frumoasă. **Denunţul:** un act odios, chiar atunci când era botezat «demascare», cu atât mai ticălos cu cât era redactat în taină şi... anonim. Abominabile, criminale au fost **listele negre** alcătuite de evrei: acelea, spre deosebire de a mea, au fost **materializate** *cu începere de la 28 iunie 1940,* în Basarabia şi în Bucovina de Nord, iar din 23 august 1944 în restul României – prin arestări, prin excluderi din cultură, din cărţi, din locuinţe, din viaţă..."

Pentru Paul Goma, intim legat de tema abordată rămâne Nicolae Iorga, istoricul nostru fără pereche pentru deceniile ce au fost şi pentru veacurile ce or să fie, mai cu seamă pentru memorabilul ***De ce atâta ură?*** (apud „Neamul Românesc", 6.7.1940), din care extragem: *„Se adună şi cresc văzând cu ochii documentele şi materialele, actele oficiale şi declaraţiile luate sub jurământ, înalţi magistraţi şi bravi ofiţeri care şi-au riscat viaţa ca să apere cu puterile lor retragerea şi exodul românilor* [din Basarabia] *au văzut cu ochii lor nenumărate acte de sălbăticie, uciderea nevinovaţilor, lovituri cu pietre şi huiduieli. Toate aceste gesturi infame şi criminale au fost comise de evreimea furioasă ale cărei valuri de ură s-au dezlănţuit ca sub o comandă nevăzută. De ce atâta ură? Aşa ni se răsplăteşte bună-voinţa şi toleranţa noastră? Am acceptat acapararea şi stăpânirea iudaică multe decenii şi evreimea se răzbună în ceasurile grele pe care le trăim. Şi de nicăiri o dezavuare, o rupere vehementă şi publică de isprăvile bandelor ucigaşe de sectanţi şi sanguinari [...] Românimea aceasta, de o bunătate prostească faţă de musafiri şi jecmănitori merita un tratament ceva mai omenos din partea evreimii care se lăuda până ieri că are sentimente calde şi frăţeşti faţă de neamul nostru în nenorocire".*

Valoarea remarcabilă a ***Săptămânii Roşii*** rezultă incontestabil din faptul că, începând de azi, beneficiem în sfârşit de o lucrare pe care nici o investigaţie serioasă a problemei nu o mai poate ignora. Ci, dimpotrivă, va trebui chiar să înceapă cu/ de la această CARTE! Nu este deloc puţin; ci enorm, mai ales în istoriografie, unde demolările sunt frecvente şi la modă, fiind vizate productele facile.

Nu însă şi construcţiile solide, aşa precum ***Săptămâna Roşie,*** CARTE care, prin calităţile–i intrinsece şi peste valul resentimentelor provocate, ameninţă să se instaleze – dacă nu cumva a făcut–o deja? – în rândul *operelor clasice* ale literaturii şi istoriografiei române şi europene, deopotrivă, consacrate evenimentelor tragice din 1940.

CUPRINS

Paradigme ale Tragediei Basarabiei 3

Declarația mareșalului Ion Antonescu
din 26 ianuarie 1943 – Un veritabil testament
politic pentru cauza României Mari 30

„Procesul" și execuția Mareșalului:
«Dacă mor, este pentru Bucovina și Basarabia.
Dacă ar fi să reîncep, aș face la fel!...» 54

Mareșalul IonAntonescu – ultimul „Domn"
al tuturor românilor 114

Drepturile și interesele permanente ale
României din perspectiva reglementărilor
internaționale și a realităților istorice și geopolitice 137

Evenimentele din decembrie 1989 în context
intern și internațional 166

Un episod crucial al bătăliei pentru Basarabia:
Ultima întrevedere Ceaușescu – Gorbaciov 206

Avizul academiei de științe al Moldovei, cu
privire la semnificația datei de 28 iunie 1940 232

Hotărâre cu privire la semnificația
datei de 28 iunie 1940 239

Decretul preşedintelui interimar al Republicii Moldova, Mihai Ghimpu, privind declararea zilei de 28 iunie 1940 drept zi a Ocupaţiei sovietice 241

Comisia pentru studierea şi aprecierea regimului comunist totalitar din Republica Moldova 244

Moscova nu crede în lacrimi: N. Ceauşescu şi L. I. Brejnev (1965, 1977, 1979) 263

...Şi în final, tot problema Basarabiei! 308

Blestemul poziţiei geopolitice a României: *Suntem prea aproape de Rusia şi prea departe de Dumnezeu!* 327

Paul Goma: *Cartea Cărţilor* consacrate Basarabiei însângerate 351